בלעטער

דער אידישער סאלדאט
און אנדערע ערצעהלונגען.

פון

שלום עש.

ארויסגעגעבען פון „פאַרווערטס"
175 איסט בראדווי, ניו יארק
1918

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/pagesjewishsoldi0000shol

אינהאלטס-פערצייכנים:

דער אידישער סאלדאט — — — — — — — — — — — — 5
אין א פריהלינגס נאכט — — — — — — — — — — — — 51
דער גנב מיט זיין מוטער — — — — — — — — — — — — 64
דער פויער און די ערד — — — — — — — — — — — — 71
די שטומע — — — — — — — — — — — — — — — — 77
א געגט פאר פאלק — — — — — — — — — — — — — — 84
קראקוי — — — — — — — — — — — — — — — — — 89
א בערגעל ערד — — — — — — — — — — — — — — — 102
א זיווג — — — — — — — — — — — — — — — — — 106
דער גובערנאטאר קומט — — — — — — — — — — — — 110
באנקראט — — — — — — — — — — — — — — — — 116
א פערשטעלטער חתן — — — — — — — — — — — — — 125
א אידישער נגיד — — — — — — — — — — — — — — 133
די מאמע מיט דער טאכטער — — — — — — — — — — — 142
די אקאדעמיע — — — — — — — — — — — — — — — 148
צוויי אפיקורסים — — — — — — — — — — — — — — 154
פאריז — — — — — — — — — — — — — — — — — 161
וויסע רויזען — — — — — — — — — — — — — — — 167
א הינטעשע נשמה — — — — — — — — — — — — — — 172
א פערשוואנדענער מאן — — — — — — — — — — — — 179
א שטילער נארטען — — — — — — — — — — — — — — 192
מילך — — — — — — — — — — — — — — — — — 199
שטיל, א מענש ווערט געבוירען — — — — — — — — — — 205
די טויז פיק — — — — — — — — — — — — — — — 213
דער מאנעטישער — — — — — — — — — — — — — — 221
דער רויטער העט — — — — — — — — — — — — — — 230

Copyright 1918
by
SHOLEM ASH
(all rights reserved)

דער אידישער סאלדאַט.

(ערצעהלונג)

דאס יאהר איז געווען דאס גערעטענסטער יאהר צייט מענשען געדענקען, און די צייט איז געווען די הערליכסטע — דער רייפער זומער. אלעס אויף די פעלדער און די לאנקעס, אין די גערטנער און אין די סעדער איז געווען רייף, אויסגעוואקסען און האט געווארט אויפ'ן שפייכלער. די הויפען און די שפייכלערס זיינען געווען איבערפילט פון די ארבעגענומענע תבואות. די עפעל האבען געבויגען די צווייגען צו דער ערד. די בריט־בייכיגע ארבוזען און באנעס האבען זיך געבריהט אין ווארעמען זאמד און געניידעט זייער אראנזשען קאליער אין דער זונן, און די בלעטער פון וויין זיינען שוין גענוג געווארען פון רייפקייט. די תבואות פון די פעלדער זיינען שוין געווען לאנג ארבעגענומען און צוזאמענגעלענט אין קופעס אין די שפייכלערס און געווארט אויף די דרעש מאשין. און די פעטע שעפסען זיינען געגאנגען אויף די אבגעשניטענע פעלדער און אויפגעגעסען די פערגעסענע און איבערגעבליבענע זאנגען. נאר בחנם האבען די תבואות געווארט אויף די דרעש הענד, און מיט פערוואונדערונג האבען זיך די רייפע בלאטע בעהויכטע פלוימען געווענט יעדען פריה־מארגען און געקוקט אויף זייערע געפאלענע חברים וואס פוילען אויף דע, ערד, און נישט פערשטאנען פאר וואס דער גערטנער זאמלט זיי נישט אין די טונען. די פעטע וויין־העננלאף האבען געבויגען זייערע דינע, גלע אבגעברענטע צווייגלאך צו דער ערד און געווארט מיט אונגעדולד אויף דעם קלייבער. אפילו די שעפסען, וואס דער קלייבער שעפער־יונג האט יעדען פארנאכט

און טערעק פרייע העלדישע יענער, וועלכע רייטען אויף לייכטע פערד אין די סטעפען ארום. און געפיהרט האט מען זיי דא אהער און אויס־געשיקט פריהער אויסצוגעפינען דעם פיינד — מענש. דערנאך האבען זיך געצויגען גאנצע רייהען מענשען פון פערשיעדענע נאציאנען: רוסען, רוטהענער, ליטווינען, פאליאקען, אידען — מענער פון פער־שיעדענע לענדער. אלע האבען זיי יעצט אויסגעזוהכן גלייך, אלע אין די אייגענע גראהע ערדיגע יוניפארמען און אנגעלאדען מיט א ביקס אויף דער האנד און מיט א ראנץ פון הינטען. און נאך זיי פאהרען די שווערע הארמאטען אין די פייטט שווארצע ערד. די גרויסע, שטארקע **פערד** קרעבצען, שלעפענדיג אין געשפאן די גרויסע וועגען, אויף וועלכע עס זיינען אנגעלאדען אין מעטאלענע קאסטענס די באמבען און די קוילען; און נאך זיי, אין אן אונענדליכע צאהל, ציהען זיך וועגען קיכען, וואס פארשטעלען די לופט מיט זייער רויך. עס הויבט זיך אויף א שטויב פון די סטאדעס בהמות, וואס מען טרייבט נאך זיי. עס שלעפען זיך וועגען פאר קראנקע פון רויטען קרייץ, איינצעלנע פערד, אויטאמאבילען, וועגען מיט ברויט, וועגען מיט קרויט און היי, אזוי אהן א צאהל, אהן אן ענד...

די ארמעע פון נענעראל ל. וועלכע האט נאכגעיאגט דעם פיינד אויף די פוילישע קוויווע, איז געבליבען רוהען אויף א גרויס פעלד אונטער קלייגע בערגלאד. די ארמעע איז געבליבען אין רעזערוו און האט געווארט אויף איהר רייהע צו נעהן אין פראנט. דערווייל אבער זיינען די זעלנער געווארען אונגעדולדיג פון דער תמיד'יגער בעווענונג, פון לויפען פון איין פעלד אויפ'ן צווייטען, אהן צו געבען איין שאס און אהן אנצוזעהן דעם פיינד אין די אויגען. ביז איצט האט זיך די ארמעע געהאלטען אין איין אייל'עון, אז עס איז נישט געווען קיין צייט נישט נור איבערצונעכטיגען אויף אן ארט, נור אפילו וואראעם געקעכץ צו עסען. מען האט שוין אייניג מאל אויף די ערטער, וואו מען איז גע־בליבען רוהען, אויסגענאסען פון די קיכען דאס פארטיג געקעכץ, וויל עס איז אבגענעבען געווארען דער בעפעהל זיך צו בעווענען. עס האט נעהייסען, אז דער פיינד טרעט פלינק אב אהן א שלאכט און מען דארף איהם נישט לאזען אבשטעלען זיך, בעפעסטיגען. און די אייל'עניש, און דאס אייביג וואראען אויפ'ן פייער און זוכען דעם פיינד, האט די סאלדאטען מעהר אויסגעמוטשעט און אויפגערעגט, ווי וועז זיי וואלטען

פון פעלד צוזאמענגעטריבען צום טייך, האבען זיך געלייגט אין וואסער, געגארעט זייער געגרייזעלטע וואל אין וואסער זאמד און נישט נע־ וואוסט פאר וואס עס קומט נישט דער שערער און בעפרייט זיי נישט פון די פעטע משא וואל וואס איז אנגעוואקסען אויף זיי.

בחינם האבען די תבואות אין די הויפען און די פרוכטען אין די געדטנער געוואדט אויף זייערע בעלי־בתים.

אין א שעהנעם נאכמיטאג איז דער גמינע שרייבער ארויס אין נאס פון דארף און מיט א טרומפייט צוזאמענגערופען די פויערים פון פעלד און זיי פארגעלעזען דאס פאפיער, וואס איז פון שטאדט צוגע־ שיקט געווארען. און עס איז נישט אויסגענאנגען קיינע פיער און צוואנציג שעה און דער פויער פון פעלד און דער גערטנער פון סאד, זיינען געווארען אין זעלנערשע מלבושים איבערגעטהאן. אלע האבען געקראגען איין אויסזעהן. עס איז שוין נישט געווען נישט קיין פויער, נישט קיין פישער, נישט קיין קאוואל און נישט קיין טישלער — אלע זיינען זיי געווען סאלדאטען, בעלאדען פון קאפ ביז די פים מיט כלי זין. אלע וועגען, אלע טייכען האבען זיי געפיהרט פון די דערפער, פון די שטעדט מענשען צו הרג'ענען, אדער אליין גע'הרג'עט צו ווערען.

דורך צעהנדליגער יאהרען האבען פאבריקען געהאלטען אין איין אויסארבייטען כלי משחיתים. צעהנדליגע טויזענדער מענשען זיינען געווען בעשעפטיגט דערבי, און זיי האבען מיט זייער חכמה און פליים אויסגענאסען פון מעטאל און בראנז גרויסע, גרויסע הארמאטען און צו־ געפערטיגט צו זיי גרויסע גראנאטען, וועלכע זיינען געווען אנגעפילט מיט דינאמיט און אלערלי צושטערענדע מאטעריאלען. גרויסע חכמים זיינען געזעסען בעהאלטען אין זייערע חדרים און געקלעהרט טאג און נאכט ווי אויפצוגעפינען נאך גרעסערע כלי משחיתים און נאך גרע־ סערע באמבעס, וועלכע זאלען זיין אנגעפילט מיט נאך געפעהרליכערע שטאפען וואס מעהר צו פערניכטען.

און יעצט פיהרען גרויסע שטארקע פערד, פיער נעשפאנט, צו אייז כלי משחית איבער די פייכטע, שווארצע פעלדער פון דער פוילישער פראווינץ קויאווע. נאך א טאג פריהער זיינען די לייכטע רייטער אוים־ געריטען. געבראכט האט מען זיי פון דעם ווייטען זונענדיגען לאנד, וואס ליגט אין טהאל פון טייך טערעק, הינטער די קאווקאזע בערג. עס ציהען זיך אויף יענע ליכטיגע, פרעהליכע פעלדער ביי די טייכען פון דאן

וואו זיינע האָבען געוואָהנט צוזאמען. נור עס האָט איהם אָבגעשטעלט פאלגענדע סצענע:

צוויי קליין רוסישע סאלדאטען אשמין און קאזלאוו האָבען געהאלטען דעם אידישען סאלדאט לעווין ביי די הענד און דער קאזאק ארבוז האָט איהם א שטיק טריפענדיגעם חזיר געשטופט אין מויל. דער איד האָט פערביסען די צייהן, די אויגען האָבען איהם זיך ווייט ארויסגעזעצט און געקאפיעט די סאלדאטען מיט די פיס. — דער ריח פון טריפענדען חזיר האָט איהם געריצט צו ברעכען — און ער האָט מורא געהאָט די צייהן צו עפענען, נור דאָס וואָרימע שפייעכץ וואָס האָט זיך אננעקלעבען אין זיין מויל האָט איהם געוואָרגען און דער איד האָט ארום זיך געשפיגען און די סאלדאטען האָבען געלאכט און גערופען:

— עס, דו מוזט עסען, גאָט'ס שפייז פערשעהמסטו — פאר מענשען נעמאכט, ניט פאר חיות.

— לאָז איהם ניט אב, — ער מוז עסען — ער מוז — ער מוז...

אסנת איז געשטאָנען א ווייל. עס האָט איהם עפעס אזוי מאָדנע אָנגעריהרט דער אָרימער אידל אין די הענד פון די סאלדאטען, וואָס האָט זיך אזוי רחמנות'דיג געוואָרפען. ער האָט ניט געקלערט א מינוט, איז צוגענאָנגען און אננענומען דעם אידישען סאלדאט און ארויסגענומען איהם אהן ווערטער פון זייערע הענד. די זעלנער האָבען איהם פערוואונדערט אָנגעקוקט: זיי האָבען דערזעהן, אז ער איז אן איין יעהריגער, האָבען זיי פאר איהם דרך ארץ געקראָגען און אפגעלאָזען דעם אידישען סאלדאט. ער האָט איהם מיטגענומען מיט זיך און זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקל. אסנת האָט רוהיג געגעסען זיין געקעכטס. דער אידישער סאלדאט האָט זיך א קורצע צייט אבגערוהט, געלעגען אויף דער ערד און אָבגעאָטהעמט פון דעם בּאָרעווען זיך מיט די זעלנער, דערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבען און אוועקגעשטעלט זיך דאוונען שמונה־עשרה. אסנת האָט איהם אָננעקוקט, געזעהן וויי דער אידישער סאלדאט שאקלט זיך פרום און האָט נישט קיין מורא, און עס אארט איהם נישט וואָס די ארומינע סאלדאטען קוקען אויף איהם פערוואונדערט, לאָבען, און זאָגען גראָבע ווערטער. אסנת'ן איז עפעס יעצט איבערדריסיג געוואָרען דאָס עסען. ער האָט עס אויסגענאָבען, פערוויכערט א פאָפיראָס און איז געלעגען.

זיך געפונען אונטערן פייער פון די הארמאטען. ערשט יעצט איז אבגענע־
בען געווארען דער בעפעהל אויפצושלאגען די געצעלטען און אוועק־
לייגען זיך אברוהען. די פארפאסטען האבען זיך דערוואוסט, אז דער
פיינד האט זיך פערשטארקט אונטער די בערגלאך און פערנעהמט א
שטארקע פאזיציע, וואס עס וועט נישט זיין אזוי לייכט איהם אוועק־
צושלאגען. די ארמעע איז אויך געווען צו מיער יעצט צו מאכען אן
אטאקע, האט מען איהר געהייסען אברוהען אויף דער פאזיציע וואס זי
האט פערנומען, פארצווייפלטען זי צו דער אטאקע וואס וועט פארקומען
אין א פאאר טעג.

אין א קלייניע צייט ארום איז דאס קרויט פעלד, אויף וועלכען די
ארמעע האט זיך אבגעשטעלט, פערוואנדעלט געווארען אין א לאגער,
ווי די ארמעע סאלדאטען וואלט דא זיך פעסט אייניגעפונדעוועט. עס
האט זיך געטראגען אין דער לופטען דאס רויך פון קיך וועגען, וועלכע
האבען זיך אבגעשטעלט אין מיטען דער ארמעע. דער געשטאנק פון גע־
נעקאכטע פלייש און צולאזען פעטט האט זיך געהערט פון די קיך
און גערייצט דעם פערשלונגענעם אפעטיט. דא און דארט האבען סאל־
דאטען געשייערט מיט די ערד די צינענע טעפלאד, די כלים און די
בעקענס — און געשטיפט זיך מיט די כלים ארום דעם קעסעל. דא
און דארט האבען סאלדאטען אנגעוואנדרפען ארום די געצעלטען זייער
אנגעטהועכטס, אויסגעטהאן די שטיוועל, איבערגעוויקעלט די אנו־
טשקעם און עם האט זיך געטראגען אינאיינעם מיט דעם געקעכטם דער
ריח פון מענשען־שוויים און דזשענעכץ. די געשמאקען האבען היימליך
געמאכט דעם לאגער און מען האט זיך געפיהלט ווי מען וועלט שוין
דא לענגם געוואהנט. וואו מען האט זיך ארומגעקוקט האט מען געזעהן
סאלדאטען, טהייל זיינען געווען פערנומען מיט אויפשלאגען געצעלטען,
טהייל מיט איבערטהאן זיך די שטיוועל — און אלע מיט די כלים פון
עסען.

צווישען די סאלדאטען וואס האבען זיך געשטיפט בייס קעסעל
פון דער פערטער ראטע פון אכט און פיערציגטען שיסער־פאלק האט זיך
אויך געפונען דער איין־יעהריגער איד אסנת, אז ער האט דער־
מאפט דאס אנגעפילטע קעסעלע האט ער זיך געלאזט צו זיין ווינקעלע

לאך וועט עס דיך געפינען, אז עס וועט קומען דיין צייט — האט דער איר געזאגט מיט זיכערהייט און רוהיגקייט.

אסנת האט איהם בעוואונדערט און מקנא געווען, — דעם אידען, וואס היט אב זיין אמונה אפילו אונטער'ן פייער פון שונא, צווישען גויים, גלויבט אז א בעזונדערע קראפט פיהרט זיין וועג און בעשטימט זיין גורל.

— טייסט עס, אז איהר האט נישט קיין מורא פאר'ן טויט?

— נישט קיין מורא! — וואונדערט זיך לעווין, — אודאי האב איך מורא פאר'ן יום הדין. נאר וואס דען זאל מען טהאן? מילא דאס מייניגע טהו איך אזוי וויט ווי איך קען. אז מיר געהען ארויס אין דער פריה, זאג איך אב ווידוי, איך בעט נאר דעם רבונו של עולם, אז ווען שויו יא, זאל איך די זכיה האבען צו קומען צו קבר ישראל אוז, וועז דאס איז מיר נישט באשערט, זאל איך כאטש ביים שכל זיין „שמע ישראל" צו זאגען. — וואריים מען זאגט: דעם פיינד'ס קוילען נעהמען אב דעם שכל. די זעלנער שטארבען אהן חושים. איז עס וואהר?

— איך האב נישט געהערט דערפון — זאגט אסנת.

א מינוט האבען זיי ביידע שטיל געשוויגען און צוגעקוקט זיך צו די אונטערגעהענדע זונז. פון דא און דארט האבען זיך נערויכערט פייערלאך פאר די געצעלטען, און די זעלנער זיינען געווען אויסגעזעצט ארום די פייערלאך. פון טהייל פייערלאך האט זיך געהערט א טרויעריג בענקענדיג ליעד, וואס האט דערמאנט אן דער היימאטה. פון טהייל פייערלאך איז דערנאנגען א געזונד לאבען און א פרייד פון יוגענד. דאס גאנצע לאגער האט געשטעקט אין א וואלקען פון שטויב און רויך, וואס איז אויפגענגענען פון די פייערלאך ארום די געצעלטען, און דער וואלקען פון רויך האט זיך אבגעשלאגען אן די רויטע אונטערגעהענדע זונז.

אסנת האט זיך אפגערופען:

— און א ציצה־כנפות טראגט איהר?

לעווין האט זיך פערשעהמט:

— וועגען וואס פרעגט איהר דאס? אודאי טראג איך א ציצה־כנפות.

אז דער איד האט אבגעראוועט, האט ער זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעל, אבגערוקט פון אנדערע, ארויסגענומען פון דער קעשענע א פלעשעל וואסער, געוואשען זיך די הענד, און גענומען זיך צו טרוקענען ברויט מיט א שטיקעל קעז, וואס ער האט געהאט ביי זיך.

אסנת'ן האט פערוואונדערט די פרומקייט פון'ם אידישען סאלדאט אין דער צייט פון מלחמה. האט ער זיך צוגערוקט צום איד און איהם געפרעגט:

— וואס, לעווין, איהר זיינט א רב, וואס איהר זיינט אזוי פרום?

— א רב — האט לעווין געלאכט — מען מוז דען זיין א רב, כדי א איד צו זיין?

— אבער ווי קענט איהר דאס אויספיהרען יעצט, אין דער צייט פון מלחמה?

— וואס איז דען דא אזעלכעס אויסצופיהרען? דער רבונו של עולם העלפט דעם, וואס ווי'ל איהם דינענען. אט געפינט זיך דער איד, דער פאדריאטשיק, שיקט ער מיר צו א אידיש מאכל, מען קומט דורך.

— און וואס טהוט איהר אז מען איז אין וועג?

— דאוועז איך איז וועג, ווי ווייט איך קען.

אסנת האט א מינוט גשוויגען.

לעווין האט זיך אפגערופען ערנסט:

— אז נישט יעצט, ווען מען איז יערע מינוט אין סכנה, טא ווען דען זאל מען דאס אידישקייט אבהיטען? אז יערען אויגענבליק קען מען, חלילה, אהין גערופען ווערען...

אסנת האט איהם אנגעקוקט, האט געזעהן, אז דער איד גלויבט זיכער אין יענער וועלט; אז עס וועט אויסקומען, וועט ער זי האבען פארטיג, און ער האט איהם מקנא געווען.

— איהר האט א פרוי?

— א פרוי מיט צוויי קינדער — קרעכצט דער איד.

— נו? — פרעגט אסנת.

— נו, און אזוי איז מען דען נישט אין גאט'ס האנד? אז עס איז באשערט צו לעבען, וועט דאך דאס פייער מיידען: נעבען דיר וועסטו עס זעהן, און עס וועט ניט האבען קיין שליטה אויף דיר. און אז חלילה נישט, וואס וועט דיר העלפען, אז דו וועסט דיך בעהאלטען? אין א

וואַרים פון דער פֿאַרע, וואַס האָט נעיאַנט פון זייערע יונגע, נעוונטע שלאַפענדע קערפֿערס.

אַסנת האָט זיך נעוואַרפען אין זיין ווינקל, עפּעס דאַרט אונטער־גע־לייגט אונטער זיך, נוט זיך איינגעוויקלט אין זיין מאַנטל, פֿערנער רעט ערגעץ וואו דאַס פּנים און נישט דערפיהלט דאַס פּייכטקייט פון דער ראַסע, וואַס נישט קוקענדיג אויפֿן געצעלט, האָט זי זיך דאַך אַרײַנגעקראַגען אויף די ציטערענדע בלעטער פון קרויט, — און ער איז באַלד איינגעשלאַפען.

ער איז אַבגעלעגען א פּאָאר שעה. די ראַסע אַבער, וואַס זעצט זיך אויף דער שווארצער טארף־ערד, איז אזוי געדיכט און פייכט, אז זי צוקנעט די ערד ווי ליים. אַסנת האָט באַלד אָנגעהויבען דערפיהלען די פּייכטקייט, וואַס האָט דורכגענעצט זיין מאַנטל, זיינע מלבושים און איז דערנאַנגען ביז צום לייב. צוערשט איז די פּייכטקייט געווען אַנגענעהם, ווייך. באַלד אַבער האָט ער זי דערפיהלט, עס איז איהם קאַלט געווארען אין לייב און די פּים האָבען געציטערט. דער דורשט נאַך שלאַף איז אַבער נעווען אזוי גרויס, אז ער האָט מלחמה געהאַלטען מיט דער פּייכטקייט און איז זי בייגעקומען. אַסנת האָט זיך אי־בערגעדרעהט אויף דער צווייטער זייט, אויסגעזוכט אַן עק פון דער קאַלדרע, וועלכע איז נאַך נישט פּייכט געווארען, ארונטערגערוקט זיך אונטער'ן לייב און איז וויעדער איינגעשלאַפען. באַלד אַבער איז דער עק אויך נאַס געווארען, און אַסנת האָט דערפיהלט, ווי עפּעס א וואַרעם וואַלט געלעגען אונטער איהם און בייסט איהם. ער האָט זיך אויפֿגע־הויבען, אראַבגענומען דעם לאַמטערן, וואַס איז געהאַנגען אין געצעלט, און בעלויכטען זיך זיין געלעגער. האָט ער דערזעהן ווי זיינע פּים דרעפּ־טשען זיך אין א נאַסער בלאַטע, וואַס איז געווארען צוואַמענגעקנאַטען פון שווארצער ערד, פון צוטראַטענעם גראַז און וואַסער. דאַס האָט איהם אַבגעשטויסען, און ער האָט זיך שוין נישט געוואַלט אויעקלייגען. ער האָט אַבער גע'חלש'ט שלאַפען, האָט ער זיך איינגעקאַדטשעט אי־נטער א ביבעל שטרוי, אויף וועלכע עם זיינען געשטאַנען די ביקסען. דאַרט איז אַבער אזוי ענג געווען, אז ער האָט געמוזט האַלטען די פּים מיט די הענד צוואַמענגעדריקט און אוועקגעלעגט דעם קאָפּ אויף די ביקסען. אזוי איז ער איינגעשלאַפען אוז אַבגעשלאַפען א מיניט צעהן־פּיפצעהן, וואַס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט ווי א לאַנגע, לאַנגע וויילע.

— מען זאגט אז א איד שטארבט בעגראבט מען איהם אין טלית. אפילו דעם שלעכטסטען איד בעגראבט מען אין א טלית, דאס איז, אזוי צו זאגען, די אידישע פאהן. איז עס וואהר?

— נעווים איז עס וואהר. און אז חלילה עס וועט אויסקומען און זיין וויללען וועט געשעהן, וועל איך מיר פארשטעלען מיט'ן ציצה כנפות די אויגען, כדי מען זאל מיר דערנאך דערקענען, אז איך בין א איד — וווייזט לעווין אויף די ציצית, וואס ער האט ארויסגעצויגען פון אונטער'ן מונדיר.

— הייסט עס: אונטער דער אידישער פאהן? — שמייכעלט ערנסט אסנת און פערקלעהרט זיך.

דער פארנאכט איז קאלט, טהייל פייערלאך וועהן אויסגעלאשען, דא און דארט וועהט שטיל, און די נאכט רוקט זיך צו איבער'ן לאגער.

זיי האבען נאך פערבראכט א וווילע אין שווייגען. עס איז טוקעל נעווארעהן. באלד האט זיך דערהערט א טרומפייטערן, און די סאלדאטען האבען זיך אינציגווייז אויפגעהויבען און זיך צונאנגען אין די געצעלטען אריין שלאפען, וואהרים זיי זיינען אזוי אויך שוין מיער נעווען און שלעפעריג.

אז די סאלדאטען זיינען אוועק, איז אסנת געבליבען אליין זיצען פאר דער שוועל פון זיין געצעלט. עס איז שוין געלעגען די נאכט ארום דעם לאגער. נעווען א ליכטיגע און א קאלטע נאכט. די צוויי אהנבלעטערדיגע טאפאלען אויפ'ן בערגעל האבען אין לבנה-ליכט אויסגעזעהן ווי שרעקעריגע שדים, און די געצעלטען אויף דעם גרויסען פעלד האבען געווארפען זייערע שאטענס. דא און דארט האבען זיך געריכערט די פייערלאך, עס זיינען ארומגענאנגען צווישען די געצעלטען, ווי שאטענס, אייניצעלנע זעלנער אין מאנטלען גהילט. עס האבען זיך נעהערט אייניצעלנע שטימען רופען. אסנת איז מיעד געווען און שלעפעריג, כאטש דער געשפרעך פון די סאלדאטען האט איהם דענערווירט און געמאכט איהם עפעס אונרוהיג. ער איז אריין צו זיך אין נעצעלט. די חברים זיינע, פון די איין-יעהריגע, זיינען שוין געשלאפען ארומגעהילט אין זייערע מאנטלען, און אין געצעלט איז נעווען נענוג

די קינדער זיינען זיך אליין געווארען איבערגעגעבען. די נאנצע זארג פון פאטער'ס און מוטער'ס ערציהונג איז בעשטאנען אין דעם, וואס זיי האבען געטהאן אלעם מעגליכעם, אז זייערע קינדער זאלען ווערען אין גימנאזיע אנגענומען, נור קוים אבער האבען זיי דאס גליק געהאט זייערע קינדער אין גימנאזיסטישע קליידער צו זעהן, האבען זיי נעמיינט, אז זיי האבען שוין דעם חוב צו דער ערציהונג פון זייערע קינדער אבגעטהאן. פון צייט צו צייט אינטערעסירען זיי זיך מיט די צייכענס וואס ער האט געקראגען אין דער שוהלע, און דאס ניט דערפאר וויל זיין לערנען און זיינע פעהיגקייטען האבען דעם פאטער אינטערעסירט. נייין, עס איז געווען דערפאר, אויב ער וועט האבען א גאלדענעם מעראל וואס וועט איהם אריינפיהרען אין די טהויערען פון אוניווערזיטעט.

און ער נעדענקט דעם גרויסען אונגליקליכען טאג, וואס איז נעווען אין זיין פאמיליע, וועו ער האט אהיים געבראכט פון דער שוהלע א 2 פאר רוסישע גראמאטיק — און מען האט זיך געסטארעט מיט אלע מעגליכקייטען צו בעקומען אלס רעפעטיטאר פאר איהם פון דער רוסישער שפראך טאקע זיין לעהרער אליין פון גימנאזיום פון דער רוסישער שפראך.

גארנישט האט ער נעהאט אין זיין קינדהייט דאס ער זאל ליעבען, ניט די לעהרע, וועלכע מען האט זי באלד פאר איהם נעמאכט א לייטער צו זיין קאריערע; ניט די אמונה, פון וועלכע זיין פאטער דער „ליבעראל" האט זיינע קינדער אבגעהיט און נור פון פארמע וועגען האט ער זיי נע־פיהרט ראש השנה און יום כפור אין דער רעפארמירטע שוהל אריין און די אידען אין די טלתים און די געבעט אין אן אונפערשטענדליכער שפראך — האט זיי געלאנגווייליגט.

ער נעדענקט, אז ער איז א קינד נעווען האבען איהם זעהר אינטע־רעסירט די העלדען פון דער רוסישער געשיכטע. ער האט געשלונגען די קינדערשע ביכלאך, וועלכע ער האט געלעזען, פון די גרויסע טהא־טען פון די רוסישע העלדען, פון צאר פיאטער, קוטוזאוו, קאזאקען. און ער מיט זיין קינדערשע נאיוויטעט איז שטאלץ געווען אויף זיי... און געקלעהרט אלץ פון דעם, אז עף וועט גרויס זיין, וועט ער אויך א העלד זיין.

ער האט אבער דערפיהלט מיט אמאל אזא קעלט, אז ער האט אויפגערי־
סען די אויגען. זיין שלאף איז אינגאנצען פערשוואונדען, ער האט אויפ־
געדעקט דעם שפאלט פון דעם בעצעלט און ארויסגעקוקט. אויב עס טאגט
שוין.

די נאכט איז געווען שווארץ, די לבנה איז ערגעץ וואו פערשוואונ־
דען. און א שווארצקייט איז געלעגען ארום. די בעצעלטען האבען נאך
מעהר יעצט אויסגעזעהן ווי שרים, און די איינצעלנע זעלנער, וועלכע
האבען זיך געדרעהט ארום די בעצעלטען, — ווי אבגעריסענע אבריס פון
געשפענסטער. פון גאנץ ווייט האט זיך יעצט געזעהן אויפ'ן האריזאנט
אן אבשיין פון א ליכט־וואלפער, וואס ער האט נישט געוואוסט, אויב עס
קומט פון רוסישען אדער פון שוונא'ס לאגער. דאס ליכט האט איהם
געגעבען עפעס א שטאר אין הארץ און דערמאהנט איהם אן די סכנה,
אין וועלכער ער געפינט זיך. די אימה פאר'ן טויט, וואס בייטאג, אין
לאגער, אין גאנג, צווישען די לעבעריגע סאלדאטען האט ער זי גאר ניט
געפיהלט, איז איהם יעצט, אין דער שטילקייט פון דער נאכט, אין
שלאף ארום, מיט אמאל בעפאלען. ער האט זיך געשראקען פאר דעם
ליכט־שיין, וואס קומט פון ליכט־וואלפער. ער האט פערמאכט צוריק
די זעק פון בעצעלט, אוועקגעזעצט זיך אויפ'ן קאסטען און געפרובט
איינשלאפען. אבער יעצט האט ער שוין ניט געקענט איינשלאפען.
דער שלאף איז אוועק — ער האט אנגעהויבען צו קלעהרען: אבגע־
ריסענע געראנקען און עראינערונגען זיינען איהם געקומען אויפ'ן מח.
ער האט זיך דערמאהנט אן דעם געשפרעך פון די סאלדאטען, דערמאנט
זיך אן זיין קינדהייט. און זיין גאנץ לעבען איז יעצט דורכגענאנגען
פאר איהם אין דער פינסטער פון דער נאכט.

ער האט זיך דערמאהנט אן זיין קינדהייט וואס איז דורכגענאנגען
אהן פרייד, ער האט קיינעם נישט געלויבט, ווייל ער האט נישט געהאט
קיינעם ליעב צו האבען. די מוטער איז געווען פערנומען איהר גאנץ
לעבען מיט קינדער האבען, געהאט האט זי א צוועלף קינדער, איז קיינ־
מאל נישט קיין צייט געהאט צו זיי: איז געווען פערנומען מיט איהר
קראנקהייט וואס די דאקטוירים האבען בשום אופן ניט געקענט שטעלען
די דיאגנאזע און געהאלטען אין איין שיקען זי פון איין פראפעסאר צום
צווייטען, און דער פאטער זיינער איז געווען אן עגאאיסט און ליעב
געהאט זיך און זיינע געשעפטען — איז וועלכע ער איז געווען פערנומען

געהאט זיך צו שעהמען מיט עפעם פאר זיינע חברים. ער האט ניט געהאט צו קיינעם קיין פרעטענזיע, קיינער האט איהם דעם פעהלער ניט געשאפען. ער איז אזוי געבוירען געווארען, נאר דאך פיהלט ער נאך ביז היינטיגען טאג, אז ער קען פאר דעם פעהלער ניט מוחל זיין זיין פאטער. און זיין פאטער האט ער ניט אזוי ליעב ווי אנדערע קינדער האבען ליעב זייערע פאטערס, אדער ווי ער וואלט געווילט זיין פאטער ליעב האבען. דערנאך, נעריינקט ער, האט זיך עפעם אין איהם איבערגעביטען. ער איז עלטער געווארען. איהם און זיינע חברים, די אידען, האבען די לעהרער פיינר געהאט אין דער שוהלע און געמאכט זיי שווערינקייטען — און דאס האט איהם צוגעבונדען צו זיינע חברים, די אידען. און ניט נור בלויז זיינע חברים, די תלמידים נור. ער נערענקט, ער האט אננעהויבען צו פעראינטערעסירען זיך מיט דער אלטער אידענע, וואס טראגט אין זייער הויז פוטער און אייער, און מיט די אידען וואס קומען צו זיין פאטער און דרעהען זיך ביי איהם ארום אין קאבינעט, כאטש ער האט זיי קיינמאל ניט פער־שטאנען און קיינמאל זיי ניט ליעב געהאט.

דענסמאל איז אננעקומען די טרויעריגע צייט.

ער איז נאך דענסמאל א אינגעל נעווען, אבער ער האט דאס אזוי טיף געפיהלט... מען שלאגט די אידען... שרעקליכע און ווילדע זאכען האט ער זיך אננעהערט דענסמאל. עס האט איבערגעלאזט אן איינדרוק אויפ'ן נאנצען לעבען. פון דענסטמאל אן איז דאס לעבען נאך טרויעריגער נעווארען, נאר עפעם אינטערעסאנטער. ער האט ליעב געקראנען די געשלאגענע, די פערשעהמטע, און צווישען זיי איז אויך ער. און פון דענסמאל אן האט לערנען און דאס לעבען געקריגען אן אנדערן טעם. — מען דארף לעבען און מען דארף זיך לערנען פאר די וואס מען שלאגט... און אן עקשנות האט איהם ארומגענומען, און ער האט זיך שוין מעהר ניט געשעהמט פאר יענע חברים, און ניט מעהר נעפיהלט זיך א קלייקע, אדרבה, ער האט נאך מעהר פון זיי, ער איז שטארקער פון זיי און בעסער פון זיי. ער איז דער געשלאגענער. און פון דענסמאל אן האט עפעם אלעם אין לעבען געקריגען א טעם, ער האט דערפיהלט, אז עס איז נישט אזוי פראסט, נור מען דארף עפעם זוכען. ער האט זיך נענומען ערנסטער צו לערנען — ניט פאר'ן טאטען, און ניט פאר'ן גאלדענעם מעדאל, נאר פאר זיך, און ערנסטע

נור איין מאל האט איהם דער פאטער דעם טרוים אוז דאס גליק אבגענומען. ער געדענקט דאס ווי עס וואלט ערשט היינט געשעהן.

ער האט געלעזען א ביכעל פון נאפאלעאן איז רוסלאנד, ווי קוטוזאוו האט בעזיעגט נאפאלעאן'ן. ער איז אריינגעפאלען צום פאטער איז קאבינעט אריין אוז אויסגעשריען:

— פאפאטשקא, ווייסט ווער עס האט בעזיעגט נאפאלעאן'ן? קוטוזאוו, פאפא...

דער פאטער האט איהם אנגעקוקט פערוואונדערט.

— אוז וואס איז מיט דיר די שמחה אז קוטוזאוו האט בעזיעגט נאפאלעאן'ן?

— ווי הייסט, פאפא, ער האט גערעטעט רוסלאנד!

— א גוטע בשורה זאל מיר ווערען אנגעזאגט. דו הערסט, חנה, — האט ער זיך אבגערופען צו זיין ווייב. — קוטוזאוו האט בעזיעגט נאפאלעאן'ן, פרעה דיך, חנה, פרעה דיך.

ער איז געבליבען שטעהן איז מיטען שטוב, אוז געפיהלט זיך עפעס אזוי מאדנע... ער ווען דאס נערענקען דעם גאנצען לעבען.

נאר קוים איז ער אביסל עלטער געווארען, האט ער שוין אליין פערשטאנען, אז ער האט זיך ניט מיט וואס צו פרעהען מיט קוטוזאוו'ן אוז מיט די אנדערע רוסישע העלדען וואס האבען נעשלאגען די פאליאקען, די קאוקאזער, די סיביריאקעס. עס זיינען ניט זיינע עלטערן. דאס לעבען האט איהם דערפון דערצעהלט, אז ער איז א איד, אוז ער האט גאר נישט אין לעבען, וואס זאל איהם פרעהען, וואס זאל איהם שטאלץ מאכען. ניטא קיין אייגענע געשיכטע אוז די פרעמדע איז איהם פרעמד, אוז אפילו דאס לערנען, דאס דערוויסען זיך פון פערשיידענע זאכען — זיינען נור פאר איהם דא, כדי ער זאל דורך זיי קריגען דעם 5, וואס איז איהם נויטיג איבערצוגעהן אין א העכערען קלאס, אוז פון דארט צום גאלדענעם מעטאל.

אזוי איז זיין יוגענד אדורך איהן פרייד, איהן ליכט אוז אהן ליעבע. ער נעדענקט אז ער האט געהאט דאס געפיהל, פאר זיינע חברים אין דער שוהלע, אז ער איז געבוירען געווארען א קאליקע, כאטש ער האט ניט געווואוסט אין וואס עס בעשטעהט זיין פעהלער. אזוי יונג, נעזונד אוז פרעהליך איז ער געווען ווי אלע זיינע חברים, אוז נארנישט האט איהם געפעהלט וואס זיי האבען געהאט, — נאר דאך האט ער

ליכקייטען, אז די אידען אין רוסלאנד איז נאך פיעל בעסער, ווי די אידען אין עסטרייך. און אין צוהיצטקייט פון דיסקוסיאן האט ער אנגעהויבען צו בעזינגען די ברייטקייט פון דער רוסישער נשמה.

זיין האלטען זיך האט איהם אנגעמאכט פיעל פיינד, עס האט איהם דערווייטערט פון אלע. צוריק אין רוסלאנד האט ער ניט געוואלט פאהרען, ער האט ניט געהאט צו וואס. ניט מען וואלט איהם דארט אין אוניווערזיטעט אריינגענומען, און ניט ער וואלט דארט געהאט וואס צו טהאן — האט ער געמוזט ליגען דא. און די חברים האבען געוואוסט זיין שוואכקייט און דאס אויסגענוצט.

ס'איז אנגעקומען די צייט פון פאליטישע רייבענישען צווישען רוסלאנד און עסטרייך. ניט איינמאל האט ער געהערט ווי די עסטרייכישע אידישע סטודענטען גארען נאך א קריעג מיט רוסלאנד. זיי זעהען אין רוסלאנד ניט נאר בלויז דעם פיינד פון זייער לאנד, נאר אויך זייער אייגענעם, נאציאנאלען אידעשען פיינד. נור איהם איז דאס אלעם אזוי גלייכגילטיג וואס טהוט זיך ארום איהם. אין די טעג האט ער זיך נאר בעהאלטען, ער האט ניט געוואוסט וואס מיט זיך צו טהאן. אין שטוב איינזיצען האט ער ניט געקענט. ער האט מקנא געווען די עסטרייכישע אידישע סטודענטען, וואס קענען אזוי רעדען, וואס האבען פאר וועמען זיך צו שלאגען, אין זיך האט ער געפיהלט ווי ער שטעהט איינער אליין אין נאס. קיינער איז ניט מיט איהם. נור ער, אסנת, אליין איז א פאלק, איז א נאציאן, א נאציאן פון איינעם.

דענסמאל איז געשעהן דאס, וואס האט איהם געבראכט צו דעם איצטיגען צושטאנד.

עס איז געווען אין דעם פאדער־הויז פון דעם אוניווערזיטעט. די בעציהונג צווישען רוסלאנד און עסטרייך איז געווארען זעהר אן אנגע־צויגענע. מען האט געדרעטט, אז ענדליך ברעכט עס אויס. ער האט געזעהען ווי די סטודענטען זיינען אויפגערעגט, זינגען פאטריא־טישע לידער, געהען זיך פערשרייבען אין דער ארמעע, אלע, די אידען אויך. ער האט זיי מקנא געווען, ווייל זיי האבען א היימאט, א לאנד פאר וועלכע זיך צו שלאגען. ווי וואלט ער גליקליך געווען צו זיין ווי זיי, — און דא שטעהט ער אליין, די וועלט געהט אום, — אלעם בע־וועגט זיך, און עס איז איהם אלעם גלייכגילטיג.

ביכער געלעזען, און מיט אמאל האט ער זיך דערפיהלט א דערוואקסענער. און מיט א פראנטוואַרטליכקייט אז א מענש דארף עפעס האבען — וואס האט ער נאך קלאהר ניט געוואוסט, — נאר ניט זיין גאלדענעם מעדאל, וואס דער טאטע מיינט, נער עפעס טיעפערעס. איניגעם און גרעסערעס — און ער האט דערפיהלט אז ער קריגט דאס.

געלערנט האט ער שוין וויסענדיג אז אין אוניווערזיטעט וועט ער ניט אריינגעהן. און די לעהרער מיט די חברים, מיט די גאנצע שוהלע איז איהם שוין מעהר נישט אנגענאנגען. און אז ער האט געדיגט דאס גימנאזיע אהן דעם גאלדענעם מעדאל, וואס דער טאטע מיט דער מאמען האבען געמיינט, אז ער איז א פערפאלענער, איז ער אוועק אין אויסלאנד. דארט האט ער זיך געטראפען מיט נאך אזעלכע ווי ער איז, וואס דענקען אזוי ווי ער — נאר צונויף גערעדט האט ער זיך ניט מיט זיי. ער האט דאס אלעס געפיהלט פאר זיך, און מיט זיך אליין געלעבט.

ער איז אריין אין א עסטרייכישען אוניווערזיטעט, וואו עס זיינען געווען פיעלע רוסישע און דייטשע אידען. חברים האט ער געהאט וועניג, און צו קיין פארטיי האט ער ניט געהערט. ער האט זיך עפעס ניט געקענט געפינען צווישען זיי קיין ארט. דענסמאל האט זיך פאר איהם אנגעהויבען א אונפערשטענדליכעס איבערלעבען.

זייענדיג אין רוסלאנד האט ער געפיהלט צו איהר א טיעפע שנאה, צו אלעס וואס איז רוסיש. ער האט געשמעקט דערפון דאס פערגיווערטעס אידישעס בלוט, און געווארט מיט אונגעדולד דעם טאג פון נקמה, וואס וועט קומען אויף איהר פאר אידישע בעליידיגונג און צרות. נאר הערענדיג דאס רעדען פון זיינע חברים די עסטרייכישע, גאליציאנער אידישע סטודענטען, — האט ער זיך אונענדליך געפיהלט פערוועהטאגט און עפעס א אונפערשטענדליך עקשנות האט איהם ארומגענומען, דוקא אין זייער געגענווארט, צו ריהמען רוסלאנד, און ארויסווייזען זיך פאר'ן וואראמסטען פאטריאט.

דאס עקשנות פערשטעהט ער נאך ניט ביז היינטיגען טאג, אין הארצען האט ער געוואונשען אלעס שלעכטעס רוסלאנד, נור קוים האט ער דאס געהערט אויסרעדען פון א פרעמדען סטודענט — האט עס איהם געקרענקט, און ער האט געפרואווט אויפווייזען מיט אלע מעג-

זיך געוואשען, געשייערט די צינערנע ראנדעלעך. דער אפע־
טיט צום עסען האט זיך אינאיינעם געוועקט מיט דעם מארגען.
אבער ניט האבענדיג צו פערבייסען, האבען זיך די זעלנער דערווייל
די ראנדעלעך געשייערט.

פון פריהמארגען אן האט זיך בעהערט פון דערווייטענם א בע־
שטענדיגע שיסעריי פון פעלד־הארמאטען, וואס זייער עכא האט אין
פרישען מארגען טעמפ אבגעשלאגען. אויף די סאלדאטען האט
דאס שיסען צום ערשטען מאל פון אזא נאהענטקייט געמאכט
אן אייndרוק. זיי האבען זיך געוועקט, און אין גאנצען לאנגער
זיינען געוואכרען קופקעלאר און מען האט זיך נע'סוד'עט.

דער מארגען איז געווען אזא שעהנער, די זונן האט אזוי בעווא־
רעמט דאס גרינס ארום, אז דאס נאהענטע שיסען אין דעם רוהיגען
פריערליכען זונענדיגען לאנדשאפט האט געמאכט אויף אסנת'ן א מאד־
נעם איינדרוק. ער איז ניט געווען אויסגעשלאפען, צופרוירען פון
קעלט, האט ער זיך אויסגעווכט א שטיקעל פלאץ, וואס די זונן האט
דארט געלויכטעט, און האט זיך אריינגעזעצט צווישען די שטראהלען.
וואריימענדיג זיך אין דער זונן.

באלד זיינען צוגעקומען לעווין מיט נאך צוויי אידישע סאלדאטען
פון דעם זעלבען פאלק, לעווינזאן און קאהאנאווסקי, איינגעהילט אין
דורכגעווייקטע, צוקנייטשטע מאנטלעך. זיי זיינען אויף ניט געווען
אויסגעשלאפענע, אבער אויסגעזעהן האבען זיי מונטער, אויפגערעגטע
פון שיסען. ביי לעווינזאנ'ען האבען די אידישע אויגען אויסגעדריקט
שרעק, זיי זיינען פשוט ווי וואסער צוגאנגען אין די וויסע גריבעלאך
וואס אונטער זיי; די נאז איז ביי איהם געווען בלייך, און ער האט
זיך פערקלעהרטערהייט געצופט זיין קורץ בערדעל. לעווין האט בע־
קוקט תמ'עוואטע, נאכדענקענדיג, און דאך איז ווי עפעס געווען צו
מערקען א חסידיש שמייכעלע אויף זיינע בלייכע דינע ליפען. אנדערש
האט אויסגעזעהן דער אינגערער פון זיי, קאהאנאווסקי. אויף זיין
געזונטען, טונקעלען פנים האט דאס שיסען פון די הארמאטען ארויס־
גערופען א צורייצטע נייגעריגקייט, זיינע שווארצע אויגען האבען גע־
לויכטעט, און זיין פנים און זיינע בעלעבטע בעווענונגען האבען אויס־
געדריקט אן אונרוהיגקייט, ווי די אונרוהיגקייט פון א יעגער הונד, וועז
ער זעהט, אז זיין בעל־הבית נעהמט די ביקס אין האנד.

וואו וואהנט איהר? ניט אויפ'ן ערד־קוגעל? און פֿאר וואס פיהלט ער זיך פערלאזען, איינער אליין? קיינער איז ניט מיט איהם און ער איז ניט מיט קיינעם. און ווי ער שטעהט אזוי, קומט צו א חבר, א אידישער סטודענט פון גאליציע, זיינער א גוטער פריינד, א גוטער איד און א נאציאנאליסט א אידישער ווי ער, און לעבט אזוי ווי ער, און קלאפט אסנת'ן אויפ'ן פלייצע און זאגט אזוי:

— אסנת, מיר וועלען זיי בעצאהלען פאר אלעס. פאר אידישע פאגראמען, פאר די שאנד פון אידישע טעכטער, פאר דעם גאנצען בלוטיגען אונרעכט און פאר דער לאנגער מלחמה, וואס זיי פיהרען מיט אונז, פאר אלעם, פאר אלעס וועלען מיר זיי בעצאהלען. אסנת, עס איז נעקומען דער יום הדין.

און די אויגען בלישטשען איהם פאר פרייד און נקמה, און ער זעהט אז דאס אידישע הארץ ברענט אין איהם.

און אסנת שרייט אוים:

— אז מיר וועסטו נקמה נעהמען, מיך וועסטו טרעפען אויף דער צווייטער זייט.

— אסנת, וואס טהוט זיך מיט דיר? מיט אונז בלייב, מיר נעהען אידישע נקמה נעהמען.

— אויך איך וויל האבען א היימאטה, אויך איך וויל צו וועמען געהערען, איך בעשטעה אויך פון עפעס.

מיט'ן ערשטען צוג איז ער צוריק געפאהרען נאך רוסלאנד,
דארט האט ער זיך אנגענעבען אלס פרייווילינער.
נאר דאס אלעס איז שוין אזוי לאנג נעווען.

דער פריהמארגען איז אויפגענאנגען אין א נאסער דאסע. כאטש די זונן האט אנגעהויבען אויסצוטריקענען די נאכטליכע פייכטקייט, דאך איז זעהר קאלט און פרישׂ געווען. אסנת איז ארוים פון זיין געצעלט און געקוקט אויף דעם רויטען פריה־מארגעדיגען הימעל, און געפרעהט זיך, וואס ס'איז טאג. אין לאגער האט זיך שוין אנגעהויבען א בעוועגונג. דא און דארט האבען זעלנער אויסגעשפרייט אין דער זונן זייערע פייכטע מאנטלען צו טרוקענען. דא און דארט האט מען

געזאגט: „נעה, דיען עהרליך דעם קייסער און הער נאטשאלסטווא, און זעה צו זיין א גוטער סאלדאט, וועט דיר גוט זיין און אלע וועלען דיך ליעב האבען. און אז דו וועסט קומען אין א שטאדט אריין, זוך דיר אויף אן ארענטליך מיידעל פון בעל־הבתיש הויז, נעה אין הויז אריין, שרכן זיך, וועסטו צו עסען קריגען, די מויד וועט דיר די וועש וואשען, נאר זעה, דו זאלסט די מיידעל ניט אומגליקליך מאכען, עס איז א אידישע טאכטער". אט וואס מיין טאטע האט מיר אנגעזאגט, היט איך. איך בין א גוטער סאלדאט, כ'האב געקראגען א בענדעל, נאטשאלסטווא האט מיך ליעב. אט אזוי ברידער, האט מען דיך איינמאל אבגענעבען אין סאלדאטען, טא זיי נעטריי דעם קייסער!

— אבער פאר וואס? — צוקאכט זיך לעווינזאן — פאר די פראווע, וואס מען גיט אונז? פאר די פאגראמען, וואס מען מאכט אויף אונז? וואס מען שיקט אונז פון די דערפער ארויס און מען טרייבט אונז פון די שטעדט, ווי די ווילדע הינד? די גוים געהען אין מלחמה, שלאגען זיך — זיי וויסען פאר וואס: זיי האבען א פאטערלאנד, א קייסער. —פארוואס זאלען מיר דיענען? פאר וואס זאלען מיר זיך דאס לעבען אייגשטעלען? אז מיר וועלען געווינען, וועלען מיר דען עטוואס האבען דערפון? אדרבא, מען וועט אונז דערנאך ניט לאזען וואהנען אין די אייגענומענע לענדער.

דער עולם האט געשוויגען.

— און איך וויים נישט דארט יא פראווע ארער נישט פראווע. איך וויים נישט מעהר, איך בין א אידישער סאלדאט, און איך מוז פאלגען מיין נאטשאלסטווא. און אז מיין נאטשאלסטווא זאגט מיר: נעה אין מלחמה אריין פאר'ן קייסער און פאטערלאנד, נעה איך. איך וועל זיך שלאגען, ביז עס וועט נאר כח זיין. זאלען זיי יא דערנאך געבען פראווע, זאלען זיי נישט געבען — זאל אויף זיי די שולד זיין. איך טהו דאס מיניגע — איך שלאג זיך פאר מיין פאטערלאנד.

— פאר'ן פאטערלאנד, — שמייכעלט לעווינזאן און וועגדעט זיך צו לעווין'ען, וועלכער האט זיך דערווייל, ווי די האבען גערעדט, די הענד געוואשען, ארויסגענומען זיך די תפילין, וועלכע ער האט גע־טראגען ביי זיך, און געשטעלט זיך אין אווינקעל אריין דאוונען.

— לעווין, ווילסטו זיך שלאגען פאר'ן פאטערלאנד?

לעווין האט נעראוועט און ניט אבגעענטפערט.

— איהר הערט, אסנת, איהר הערט? — האָט לעווינזאן געזאגט, מיינענדיג דאס הארמאטען־שיסערײ.

אסנת האָט געשווײגען.

— אוראי הערט ער. וואס איז ער איז דען ניט קיין סאלדאט?

— זאגט קאהאנאווסקי פרעהליך.

— און וואס איז אויף דיר די שמחה? — פרעגט לעווינזאן אויפ־געריבענט.

— מען הערט קנאקען, — ענטפערט קורץ אב קאהאנאווסקי מיט א וואונק.

לעווינזאן איז געווען דער אינטעליגענט פון פאלק. ער האָט פאר אלע אידישע סאלדאטען בריף געשריבען און די בריף געלעזען, דערצעהלט זיי פון פאליטיק—און געוואוסט פון אידישקייט. און קאהא־נאווסקי פערקעהרט איז געווען בעקאנט אין פאלק אלס גראבער יונג. וואס קומט ארויס פון גראבע עלטערען. און געוואהנט איז געווען לעווינזאן, אז קאהאנאווסקי זאל איהם פאלגען און האבען דרך־ארץ פאר איהם. איצט, ביים שיסען פון די קאנאנען, וועו ער אליין, לע־ווינזאן, איז אזוי דערשראקען געווארען, האָט איהם קאהאנאווסקי'ס דרייסטיגקייט נאך מעהר דענערווירט.

— וואס איז מיט דיר די שמחה אזוי? דו געהסט אויפ'ן זיבערען טויט. זעהסט, ס'ארא הנאה ער האָט, מען הערט קנאקען. פרעה, דיך, פרעה דיך.

— און איך האָב נישט קיין מורא, — שרייט אויס קאהאנאווסקי, איך בין א סאלדאט און אלע מיינע ברידער זיינען געווען סאלדאטען, און קוים ביזטו א סאלדאט, מוזט דו זעהן דיך ארויפצוארבייטען אויף א בענדעל און אויף צוויי, נישט ווי אראנאוויטש, וועלכער האט זיך די צייהן אויסגעריסען, וויל ער ניט דיענען, אדער ווי די אידלאך ביי אונז אין שטעטעל, וואס זיינען אויף גאנצע נעכט פאר'ן פריזיוו און זאגען תהילים און פייניגען זיך, אז מען זאל זיי אין סאלדאטען נישט נעהמען. מיין טאטע האָט געדיענט ביי ניקאלאי'ן אין סאלדאטען און מיר פינף ברידער, אלע האבען מיר געדיענט אין סאלדאטען, און אז מען האָט מיך נענומען אין סאלדאטען האָט מיר מיין טאטע א זאק געקויפט, אריינגעלעגט א פאאר נייע שטיוועל, א פאאר העמדער, א נאדעל מיט פאדעם און מיטגענעבען א דרייי־רובעלדיגען אויפ'ן וועג און

עס איז אַנגעקומען אַ בליכער און אַ דערשראקענער אראַנאַוויטש. דאס איז געווען אַ הויכער שטארקער יונגער מאַן, מיט אַ מויל אַהן צייהן, וואס האָט ארויסגעקוקט פון זיין געזונד געזיכט ווי אַן אויסגעהאקטע פענסטער פון אַ הויז. צוגעקומען איז ער אַ שפּיל־ער און געזאגט מיט אַ טאָן, ווי מען זאגט אַן דעם טויט.

— איהר ווייסט? מען בעגראבט דאָ אונטער אונזער לאגער די טויטע אויפ'ן פעלד.

— פון וואַנען ווייסטו עס, אראַנאַוויטש?

— אָט געהען דאָך די סאָלדאטען ארויס קוקען. מען לאָזט זיי ניט. נא. זעהט, פון יענעם בערגעל זעהט מען עס.

זיי האָבען זיך אומגעקוקט און דערזעהן אַ צעהנדליג סאָלדאטען שטעהען אויפ'ן בערגעל און קוקען אין טהאל אראב.

— זעהט זיך אויס, אז מיר זיינען אַנגעקומען גאר נאָהענט, און היינט־מאָרגען וועט אויסקומען זיך צו שלאָגען. ניט גאַריכט זיך אזוי גיך — זאגט לעווין — געמיינט עס וועט פריהער שלום זיין.

— וועסט, ברודער, געהן אין פראַנט אריין, אין עסטרייכער שיסען, — קלאָפט איהם קאהאנאַווסקי אין דער פלייצע.

— און וואָס פרעהסט דו זיך אזוי? — פרעגט איהם אראַנאַוויטש.

— פאר וואָס זאָל איך זיך נישט פרעהען? אונזער קאָמאנדיר האָט געזאגט, אז עס איז א גרויסער כבוד פאר אַ סאָלדאט צו נעהן אין פראַנט. דער סאָלדאט, וואס געהט אין פראַנט, אויף איהם פער־לאָזט זיך דער קייסער אליין, און דער קייסער אליין וויים פון איהם — פאר וואָס זאָל איך זיך נישט פרעהען?

— גיב נאר א קוק די שמחה וואס ער האָט, געהרג'עט צו וועלכן אַדער אַן אַנדער אידען צו הרג'ענען, — ווייזט אויף איהם לעווינזאָן.

— איך פערשטעה נישט, איהר האָט נישט געוואוסט צו וואס מען האָט אייך דאָ אהער געשיקט? — שרייט אויס אסנת, וועלכען ס'האָבען זעהר נעריהרט די לעצטע ווערטער, וואס לעווינזאָן האָט געזאגט, — מיר זיינען סאָלדאטען און מיר זיינען געגאַנגען אין מלחמה אריין. מיר ווייסען נישט, ווער דאָרט אויף יענער זייט לינט, צו אַ איר, צו א קריסט. מיר ווייסען נאר, אז דארט אויף יענער זייט ליעגט דער שונא, — דער שונא פון אונזער לאנד. און דער סאָלדאָט, וואס שיסט

אסנת האָט געקוקט אויף לעווין'ען און האָט איהם מקנא געווען און זיך אבגערופען אין דער שטיל:

— איהם איז בעסער פאר אונז אלע. ער האָט מעהר פאר אונז אלע.

— וואָס מיינט איהר? — פרעגט לעווינזאן.

— ער האָט א נאָט.

— אָט דאָס איז זיין נאטשאלסטווא, דאָס איז זיין היימאטה! לעווין, — רופט ער זיך אָן צו לעווין'ען וועלכער איז פונקט אויסגענאנגען שמונה־עשרה, — וואָס מיינט איהר, לעווין, וועז מען לאָזט אייך יעצט אזוי אב אהיים, און דערפאר זאָלט איהר זיצען טאָג און נאכט אין בית המדרש און דאוונען, הא, וואס וואלט איהר געוואלט? א שטיקעל האַרטען רמב"ם ארער פאר „פאטערלאנד געהן א כפרה ווערען, הא?

— נו, זעהסטו שוין, וועלכעם איז דעם אידס נאטשאלסטווא, וועלכעם איז דעם אידס היימאטה, — זאגט ער צו קאהאנאווסקי'ן. א איד האָט ניט קיין היימאטה — די אידישע היימאטה איז דער אידישער גאָט, ניט וואהר, לעווין? — רופט זיך אָן לעווינזאן, וועלכער איז מיט א מאל פרום געוואָרען.

— אוודאי אזוי, — שטימט איין לעווין, — אלע פעלקער האָבען מלכים בשר ודם, און אונזער מלך איז גאָט.

קאהאנאווסקי האָט א מינוט געשווינגען, ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערען; דער יונג האָט געציטערט פאר אויפרעגונג; נאָר דעם האָט ער זיך אָן עפעם דערמאנט, און שרייט אויס:

— אבער לעווינזאן, פון וואנען זייט איהר אזוי פרום געוואָרען? איהר האָט דאָך שטענדיג געלאכט פון גאָט.

— עס איז ניט אמת, — זאגט לעווינזאן — איך האָב קיין מאל ניט געלאכט פון דעם אידישען גאָט.

נור אסנת האָט זיך א מינוט פערקלעהרט:

— האָט שוין דער איד מיט אן אמת קיין אַנדער היימאטה ניט, נאָר די גיימטליכע, געטליכע? איז דער איד מיט אן אמת היימאטהלאָז? און וואָס טהוט דער איד, וואס גלויבט שוין ניט אין גאָט?... — האָט ער געזאגט פאר זיך.

— נו, און דו, אראנאוויטש, קומסט מיט? — האָט קאהאנאוועסקי געשמייכעלט צום בלייבען יונגען מאן.

זיי זיינען ארויף אויפ'ן בערגעל. דארט זיינען שוין געשטאנען פיעל אנדערע זעלנער און האָבען אראבגעקוקט אויף א ברייטע פעלד. פון דערווייטענס האָבען זיי געזעהן פריש אויפגעגראָבענע ערד אין לאנגע, לאנגע שורות. אידען אין שווארצע קאפאטעס, מיט קלייניע אידישע היטעלעך, זיינען געשטאנען מיט שאפלעך אין די הענד און האָבען פערדעקט די ערד. נעבען זיי זיינען געשטאנען סטראזשניקעס מיט ביקסען אין די הענד, און אָנגעיאגט די אידען צו דער ארבייט. פיעל זעלנערשע זאכען, קלייערער, ביקסען, זיינען געלעגען ארום דער אויפגעגראָבענער ערד, און זעלנערשע פוהרען זיינען ארומגעפאָהרען און אויפגעקליבען די זאכען. דאָס גאנצע פעלד איז צוטראָטען, ארום די בוימער ליגען אבגעראכענע צווייגען, האַלב אבגעשאסענע שטאמען. די פערוואונדעטע בוימער האָבען מעהר דערצעהלט פון דער גרויסער הריגה, וואָס איז דאָ פאָרגעקומען, ווי די אָנגעוואָרפענע זאכען אויף דער ערד. עס האָט עפעס אויסגעזעהן, ווי די בוימער, געבראָכען אין מיטען בעסטען בליהען, וואָלטען געווען קינדער, וואָס וויינען נאָר נישט, פאָר וואָס און צו וואָס דאָס איז אַלעס פאָרגעקומען, און זיי האָבען געמוזט שטעהן אויף איין אָרט און ניט געקענט אוועקגעהן.

נאר לאנג קוקען האָט מען די סאלדאטען נישט געלאָזט. מען האָט זיי פון בערגעל אראבגעטריבען: נאטשאלסטווע האָט מורא געהאָט, אז דער טויט זאל נישט אבשרעקען די יונגע מלחמה־לייט.

אז אסנת מיט די חברים זיינען צוריקגעקומען אויף זייער פריהער־דיגען אָרט, האָבען זיי געטראפען אראָנאָוויטש'ן זיצען מיט לעווין'ען. לעווין האָלט א סידור אין האַנד און זאגט תהילים, אראנאוויטש בויגט אויף זיין קאָפ אין סידור אריין און זאגט נאָך לעווין'ען וואָרט ביי וואָרט, ווי א תלמיד נאָך'ן רבי.

דאָס האָט אויף די סאלדאטען געמאכט א ווילדען איינדרוק. זיי האָבען געקענט אראנאוויטש'ן, וועלכער האָט שטענדיג געלאכט פון לעווין'ס פרומקייט און אפטמאל געשטערט איהם צו דאוונען און אָנגעריידט איהם פון קעסעל צו עסען. אראָנאָוויטש זאגט מיט אמאל תהילים! זיי האָבען אלע דערפיהלט אין דעם תהילים־זאגען דאָס

נישט דאָרט אָהין, דער איז אַ פעררעטהער פון זיין לאנד אוּן איהם קומט די שטרויק. קאהאנאוווסקי, איהר האָט רעכט, גיט די האנד. מיר וועלען אין איינעם שיסען די עסטרייכער אוּן מיר וועלען זיך פערדינענן דעם גענעראלסקי, איהר האָט רעכט, ביזטו איינמאל אַ סאלדאט, מוזטו זיין א גוטער סאלדאט. אז נישט, איז עס נישט נור בלויז א שאנדע פאר זיך, נאר א שאנדע פאר דער נאנצער נאציאן, פון וועלכער דו קומסט ארויס.

— זעהט איהר, מיט דעם האָט איהר רעכט, — זאגט אראנאוויטש, — מיר, אידישע סאלדאטען, דארפען זיך גוט שלאגען, כדי זיי זאלען נישט קענען זאגען, אז אידען זיינען פחדנים. מיר דארפען זיך שלאגען אוּן ארויסווייזען מוטה, כדי צו וווייזען די אנטיסעמיטען.

— נישט פאר די אנטיסעמיטען, — שרייט אוים אסנת — דאר־פען מיר זיך שלאגען, נאר פאר אונז אליין. דערפאר וויל מיר זיינען מענשען, אוּן מיר ווילען, אז מען זאל אונז פאר אזעלכע האלטען.

— אודאי, אודאי דארף מען געטריי דיענען דעם קייסער, — רופט זיך צום לעצט אויף אַן לעווין, — דער רב האָט מיר אָנגעזאגט, וועז איך האָב זיך מיט איהם געזעגענט, אז איך זאל געטריי דיענען דעם קייסער, עס איז א גרויסע מצוה אוּן א חוב.

אלע האָבען א מינוט געשווייגען.

נאר אראנאוויטש האָט נאך געציטערט פאר שרעק אוּן געזאגט מעהר מיט דער האנד, ווי מיט'ן מויל:

— געהט אהין, געהט, זעהט ווי מען בענראבט. ווי די הינד בענראבט מען זיי. זעהט, זעהט, — האָט דער יונג אויסגעשריען אין ציטערניש, פערמאכענדיג די אויגען.

— אודאי וועלען מיר געהן, — רופט זיך אַן קאהאנאוווסקי. — קומט, אסנת, איהר גענהט זעהן, ווי מען בענראבט די עסטרייכער ?

— אודאי גענה איך, — האָט זיך אסנת אויפגעהויבען.

— ווארט, איך גענה אויך מיט, — שמייכעלט לעווינזאן, — לאמיר זעהען, ווי מיין קבורה וועט אויסזעהן, — האָט ער זיך אויפגעהויבען.

— מען מאר נישט רעדען אזוי, — האָט לעווין אין דער שטיל געזאגט.

נעוואוסט, אז זיי האבען קיינמאל ניט נעראוועגט — קומען צו לע־ווין'ען. דאס דאוונען וועלט וואס א מאל מעהר ווארימער און פרומער. לעווינזאן, דער אינטעלינענט, דער וואס האט תמיד געלאכט פון נאט, קומט אויף צו, נעהמט אויך א סידור אין האנד אריין, — ער איז אויך פרום געוואלען; און אראנאוויטש ווייגט, מען זעהט, ווי דעם יונג גיסען זיך די טרעהרען און ער פערקרימט דאס פנים, ווי ער וואלט גרויס רחמנות בעקראגען אויף זיך אליין.

די קופקע סאלדאטען וועלט שטיל־ער; לעווין זאגט הויך אויפ'ן קול ודוי, און אלע סאלדאטען זאגען איהם נאך, קלאפען זיך אין הארץ. א טהייל ווייגען, א טהייל זיינען פערקלעהרט און א טהייל שווייגען, נור אלע זיינען ערנסט. נאך דער ודוי האבען זיך די סאלדאטען גע־קושט איינער מיט'ן צווייטען און נעגעבען זיך די הענד, און עם זעהט ביי זיי אוים, ווי עם וואלט געווען יום כפור צו כל־נדרי.

לעווינזאן קומט צו.

— **נו, אסנת, ניט** אהער די האנד און זייט מוחל, כאטש איהר **גלויבט נישט אין דעם.**

אסנת האט איהם שטיל־שווייגענדיג די האנד געגעבע.

נאך'ן דאוונען ביי די רוסישע און נאך ודוי ביי די אידישע סאל־דאטען **איז** אויפ'ן פעלד אביסעל לייכטער בעווארען. די סאלדאטען האבען אויפגעלעבט, געווארען עפעם מונטערער, און איינער **האט זיך** ברודערליך מיט'ן אנדערען אדומגענומען. דעם מיטאג **האט מען נע־** נעסען אינאיינעם, אין גרופעס, און די רוסישע און אידישע סאלדאטען האבען זיך געהאלטען **אין** איין קושען און געזונגען מיט אנאנדער, איינער **האט דעם צווייטען** גליק געווינשען, און א גרויס ברודערשאפט **האט** בעהערשט **אויפ'ן** פעלד. אויך די אפיצערען און דער פאלקאוניק אליין זיינען אריין צווישען די סאלדאטען, געקושט זיך מיט זיי **און** געזונגענט זיך. די אפיצערען זיינען אויך צוגענאנגען צו די אידישע סאלדאטען, געזונגענט **זיך מיט** זיי, און גרויסע ברודערשאפט **האט** געהערשט צווישען זיי. **ארבוזאוו**, אביסעל שיכור פון אויפרעגונג, איז צוגענאנגען צו לעווין'ען, געקושט זיך מיט איהם, מיט נאך **אנדערע** אידישע סאלדאטען און געהאלטען אין איין רעדען:

— בעט'ס צו אייער נאט, בעט'ס, אידישע סאלדאטען, **ער איז** אונזער נאט אויך, זאל ער אונז העלפען, זאל ער אונז מציל זיין.

ערנסטקייט, וואס קומט אן, און זיי זיינען זיך צוגאנגען יעדער אהן וועדטער, נישט וועלענדיג זיי שטערען.

אסנת איז געווען אויפגערעגט דעם גאנצען טאג און איז ארומגענאנגען א ניערערגעשלאגענער און נישט געקענט געפינען זיך קיין ארט. ניט דער טויט אויפ'ן בריטען פעלד האט אויף איהם געמאכט דעם אייגדרוק, נאר ער האט פערלארען דעם טעם פון זיין שריט. וואס ער האט זיך אליין אבגענעבען אין סאלדאטען. צוערשט האט ער איהם אויך נישט ריכטיג פערשטאנען, נאר ער האט געפיהלט, פאר וואס ער טהוט דאס. יעצט האט ער דאס געפיהל אויך פערלארען, און עס האט זיך איהם געדאכט, אז עס איז געווען א נארישקייט. דאס געשפרעך מיט לעווינזאן'ען האט איהם דערמאנט אן פיעלע סצענעס פון אידישע בעליידיגונג, ווי מען טרייבט זיין פאטער פון דעם וואלד, וואס ער האט געקויפט. דער פאטער, דער גרויסער וואלד־סוחר, איז פערשריבען פאר א סוביעקט ביי אן ארימען שיכור'ן גוי, וועלכען ער צוהלט דערפאר וואכען־געלד... פיעלע סצענעס, נישט פון כעס. נאר פון קליינליכע נקמה און שלעכטקייט... און אפשר האבען זיי רעכט, אז דער איד האט ניט קיין פאטערלאנד, און וועט עס קיינמאל ניט האבען, און זאלען די פעלקער עסען איינער דעם צווייטען, וואס געהט עס דעם איד אן? ער דארף זיך בעהאלטען אין קעלער און מיט א גלייכגילטינער מינע צוקוקען, ווי ער געהט איבער, ווי א שקלאף פון איין האר צום צווייטען. וואהרים וואס איז דער חילוק, ביי וועלכען פריץ ער וועט זיך מאטערען?...

און עס איז איהם געווען א שאד נישט זיין יונג לעבען, וואס ער האט איינגעשטעלט אין סכנה פאר גאר נישט, נאר זיין געפיהל. עס האט זיך איהם געדאכט, אז נאטשאלסטווא אליין לאכט פון איהם, וואס דער איד אסנת האט זיך א פריוויליגער אנגענעבען אין סאלדאטען מלחמה צו האלטען פאר זיין „פאטערלאנד".

אסנת איז געלענגען אויפ'ן פעלד און צוגעקוקט ווי אראנאוויטש, קאהאנאווסקי און נאך א סך אידישע סאלדאטען, פון וועלכע ער האט

זיך געראכט, וועז ער וואלט דאס נעטהאן, וואלט דאס געפיהל ניט געווען קיין עכטעס, און ער וואלט זיך עפעס געוואלט צו'חנפ'ענען צו די סאלדאטען. אליין האט ער זיך געפיהלט, ווי דאס הארץ איז אויך געווען איבערלאפען, און איהם האט זיך אויך געוואלט אין דעם מא־מענט, איידער מען געהט אוועק אפשר זיך ניט מעהר צו זעהן איינער מיט'ן צווייטען — וועמען די האנד צו דריקען. נאר ער האט קיינעם ניט געהאט. דעם אינטעליגענט לעווינזאן האט ער פיינד געהאט און לעווין איז געווען צו רעליגיעז פאר איהם. נאר לענגער ליגען אליין אויפ'ן פעלר האט ער שוין ניט געקענט. די סאלדאטען האבען איהם שוין בעמערקט און ער האט מורא געהאט, אז מען זאל איהם ניט האל־טען פאר א בעל גאוה. ער האט זיך אויפגעהויבען און איז אוועק פון די אידישע סאלדאטען. ער האט זיך דערמאנט אן קאהאנאווסקי'ן און געוואגט צו זיך: יא, מיט איהם דארף מען זיך געזעגענען. ער איז איהם געגאנגען זוכען. צום סוף האט ער איהם געפונען. יענער איז געזעסען מיט אראנאוויטש'ען אין א ווינקעל און עפעס אין איהם אריינגערעדט. אראנאוויטש האט שוין יעצט ניט געווינט, נאר געזע־סען און געטרייסעלט זיך פאר שרעק. די אויגען זיינע האבען אויס־געדריקט א אהן־האפענדיגע פערצווייפלונג, און ער האט געשאקעלט אויף זיך אליין מיט'ן קאפ. קאהאנאווסקי איז געזעסען נעבען איהם, געטרייסט איהם און מיט איהם גערעדט.

— אט איז אסנת אויך דא, — זאגט ער צו אראנאוויטש'ען, — ער איז געביל־דעטער פון אונז און איז א רייכערער פון אונז, אט געהט ער אין קריעג און האט גאר ניט קיין מורא, און קיינער פון די סאלדא־טען האט ניט קיין מורא. זעהסטו ווי מוטהיג זיי זיינען. מיר אלע געהען. דו מוזט דאך האפען, אז דו וועסט לעבען, און אז דו וועסט יעצעם שיסען, וועט דיר קיין קויל ניט טרעפען. מוטהיג מוז מען זיין. ביזט דאך ניט קיין קינד.

— אבער איך האב דאך א קליין מיידעל אין דער היים און איך וואלט אזוי געוואלט זעהן ווי זי וועט אויפוואקסען, ווי זי וועט אוים־זעהן וועז זי וועט גרויס זיין. איך וואלט אזוי געוואלט זעהן — און איך וועל זי שוין קיינמאל, קיינמאל נישט זעהן. — האט דער יונג גע־זאגט אין אונעדליכע פערצווייפלונג.

— אבער, אראנאוויטש, מיר אלע האבען דאך טאטעס מיט מא־

און צו די חברים, די רוסישע סאלדאטען, וועלכע זיינען צוגעקומען מיט איהם, האָט ער ג'טענה'עט:

— יעדער האָט זיין נאָט און זיין ארט בעטען צו איהם.

— עס איז נאָר דאָ איין נאָט אויף דער וועלט פאר אונז אלע — האָט א אידישער סאלדאט געזאגט.

— נאר איין נאָט, — האָבען די רוסישע סאלדאטען מיטגענעשאקעלט.

— נו, לאמיר זיך געזעגענען, ברידער.

— אלע זיינען מיר ברידער.

און די אידישע סאלדאטען האָבען זיך צוקושט מיט די רוסישע, מיט די „דיאדקעס", מיט די „דענשטשיקעס".

— דו האָסט איהם נעכטען בעליידיגט, — זאגט ארבוזאוו, וויי־זענדיג אויף לעווין'ען, צום סאלדאט, וואס האָט נעכטען אריינגעשטופט א שטיק פלייש אין לעווין'ס מויל, — געה, איוואנאוו, געה, בעט איהם איבער, האָסט איהם בעליידיגט.

— בעט איהם איבער, איוואנאוו, בעט איהם איבער, — האָבען די אנדערע סאלדאטען מיטגעשאקעלט

עס איז ארוים איוואנאוו, דער גרויסער, שטארקער גוי, א פער־שעהמטער, און דערלאנגט לעווין'ען די האנד.

— קוש זיך מיט איהם, — האָט ארבוזאוו געשריען, — צוקושט זיך.

איוואנאוו האָט זיך צוקושט מיט לעווין'ען.

— אט אזוי איז רעכט, — האָבען די סאלדאטען צוגעשטימט.

אסנת איז געלעגען אויפ'ן פעלד אליין. ער האָט געזעהן דאָס ברודערשאפט און די אמת'ע מענשליכקייט, מיט וועלכע דער שוידער־ליכער טויט בינדט צו איין מענשען צום צווייטען, און ער האָט ניט געקענט קיין אנטהייל נעהמען אין דעם. עס האָט איהם פערדראסען אויף זיך, וואס ער קען נישט אראבווארפען פון זיך דאָס גאנצע קלעהרען און ווי לעווינזאן זיך אריינווארפען אין דער אלגעמיינער ברודערשאפט און אין איין מינוט אן אלעם פערגעסען. ער האָט אויך נעווואלט צו־קושען זיך מיט די סאלדאטען, נאר ער האָט ניט געקענט. איהם האָט

זיי זיינען געגאנגען איבער'ן פעלד, וואס זיי האבען פריהער געזהען פון בערגעל. אויף דעם פעלד האט געמוזט נעכטען עהר־נעכטען פארקומען א גרויסע שלאכט. דאס גאנצע פעלד איז געווען צוטראטען, צופאהרען; עס זיינען געווען אנגעווארפען דא און דארט לאנגע רייהען פריש אויפגעגראבענע ערד. ארום האבען זיך געשאקעלט די האלב־אבגעבראכענע בוימער, וואס זיינען בעשטאנען אין זייערע אבגעשאסענע, נאך גליהענדע צווייגען, ווי הרוגים אין זייער בלוט. עס איז געווען א בוריקעס־פעלד, און עס איז נאך ניט געווען אבגערייניגט פון די בוריקעס. די רויטע און וויסע בוריקעס זיינען געווארען ארויסגעקאפיעט פון דער ערד מיט די טריט. זיי זיינען געלעגען האלב צוטראטען, און דאס גרינס אויף זיי האט זיך ווי שמאטעס געוואלגערט אונטער די פיס. צוויישען זיי האבען זיך ארומגעווואלגערט הפקר זעלנערשע קליידער, היטלען, ראנצעס, ביקסען, שווערדען, טהייל מאל א מענש, און טהייל מאל אן אבר פון א מענשן... אלטע פויערים, פויערטעס, שיקסעס האבען די בוריקעס אויסגעקליבען צוויישען די אנגעווארפענע זאכען און צונויפגעלעגט אין קופעס, און אידען, אין שווארצע קאפאטעס מיט קליינע היטעלעך, האבען צוויישען די בוריקעס צונויפגעקליבען די טויטע קערפערס און געטראגען זיי אין די פרישאויפגעגראבענע גריבער. די גאנצע בוריקעס האט מען געקליבען אין קופעס צום נוצען, און די צוטרעטענע זיינען געבליבען אויפ'ן פעלד אינאיינעם מיט די מענשליכע גופים צו בעמיסטיגען די ערד...

די סאלדאטען זיינען געגאנגען שווייגענדיג, כאטש מען האט געהיסען זינגען. דא און דארט האט זיך געהערט אן איינצעלנע שטימע, נאר קיינער האט ניט אונטער געבאפט דאס געזאנג, און די איינצעלנע שטימע איז אויך צום סוף אנטשווויגען געווארען. זיי זיינען אנגעקומען צו די גרויסע גריבער, ביי וועלכע די אידען מיט די שאפלען זיינען געשטאנען. די אידען האבען זיך אויף א מינוט אבגערוקט, געשטעלט זיך אן א זייט און האבען מיט די שאפלען אין איין האנד אבגענעבען דעם פאלק „טשעסט". די סאלדאטען האבען אנגעהויבען צו שפרינגען איבער איינע פון די גריבער, זעהענדיג אינווייניג קופעס סאלדאטען, אנגעלעגט אויינער אויפ'ן אנדערען, א טהייל נאקעטע, א טהייל אין זעלנערשע קליידער, טויטע פנים'ער האבען ארויסגעקוקט מיט אפענע קליינע נאאיווע אויגען. די טויטע ערנסטע פנים'ער

מעס! מען שטארבט דאך נאך ניט, וואס טהוט זיך מיט דיר? קוק אויף מיר, קוק אויף אסנת, אויף אנדערע אידישע סאלדאטען.

אז קאהאנאווסקי איז אוועק פון אראנאוויטש'ען, איז אסנת צוגענאנגען צו איהם און געזאגט מיט א מאדנעם שמייכל:

— נו, קאהאנאווסקי, גיט די האנד, אפשר וועלען מיר זיך שוין מעהר ניט זעהן. איהר זייט דאכט זיך אין דער זיבעטער ראטע?

— יא, — האט קאהאנאווסקי אבגעענטפערט. דערביי איז ער אויך בלייך געווארען און געגעבען די האנד.

— איהר האט וועמען? — האט אסנת געפרעגט.

— איך האב א כלה, וואס איך ליעב זיי.

— זיינט איהר גליקליכער פון מיר: איך האב קיינעם ניט.

— קיינעם ניט?

— יא, א קליין שוועסטערל, וואס איך ליעב זעהר.

— גיט איהר דאס קייטעל, אז איהר וועט אהיים קומען, — זאגט קאהאנאווסקי, און נעהמט אראב זיין קייטעל פון זייגער.

אסנת האט עפעס געזוכט אין זיינע קעשענעס, וואס איהם צו געבען. ער האט גאר נישט געפונען, נאר דאס קליינע בענדעל, וואס זיין שוועסטערל האט איהם מיטגענעבען אלס אנדענקען. עס איז איהם אבער א שאד געווען דאס אוועקצוגעבען. ער האט זיך דערמאהנט אז זיין גאלדענעם זייגער, די מתנה פון זיין פאטער צו זיין ענדיגען גימנאזיום, האט ער איהם ארויסגענומען פון ראנעץ און אוועקגענעבען קאהאנאווסקי'ן.

זיי האבען זיך צוקושט און זיינען זיך צוגאנגען.

אסנת איז אריין אין פאלאטקע, ארויסגענומען פון זיינע זאכען דאס האנד־טוך, וואס ער האט זיך מיטגענומען פון דער היים, אז ער זאל עס האבען נעבען זיך, וועז ער וועט דארפען (ער האט ניט געוואלט שטארבען אויף א פרעמדע טוך אדער אויף זאמד), ארומגעוויקעלט דאס האנדטוך ארום הארץ, געמאכט זיך גרייט אין וועג אריין.

אין א האלבע שעה ארום האט דער פאלק דאס קרויט פעלד פערלאזט און איז געגאנגען אין פייער אריין.

טער מען איז געקומען, האָט זיך דייטלִיכער ארויסגעוויזען, אז דאָס זיינען וואלקנס רויך, וואס געהן אויף פון דער ערד אין הימל אריין. די סאלדאטען האבען פערשטאנען, אז דארטען איז עס. ביי א טהייל האבען די הערצער אנגעהויבען שטארקער צו קלאפען, א טהייל זיינען שוין גלִיכגילטיג געווארען. דער וועג איז יעצט גראדע געווען א בעסערער, די גריבער האבען זיך שוין מעהר ניט געוויזען, אויף די לאנגע שורות אויפגעגראבענע ערד האבען זיך געזעהן זעלטענער, נור פון צייט צו צייט איז אויסגעקומען איבערצושפרינגען א טוידטען זעלנער, וואס איז נעלעגען א פערלאזענער אין פעלד. דער טוידטער זעלנער, מיט דעם ביקס אין דער האנד און דאָס, וואס מען האָט איהם אָנגעטראָפען אזוי פלוצלונג, אונרווארטעט — דאָס האָט נאָך מעהר אבגעשראקען, ווי די שווארצע גריבער. די פאנטאזיע ביי יערען סאלדאט האָט גערבייט: איך קען אויך אזוי זיין ווי ער...

דער וועג איז שווערער געווארען, די ערד שרעקלִיך צוטראטען און צופאהרען, די זעלנער זיינען געגאנגען אין טיפער זאמדיגער ערד דורכגעפאלכטען מיט אזא מין גראו, ווי קוניטשינע, וואס האט זיך געבונדען אן די פים. עס איז אויך טונקעלער געווארען, עס איז אבער געווען פיעל הייטישער און פערהלִיכער. מען האָט אָנגעטראָפען פיעל, פיעל וועגען, פערד, אויטאמאבילען. הויכע נאטשאלסטווא איז געשטאנען אויף א בערגל און גערעדט. מען האט זיך מיט אמאל ארומגעזעהן, אז מען איז זעהר, זעהר פיעל, און נישט זיי אליין געהען, נאר פון אלע זייטען קומען אן פאלקען, סאלדאטען און סאלדאטען: פיעבאטע, רייטערס. ארטילִעריע. זיי האבען ניט געווואוסט, פון וואנען דאָס האָט זיך גענומען מיט אמאל אזוי פיעל סאלדאטען, נור זיי האט זיך געדאבט. אז די גאנצע וועלט און די גאנצע ערד איז פול מיט זיי, וואהים וואו דאס אויג האט נור געקענט דערגרייכען. האט מען געזעהן אוז געהערט אונזערעיגע. פאקלען האבען געברענט. ליכט־וואהפער האבען געשיינט. בעלויכטען אמאל דא און אמאל דארטען, אוז וואו זיי האבען געווארפען זייער ליכט, זיינען בעלויכטען געווארען סאלדאטען. פון דערווייטענס האט זיך געהערט א בעשטענדיגעס שיסען: קראך: קראך, קראך, נאר עס האט שוין קיינער דאס ערשט ניט בעמערקט אוז נישט געהערט. דאס שיסען איז פערטויבט געווארען אין דעם רעש פון די סאלדאטען. פון די וועגען אוז פערד, פון די אויטאמאבילען וואס זיינען פערבייי־

האבען זיך ווי ארויסגעריסען פון די גראבע זעלנערשע קליידער. א סאלדאטען האבען זיך אויף א מינוט אבגעשטעלט קוקען אין גרוב, אבער די אנדערע הינטער זיי האבען זיי באלד אבגעשטופט. אזוי זיינען זיי אריבערגעשפרונגען איבער דעם טויטען־גרוב.

זיי האבען אויפ'ן וועג אנגעטראפען גרויסע שווארצע לעבער וואס האבען אויסגעזעהן פון דער וויטענס ווי בלאטעס. אז זיי זיינען אבער צוגעקומען צו די לעבער און אריינגעקוקט אין די בלאטעס, זיינען זיי אפגעשפרונגען: זיי האבען דערינען דערזעהן עפעס ווי א אפ־געשטאנען געקעכטס... אויפגעריסענע מענשליכע אינגעווייד אינאיינעם מיט פערדישעס. פון א שווארצער צונויפגעקאכטער מאסע, וואס זיי האבען נישט געוואוסט, וואס דאס איז אזוינס, האבען ארויס־געשטארט מענשליכע פנימ'ער, מענשליכע אברים און פון אויבען אויף איז אן אויפגעריסענער פערד מיט די אינגעווייד ארויס געלעגען אויף דעם אלעמען...

צוערשט האבען זיי אזוינע שווארצע גריבער געטראפען אייניג־ווייז, נאר וואס אמאל זיינען זיי געדיכטער געווארען. דאס גאנצע לאנד איז געווען פול מיט אזעלכע בלאטעדיגע גריבער, און די סאלדא־טען האבען זיך געמוזט זוכען א וועג צווישען זיי. זיי האבען געוואוסט אז די גריבער ווערען געמאכט דורך די באמבעס פון די שווערע האר־מאטען פון דעם שונא, נאר יעדער אינער האט זיך עפעס געטרייסט, אז איהם וועט אזא שווארצע בלאטיגע גרוב מיידען. פאר וואס — האט קיינער ניט געוואוסט, אבער די יונגע געזונדע לעבענס האבען פרא־טעסטירט און נישט געוואלט אונטערגעהען אין אזא ברודיגען קעסעל, וואו דער טויט איז אזוי שמוציג; זייערע פאנטאזיעס האבען זיך פארגעשטעלט א פרייען און בעספערען טויט...

די זונן האט זיך אנגעהויבען צו זעצען ביי'ם עק הימעל: דער לאנדשאפט איז געווען א גלייכער, א ברייטער, און דער הימעל איבער'ן לאנדשאפט איז געלאפען רונדיג ארום, און דער נאנצער זוים פון'ם הי־מעל איז געווען בענאסען מיט א רויטען ליכט, וואס האט רויטליך אבגע־שפיגעלט אומעטום.

דאס לאנד האט זיך ביי'ם עק הימעל געבלייכט, עס האט זיך עפעס וואס געוויזען, וואס מען האט נישט געקענט פון דערווייטענס אונטער־שיידען, צו דאס זיינען הייזער, בערג אדער ווייטער וואלד. וואס נעהנ־

ווייטער, ווייטער, — ביז מען קומט אן צו גריבער. דארט געפינען זיך שוין אונזערע. מען הייסט זיך לייגען אין די גריבער, גראבען נייע, און אלע סאלדאטען ווארפען זיך אויף דער ערד.

ארום איז שטיל. מען הערט יעצט שארף אין דער שוואַרצער נאכט דאס קראכען פון שיסען, און איבער די קעפ פליהט ליכט פערביי אזוי נאך דעם — א רוישען, ווי מען וואלט די לופט אויפגעוואכט.

לאנג זיינען די זעלנער אין די גריבער געלעגען, בעשיצענריג זיך די קעפ מיט זאמד. פון דערווייטענם האבען זיך געזעהן קלייניע קלייניע פייערלאך — דארט איז דער פיינד. נאר מען האט אנגעזאגט, אז מען זאל נישט שיסען, ביז מען וועט נישט הייסען, וואַרים עם האט זיך געהאנדעלט וועגען אויסנארעז דעם שונא פון זיין פערפעסטינטער פאזיציע. מען האט געראַרפט, דער שונא זאל גלויבען, אז אונזערע אויף וועלכע ער האט ביי טאג אנגעשטעלט זיין שווערע ארטילעריע. האבען אבגעטראטען. דערווייל האבען אונזערע ביינאכט שטילערהייד פערמעהרט זייערע קרעפטען, כדי אזוי ווי דער שונא וועט נאר וואגען ארויסצוטרעטען פון זיין פאזיציע צו מאכען א טריט נעהנטער, זאלען זיי איהם נעהמען אויף די באיאנעטען, וואַרום אין אזא קאמפף האבען זיך אונזערע געפיהלט א סך שטארקער. אבער די סאלדאטען האבען זיך דאך נישט געקענט איינהאלטען און איבערגעטוישט זיך מיט פייגד מיט אויסצולנע שיסע, וואס האבען ווי טויטע עכאָס אבגעקלונגען אין דער פינסטערער נאכט.

אז אסנת האט זיך געפונען אין זיין גרוב, האט ער דערפיהלט עפעס וועיבעם אונטער זיך. ער איז אין דער ערשטער מינוט אויפגעשפרונגען פאר שרעק, דערנאך האט ער דערהערט אונטער זיך א קול: „האב רחמנות, ברודער". ער האט זיך צוגעבויגען און דערזעהן א סאלדאט אונטער זיך:

„גיב צו טרינקען, ברודער, — האט יענער געקרעכצט, — איך שטאַרב פאר דורשט".

ער האט איהם דערלאנגט זיין פלאש, פון וועלכער דער קראנקער זעלנער האט געטרונקען.

„וואס איז דיר, ביזט פערוואונדעט?" — האט איהם אסנת נע־פרעגט, — פאר וואס האבען זיי דיר פון דאנען ניט אוועקגענומען?"

געפֿלויגען ווי די טייוואלים, איז פרעהליך געווען, אוו מען האט שוין נאר נישט זיך נעשראקען אוו מורא נעהאט. אזוי פיעל אנדערע!

נאר זיי האט מען נישט אפֿנעשטעלט אויף א מינוט. זיי זיינען דורך אין דעם רעש, צווישען דעם נעיאג פֿון די סאלדאטען. איבערנעגאנגען א דארף, וואו די הייזער זיינען נעווען צוגעשלאסען, די לאדען פערהאקט, קיין מענש האט זיך נישט נעזעהן, נור אין עק האט זיך דער שפּיץ פון די קירכע געברענט אוו קיינער האט נישט נעלאשט.

זיי זיינען אנגעקומען אונטער דעם דארף — האבען זיי פֿלוצלינג דערזעהן פאר זיך א שווארץ פעלד, בעוואקסען מיט עפּעס: עפּעס שטעהט פאר זיי, ווי בוימער אדער ווי מענשען. נאר עס איז אזוי טונקעל אז מען זעהט נישט.

פֿלוצלינג פאלט איבער'ן קאפּ דער שיין פון א ליכט ווארפער. עס בעלייכט זיך א וואלד אין גרינעם. מען זעהט אינ'ם ליכט, ווי די בלעטער רוישען, איינצעלנע סאלדאטען שטעהען איבער א לאנקע. באלד ווערט וויעדער פינסטער, אוו פלוצלינג פֿליהט עפּעס פערבי אין דער לופטען איבער די קעפּ.

ער רוישט אוו קאכט אויף די לופט, אוו ווי דעם קאפּ ארונטערריסען. מען הערט, ווי עס פאלט אוו גיט א טעמפּען קלאפּ אז דער ערד. בוימער פאלען...

מען נעהט ווייטער, אז אויטאמאביל פליהט פערבי, ווי א שד וואלט נעריטען... טריט פון פֿערד הערען זיך נאהנט, מען זעהט נישט ווער, מען ווייס נישט וואס... עס איז פינסטער. די פּים קלאפּען זיך אן עפּעס אז, מען ווייס נישט אין וואס. אין א שטיין, נייז, עס איז ווייך, עפּעס אז אונבעקאנטע זאך...

עס איז פינסטער. מען נעהט ווייטער. פלוצלינג פאלט א ליכט איבער'ן קאפּ. מען זעהט די חברים ווי ביי טאג: אראנאוויטש'עס הויכער בלייבער פנים — די אויגען ווערען פערבלענדט. מיט אמאל א ווינד איבער'ן קאפּ, אוו עפּעס פאלט...

עס ווערט א קלייגער רעש, זעלנער פאלען אין א גרוב אריין. חברים נעבעו דיר פאלען, די פים גלימשען זיך, נאר מען נעהט ווייטער. וויעדער גיט עס א בליטץ אין די אויגען אוו א ווינד איבער'ן קאפּ. דער קאפּ ווי פון קערפּער אראבפליהען, אוו עפּעס פאלט אריין. חברים ווערען איריננעזוינגען, מען הערט רופען: גאט, ראטעווע... נאר מען נעהט

— וואו האסטו די וואונד, גיב אהער. איך וועל זי דיר פערבינדען — זאגט אסנת.

— שוין ניטא מיט וואס: אלעס, וואס איך האב געהאט האב איך צוגעלעגט, נאם, דאס בלוט לויפט. אלעס איז שוין פארנעצט.

— איך האב ביי מיר א האנדטוך — זאגט אסנת און ציהט ארויס דאס היימישע האנדטוך, וואס ער האט געהאט ביי זיך די ברוסט צו פערבינדען, — גיב אהער.

דאס האנדטוך האט אבער ניט געהאלפען. דארט, וואו די וואונד איז געווען איז ארום און ארום, אויף דער ערד, אויף די קלייד־ער און אויפ'ן קערפער געווארען א פערגליווערטע מאסע, וואס האט פערבונ־דען דעם קערפער מיט דער ערד. אין א מינוט ארום האט שוין דאס האנדטוך געהערט צו דער פערגליווערטער מאסע.

אסנת האט זיך דערפיהלט מיט דעם פרעמדען סאלדאט פערבונדען דורך דעם, וואס ער האט איהם אפגענעבען זיין האנדטוך. און דאס נעפיהל האט איהם גוט געטהאן. ער האט זיך קיינמאל ניט פערגע־שטעלט, אז א מלחמה איז אזוי שרעקליך און אכזריות'דיג, נאר עם האט איהם אויף איין מינוט ניט באנג געטהאן וואס ער האט דערקענט די שרעקען פון מלחמה.

שטאלצער און צופריעדענער איז ער געווען יעצט מיט זיך, קיין שפור איז ביי איהם יעצט ניט געבליבען פון דעם מיאוס'ען געפיהל און פון דעם אבערגלויבען, וואס האבען איהם געמאטערט בייטאג. איצט האט ער שוין ניט איבערגעקלעהרט און ניט נאכגעגריבעלט, נור ער איז נעלעגען אין דער פינסטערער נאכט און געפיהלט די ערד אונטער זיך, די שווארצע, קאלטע ערד, און ער האט דאס געפיהל געהאט, אז פאר קיינעם איז ער ניט געגאנגען אין דער מלחמה אריין, נאר פאר די ערד דא. פאר די ערד, אויף וועלכער ער איז געבארען געווארען און זיין פאטער'ס פאטער איז געבוירען געווארען, און אויף וועלכע זיי האבען זיך תמיד געפונען. — פאר איהר און צוליעב איהר ליעגט ער דא יעצט אין גרוב, ניט לאזענדיג קיינעם זי אוועקנעהמען. דאס פער־בינדט איהם מיט דעם קראנקען סאלדאט דא, וואס ער קען איהם ניט. און וואס ער איז מיט איהם אפשר שונאים. און וואס ער האט אפשר אמאל איהם אדער זיינע ברידער בעלויידיגט, אדער גאר אנטהיי־ל נענומען אין די פאגראמען אויף אידען. דאס פערבינדעט איהם מיט

— „נישטא קיין צייט, קיינער איז נישט געקומען פרעגען. אלע אונזערע דא אין גרוב זיינען טויט אדער פערוואונדעט — א גאנצען טאג זיינען די באמבעס געפאלען, ווי די דונערס פון הימל. גאט'ס קללה, ברודער, גאט'ס קללה איז אויף דער וועלט אויסגעגאסען געווארען".

— און ווי אזוי האט מען אונז אריינגעלאזט טרעטען אויף מענשען, אויף לעבעדיגע מענשען? — האט אסנת אויסגעשריען.

— מיר האבען אויך געטראטען אויף מענשען. נא זעה, אונטער מיר ליגט אויך וועד. א גאנצען טאג איז ער נאך וואדעם געווען, דאס וואסער מיינם האט ער אויסגעטרונקען: דאס גאנצע העמד האב איך איהם אין דער וואונד פערשטעקט. יעצט איז ער שוין קאלט. דאס בלוט איז איהם אויסגערונען. פון פארנאכט אן איז ער קאלט, גאט האט אויף איהם רחמנות געהאט. א קאטאליק געווען, וואלעסטין סטעכאוויטש האט ער געהייסען, פון 87טען סטרעלקאווען פאלק, געדענק עם גוט. ער האט מיר געבעטען פאר'ן טויט, אז איך זאל זיין נאמען געדענקען און איבערגעבען אין פאלק, אז מען זאל זיין מוטער שרייבען. יעצט וועל איך דיר דעם נאמען איבערגעבען: געדענק איהם, איך האב איהם ג'חזר'ט א גאנצען טאג. און מיינעם געדיינק: איוואן מאלא־דעץ, פון 14טען סטרעלקאווען פאלק, 6טע ראטע. געדענק איהם גוט, געדענק איהם...

— דו וועסט נאך לעבען, ברודער! אונזערע זיינען געקומען, פיעל זעהר פיעל, מיר וועלען פאר אייך אלע נקמה נעהמען!

— ניין, ליעבער ברודער, ניין. איך וועל עם שוין ניט דורכלעבען — קרעכצט דער קראנקער סאלדאט. — דו אפשר יא, איך שוין ניט! דאס גאנצע בלוט רינט ארוים. אט לויפט עם פון דער זייט איבער דער האנד, ווי א ווארימער טייכעל. און קיין וואסער איז שוין ניטא. דיינם איז אויסגעטרונקען און עם דורשט שוין וויעדער.

— לאז, וועל איך איהם ארויסטראגען פון גרוב, וועט דיר בעקוועמער זיין צו ליגען, — זאגט אסנת.

— ניין ברודער, טהו דאס ניט, דא איז ער זיכערער! אין דרויסען וועלען איהם די גראנאטען אזוי צוהאקען, אז גאט וועט איהם ניט דערקענען, גאט'ס נעזיכט וועלען זיי צושטערען. אין הימל וועט ער ניט קענען ארויפקומען. לאז איהם ליגען. עם איז א רחמנות.

— א איה, — האט דער קראנקער סאלדאט ווי געזאגט פאר זיך — נו, אלץ איינס. איין גאט איז דא אויף דער וועלט. קוש דיך מיט מיר. עס טהוט באנג אליין צו שטארבען.

אסנת האט זיך צוקושט מיט איהם.

— און פארגעס ניט וואלענטין סטעפאוויטש א קאמאליק, און איוואן מאלאדעץ א פראוואסלאווני, חזר איבער, וועסט פארגעסען.

— און אסנת מאיר א איר, — האט אסנת געזאגט פאר זיך.

דערויף איז דער סאלדאט שטיל געווארען.

אין א האלבע שטונדע ארום האט אסנת דערפיהלט א קעלט. ער האט זיך איבערגערעהט און אנגעשטויסען אויפ'ן קראנקען סאלדאט, נאר דער לעצטער האט זיך שוין גאר ניט אפגערופען. אסנת האט איהם געשטופט מיט דער האנד און געפרעגט: „וואס איז דיר? דו הערסט?" ער האט ניט געענטפערט. אסנת'ען האט א שרעק ארומ־נעמומען. ער האט זיך אינסטינקטיוו אפגערוקט פון דעם טויטען, אבער לינגן רוהיג האט ער שוין ניט געקענט. עס האט זיך איהם זעהר גווואלט זעהן דאם געזיכט פונ'ם סאלדאט. דורך דער גאנצער צייט וואם יענער האט נערעדט מיט איהם, האט ער געהאלטען זיין פנים איינגעגראבען אין דער ערד, אבער אסנת האט מורא געהאט צו צוקעהרען זיך צו איהם, כאטש ער איז געווען זעהר נייגעריג. א צינד־העלצל אנצינדען האט ער ניט געמארט: מען האט אנגעזאגט אז מען זאל זיך ניט דערוועגען אנצוצינדען קיין ליכט, כדי דער שונא זאל ניט וויסען, וואו זיי געפינען זיך. צום סוף האט ער דאך אויפ־געהויבען דעם קאפ פון טויטען חבר און געקוקט איהם טיף אין פנים אריין ביים שוואכען ליכט פון די שטערן. בייאכט, אינ'ם אונקלאה־רען ליכט, האט ער אויסגעזעהן ווי ארבוזאוו פון זייער ראטע, און עם האט זיך אסנת'ען געראכט, אז דאם ליגט ארבוזאוו נעבען איהם...

די רעשט נאכט האט ער פערבראכט אין קעלט און אין געפיהל פון פערלאזענקייט...

מיט די ערשטע מארגען־שטראהלען האט זיך אנגעהויבען דער לאנדשאפט צו בלייכען. צוערשט האט אסנת דערפיהלט א פייכטקייט ארום, וואס ער האט ניט געוואוסט, צי עס איז טהוי אדער עס איז בלוט

דעם סאלדאט, דא, וואס זיי ביידע, נייז, זיי אלע דריי — ער האט זיך דערמאהנט אן וואלענטין סטעכאוויטש — נעהן בעשיצען דעם שפאז ערד, אויף וועלכען זיי זיינען אלע דריי געבוירען געווארען.

ער האט געקוקט אויף דער שווארצער נאכט, וואס ליגט אויף דער ערד, און עס האט זיך איהם געדאכט, אז ער געהט בעפרייען זיין שפאז ערד פון דער שווארצער שרעקענדער נאכט. פון דערווייטענם האבען זיך אלע געווייזען די פיינדליכע פייערלאך, וואס פינקלען ווי די אויגען פון א גיפטיגער שלאנג, וועלכע קריכט אויף דעם האלז פון זיין מוטער. ער, אסנת, איז געקומען בעפרייען דער מוטער פון דער גיפטיגער שלאנג. ער האט דאס געפיהל געהאט, אז די ערד איז קראנק; דורך דעם איז זי אזוי שלעכט צו איהם, ווייל עם קריכט אויף איהר די שלאנג. מען דארף זי בעפרייען פון די גיפטיגע ברענענדיגע פייערלאך, וואס ווייזען זיך פון דער ווייטענם. יעצט האט ער געפיהלט אין זיך די קראפט און דעם מוטה דארט אהין צו גיהן און צוטרעטען די פייערלאך מיט זיינע פים. ער האט געפיהלט, אז ער איז יונג און שטארק און ער האט די קראפט זיין קראנקע מוטער פון דער גיפטיגער שלאנג צו בעפרייען.

אזוי איז ער אפגעלעגען א האלבע נאכט אין גרוב, פערבראכט אין די גערענקען, און געקוקט אין דער שווארצער נאכט, אין די פייערלאך געגענאיבער. דער קראנקער סאלדאט האט ניט אויפגעהערט צו קרעכצען און צו בעטען וואסער. אסנת האט שוין איבערגענומען די פלאשען וואסער פון זיינע שכנים, נור דארטען האבען זיי אויך געהאט קראנקע חברים, וועלכע זיינען געשטארבען פון דארשט. א נעוויסע צייט איז דער קראנקער נאר פערשטילט געווארען: עס האט זיך געדוכט, אז ער איז איינגעשלאפען. אסנת האט איהם ניט געוואלט וועקען. פלוצלינג, אין א צייט ארום, רופט ער זיך אפ:

— ברודער, איך פיהל: עס איז שלעכט, צלם מיך, פאר'ן טויט.

אסנת האט געקלעהרט א מינוט, נע'צלמ'ט דעם קראנקען און זיך אנגערופען: איך בין ניט קיין קריסט, נור דאך...

א מינוט האט דער סאלדאט געשווינגען.

— וואס, א מוסולמאן? — פרעגט פלוצים דער קראנקער סאלדאט.

— ניין, א איד, — האט אסנת אבגעענטפערט.

בענראבען איינגעוויקעלט אין פאהן... און ער לאזט זיך לויפען פון זיין גרוב צו דער פאהן. עפעס פליהט פערביי, עס גיט א ברען, ווי ער וואלט זיך אבגעבריהט... ער לויפט ווייטער. ער האט דאס געפיהל, אז ער לויפט ראטעוועז עפעס זעהר א נויטיגע זאך, נישט קיין מענשען, נאר מעהר פון א מענשען, און אז ער וועט דאס ראטעווען, וועט ער האבען נעראטעוועט די ערד אונטער זיך. ער לויפט. עפעס פליהט וויערער פערביי, עס גיט וויעדער א ברען; ארום קאפ צינדט זיך עפעס אן א הייסער רייך, נאר ער פיהלט דאס נישט, איהם דאכט זיך אז ער הויבט אויך די גאנצע ערד אונטער זיך מיט אלע איינגעוונקענע סאלדאטען, ער פאכט מיט דער פאהן איבער'ן קאפ און לויפט ווייטער.

ווייטער יאגט עפעס פערביי, עס גיט וויעדער א ברען. יעצט דאכט זיך איהם שוין, אז דער קאפ ברענט איהם, עס ברענען די האאר, עס ברענט דאס פנים, נאר ער לויפט. ער קוקט זיך ארום, אויב ווער לויפט מיט איהם. ער זעהט קיינעם נישט הינטער זיך: אלע זיינען ווי איינגעוונקען אין דער ערד. און אט איז ער שוין באלד ביים וווייסען שטריך; פון דארטען ריהרט מען זיך, ער זעהט, ווי מען הויבט אן צו לויפען צו איהם. א סעקונדע בלייבט ער אליין שטעהען אין פעלד, מיט דער פאהן אין האנד. קיינער איז נישטא ארום, אלעס איז איינגעוונקען. און דער קאפ ברענט ביי איהם, אט וועט זיך באלד אויך די פאהן אנצינדען און ברענען.

פון דער וויטענס ווינקט וועד, מען טראמייטעט. ער דערמאהנט זיך, אז ער לויפט צום פיינד. אט זעהט ער שוין, ווי די קלייניע מענשעלאך דארטען הויבען אן לויפען צו איהם, זיי קומען וואס נעהענטער. ער דרעהט זיך אום און הויבט אן צוריק צו לויפען מיט דער פאהן.

איבער'ן קאפ פליהען פייערלאך, עס בריהט ווידער. פול מיט לעבער אין דער ערד, פול מיט גריבער. אין א גרוב דארט ליעגט אוים־געשפרייט א טלית־קטן. ער ווי אנהויבען שרייען: לעווי! נור ער שפרינגט איבער די גריבער מיט דער פאהן אין דער האנד. אט האט ער זיך שוין אויסגעגליטשט, נאר ער לויפט אלץ ווייטער.

עפעס וועדט איהם לייכטער, לייכטער; עס דאכט זיך איהם, אז ער האט פליעגל געקראנען; און ער לויפט מיט דער פאהן פאראוים און נאך איהם פליהען די סאלדאטען, אויף פייערדיגע פערד פליהען זיי

פון׳ם טויטען סאלדאט. דערנאך איז דער ראנד פון הימעל רויט געוואָרען און אלעס איז געווען בערעקט מיט א נעבעל. באלד האבען זיך פון נעבעל אנגעהויבען ארויסווייזען פעלדער, אייגצעלנע בוימער, דערנאך א הויכער וואל אננעשאטענע ערד מיט וויסע הייזלאך. באלד איז אבגענעבען געווארען דער בעפעהל צו שיסען. עס האט זיך אנגעהויבען א שיסעריי פון גאנצען פראנט. די אויערען זיינען פערטויבט געווארען פון דעם קנאקען, די חושים פערשטאפט. מען האט גאר ניט געפיהלט, גאר ניט געווואוסט, נאר דאס אויג האט געזעהען א וויסען שטריך און אהין האט מען געציעלט. עפעס איז געפלויגען איבער׳ן קאפ, אין די זייטען — נאר קיינער האט אויף דעם ניט אכטונג געגעבען. ווי אין א חלום האט מען נאר געהאט דעם בעוואוסטזיין פון א דורכפליהען, ווארים אלע געפיהלען זיינען געווענדעט צום וויסען שטריך ביי די בערגלאך.

אין א צייט ארום האט מען געגעבען דעם בעפעהל איבערצולויפען א פאאר מעטער צו די נעקסטע גרובען. אסנת האט געזעהן, אז אנדערע סאלדאטען לויפען, איז ער אויך נאכגעלאפען און אריין אין די צוויטע גרובען, וואס די זעלנער פון זיי זיינען ארויס און וויטער געלאפען, שפעטער האט מען וויעדער אנגעהויבען צו לויפען. אסנת האט זיך מיט אנדערע סאלדאטען געווארפען אויף דער ערד, אויסגעגראבען א גריבעל און אנגעשאטען א בערגעל כדי צו פערשטעלען זיין קאפ, און האט וויעדער געציעלט.

אסנת האט געקוקט אויף דער פאהן פון זיין פאלק, וואס איז געגאנגען פאראויס אין דער מיט. וואוהין די פאהן איז געגאנגען, אהין האט ער געוואוסט, דארף ער אויך מיטגעהן. דאס בעוואוסטזיין איז ביי איהם געווען, און ער האט אלעס נאכגעטהאן. אבער געפיהלט האט ער גארנישט; אלע זיינע חושים זיינען געווען געווענדעט צו אירן ציעל. די פאהן האט זיך אלע וויילע אויפגעהויבען איבער די קעפ און געלאפען פאראויס, ער נאך איהר. אבער יעדעס מאל זיינען אלע וועניגער זעלנער געלאפען נאך איהר: זיי זיינען איינגעזונקען געווארען אין די גריבער, וואס האבען זיך געעפענט אונטער זייערע פיס. באלד זעהט ער, ווי די פאהן בויגט זיך, פאלט אויף ארונטער צו דער ערד. עפעס פליהט איהם אין קאפ פערביי דער בעדאנק:

לעווין מיט׳ן טלית־קטן, די אידישע פאהן, יעדער איד ווערט

באלד איז צוגעקומען צו איהם א מיידעל, אנגעטהאן אין ווייסען (אלעם האט ביי איהם אין די אויגען אויסגעזוהן ווי סאלראטען), און האט גערעדט צו איהם פשוט אידיש:

— איהר וועט לעבען, אסנת, איהר וועט לעבען. דער פראפעסאר אליין גיט זיך אב מיט אייד. די אפעראציע איז גליקליך דורך. די דאקטוירים גיבען זיך אלע מיה.

אסנת האט נישט פערשטאנען וואס זי רעדט און זיך געוואונדערט.

ער האט אויסגעטרונקען פון איהר האנד עפעס א געטראנק. די אויגען זיינען איהם ליכטיגער געווארען און ער האט דערקענט אז ער געפינט זיך נישט אויף א פעלד, נאר אין א גרויסער, גרויסער שטוב אנגעשטעלט מיט בעטלאד.

— וואו בין איך? — האט ער שטיל געפרעגט.

— איהר געפינט זיך אין וואַרשויער אידישען האספיטאל. מיר אלע ווייסען דא פון אייד, די צייטונגען האבען געשריעבען פון אייד. איהר זייט א העלד, אסנת, א העלד, מיר אלע זיינען שטאלץ מיט אייד.

אסנת האט נאך ניט ריכטיג פערשטאנען איהרע ווערטער, נאר ער האט זיך געפיהלט גוט, ווען די מיידעל האט גערעדט צו איהם.

— און דער גובערנאטאר אליין איז געקומען פרעגען אויף אייד, דער גענעראל און הויכע נאטשאלסטוואָ, אלע קומען זיך נאכפרעגען אויף אייד. אט דאט מען אייד אויפגעהאנגען דעם „גענעראגיעווסקי" צוקאפענס, דער גענעראל האט איהם געבראכט און האט איהם אליין אנגעהאנגען איבער אייער בעט. מיר אלע זיינען שטאלץ מיט אייד, אסנת, וואס איהר זייט א איד. אלע אידען פרעהען זיך.

אסנת האט יעצט אנגעהויבען צו פערשטעהען, נאר ער האט געהאט עפעס א מאדנע געפיהל. איהם האט זיך געראכט, צייט ער איז געקומען צו זיך, אז עפעס פעהלט פון איהם, א שטיק פון זיין קערפער פעהלט, — נור נישט דאס דאט איהם אזוי נעאארט. ער האט געהאט דאס געפיהל, אז דאס שטיק אבר, וואס פעהלט פון איהם, ציטערט, בעוועגט זיך, זוכט צוריק זיין ארט, און דער ציטער איז דארט, וואו זיינע פיס זיינען געווען...

ער האט פאמעלאד אין דער שטיל געטאפט מיט זיין האנד אונטער זיין קאלדרע, און עפעס א מאדנע זאך: ער האט זיינע פיס נישט געקענט געפינען... דאכט זיך, אט זיינען זיי דא, ער פיהלט זיי... זיי

און ער האט אויך א פייערדינען פערד. ער שפרינגט אריבער מיט זיין פערד די טויטע שוואדרצע גריבער.

אט האט ער מיט אמאל געגעבען א פאל אראב פון פערד, ער ווי׳ל זיך אויפהויבען, לויפען, ווייטער לויפען... אויך דער ערד אראב... נור ער איז שוין געווען אויסער׳ן פייער. צווייי סאלדאטען האבען איהם געכאפט אונטער׳ן ארים און צוגעטראגען איהם מיט דער פאהן אין האנד, בעלאפען מיט בלוט פון קאפ ביז די פים, צום געניראל.

דער גענעראל האט ארויסגערעדט צו איהם, אבער ער האט ניט פערשטאנען. ער האט געקלערט וועגען דעם, אז שפרינגענדיג איבער די גריבער האט ער דערזעהן עפעם צוגערעקט מיט א טלית קטן. דער טלית־קטן האט ארויסגעקוקט צוויישען א סך פנים׳ער...

אז ער האט אויפגעעפענט די אויגען, האט ער זיך געפונען אין א גרויס פעלד, פול אנגעשטעלט מיט בעטלאר. זעלנער אין ווייסען אנגעטאן קוקען ארויס פון אלע בעטלאר. עס איז א גרויסער טומעל: פון אומעטום הערט זיך קרעכצען. ערגעץ דארט אין א ווינקעל קלאגט א מאלדאט הויך אויפ׳ן קול. אסנת׳ן האט זיך נעדאכט, אז ער געפינט זיך אויפ׳ן שלאכט פעלד און אז די סאלדאטען אין ווייסען האט מען אוועקגעלעגט אין די ,,טרענשעעס״ אין די בעטלאר. ער האט געקוקט אויפ׳ן באלקען און האט געווארט אז עס זאל פון דער הויך עפעם אראב־פאלען, און א אינערליכער אינסטינקט האט איהם באוואוינען אז ער זאל זוכען נעבען זיך דעם ביקס. ער האט זיך האסטיג א ריהר געטהאן — און מיט אמאל האט ער דערפיהלט א שטאך אין קאפ, אין די זייטען, אין די פים ווי מען וואלט איהם מיט שפיזען געשטאכען. ער איז געבליבען ליגען רוהיג, גלייכגילטיג און דער קאפ און דאס הארץ איז געווען פוסט.

עס האט ווער נערעדט צו איהם פון דער צווייטער בעט.

— סאלדאטשיק, פון וועלכען פאלק? פון וועלכער שלאכט?

ער האט פערשטאנען די פראגע, דאכט זיך אז ער האט עפעם אב־געענטפערט, נאר יענער סאלדאט האלט אלץ אין איין איבערפרעגען:

— סאלדאטשיק פון וועלכען פאלק? אין וועלכער שלאכט? וואס דו הערסט נישט?

— א קאטאליק, א רוס, און א איד, האט אסנת געשטאמעלט פאר זיך, אזוי אז יענער האט נישט געהערט.

מיט וועלכע ער האט זיך אנגעהויבען בענוצען נאר איז האספיטאל. די געוועהניים צו לעבעדיגע פים האט זיך אויסגעלאשען אוו האט זיך ביסלעכווייז אנגעהויבען איבערצוטראגען אויף די היצערנע פים. ער האט זיי ליעב געקראגען... אפטמאל האט ער געהאט א מאדנע גע־פיהל: דער נערוו פונ'ם לעבעדיגען אדער האט אנגעהויבען ציטערן אין דעם קאלטען האלץ — אוו ער האט דאס האלץ ליעב געקראגען.

לאנג פערבלייבען אין האספיטאל האט ער ניט געקענט: אויף זיין ארט האבען געווארט הונדערטער אוו טויזענדער. מען האט איהם איבערגעשיקט אין א קלענער שטערטעל, ווייט ארויף אין רוסלאנד. דארט איז ער אויך נאך געווען א חידוש. ער האט געווארט ביז דער טאטע וועט קומען אוו איהם אהיים נעהמען. ער האט איהם שוין אייניגע מאל טעלעגראפירט, אבער פון דער היים האט ער נישט בעקומען קיין אנטוואורט. געהערט האט ער נאך אין האספיטאל, אז זיין שטערטעל יאנאוו, וואס ליגט נישט ווייט פון דער גרענעץ, איז א פאר מאל שוין איבערגענאנגען פון די רוסען צו די דייטשען אוו פארקעהרט, אוו אז דאס שטערטעל איז חרוב. אבער וואו איז דער טאטע? וואו איז די מאמע? וואו איז די קליינע שוועסטערעל?

אידען פון דעם שטערטעל, וואו ער איז איצט געלעגען, האבען צו־זאמענגענומען א פאאר רובל אוו איהם אבגעשיקט אהיים. צוויי וואכען ער זיך געוואלגערט אויפ'ן וועג, אין פראכט־וואגאנעם, ביז ער האט זיך דערשלאגען קיין יאנאוו. ער האט דאס שטערטעל נישט דערקענט: די בוימער פון די סערער ארום זיינען געווען אויסגע־האקט; די פעלדער אוו די וועגען פערוויסט; דער מארק איז געווען אבגעברענט; די קוימענס האבען ווי שווארצע שדים ארויסגעשטעקט צוויישען די ווייסע וועגד. דא אוו דארט זיינען איבערגעבליבען גאנצע הייזער מיט אויסגעהאקטע שויבען אוו ארויסגעשטעלטע טהירען. עם האט זיך קיינער ניט געווייזען אויפ'ן גאס, א חוץ א פאאר זעלנער, וואס האבען אין מיטען מארק אנגעלעגט א פייער, געזעסען ארום איהם אוו געווארעמט די הענד. ער האט געזוכט צוויישען די חורבות זיין פאטער'ס הויז אוו האט פון דערווייטענס דערזעהן די וואנד פון זיין מוטער'ס שלאף־צימער: ער האט זי דערקענט אן די ווייסע טאפעטען: א רעמעל פון א בילדעל איז נאך געהאנגען אויף דער וואנד. דער הויף איז געווען אנגעווארפען מיט שטיקער וואנד. שטייגער, שטרוי האט זיך

ציטערן... נור וואו זיי זיינען, ווייס ער נישט. עפעס זיינען זיי בע־האלטען אין אן אנדער ארט. עס איז איהם אזוי וואונדערליך פאר־געקומען: ער ליעגט אין אייז בעט און די פים זיינען אין א צווייטע בעט... קען מען דען פים אוועקנעהמען פון לייב?... און פֿונדעסטוועגען פיהלט ער זיי דאר... ער פיהלט דעם נערוו... עס קיצעלט איהם אין קלייגעם פינגערל פון זיין לינקען פֿום און ער ווייל קראצען. ער זוכט מיט דער האנד, פאמעלאד, פאמעלאד די פים...

וואס אמאל ווערט עפעס בולטער דער גראנק. ער ציטערט אויף, פֿרעגט דאס מיידעל אונרוהיג:

— וואס, מען האט מיר די פים אבגעשניטען?

דאס מיידעל איז בלייך נעוואָרען, צוויי גרויסע טרעהרען האבען זיך איהר בעווייזען אין איהרע אויגען. זי האט אנגעבויגען איהר קאפ אויף זיין געזיכט און געקושט זיין שטערען. איהרע טרעהרען האבען נאס גענאכט זיין געזיכט און זי האט געמורמעלט פאר זיך:

— איהר זענט א העלד, אסנת, איהר זענט א העלד.

נאר באלד איז צוגעקומען דער דאקטאר, ער האט געזעהען די סצענע פון דערווייטענס, ער האט אראבגענומען דעם נעארגיעווסקי צלם פון וואנד און איבערגעגעבען איהם אסנת'ן, זאגענדיג מיט א פייערליכען טאן:

— דער נענעראל האט מיך בעאויפטראגט דאס אייך איבערצוגע־בען אין קייזער'ס נאמען וועז איהר וועט קומען צו זיך.

אסנת האט א מינוט געהאלטען דעם שטאלענעם צלם אין האנד: אונטער דער קאלדרע האט ער אלץ נאך נעפיהלט דעם נערוו פון די אבגעשניטענע פים... ער האט געקלערט: וועט ער שוין טאקע נישט קענען נעהן? און ער האט דאך דאס נעפיהל, אז אט שפרינגט ער ארויס פון בעט, אזוי לעבעדיג פיהלט ער זיינע פים....

אין א פאאר וואכען ארום האט מען אסנת'ן ארויסגעלאזט פון האספיטאל. ער איז דורך דער צייט אוים מיוחס געוואָרען: עס זיינען נעקומען אנדערע אזעלכע העלדען, ווי ער, און די אויפמערקזאמקייט האט זיך איבערגעטראגען צו זיי. דורך דער צייט האט ער זיך אביסעל צוגעוועהנט צו זיינע צווייי הילצערנע פים און צו זיינע צווייי קוליעס.

— נאך ערגער.
— וואס? זאגט! — שרייט אסנת.
— זיי האבען איהם צום טויט געשמיסען!
אסנת האט זיין ליפ געביסען און איז שטיל געווארן.
א לאנגע צייט האבען זיי אלע געשוויגען.
— און וואו איז די מאמע?
— די מאמע איז אויבען אין דער ווייבער־שוהל מיט די ווייבער. אונזערע ווייבער קאבען פאר אונז אויבען אביסעל געקאכטם.
עס איז נישט אוועקגענאנגען קיין צוויי מינוט, און פון דרויסען האט זיך דערהערט א ווילד געשריי, ווי א חיה וואלט געשריען, וועז מען פערוואונדעט זי: דאס איז נעווען אסנת'עם מוטער. וואס איז אריין אין בית המדרש מיט א ווילד, אויסגעמאטערט געזיכט. זי האט שוין אויבען געהערט, אז איהר קינד איז צוריקגעקומען, און האט אנגעפילט דעם גאנצען בית־המדרש'ל מיט א ווילד־מוטערליך געשריי.
— מיין קינד, מיין קינד איז צוריקגעקומען!
זי האט זיך נעווארפען אויף איהם פון איין זייט, דאס שוועסטערעל פון דער צווייטער זייט, און א לאנגע צייט האט זי קיין וואר פון מויל נישט געקענט ארויסבריינגען.
פלוצים האט זי דערזעהן די הילצערנע פים, און מיט א שטארקען אימפעט האט זי זיך געגעבען א וואר צו דער ערד און ארומגענומען די הילצערנע פים און געשריען מיט נישט קיין מענשליך קול:
— זעהט, זעהט וואס זיי האבען פון מיין קינד געמאכט! מיינע פים, מיינע גאלדענע פים!! — און זי האט די הילצערנע פים געקושט. ארומגענומען, געדריקט זיך צו זיי מיט איהר פנים און בענאסען מיט מוטערליכע טרערהרען.
אסנת איז געשטאנען ווי א דונער וואלט איהם געטראפען. ער האט געריסען דעם שטאלענעם קרייץ פון זיין מונדיר און געהאלטען איהם אין האנד און געזאגט ווי פאר זיך:
— איז דאס וועהטה א טאטע, א מאמע? איז דאס וועהטה א פאאר פים, צוויי לעבעדיגע פים?
און ער האט דעם צלם'ע וויט אוועקגעווארפען פון זיך.
אסנת האט געהאט דאס געפיהל אראבצוריסען דאס צלם'ל פון דער ברוסט און אוועקצואווארפען. ער האט זיך אבער דערמאהנט,

ארומגעוואלגערט. און צווישען די שטיינער דער מאמע'ס אטלאסענע קליידל, א שייטעל, א ספר, א צובראכענער טיש.

ער איז אוועק פון דארט און זיך ארומגערעהט אין גאס, געזוכט וועמען. ער האט אבער קיינעם ניט געזעהן, נאר א פאאר הונגעריגע הינד האבען זיך ארומגערעהט אין מארק און נעקוקט מיט משוגענע אויגען און נישט פערשטאנען. פאר וואס איז דאס אלעס געווארען אזוי... איז אן עק גאס האט ער באמערקט דאס אלטע בית־המדרש'ל. ער שטעהט נאד גאנץ, ווי עס איז געווען, און פון די שויבען שיינט א ליכטל ארוים. ער איז אריינגענאנגען. פאר'ן עמוד האט זיך איינזאם א ליכט געברענט, און א פאאר אלטע אידען, אין לייכטע צוריסענע קאפאטעס, האבען געציטערט פאר קעלט, פאר שרעק און הונגער ארום־עם קאלטען גרויסען אויוועז.

זיין אריינקומען האט די אידען אויפגעוועקט. זיי האבען זיך אנגעהויבען קלייבען ארום איהם, צוערשט מיט שרעק, מיט אונצוטרויען, דערנאך האבען זיי איהם דערקענט און ער האט זיי אנגעהויבען צו דערקענען: ר' יוסף ראזענקראנץ, דער נגיד פון שטעדטל, ר' חיים סאכאטשעווער, דער מחותן. ער האט זיי קוים דערקענט: בעלי־בתים זיינען דא פריהער געווען, די שעהנסטע אידען פון שטאדט. איצט זעהען זיי אוים ווי אורחים, ווי ארימע לייט.

א מינוט האבען זיי אלע געשוויגען. ר' יוסף האט זיך נעווישט די אויגען מיט אן ארבעל און געזאגט:

— אזוי, אסנת, אזוי זעהן מיר אוים!

— און וואו איז דער טאטע? — האט אסנת געפרעגט.

די אידען האבען געשוויגען, איינער דעם אנדערען אנגעקוקט. פלוצים האט זיך ליב שמש אבגערופען:

— וואס איז דא צו בעהאלטען? ער דארף עם וויסען, ער דארף קדיש זאגען. אסנת, דער טאטע לעבט נישט.

— פאר וואס? — האט אסנת אויסגעשריען.

— זיי האבען איהם זיין רעכט געטהאן. קוים ארויסגעקרינען דעם גוף צו קבר ישראל.

— ווער?

— די קאזאקען.

— האבען זיי איהם געשאסען?

אין אַ פריהלינגס-נאַכט.

(ערצעהלונג)

שבת צו־נאַכט פאר הבדלה. אין געסעל פאר די פֿענסטער שפּאַצירן נאָך די מיידלאַך, די ווייבער זיצען פאר די טהירען און מאַטלען. מאטעל קארעטע איז געזעסען ביי זיין טיש אהן א קאפּאטע און האט געערט מיט דער ווייב, קוקענדיג פון צייט צו צייט אויף זיין כלה־מיידעל, וועלכע איז געזעסען אין האלבען שאטען און האט ארויס־געקוקט דורכ'ן פענסטער אין געסעל אריין.

— וואס פעהלט דיר נאָר, חנה, הא? און נישט וואַרטענדיג אויף קיין אנטוואָרט, האט ער צוגעלענט, ווי ער וואלט זיך פלוצלונג דערמאנט — ווייסט וויפיעל חיים'ל האט געטראפען אויפ'ן זייגער? הונדערט און פופציג קארבונעס, כ'האב דאָך נאָר נישט געוואוסט, א 65־ציגער פרואוו, דו הערסט? דאס אידעל האט נישט געגארט — וועט דאס זיין א מתנה, זאג איך דיר, שוין איינמאל!

— מיינסט, אז זיי וועלען זיך פערשטעהען דערויף. זיין מאמעלע וועט עס נאָך גאָר נישט געפעלען פאר איהר קינד. אז זי האט זיך משדך געווען מיט די פערד־העגדלער. אז דו וועסט זי אפילו אבגילטען, וועסט דו זיך אויך נישט אויסקויפען.

— נו, שווייג, שווייג, ער איז א וואויל־יונג (אין דער שטיל, אז דאס מיידעל זאל נישט הערען). זיי זיינען מיד מקנא מיט'ן חתן — ווייזט מיט אן אויג אהין צו דער טאכטער — האט געפאקט א קעפּל — די גאל ווערט דאך זיי צופלאצט. מאטעל קארעטע זאל האבען אוא חתן!

אז דאס איז ניט געווען פאר זיי. — ניט פאר זיי האט ער זיך גע־שלאגען נאר פאר זיך אליין — פאר אסנת, האט ער מיט שמאלץ די מאמע געוויזען דאס צלמ'ל אויף זיין ברוסט:

— די פים פארלארען, מאמא, — אבער דערפאר א מערא גע־קריגען.

די מוטער האט אבער גערופען דאס צלמ'ל פון זיין מונדיר און געשריען ווי א פערוואונדעטע טיער:

— זעהט מענשען. מיינע פים, מיינע צוויי לעבעריגע פים — פאר א צלמ'ל...

און שארף נעזעל, וועלכער האט זיך שארף נעריסעווט פון איהר נע־
זיכט ארויס, אז אונצופריעדענע גרימאסע נעמאכט. און נערויטעלט
זיך אין גאנצען ביז איהר ווייטען האלז אריין, און איהר פוליר רוג־
דיגער קארק, און איהר קלייגע נור דיקע האלז, וואס האבען זיך ארויס־
געווייזען פון איהרע האהר, האבען זיך אויך נערויטעלט און אויסגעזאגט,
אז ווייטער, ווייטער הינטער איהר ווייס שבת'דיג בלוזקעלע מוז נאך
דאס רויטליכקייט דערגרייכען און צודעקען איהר גאנצען ניעדריגען,
נור רונדיגען און אויסגעקנעטען קערפער'ל.

דער פאטער האט איהר א גליט איבער איהרע הערלאך געגעבען,
און געשמייכעלט צופריעדען און גליקליך נעזוכט א שטערן און גע־
זאגט:

— מען מעג שוין הבדלה מאכען. חנה, צינד אן א ליכט.

אננעצונעדן א ליכט. די אידענע האט דארט געברומט: „גאט
פון אברהם". דער פאטער האט זיך אויך אין א ווינקעל געשטעלט,
דארט עפעס נערעדט. דאס מיידעל האט זיך ווייטער שטיל־שווייי־
גענדיג דורך דער פענסטער ארויסגעקוקט און בעטראכט מיט א שטילע
מינע, וועלכע בעהאלט עפעס ווי א סוד, די שפאציערענדע.

ערשט ווען דער פאטער האט שוין דעם וויין אין בעכער אריין־
גענאסען צו הבדלה, האט ער זי נערופען, אז זי זאל די ליכט האלטען.

דאס מיידעל האט מיט דער שטילער מינעלע פון פריהער די ליכט
נענומען און דעם פאטער צו די הבדלה געלויכטען.

ביי דער ליכט האט מען בעמערקט איהרע אויגעלאך, וועלכע זיי־
נען שווארץ און אונרוהיג אין ראנד פון איהר הויכען שטערן געזעסען
און די טייטעלאך, מיט שארפע שווארצע הערלאך האבען זיך אין גאנ־
צען איבערגעצויגען איבער דער אויג עפעל, און הינטער איהר אוי־
בערשטע ליפ, וועלכע האט ניט דערגרייכט צו איהר ווייסע נור עט־
וואס געקרימטע שארפע צייהנדעלאך, האט זיך א מין שטיל לעכעלען
ארונטערגע'גנב'עט, ווי א שטיל קוואלכעל וואסער, וואס האט עפעס
בעהאלטען איו זיך, א קליין, קליין, נור א אינטערעסאנט סוד'ל...
אייניצייטיג האבען זיך איהרע הייטעלאך איבערגעקוקט כשר איבער די
אויגען און איהר פנים'ל האט אנגענומען אן ערנסט פרום מינעלע...

הבדלה געמאכט, האט דער פאטער אריסגענומען פון שראנק א
צעהן־רובעלדיגע, געגעבען עם דער מוטער, אז זי זאל מיט דער כלה־

— אז זיי זאלען נאר צופלאצט און צוזעצט ווערען, טאטע איי־נער! אז וואס זיי ווינשען אונז, זאל זיי געשעהן. — ווי גרויסע אוי־גען מען האט דאס! מען קען דאס נישט צוזעהן.

— שוין גוט, שוין גוט, אלטע, — קלאפט ער איהר אויף די פלוי־צעס — זאלען זיי ערעהן, זאלען זיי נור ערעהן, און מיר וועלען מיט גאס'ס הילף אונזער קינד אויסגעבען. א נרן געבען, א חתונה מאכען, און אויסשטייער און זאלען זיי צוקוקען און ערעהן, וואס ארט עס דיך! נאר — זאג נאר, האסט נור אלעס, וועלען מיר מאכען א שבועות. דו הערסט, כ'האב דעם חזן געזאגט, אז ער זאל מיר א צוויי משוררים'לאך שיקען צום טיש, וועז דער חזן וועט זיין ביי אונז צו גאסט, און ער אליין קען אויך קומען אויף קוגעל, ס'שאדט נישט. ער קריגט כבוד־יום־טוב־געלד.

— גיב נור א פאר רובעל, גיב נור, מען דארף אין געוועלב געהן — שרה'לען דעם זומער קאפעליוש אהיים נעהמען, צום שפאציער.

— שוין צו דער פולער וואך געלד! — זאגט ער מיט האלב נע־בייזער פון געוואהנהייט, וועז דאס ווייב רעדט צו איהם וועגען געלד — און נעהט צו צום פענסטער, שטעקט ארוים דאס קאפ, זוכט א שטערן. בעמערקענדיג דאס מיידעל, בעטראכט ער זי און זאגט אין דער וועלט אריין: מען דארף שוין באלד דעם וואגען שפאנען, לייב'לען (דעם חתן) אנטקעגען צו פאהרען.

— נו, שרה'לע, וואס קוקסט דו?

— גלאט אזוי, — ענטפערט דאס מיידעל, האלטענדיג איהר שעהן רונדיג פנים'על אנגעלענט אויף בייידע הענד.

ער נעהמט אן א נעקרייזעלט לאקען פון איהרע נעקרייזעלטע האהר, וועלכע פאלען איבער איהר פנים און פערשטעלען איהר די אויגען און דעם הויכען בולט'ן שטערן ביז די שארפע שווארצע ברעמען און לאנגזאם וואהרענדיג אויף איהר בחן'ט פנים'ל א צערטליכען נעטרייען פאטער־בליק, פרענט ער זי:

— נו, שרה'לע, ביזט צופריעדען וואס דער חתן קומט צו גאסט?

א רויטער בלוט פלאם האט נעגעבען א שלאג ארוים אויף דעם מיידעל'ס רונדיגע נור נענוג בולט'ע בעקלאך. זי האט מיט איהרע ליפעלאך, וועלכע זיינען נישט גאנץ צוגענאנגען און האבען שטענדיג ארויסגעווייזען איהרע צייהן, און מיט איהר לענגליך נעמבעלע

געהן, די פּוטער־קוכענס באקען, אבער שרה'לע האט לאנג, לאנג זיך געפאסט און אלע האבען געקוקט אויף איהר, ווי זי האט מיט איהרע פולע רונדינגע הענדלאך די קאפּעלושלער געמאסטען אויף איהר קעפּעלע, און געטראכט זיך אין דער שטיל: די מיידעלע ווייסט וואס עס איז איהר שעהן.

אהיים געקומען מיט'ן קאפּעלושעל שוין שפּעטלאך. דאס געסעל איז שוין לעער און שטיל געווען, נור וואו נישט וואו האט זיך הינטער א לאדען א שטיל פערטרויען שעפּטשען געהערט פון א פּאר'ל, אדער אן אויסגעלאסען קיכער'ן פון א דיענסט־מיידעל, אדער א שוסטער־יונג. איינצעלנע פּאר'לאך האבען ווייט אין געסעל שפּאציערט. אין שטוב ביי מאטלען האט זיך שוין גערודערט. די מויד האט שוין די פּוטער־קוכענס געקנאטען, די מוהמע האט איהר צוגעהאלפּען, דער פּאטער מיט'ן פּעטער זיינען אין דער גרויסער שטוב נעזעסען און האבען די וואר־רעכנונג געמאכט. די מוטער האט זיך באלד אויך גענומען צו דער ארבייט, און דער פּאטער מיט'ן פּעטער האבען זיך גע־גרייט אין די חברה צו גיהן אויף תקון שבועות.

שרה'לע האט זיך ארומגערדרעהט, האט געוואלט מיטהעלפּען באקען און זיך געפּרעהט, אז זי וועט אויך אויף זיין א גאנצע נאכט, נור די מוטער האט זיך אויף איהר געבייזערט און זי געיאגט, אז זי זאל גיהן שלאפען.

— גיה, שרה'לע, גיה שלאפען, דו וועסט דאך מארגען אויסזיהן בלאס.

— באלד, באלד, מאמעלע, איך וועל נאך אביסעלע אויף זיין. עס איז אזא שעהנע נאכט, אוי, מאמעלע, איך וועל אביסעלע פּאר דער טהיר ארויסגיהן.

— גערענק אין גאט, שרה'לע, א כלה אליין ביי נאכט! וואס טהוט זיך מיט דיר?

דאס מיידעל האט זיך פערשעהמט און לייכט און ליעבליך זיך אב־גיהוסט. באלד איז דער פּאטער מיט'ן פּעטער אריינגעקומען פון דער צווייטער שטוב. מאטעל האט געזיהן ווי מען באקט די קוכענס, און איז אויוועז ברענט זיך, האט עס איהם הנאה געטהאן. און ער האט געקוקט אויף דער טעכטערעל... זי האט אביסעל איהר קליידעל מיט מעהל איינ־געריכט, האט ער זיך אבגערופען מיט א ליעבליך געבייזער:

מיידעל געהן אין געוועלב אריין. עס איז געקומען דער פעטער חיים'ל און דער בחור, לייבעלע דעם שרכן'ס זוהן, וועלכע האבען געווארט אויפ'ן וואגען, אז זיי זאלען פאהרען אנטקעגען דעם חתן, וואס דארף אנקומען פון זיין שטעדטעל צו זיין כלה צו גאסט אויף שבועות, וואס וועט זיין מאנטאג און דינסטאג.

די מאמע מיט דער טאכטער, דאס כלה־מיידעל, האבען זיך אנגעטהאן, געגומען די שירמלאך אין די הענר אריין און זיינען אוועקגעגאנגען אין געוועלב אריין, קויפען א קאפעליוש אויף שבועות.

עס איז געווען א ליכטיגע פריהלינגם שבת־צו־נאכט אין די שבועות־טעג אין אונזערע קליינע אידישע שטעדטלאך. שפעטלאך איז שוין געווען און די זון האט נאך געהאלטען ערגעץ אין אונטערגעהן, אויסגעגאנגען לאנגזאם, לאנגזאם, לאנגזאם אין די טונקעלע נאכט אריין. עס האט זיך געהערט די זשאבעס קוויטשעריי אין די וואסערלאך אויף די פעלדער, וואס איז ארום די שטעדטעל, אין די הייזלאך האבען זיך ליכטלאך גענינקעלט. נור דאך זיינען די מענשען אין די גאסען געווען,פאר טהיר און טויערען געזעסען. מאמעס האבען זייערע קינדער אויסגעבעט אויף די בענק, אין די רינשטאקען האבען זיך קליינע מיידלאך געשפיעלט, און אינגלאך האבען פון די בוימער כראבאנזשעס געכאפט, אידען און וויבער האבען אין די געסלאך גערעדט און שניידער־מיידלאך האבען אויף די שטאדטס־וועגען שפאציירט, ראמאנען געשפיעלט און איבער דעם אלעם איז די נאכט צוגעפאלען. וויגענדיג זיך צווישען די בלעטער פון די צווייגען און צווישען דעם גרינס פון די פעלדער, און די קנאספען פון אלערליי געבליטהען האבען זיך געעפענט און אנגענפילט די נאכט מיט א ליבעדן חלום'דיגען ריח, וואס האט זיך אין שטח געטראגען, און איינגעשלעפט און געוועקט צו א בעהאלטען שטיל... שטיל... לעבען...

זיי זיינען אין בריטען מארק אנגעקומען, מען האט נאך שפאציירט אויפ'ן טראטואר, אין געוועלב ביי די וואשאוועך קאפעליוש־מאכערין האבען זיי געטראפען אייניגע פון די פיינסטע בעל־הבית'ישע מיידלאך, וועלכע האבען זיך אויך קאפעלושען צוגעקליבען, געווארט אלץ אויף דעם פרייטאגדיגען טראנספארט, וואס דער „שפיליטער" וועט בריינגען פון וואשוי, שרה'לע האט זיך לאנג א קאפעליוש צוגעקליבען, די מוטער האט זיך געוואלט פלינק אפפארטיגען, אהיים

עם האָט זי אָבער בעמערקט גיטעל די שכן'טע, וועלכע איז פונקט ארויסגענאננען אין עמער וואסער אָנשעפען. זי האָט איהר אין דער שטיל נאכגעקוקט און געזעהן, ווי דאָס מיידעל לויפט אריין צו דעם אָפיצער אין הויז.

די שכן'טע איז צו קארעטע'ן אין קיך אריין, געלופען דעם פֿאָטער און מוטער אַן א זייט און דערצעהלט זיי וועגען דעם.

דער פאָטער האָט געגעבען א לאָף צו דער מיידעל'ס טהיר און די מוטער האָט די אידענע אויסגעזידעלט.

געפינענדיג די טהיר פערשלאָסען, איז ער ארוים אין גאס צום פענסטער צו. די מוטער האָט דערווייל אָנגעהויבען שטארק צו האָקען אין טהיר, רופענדיג: „שרה'לע, שרה'לע, עפען, עפען!"

— עפענען וועט זי דיר! — איז דער פאָטער געגעבען א לאָף אריין. זי איז בייס אָפיצער! — און האָט געכאפט דעם שטעקען און איז ארוים אין גאס.

— א בראָך איז צו מיר — האָט די מוטער געשריען איבער'ן געסעל — אן אונגליק האָט מיך געטראָפען. און מיט'ן טוך איבער'ן קאָפ איז זי אויף נעקומען צו לויפען פאר דעם אָפיצער'ס טהיר.

— חנה, נעוואלד, וואָס שרייסט דו, מאכסט דאָך אונז אונגליק־ליך! — האָט דער פאָטער געשריען און איז ארויף צום אָפיצער. ער האָט אָבער אויף די טרעפ א זעלנער געטראָפען, וועלכער האָט איהם געסטראשעט מיט דער ביקס אין האנד.

דאָס שטערטעל איז נישט געשלאָפען. די ווייבער זיינען בייס בעקער געזעסען, האבען פוטער־קוכענס אויף שבועות געבאקט, די מאנספערשוינען אין די חברות איז די שוהל'עכלאך, אדער אין דער היים האבען תקון שבועות געמאכט, געהערט א נעוואלד אין געסעל, זיי־נען זיי פון די הייזער ארויסגעקומען, האבען אויפ'ן הימעל געקוקט. אָבער דער הימעל איז נישט רויט געווען, און ס'איז ניט ערגעץ וואו א שרפה געווען. איינער האָט דעם צווייטען געפרעגט: „וואו ברענט?" — נור זיי האבען נישט נעזעהן קיין רויטען הימעל, האבען זיי זיך בערוהיגט. פאר א הויז האָט זיך א איד אין גאטקעם ge־וויזען, ארומגערינגעלט פון א קופע ווייבער און האָט זיי עפעם דער־צעהלט. פון א לופטשיק האָט א אידענע דעם קאָפ ארויסגעשטעקט

— געה, כלה מיינע, מארגען קומט דער חתן, מוזט זיך גוט אויס־שלאפען, אז דו זאלסט שעהן אויסזעהן, אפשר וועסט דו איהם נאר נישט געפעלען וועלן?

דאס מיידעל האט זיך פערשעהמט און איז פלינק איז איהר צימער אריין ניט זאגענדיג איהרע עלטערען א „גוט וואכט".

— כא, כא, כא, ווי זי איז אנטלאפען וואו פעפער וואקסט!

— און שטענדיג מוזט דו מיט דיינע שעהנע וועלטלאך דאס קינד קרענקען — זאגט די מוטער, — האב נישט קיין מורא, זי איז אזוי אויף נענוג שעהן, מעגען אונזערע שונאים צופלאטצט וועלן.

— רעד נישט און גיב לעקאך און בראנפען — מען דארף באלד אין די חברה נעהן צו תקון שבועות.

די מוטער איז מיט די מאנספערשוינען אין צווייטען שטוב אריין לעקאך און בראנפען געבען.

אז דאס מיידעל איז געקומען צו זיך אין שטיבעל אריין, האט זי די טהיר פערשלאסען הינטער זיך, אויף איהר בעט זיך געזעצט און אנגעהויבען זיך לאנגזאם אויסצוטהאן. אויסגעטהאן האט זי זיך אבער נישט, בלויז די קאמאשען פון זיך אראבגעווארפען און צום אפענעם פענסטער צוגעגאנגען און געקוקט אין גערטענדעל אריין, וואס איז אויפ'ן הויף הינטער דעם פענסטער געווען. די נאכט איז שטיל געלעגען צוויישען די בוימער, און האט זיך איינגעקוקט צו די בלישטשענדע שטערן אין הימעל און זיך צוגעהערט צום זשאבען־קוויטשעריי. דער זשאסמין האט געבליהט און דער בעז האט איהר קליין שטיבעל אנגעפילט מיט פריהלינגס דופט. דאס מיידעל איז פאמעליך אין די זאקען צוגעגאנגען צו דער טהיר, אריינגעקוקט דורך דעם שליסעל־לאך אויב דער פאטער איז נאך דא. דאן האט זי זיך אנידערגעזעצט האלב־נעקליידעט אויף איהר בעט. געלעגען א לאנגע ווייל, האט זי זיך באלד אבער אין דער שטיל אויפגעהויבען, געגומען א טוך אויף זיך, אויסגעווישט זיך, אז מען זאל זי נישט דערקענען, און מיט גאנץ לייכטע טריט, קוים, קוים ווי געשוועבט, דורך דער ניעדריגער פענסטער אין גערטענדעל אריין; און ווי א קאץ דורך דער הינטער טהירעל זיך ארויסגעלאזט, אריבער בארפוס איבער דאס שטיקעל פעלד און פלינק אריין אין דאס הויז, וואו עס האט געוואהנט דער יונגער אפיצער, פון דער איינציגער ראטע וואס איז געשטאנען אין שטעדטעל.

נערוך, וועלכער האט דעם טרוקענעם בעשמעקטען פריהלינגם פריה־מארגען אנגע'שיכור'ט.

דער עולם איז אלץ געשטאנען פאר דער טהיר, וואס אמאל האבען זיך מעהר נייגעריגע געווייזען. א איד אין א שלאף־האק, פון וועלכען מען האט די אונטער־הייזען נעזעהן, אין שלאף־מיץ אויפ'ן קאפ איז שטיל שפאציערנדיג אנגעקומען, די הענד פערלייגט אויף הינטען און געפרעגט: „וואס שטעהט מען?" אייניגע יונגע לייטלאך זיינען אין די ווינקעלאך געשטאנען און האבען נייגעריג ארויפגעקוקט צום אפי־צער'ס פענסטער, וועלכע זיינען געווען אפען, און דער ווינד האט די ארבעהאנגענע גארדינען בעווענט. א יונג איז אויף דעם דאך ארויפגעקראכען וואס איז געגנאיבער דעם אפיצער'ס הייזעל און האט דורך אוים געוואלט כאפען א בליק אין פענסטער אריין. מיידלאך אין די טיכער איינגעהילט האבען זיך ווייט אין געסל געדרעהט, אהער נע־קוקט צו דער קופקעלע פאר דעם אפיצער'ס הייזעל און געוויזעט זיך אין די אויערען און זיך בעהאלטען אין די הייזער, וועז זיי האבען ג־זעהן א מענשען אנקומען. יונגע לייטלאך, בחורים, האבען זיך תמ'ע־וואטע אהין און אהער געדרעהט פאר'ן אפיצער'ס הייזעל און הא־בען געוואלפען א בליק צו די פענסטער ארויף. ווייט אין געסל איז נאך אלץ דער איד אין די גאטקעס געשטאנען פאר דער טהיר, ארומג־רינגלט פון א קופקעלע ווייבער, אין די שלאף־הויזען, און האט זיי געוויזען אויפ'ן אפיצער'ס פענסטער, און עפעס דערצעהלט; פון דארט האט זיך א שטיל קיכערן געהערט.

און די מאי פריהלינגם לופט האט זיך אין געסל געגאסען. עס האט זיך גראכט, אז פון'ם אפיצער'ס אפענע פענסטער, צו וועלכע אלע הא־בען גנב'יש זייערע בליקען אין דער שטיל געוואלפען, גיסט די מארגען לופט ארוים, וועלכע שיכור'ט אן דעם שטח מיט דעם שטארקען בוז־גערוך, און לעגט זיך איבער די פעלדער, און איבער דעם גאנצען שטער־טל.

און די יונגע לייטלאך און די מיידלאך שטעהען, סוד'ען זיך און שעפטשען אין די ווינקעלאך און אנגע'שכור'ט אין דער שטארקער מאי־לופט, וואלפען זיי בענקענדע, בעהאלטענע בליקען צו די פענסטער ארויף און איינער פרעגט דעם אנדערען: „וואס האט געטראפען? וואס האט געטראפען?"

און גערופען אין מארק און האָט געבעטען זיך ביי די פארבייגעהענדע: „לִיעבע לִייט, וואָס האָט געטראָפען? וואָס האָט געטראָפען?“

אז דער עולם האָט זיך בערוהיגט, האָבען זיי אויסגעשפּיגען, וואָס זיי זיינען אַבגעקומען בלויז מיט שרעק און זיינען צוריק אין די הייזער געגאנגען.

די נייגעריגע האָבען אַבער געוואָלט דערגעהן, וואָס עס האָט געטראָפען. זיינען זיי געגאנגען נאָכן קול און זיי זיינען אַנגעקומען צום אפיצער'ס הייזעל. דאָרט האָבען זיי געטראָפען מאָטעל קארעטע מיט זיין ווייב; זיי האָבען זיך אַביסעל פון דערווייטענס אַבגעשטעלט, געשטויסען זיך יא, געשטויסען זיך נישט, און א נייגעריגער האָט געפרעגט: „וואָס האָט געטראָפען? וואָס איז געשעהן?“

— וואָס'אי געשעהן? — וואָס האָט געוואָלט געשעהן? גאָר נישט איז געשעהן.

נור אז זיי האָבען געזעהן, אז מאָטעל און זיין ווייב שטעהען און וואַרטען, האָבען זיי זיך אויך אַנידערגעשטעלט וואַרטען.

— וואָס וואַרט איהר דאָ? וואָס שטעהט איהר דאָ? וואָס איז? האָט מאָטעל געזאָגט צום עולם.

— גאָר נישט, גלאָט אזוי.

— גאָר נישט, גלאָט אזוי — פאַשאָל וואָן! — האָט ער געשריען צו די אינגלאָך, וואָס זיינען געקומען צולויפען.

דערווייל זיינען אַנגעקומען נאָך אייניגע און האָבען געזעהן א קופּקעלע שטעהט, זיינען זיי אויך געבליבען שטעהן און געפרעגט אייַנער דעם אַנדערען:

— וואָס איז געווען פאר א געוואָלד? וואַר האָט עס געשריען?

— וואַר האָט געשריען? עס האָט קיינער נישט געשריען.

דערווייל האָט שוין אַנגעהויבען צו טאָגען, די פעלדער זיינען ענטפלעקט געוואָרען פון דער טונקעלהייט, פון די וואָסערלאָך זיינען פּאַרעס אויפגעגאַנגען, און דער מאָרגען־שטערן, וועלכער איז רויט אויפגעגאַנגען און צופלאָמט א האַלבען הימעל, האָט געטריקענט די פייכטע ערד, די פויגעלאָך האָבען געשפּרונגען אויף די צווייגען פון די בוימער און פרעהליך געקוויטשעט; די בעזבוימער, וואָס האָבען ארומגערינגעלט דעם אפיצער'ס הייזעל, האָבען פערשפּרייט א שטאַרקען

זיך געלאזט לויפען מיט פעקלאך אין די הענד, וואס זיי האבען אין אייגענים געכאפט מיט נעוואלדען און געשרייען:

— נעוואלד, אידען, וואו ברענט? וואו ברענט?

— די קינדער ראטעוועט מיר, די קינדערלאך!

— מיין ביסעל ארימקייט, אוי משה, משה!

דערזעהן פון דערווייטענס א רעדעל מענשען פארן אפיצער'ס הויז, איז דער עולם געקומען צולויפען פארן אפיצער'ס הויז מיט די פעקלאך.

— אידען! וואו? וואו?

— דא, דא! —

— א בייזע נאכט אויף קארעטע'ס קאפ! די טאכטער איז איהם צום אפיצער אנטלאפען, שרעקט ער דאס שטערטעל איבער, האט'ס שוין געהערט אזעלכעם? — שרייט א אידענע.

דער עולם לאכט.

מאטעל קומט צולויפען פון מארק, שטעלט זיך אב און שרייט פון דערווייטענס, וויזענדיג מיט דער האנד אויפ'ן עק שטארט.

— אין דארף ברענט, — אין לאנשיען, קומט'ס, אידען, קומט'ס — און מאכט זיך לויפען.

דער עולם שטעהט אויף איין ארט, קוקט איהם אן און לאכט.

— די פייער-לעשער קומען שוין אן.

— מיט'ן שפריטץ לעשען! — זאגט קאמיזע, — און דער עולם ברענט ארוים מיט א געלעכטער.

— א כאלעריע וועט אייך דא אויפ'ן ארט אנידערלייגען — שרייט אוים מאטעל — אוועק פון דאנען, וואס שטעהט איהר דא? און האט זיך געגעבען א לאז אריין אין דעם עולם מיט פוסטעז, דעם עולם פאנאנדערצוטרייבען. אינגלאך האבען אנגעהויבען צו לויפען, דער עולם האט זיך אביסעל מיט א געלעכטער אבגערוקט אן א זייט.

— וואס לאכט איהר? און איז זי געלאפען, און איז זי ביים אפיצער — שרייט מאטעל — און הענגט זיך אויף!

פון דערווייטענס האט מען שוין טאקע געהערט די פייער-לעשערס. די שפריטץ פאהרט איבער'ן געסעל מיט'ן קלומפער פון פארענט. דער עולם איז זיך יעצט וואס אמאל מעהר צונויפגעקומען נאך דעם שפריטץ.

— נאר נישט האָט געטראָפען, א טאָפּ פּוטער־מילך איז צובראכען געווארען — זאגט דער פערד'ס יונג און ווייזט אין געהיים מיט דער האנד אויף מאטעל קארעטע.

— א טאָפּ פּוטער־מילך? וואונדערען זיך א טהייל.

— יא, יא, דאָס טעפּעל איז צובראכען געווארען און די מילך האָט זיך אויסגעגאסען — ענטפערט דער יונג, ווייזענדיג אויף די אָפּענע פענסטער.

אין די ווינקעלאך הערט זיך א פערשטיקט קיכערן, נור באלד האָט זיך מאטעל קארעטע געס'וד'עט מיט סטעפּאן'ען, דעם סטרוזש. דער עולם האָט זיך נייגעריג פון דערווייטענם צוגעקוקט און געטייטעלט מיט די פינגער.

און פלוצים האָט זיך נעהערט א קלינגען פון די פייער־גלאָקען. וואָס שטעהען אין מיטען מארק. דער עולם איז אין די ערשטע מינוט דערשראָקען געווארען, בלייך געווארען, איינער האָט אויפ'ן צווייטען נעקוקט — געוואלד עס ברענט! — האָט מאטעל קארעטע געגעבען א נעשריי אוים און האָט אנגעהויבען צו לויפען. דער עולם איז איהם אין די ערשטע מינוט נאכגעלאָפען, נור באלד האָט זיך איינער פון'ם עולם אנגערופען, ווייזענדיג מיט'ן פינגער אויפ'ן אָפּיצער'ס פענסטער:

— דאָ ברענט אויך, דאָ אויך!

דער עולם האָט ארויסגעזעצט אין א נעלעכטער.

מאטעל איז געלאָפען איבער די נאסען. דער עולם, וועלכער איז איהם אין די ערשטע מינוט נאכגעלאָפען, האָט זיך באלד צוריק אומ־נעקעהרט, לאזענדיג מאטלען אליין לויפען.

— א חכם, ער וויל אונז פון דאנען אוועקקרינגען!

— עס ברענט איהם, נעבער, אוי, ברענט עס איהם! — האָט א אידענע צוגעלענט.

— דאָרט אויבען איז היים, הוינט א היסע נאכט דאָרט אויבען נעווען.

דערווייל האָבען די נלאָקען אין נעסעל נעשאלט, פון דערווייטענם הערט מען שוין פערד פון די פייער־לעשערם פענדזשען: ווייבער, אידען, מוידען זיינען יעצט ארויס פון די הייזער אין די נאכט־העמדער, אין די אונטער־הויזען, נעכאפט אויף זיך וועד א טוך, וועד א דאק, אוז

די וויבער זיינען פאר דער טהיר נעזעסען אוו צוגעקוקט:

— ווער איז דאס?

מאטעלי'ס טעכטערעלי.

אין די וויסלעו פוו איהרע ליפען האט זיך אויפבעהאלטען א ניי אונבעקאנט שמייכעלע. וואס מען האט עס ביז יעצט נאר נישט בעמערקט...

— די שפּריטץ פֿאהרט, די שפּריטץ!

נור דאָס האָט מאָטעל שוין ניט געקענט אויסהאלטען. ארויף אויף די טרעפּ פון אפּיצער'ס וואָהנונג, אוועקגעשטופּט דעם זעלנער, צו לאַנג האָט ער נישט געברויכט צו וואַרטען. ער האָט געפּונען דער טאַכטער הינטער דער טיהר אייניגעווייקעלט דאָס פּנים אין א טוך, נור דאָס גנב'ישע לעבעלע אויף די ליפּעלאך האָט פון אונטער דער טוך ארויסגעשיינט...

— א בראָך זאָל מיר געשעהן נאָך דיר! אוון ער האָט זי געגעבען א כאַפּ אוון א טראָג אראָב פון די טרעפּ אַהיים איבער דער גאַס.

די מוטער איז נאָך דער מויד נאַכגענאַנגען אוון מיט די פויסטען זיך אין קאָפּ געשלאָגען.

— וועה איז מיר אוון ווינד!

אוון דאָס גאנצע שטעדטעל, האלב נאקעט, אין די נאַכט־העמדער, אין די אונטער־הויזען איז נאַכגענאַנגען נאָך דער לויה, מיט א געשריי אוון א פייפעריי אוון די שפּריטץ פון די פייער־לעשערס נאָך זיי — אזוי האָט מען זיי אהיים בעגלייט — אוון וואָס מען האָט זיי דאָרט אָנגעשאָלטען זאָל אין אלע ווינסטע מדבריות אריין.

אין א שעה ארום איז לייבעל בעל־העגלה'ס וואגען איבער'ן לעשניצער טראקט נעפאהרען, צו ברייגען שרה'לעם חתן אויף שבועות צו גאסט.

יום־טוב האָט מאָטעל א מנין ביי זיך אין שטוב געמאכט, די קרובים פערבעטען, געהייסען דעם חתן, אז ער זאָל מיט קיינעם נישט א וואָרט רעדען. עם האָבען זיך געפונען גוטע פריינד וואָס האָבען פאר'ן חתן צום טיש כיבוד געשיקט.

אוון יום־טוב נאכמיטאג צום שפּאציר איז שרה'לע, מאָטעל קאָרעטע'ס טאַכטער, ארויסגעגאַנגען מיט דעם חתן'ס שוועסטער שפּאַציר־רעז, אין דעם נייעם זומער־קאפּעלושעל, מיט דעם זומער אנצוג פריי אוון פראנק איבער'ן מארק, איבער דער שטאָדט אפּען פאר אלע אויף דעם שפּאציער ארוים.

לעדער קראָם און איז ערשט נור צוריקגעקומען פון זשאבלין, וואו ער האט די סחורה פערקויפט. נור קיינער האט ניט געוואוסט איהם א וואָרט צו זאָגען. אבער טראכטען האבען זיי זיך נעמענט וואָס זיי ווילען און אויך מורמלען זיך אין די אויערען:

— פאר לייבעלׂס געלט, פאר וואס זאל ער זיך נישט לאָזען לוסטיג נעהן שוועך געהארעוועט האט ער אויפ'ן נעלד?

— זעה זעה, די נאנצע וואורשט קויפט ער אויף.

נטע האט אבער לעב געהאט ווי מען בעטראכט ווי ער קויפט אויף דאס שענקעל. און אז ער האט נעזעהן, אז די פורמאנעס און די קצבים יונגען האבען אוועקגעוואָרפען די דאמענע און זיך ארומנע־שטעלט צו בעטראכטען איהם — האט נטע אריינגעשטעקט די הענר אין די קעשענעס און נעפרעגט:

— און א נעבראטען נענזל האט איהר נישט?

די פעטע אידענע וואס איז נעשטאנען הינטער דעם בופעט און פערקויפט האט נעשמייכעלט, חנפה'דיג זיך צו איהם:

— פאר וועמען זאל איך האלטען נעבראטענע נענזלאר? פאר די רלפנים דא? אז איך וואלט נעווען נעווואוסט, אז זיי וועלען קומען — וואלט איך אנגענרייט א פעט נענזל.

נטע'ן האט נעשמעקט דער קאמפלימענט. ער האט זיך נלייך נע־מאכט זיינע שהנע צווייי וואנצעלאר, אריינגעשטעקט די הענד אין די קעשענעס און ארומגעקוקט זיך אויף די שהנע לייט וואס זיינען ארום נעשטאנען. ער האט נעזעהן ברוד'ל פוהרמאן, ווי ער קוקט מיט נאווער אין מויל אויף די נוטע זאכען וואס ער האט איינגעקויפט — האט ער זיך אנגערופען:

— נו, ברוד'ל, ווילסט א שנאפס? — גיט איהם ראָזע א שנאפס.

ראָזע האט אנגענאסען און ברוד'ל האט אויסגעטרונקען, אבנעוויישט זיך דאס מויל און נעזאגט:

— גוט, נטע!

— נא, פערבייס, האט איהם נטע אבנעשניטען א שטיק וואורשט און האט איהם נעגעבען.

— גוט, נטע — האט ברוד'ל נעזאגט, קייענריג די פעטע פערטרי־קענטע וואורשט.

— און איהם ניט אויך — האט נטע אנגעוויזען אויף א צווייטען

דער גנב מיט זיין מוטער.

(סקיצע).

עס איז געווען א קאלטער ווינטער־טאג. דער שנעע איז נע־
לעגען האַרט פערפרוירען ביז איבער די האלבע הייזלאך, און האט
פערשלאסען די איינוואהנער אין זייערע לעכער. זעלטען וואר עס האט
זיך ארויסגעוואגט אויף דער גאס ארויס אין דעם בייסענדען פראסט.
די איינוואהנער האבען זיך איינגעקופיעט אין די ווארימסטע שטובען
אדער אין די קיכען פון זייערע הייזלאך און געגעסען דאס, וואס זיי
האבען זיך אויפ'ן ווינטער אנגעגרייט: קארטאפעלס און איינגעזויערטע
קרויט. און האט די נויטה וועמען פון שטיבעל אין נאס געיאגט צו
פערדינענען א פאר גראשען, איז ער ניט ווייטער דערנאנגען ביז צום אי־
דישען שענקל, וועלכעם איז געווען אין א עק פון גאס, ארויסגעכאפט
זיך אנצואוואַרעמען אין רויך פון פאפיראסען און די פארע פון די
מענשען וועלכע זיינען געזעסען אין שענקל, געשפיעלט אין דאמענע,
און פון צייט צו צייט אויסגעטרונקען א געוואונענע גלעזעל בראנפען,
אדער א קופל ביער.

אין אזא פראסט האט זיך נטע גנב געלאזט איבער'ן געסל פון זיין
הייזעל ארויס, ארויין אין שענקל און אויסגעקויפט א האלבען שנע־
קעל. א צוויי פלאשען שנאפס, די גאנצע וואורשט אוועקגעקויפט וואס
האט זיך געפונען אויפ'ן לאנגער, דאס שטיקל פערטריקענטע לעקאר,
קיכעלאך און אריינגעלענט דאס אלעס אין קייבעריל. מיט פייכטקייט
אין מויל און מיט קנאה'דיגע אויגען האבען די בעל־מלאכה'ס, קצבים־
יונגען און קארטען־שפיעלער געקוקט וואס נטע קויפט איין. אלע הא־
בען געוואוסט פון וואס פאר א געלד נטע קויפט איין די גוטע זאכען,
אז פאר צוויי וואכען צוריק האט ער ערשט אויסגע'גנב'עט לייבעל'ס

שטאלצירט מיט איהר זוהן, און נטע האט ליעב געהאט דער מאמען. טאמער האט ווער א שלעכט וואָרט אויסגערעדט אויף דער מאמען, איז זיך נטע נענאנגען שלאגען.

— אויף מיר קענט איהר זאגען וואס איהר ווילט, איך בין א גנב. אלי־דאם שלעכטס בין איך, נור מיין מאמע'ס נאמען זאלט איהר היטען. אויף מיין מאמען זאלט איהר קיין שלעכט וואָרט ניט אויס־ריידען אז ניט וועל איך די קעפ שפאלטען — האט נטע ניט איינמאל נע'טענה'ט אין געסעל.

די אלטע פעשע האט געוואוסט, אז נטע האט געמאכט אין זשאכלין א גוט געשעפט מיט לייבעל'ס גנבה. און ער איז נענאנגען אין שענקעל אריין אהיים ברענגען גוטע זאכען. זי האט זיך דערמאהנט, ווי גוט ער איז. האט זי איהם אבגענאכט קארטאפעל־קלויסקעם וואס ער האט ליעב. קאלט איז געווען, די שויבען פערקאוועט אוז דער פראסט האט זיך גענומען אויפ'ן אבענד שטארקער, האט זי אונטערגעהייצט דעם אל־טען אוויוען מיט דער רעשט טארף וואס איז געווען אין שטוב, אוז כדי די ווארימקייט זאל אנהאלטען א נאנצע נאכט, האט זי אריינגע־פאקט אין אויוועז אריין אלעם וואס האט זיך געפונען אין דעם ווינקעל, די רעשטלאך טארף, העלצער, — עס האבען זיך מיטנעשלעפט אלטע שמאטעס, אלטע לעדער; — אין שטיבעל איז באלד געווארען א סוואנט, א געשטאנק, נור דער סוואנט האט געווארימט דאס שטיבעל, און פאר פערגעניגען פון ווארימקייט האט זי ניט געפיהלט דעם געשטאנק.

אז נטע איז אהיים געקומען מיט'ן אקעוויט און וואורשט איז שוין טונקעל געווען. די מאמע האט שוין אנגעצונדען דאס קליינע לעמפעל. אויפ'ן טיש איז שוין געשטאנען א טעלער מיט קארטאפעל־קלויסקעם פון וועלכע עס איז ארויסגענאנגען א רויך.

— א, מאמע, קאלט אין דרויסען, א שרעק — האט נטע געזאגט ארויינגעהענדיג.

— קום אהער, מיין קינד, נעהם אביסעל בראנפען, וועסט דו זיך דערווארימען. דאס פרעסטעל נעהמט צו.

נטע האט אויפגעעפענט דעם בראנפען.

— וואס פאר א געשטאנק איז עס אין שטוב? — האט נטע ג־פרעגט.

בעל־ענלה, וועד עס ווייל קען קריגען א שנאפס. דער יונג האָט ארויס־
נענומען א זילבערנעם קערבעל פון זיינע טאשען און אוועקגעלעגט
אויפ'ן בופעט־טיש פאר ראָזע'ן.

קאָלט איז געווען און די מאָגענס זיינען לעער געווען. און נאָר ניט
אין געווען צו טהאָן אין אזעלכע פרעסט. און נטע'ס טהיילען שנאפס
איז געווען ווי פון הימעל אראָבגעפאלען: האָבען זיי אלע זיך צו־
נערוקט צום בופעטעל, געטרונקען שנאפס, זיך אָבגעווישט די מיילער,
און אלע האָבען אנגעקוקט נטע'ן מיט דאנקבארקייט און געזאָגט:

— גוט, נטע.

און נטע איז צופריעדען געווען.

און ווי נטע איז אזוי געשטאנען און געטהיילט שנאפסען, האָט זיך
די טהיר פון שענק אויפגעפראָלט און עס איז אריין מיט א גערודער
לייבעל, דער לעדער־סוחר, איינגעהילט אין אן אויסגעקראָכען פעלצעל,
אין א צורישען שלימזל אויפ'ן קאָפ — און האָט אנגעקוקט נטע'ן
מיט א ביטערען בליק, פערביסען די ליפען. די לאנגע נאָז איז איהם
בלייך געוואָרען, אזוי, אז עס האָט זיך געראכט, אז די נשמה האָט זיך
איהם אוועקגעזוצט אויף די שפיץ נאָז, געשאָקעלט מיט'ן קאָפ:

— מיין בלוט טרינקסט דו, נטע, מיין שוועכער פראצע, מיינע קינ־
דער'ס ברויט עסט דו אויף — הע, — הע?

נטע האָט איהם אנגעקוקט גלייכגילטיג, נלייך נעמאָכט זיך די
שהנע וואנצעלאך און געזאָגט ווי צו זיך, גלייכגילטיג:

— צייט אהיים צו גההן.

און ער האָט געמומען דאס קייבערל מיט די איינגעקויפטע זאכען
און איז ארוים פון שענקעל.

— גאָט זאל דיר בעצאהלען וואָס דו האָסט מיר נעקרדזשוודעט—
האָט איהם לייבעל אנגעשאָלטען.

נטע האָט זיך ניט אבגערופען און זיך נענאנגען ווייטער זיין וועג.

אין דער היים האָט שוין אויף נטע'ן געוואָרט זיין מוטער. די אלטע
פעשע איז געווען א קצב'טע און האָט נעהאָקט פלייש אין די יאטקעס.
נור צייט נטע איז געוואָרען א נגב האָט איהם נישט נעפאסט אז די מו־
טער זאל האקען פלייש אין די יאטקעס, האָט ער זי נעהאלטען אין דער
היים, און ער האָט פערדיענט אויף איהר. די אלטע פעשע האָט

און געזעהן די פערהאקטע לאַנדעס, און מעהר האָט מען שוין ניט געדארפט: עס איז באלד געווארען אן עולם ארום פּעשע'ס פּענסטער, און מען האָט אַנגעקלאפט אין די לאַדענס.

— פּעשע, נטע, — וואס איז דער מעהר?

אבער קיין ענטפער האָט מען ניט בעקומען. א איד האָט געפּרואווט די לאַדענס אויפּרייסען, צו זעהן וואס אינווייניג טהוט זיך. האָט פון אויפּגעריסענעם לאַדען געגעבען א זעץ ארויס א קנויל רויך און א געשטאנק פון א סוואנט. האָט מען זיך באלד שוין דערוואוסט וואס עס איז געשעהן, און עס איז געוואָרען א געשריי אין נעסל: — פּעשע די קצב'טע מיט איהר זוהן זיינען פּערסוועגדזשעט געוואָרען.

באלד איז געוואָרען או איינגעלאף, און געוואָהר וועהרענדיג אז מענשען זיינען אינווייניג, האָט מען ניט געפּרעגט יא גנב, ניט גנב, דאָס לעבען איינגעשטעלט און אריין אין שטיבעל און די צוויי ארוימגענומען און אוועקגעלעגט אויפ'ן שנעע.

— מען דארף די שלייפען רייבען מיט שנעע — האָט א איד אן עצה געגעבען.

— ניין, מען דארף וואסער אין די נאז גיסען.

מען האָט די שלייפען נעריבען מיט שנעע, מען האָט וואסער אין די נעזער געגאסען, געשאקעלט זיי אויף דער לופט. דער יונג האָט די אויגען געעפענט און ארומגעקוקט זיך:

— וואו איז די מאמע? — האָט ער דאָס ערשטע געפּרעגט.

מען האָט איהם נאָר ניט געקענט ענטפערען, וויל זיין מוטער איז שוין טויט געווען.

אז דער יונג האָט געזעהן, אז מען ענטפערט איהם ניט, איז ער ארויס מיט א געווייז, און וויפיעל כח ער האָט געהאט, איז ער צוגעקראכען אויף אלע פּיער צו דער מוטער, און זי געווען:

— מאמע, מאמע, שטעה אויף, מאמע!

זיינע געשרייען „מאמע" האבען דערציטערט יעדעס הארץ, אין פּיעלע אויגען האבען זיך בעווייזען טרעהרען, און איינער האָט דעם אנדערען געזאגט:

— כאטש א גנב, דאך ליעבט ער די מאמען.

— עס דאכט זיך דיר נאר אזוי, מיין קינד — איך האב איינגע־
הייצט דעם אויוועז, איידער דער טאַרף צוברענט זיך איז אביסעל
רויבינ.

— עפּען אויף די טהיר, מאמע, מען ווערט דערשטיקט — האָט נטע
געזאגט.

— אין קיך איז ווארימער, מיין קינד, אין דרויסען איז קאלט.
נטע האָט געטרונקען פון בראנפען, אוז דער מאמען אנגענאסען.

— טרינק, מאמע, וועסט דו זיך דערווארימען.

— יא, מיין קינד, איך וועל טרינקען. דאס פרעסטעל נעהמט צו.
זיי האבען געטרונקען שנאפס אוז פערביסען מיט די ווארימע
קארטאפעל־קלויסקעס; דעם וואורשט האָט די אלטע פּעשע אויסגע־
רייסט מיט א ציבעלע אוז דער רויך פון ריישערס האָט צוגעדעקט
דעם רויך פון אויוועז. דער אקעוויט האָט געווארימט די ביינער, אוז
דער קאפּ איז צוהיצט געווארען, אוז פון סוואנט האָט מען שוין נאר
ניט געוואוסט אוז נאר ניט געדעדט.

אז די מאמע אוז זוהן האבען זיך גוט אנגענעסען מיט
קארטאפעל־קלויסקעס, מיט די אנגערייסטע וואורשט אוז פערטרונקען
גוט מיט שנאפס, האבען זיי זיך ביידע דערשוויצט. די אלטע פּעשע
האָט אויסגעבעט די בעטען, אויסגעזוכט קישענס אוז דעקען, אלטע
קאפּטאנעס אוז פּעלצען וואס האבען זיך געפּונען אין שטוב — אוז
דערמיט צוגעדעקט די בעטען.

— דאָס פרעסטעל נעהמט דורך, מיין קינד, שטאַרק. פערקא־
וועט די שויבען. מען דארף פערריגלען דעם אויוועז, א שאד די וא־
רימקייט וואס לויפט ארוים. אוז די אלטע פּעשע האָט ניט גענוהן
אויב דער טאַרף איז יא צוברענט אדער ניט. זי האָט פערוקט דעם
אויוועז, אוועקגעלענט זיך א צושוויצטע פון בראנד־וויין אוז וואורשט.
זי — אין איין בעט אוז דער זוהן אין דער צווייטער בעט אוז גוט זיך
צוגעדעקט מיט אלע דעקען אוז קאפּאטעס. וואַרים דער פראסט אין
דרויסען האָט טאקע שטאַרק צוגענומען...

צו מארגענס אין דער פריה, דער זיינער האָט שוין געשלאגען צעהן.
עס איז שוין געווען נאך מיטאג אוז ביי פּעשע'ן זיינען נאך געווען די
לאדען פערהאקט. איינער איז פארביינגענגען, געוואהן די פערהאקטע
לאדענס, האָט ער זיך געוואונדערט; א צווייטער איז דורכגענאנגען

דער פויער און די ערד.

(א מעשה'לע וועגען דער נייער רוסלאנד).

דער פויער קאנסטאנטין בוריאן איז אוועק פון פעלד זיך שלאפן כמעט א נאקעטער. פון דער שטוב האט ער גאר ניט מיטגענומען, נאר זיין לייב־העמד און צוריסענע הויזען, מיט א דריי־פונטיגען דאזאוועג ברויט אונטער'ן ארעם. אזוי האט ער געשפרייזט פון זיין דארף צו דער נאהענטער סטאנציע וואו נאטאלסטוע האט זיך געפונען — צו נעהן זיך שלאפן פאר זיין צאר און פאטערלאנד. ער האט געוואלט מיטנעהמען זיינע שטיוועל וואס ער האט זיך געקויפט אויפ'ן יאהר־מארק ביים איד אויף פאסכא, זיין אייניגעם אייגענטהום — האט זיין אלטער פאטער, א קלוגער פויער, געניט אין לעבען, איהם אבגעראטהען דערפון:

— טאמער וועט מען דיך דער'הרג'ענען און דער פיינד וועט זיי דיר פון פים אראבציהען.

האט דער יונגער פויער איינגעזוהן דעם פאטער'ס קלוגשאפט, האט ער זיי איבערגעלאזט.

— זאל עס זיין א ירושה צו דעם ניי־געבוירענעם, אז עס וועט קומען אויף דער וועלט — האט דער יונגער מאן געשמייכעלט צו גרישע זיין יונג ווייבעל, וועלכע האט שוין געטראגען זיין קינד אונטער איהר הארץ.

— דאס איז קלוג, מיין קינד — האט דער אלטער גוט געהייסען דעם זוהן'ס בעשלום.

ביי די בוריאנס האט מען זיך ניט געשראקען צו רעדען וועגען טויט. מען האט נערעדט וועגען איהם ביי די רוהיגע מאל־צייטען, און

— וואס, א גנב האט ניט קיין הארץ? — יעדער מענש האט א הארץ — האט א אידענע נעזאגט.

לייבעל, דער לעדער־סוחר, איז נעקומען צולויפען; אין זיינע אויגען האט געברענט דער פייערעל פון נקמה. אויסגעגלעט זיך מיט דער האנד דאס בערדעל, כאטש דער פראסט האט געשניטען, און גע־זאגט צו די ארומיגע:

— איך האב נעוואוסט אז גאט וועט זיך פאר מיר אננעהמען.

די ווייבער האבען איהם אוועקגענטריבען:

— געפונען יעצט אן ארט נקמה צו נעהמען — א מענש איז גע־שטארבען!

כ'זען מיט קאנסטאנטין'ען איינגעפאקט אין וואגאנען, און מען האט זיי אוועקגעפיהרט ווייט, ווייט צו שלאגען זיך מיט'ן פיינד.

אויפ'ן וועג איז פרעהליך געווען. צו עסען געגעבן, צו ארבייטען וועניג און פרעהליכקייט א סך. מען האט געזונגען, געטאנצט, געשפיעלט זיך אין פאטשען אין די געזעסער, אין ענגע דושנע וואגאנען, און מען איז געפאהרען טאג איין, טאג אוים. פעלדער א סך, ברייטע, גרויסע לאנקעס, וואסערען און וועלדער, און הייזלאך וועניג. אפט מאל האט זיך קאנסטאנטין אויסגעקליבען צוויישען די גרויסע פעלדער זיין איין שטיקעל בערגעל, אויף וועלכען ער וואלט זיך געוואלט זיין הויז אויפשטעלען און זיין נחלה האבען — און געטראכט זיך: רוסלאנד איז גרויס — ערד א סך, נאר דער פויער איז ארים.

— דאס איז אלץ דער דייטש שולדיג — האט ער זיך דערמאהנט וואס מען האט געערדט אין קאזארמע — דער דייטש און דער איד: גאט וועט געבען, און מען וועט דעם דייטש פערטרייבען, וועט מען פון איהם די פעלדער אוועקגענעמען און די פויערים צוטהיילען. א סאלדאט, א דאפעלטען חלק; א פויער אין דער היים, איין חלק נאר...

— אז נאטשאלסטוואָ וועט ערלויבען, וועל איך מיר אט דעם בערגעל אויסקלייבען, מיט דעם ברעג וואסער, אט א־דא וועל איך מיר פאשע־פעלד פאר די בהמות האבען — האט ער זיך געטראכט ארויסקוקענדיג פון וואגאן אויף א שטיק לאנד, וואס איז איהם געפעלען געווארען.

— נאר ערשטענס דארף מען דעם דייטש פערטרייבען; דעם דייטש־פיינד פעריאגען און זיינע פעלדער ביי איהם צונעהמען. דערנאר וועלען מיר קריגען.

אין קאפ איז איהם אפילו שווער געווען, ער האט ניט פערשטאנען צו וואס מען בעדארף דאס לעבען זיך איינשטעלען און ביים דייטש אוועקנעהמען — אז רוסלאנד האט אזוי פיעל. נאר צו פרעגען איז קאנסטאנטין ניט געוואהנט געווען.

דער צאר־באטיושקא האט אזוי ענהייסען. נאטשאלסטוואָ וווייסט בעסער וואס זיי האבען צו טהאן, אז עס זאל מעהר ערד זיין.

נאָר מעהר האָט מען געקלעהרט וועגען איהם און געוואונשען איהם אלס אן אנגעלעגטען גאסט. אלע וואָס האָבען זיך געפונען אין דער אייגענער גרויסער כאלופע, די דריי בוריאנס ברידער, די צוויי איידעמס, די וויבער און די קינדער — אלע האָבען געוואָרט, אז דער אלטער פאָטער זאל אוועקשטאָרבען, ניט צולייב דער ירושה, נאָר עס זאל ווערען א מויל וויניגער אין שטוב, וואָס עסט און בריינגט קיינעם קיין נוצען ניט. דער אלטער האָט געוואוסט פון די קינדער'ס וואונש און ער אליין האָט מיטבעדויערט מיט זיי זיין לאנגעם לעבען. נאָר העלפען האָט ער זיך ניט געקענט.

— וואָס קען מען טהאָן, אז עס איז נאָר ניט געקומען די צייט.

ווארים פון די פֿינף דעסיאטין ערד וואָס איז געווען פון דער גע־ מיינדע פאָר דער משפחה — האָבען זיך די בוריאנס ניט געקענט דער־ נעהרען. א שטאָדט און א פאָבריק איז ניט געווען אין דער נאָהנט, וואו מען האָט געקענט געהן פערדיענען. מאסקווע איז געווען ווייט, און זיי האָבען געהערט דערפון, ווי פון אן אלטער בייקע... די שכנים ארום האָבען גענוג הענד געהאט אליין און וועניג ערד. איז דער אייניציגער רע־ טער געווען טהיילמאל דער טויט, וואָס האָט די מענשען ווינציגער געמאכט; און טהיילמאל די נאטשאלסטוואָ וואָס האָט גערופען אין סאלדאטען, און ארויסגענומען אזוי ארום אן עסער פון שטוב.

קאָנסטאַנטין האָט זיך געזעגענט מיט זיין יונג ווייבל, מיט זיין ניט זעהר בעזארגטע משפחה, מיט זיינע זעהר בעזארגטע בהמות, מיט זיין פעלד און וואלד און האָט געשפרייזט א האלב־נאקעטער אהן א היטעל, מיט א ברויט אונטער'ן ארעם, צו דער סטאנציע, צו די נא־ טשאלסטוואָ — איז סאלדאטען.

ביי די סאלדאטען איז קאָנסטאַנטינ'ען זעהר געפעלען געוואָרען. וועניג ארבייט און גענוג צו עסען, און פרעהליך איז אויך געווען. ער האָט זיך גוט געלערענט די דיענסט, וואָס איז בעשטאַנען אין געהאָרכ־ זאמקייט צו נאטשאלסטוואָ — ווייל געהארכזאמקייט איז געווען זיין נאטור.

לאנג איז קאזארמע האָט מען קאָנסטאַנטין'ען ניט געהאלטען. עס איז געווען א צייט פון מלחמה — און ערגעץ־וואו האָט געווארט אויף איהם א רעהר פון א ביקס. אדער א קאנאָן. טויזענדע אנדערע האָט

קוואל פון ענערגיע, וואס דער פריהלינג־תויך האט אריינגענאסען אין די ערד אריין, און אויך אין זיינע ביינער אריין. אה, ווי ער וואלט געוואלט אנשטאט די ביקס, דעם שפאדעל אין האנד נעהמען און אויפקאפיען די ערד... געזעהן ווי די שראפנעלען גראבען גריבער אין די ערד און די פעלד צודרעפטשען זיי, האט עס זיין הארץ צושניטען: — פערזינדיגען זיך פאר גאט... די ערד'ס פנים פערדארבען זיי...

וואס עלטער דער פריהלינג איז געוואָרען, האט די ערד אלץ מעהר געבענקט נאכ'ן פויער, און דער פויער נאך איהר... די פויערים זיינען אבער אין סאלאטען־מאנטלען אין די גריבער געלעגען, געגעסען א סך און גאר ניט געטהאן. קאנסטאנטין האט אנגעהויבען צו פערשטעהן, אז עפעס איז ניט גלאט אין דער וועלט, „צוהוליעט זיך די מענשען", האט ער זיך געטראכט, קוקענדיג אויף די פויערים וואס ליגען אין די גראבענס מיט די ביקסען אין די הענד, און געהען ניט ארוים די ערד בעארבייטען. מיט בעדויערען און רחמנות האט ער געקוקט אויף דעם באדען וואס האט זיך אויסגעשפרייט פאר איהם א שווארצער און א פייכטער און האט געבענקט נאכ'ן אקער, ווי א מענש נאך א פריש העמד, וועז דער פריהלינג קומט...

די ערד האט זיך געשפאלטען, געפארעט. דא און דארט האבען זיך גרעזלאך געוויזען, ווילדע שפראצען ארויסגעקומען, וועלכע זיינען באלד צוטראטען און צודרעפטשעט געוואָרען פון די פערד, פון די שראפנעלען און פון די זעלנערשע פיס... די פויערים זיינען פויל געוואָרען, און עס האט זיי גאר ניט פאר דער ערד געארט, און פארן פריהלינג געקימערט. די פעלדער שטעהען אין הויכען פריהלינג וויסט, און די פויערים עסען און טהוען גאר ניט...

קאנסטאנטין האט זיך דערמאהנט אן זיין סווינינקא, אן זיין דארף — שטעהען דארט אויך די פעלדער וויסט, און קיינער בעארבייט זיי ניט — ניט קיין קארטאפעלס פערזעעט, ניט קיין ווייצען אויפ'ן ווינטער, ניט די בהמות פון שטאהל ארויסגעלאזט... און דא איז שוין אזוי שפעט אין פריהלינג — און ער זיצט דא אין א גרוב, מיט א ביקס

און די מלחמה האָט ביי קאָנסטאַנטין'ן געקראָגן א פערשטענדנים און א טעם. ער האָט געוואוסט צו וואָס מען דארף זיך גענהן שלאָגן מיט'ן דייטש און פאר וואָס מען דארף זיך דאָס לעבן איינשטעלן.

— אז מען זאל פון דייטש די ערד צונעהמען און די פּויערים צוטהיילען.

לאַנג איז קאָנסטאַנטין געלעגן איז די גראָבענס, איז די פעלדער, און האָט געהאָלפּן מיט אַנדערע דעם פיינד צו פערטרייבן. דער קריעג איז געווען גוט און היימליך. צו עסען איז געווען פּיעל און אר־בייט וויניציג. עס איז דורכגענאַנגען דער זומער, עס איז דורכגענאַנ־גען דער ווינטער — און דער דייטש־פיינד איז נאָך אלץ ניט פערטריבן געוואָרען, און די ערד צוטהיילט מען נאָך ניט צוויישען די פּויערים. עס איז אַנגעקומען דער פריהלינג, דער גאַנץ פריהער פריהלינג. די ערד האָט אַנגעהויבען ענטפּלעקט צו ווערן פון די שנעגן. דאָ און דאָרט האָבען זיך געוויזען שוואַרצע שטיקער אויבערפלעכע וואָס האָבען זיך געשפּאלטען און פּארעם פון זיך ארויסגעגעבען, און געשמעקט מיט ערד־געשמאַק. קאָנסטאַנטין'ן איז דער קריעג שוין לאַנג פער'מיאוס'ט געוואָרען. ניט דער שרעק פאר'ן טויט — צום טויט איז ער צוגע־וואָהנט געוואָרען דורך דעם יאָהר און א האַלב וואָס ער איז אין די טרענטשעס געלעגן. נאָר עס איז איהם פער'מיאוס'ט געוואָרען דאָס, וואָס ער האָט ניט געהאט וואָס צו טהאָן. צו עסען איז נאָך געווען, אָבער ארבייט וויניציג, און עס האָט זיך געבענקט עפּעס צו טהאָן. דער יונגער פריהער פריהלינג וואָס האָט זיך אויסגענאַסען איבער די לאַנ־קעס, האָט אָן עפּעס דערמאָהנט; אָן אָן אלטע בעקאַנטע זיסע עראינע־רונג. און עס האָט זיך איהם פערבענקט נאָך ערד, צו בעארבייטען די פעלדער, אייגנטשפאַנען די פערד צום אַקער און איבערוואַרפען דעם גרונד. דאָס יונגע פרישע גראָז, וואָס האָט זיך דאָ און דאָרט ארויסגע־זויזען, האָט איהם דערמאָהנט אָן די יונגע בהמות, אָן די קעלבלאָך אין שטאַהל, אָן די זשערעבקעס וואָס זיינען דורך'ן ווינטער געבוירען געוואָרען און מען בעדארף זיי צום ערשטען מאל אין פעלד ארויספיהרען, אז זיי זאלען גאט'ס וועלטען דערזעהן. יערען פריהמארגען, וען קאָנ־סטאַנטין האָט זיך אין גרוב געוועקט, האָט ער דערפיהלט א נייעם

די שטומע.

נאך א געוויסע צייט, אז איך האב מיך אין דער וועלט אַרומגע־וואַלגערט בין איך צוריק צו מיין טאַטע־מאַמע אהיים געקומען.

איך זיץ ביי׳ם פענסטער און קוק מיר אַרויס אין מיין בעקאַנט געסעל... די גאַס איז אין א האַלב־טונקעלען וואַלקען איינגעהילט ווי אין א פאַטשיילע, א וואַרים ווינטעל האַט אין געסעל געבלאַזען.

געגענאיבער מיין פענסטער — דער בעקאַנטער אייביג וויסטער אוּן אייביג בעשמוצטער סטעלמאר׳ם פלויט, מיט די גרינע צווייגען, וועלכע שטייגען פון איהם אַרויס, אוּן אינגלעך קריכען אוּן רייסען בארנעס... ווייט אין הימעל, ביי׳ם אלטען פאַלאַץ, וואַס שטעהט איז איינזאַמען וואַלד, וואו דער פריץ ליעגט בענראַבען, באַדען זיך וואַל־קענדלעך, פליסענדיג איז זיך אוּן פון זיך, געהען איז ים אַריין, טרינ־קען זיך אַן מיט וואַסער, אוּן וועלען באַלד איז געסעל אַנקומען אויף אונז אַראַבגיסען דאַס וואַסער, וואַס זיי האַבען איז ים זיך אַנגע־טרונקען...

יעקב דער טרעגער לויפט פארבי פאַר׳ן פענסטער, טראַגט א בארעל ביר פון לאַנקעשיין אוּן קינדער איז דער גאַס זינגען:

„— די מאַמע, די מאַמע איז ניטאַ.

„— וואו איז זי געפאַהרען?

„— נאַך לאַנקעשין.

„— וואַס וועט זי מיטברענגען?

„— א טונדעל ביר.

„— וואו וועט מען עס שטעלען?

„— הינטער דער טהיר.

„— וואו וועט מען עס שטעלען?

„— איך מיט דיר".

אין האנד, מיט נאָך פויערים און מען רויבערט טיטון און מען טאנצט א קאמארינסקע, און גאָר ניט — נאטשאלסטוואָ הייסט אזוי.

— צוהוליעט זיך, נאטשאלסטוואָ צוהוליעט זיך — טראכט זיך קאנסטאנטין — דעם פויער פויל געמאכט, די ערד פערדארבען, און פאר גאָט פערזינדיגט זיך...

מיט אמאל האָט זיך דערהערט אויף דעם פראָנט, אין די גראָבענס אז נאטשאלסטוואָ איז אויס געוואָרען: צאר באמיושקא אראָבגעזעצט — און נאטשאלסטוואָ ניטא מעהר: רוסלאנד איז בעפרייט געוואָרען פון נאטשאלסטוואָ.

דער פויער קאנסטאנטין האָט זיך פערטראכט וועגען די נייעס, און זיך צו די פויערים, זיינע חברים, אבגערופען:

— אויב אזוי, קומט אהיים, פויערים! נענוג געהוליעט, צייט די פעלדער צו בעארבייטען! רוסלאנד איז פריי פון נאטשאלסטוואָ!...

און זי שטעהט פאר מיין פענסטער, פערריכט זיך דאס טיכעל אויפ'ן קאפ און שמייכעלט, ווי זי וואלט זאגען:

— יא, יא, הינדעלע!

און א רעגען הויבט אן צו טריפען, א טראפען צו א טראפען. דער פלויט ווערט דורכגעווייקט, א סך טרערהרען ווייזען זיך אויף די בלעטער פון די בוימער.

און דער רעגען נעצט זי דורך, זי שטעהט, לאכט און ווינט...

— נו, וויים ניט גאט וואס ער טהוט? ער שענקט ניט קיינעם. אוי, אוי, וויסט ער וואס ער טהוט.

איך קוק מיך אום, מיין מאמע זיצט אין צוויטען ווינקעל די בריל'ען אנגעטהון אויף די אויגען, האלט א גרויסען קרבן־מנחה סדור אין דער האנד, און דאוונט מנחה...

— זעהסט דו, מיין זוהן, ביי גאט ווערט גארניט פערפאלען. לאזט געהן דעם קרוג ביז צום וואסער...

— דאכט זיך, הינדעלע?

— יא, הינדעלע, די ארענטליכע...

— וואס איז דאס מיט איהר געוואָרען?

— זי האט דאך חתונה געהאט!

— חתונה געהאט?!

— אוראי! מען זאגט, זי האט געוואלט א פערענטפערניש אויף יענער וועלט איבער איהרע מעשים, האט זי זיך גענומען א מאן, גלאט אזוי, נאר זי זאל היסען זיין ווייב... איהם געגעבען וואס ער דארף, נאר ער זאל יערען טאג דאוונען פאר איהר, שבת האלטען. זי ווייל, היסט דאס, גאט איבערבעטען. נור גאט דארף ניט אועלכע... איז זי קראנק געוואָרען, דער מאן וואלגערט זיך ערגיץ אין דער מרינה, און זי אין שטאדט ארעם, שטומערהייר.

שטום?

— מיט איהר קול האט זי געצויגען צו זיך פרעמדע מאנספערשוינען, האט זי גאט שטום געמאכט.

און הינדעלע שטעהט אין גאס, קוקט אויף מיר, ווי זי וואלט מיט'ן קאפ צוגעשאקלט: אזוי איז עס, אזוי איז עס.

— לויפט זי א גאנצען טאג אין גאס ארום, און ברומט... וואס? ווען? קיינער ווייט ניט וואס זי ווייל; זי איז דאך שטום. מען

עס פֿאהרט א וואגען פֿארבײ פֿאר'ן פענסטער אנגעפֿאקט מיט קאָרב און קאסטען, און אזוי פיעל דרענגער, מיט מענער און ווײַבער; מען פֿאהרט אודאי פון מארק, א שטויב געהט אויף. א גאנצע סטאָדע געגנ שרײַען, נאָך זיי געהן נאָך „צוויי הויבע דייטשען מיט לאנגע בייטשען"...

און דונקעל ווערט אין געסעל.

די הימלען קומען נעהענטער צו דער ערד. קומט א וואלקען צו ציהען און שלינגט איין אלע קלײַנע וואלקענדלעך אין זיך, און א שווארצער פלעק הילט איין דאס געסעל, דאס שטערטעל...

ווייט אין געסעל רופט א מאמע:

— קומט, קומט קינדערלעך אין שטוב אריין, א רעגען וועט זיין, א רעגען וועט זיין!

געהט א אידענע פארבײ, איינגעהילט דאס פנים אין א שווארצע פאטשיילע; דאכט זיך זי ווײַנט און לאכט צוזאמען. שטעלט זיך אב פאר מיין פענסטער און נעהמט צוזאמען שפענדלעך פון נאס. דאס טוך פאלט איהר פון קאפ אראב, די האר פרעסען זיך אויפ'ן שטערן, און די ווייבע לעפלען פון די אויערן ציטערען אין דער שטיל... דער ווייסער האלז, וואס ציהט זיך פון א גערויטעלט קאפטענדל ארויס איז טרויעריג־שטום, און די ברוסטען בעוועגען זיך לייכט אונטער דעם קאפטענדל. דאס יונגע און נאך נאנץ פרישע געזיכט, אויף וועלכען עס לייגט אויסגעמאסען א בהאלטענע תאוה, הארמאנירט ניט מיט די טיפע, ערנסטע שוואַרצע אויגען, וואס בהאלטען זיך טיף אין געזיכט. און די אויגען ווײַנען, דאכט זיך, אין דער שטיל פאר זיך, נאר דאס פנים שמייכעלט גוטווילינ.

— הינדעלע!

— יא, הינדעלע.

... טאטע איז הימל! דענסטמאל וועז איך האב געהאלטען איהר האנד אין מיינע... איהר נאנצע נשמה האט געציטערט אין איהר צערטליכע האנד... און די ליפען האבען זיך אין דער העלפט געעפענט, און עס האבען זיך געוויזען א רייהע ווייסע צייהן...

מיין הארץ קלאפט אין דער שטיל:

— הינדעלע... הינדעלע...

— דא! דא!
איך האָב זי געזוכט,
זי איז שוין אין נאָם ניט געווען.

ביינאכט בין איך אין געפֿעל ארויסגעגאנגען, בעקומען מיינע אלטע חברים — די הייזער אין זייער נאכט־שאטן. דער שאטען פון איין הייזעל האָט אין זיך איינגעהילט דאָם צווייטע הייזעל, און אזוי איכ־איינעם האָט עם עפּעם געטרוימט, שלאָפּעדיגערהייד צי וואכעדיגער־הייד, די גוטע יאהרען וווייסען זיי... נאָך דעם רעגען איז די נאכט געווען א פינסטערע. שטיל איז ארום, ערגעץ אין א נאָרע קלאָגט א הונד... ערגעץ אין א דאך־שטיבעל וויינט א קינד... וווייט אין נע־סעל פֿאָהרט א פוהר און א מענש געהט פון דערווייטען, און דאָם עכא פון זיין טריט, וווי עם וואלט פון א הויליען פאָם אבגעקלונגען... וווייט אין נעסעל קלאָגט דאָם מיהלעכעל פון ארע קאשעמאכער, צורייבענדיג דעם וויין אויפֿן שטיין, און עם הערט זיך דעם וויין'ס קרעכצען... און איבער דעם אלעם איז צוגעדעקט א גרויער נאכט־פלעק, בעהאל־טען פון מענשען'ס אויגען...

איך גיע פּארבי דאָם הויכע, איינשטאָקיגע הויז, וואָם שטעהט אין ליק פון אונזער גאסעל. דער דאך איז בעהאלטען און אויסגע־מישט אין נעבעל פון דעם נאכט־פלעק. אין דער הויך אין א קליין פענסטערעל, וווייזט זיך א ליכטעל, און עם הערט זיך א הארצרוי־סענדיג ברומען: אימ־מ־כ־ם! אימ־מ־מ־ם! וווי אן איינזאמע נשמה וואלט פאר זיך געוויינט.

איך קוק מיך אום.

אויף דער שוועל פון דעם קעלער־שטוב וווייזט זיך א אידענע, די בעקעריו, אין א טוך איינגעהילט, און וווייזענדיג מיר מיט'ן פינגער אין דער הויך צו'ם פענסטערעל זאגט זי:

— קיין אויג לאָזט דאָם ניט צומאכען א גאנצע נאכט, אט אזוי ברומט דאָם.

— וואָם וויל זי דאָם אזוינס?

— איין גאָט וויסט זי, ליגט א גאנצע נאכט און ברומט: זיי זאגען דאָך: א בריף וויל זי שרייבען. גיע פרעג א שטומען!

זאגט, אז זי ווילּ מען זאלּ איהר שרייבען א בריעף צו איהר'ן עפּעס א „קאכאנעק", וואם האט זי פערלאזט. וועט קאן זי דארט פּער־שטיין?

— אוך וואו נעכטיגט זי?

— אין איתר שטוב. עס איז דאך א ירושה פון איהר פאטער, א פרומער איד געווען, און האט איבערגעלאזט נאך זיך אזא טאכטערלּ. ליענט זי אויף איהר שעניק.

— אוך פון וואם לעבט זי?

— מענשען זיינען זיך אויף איהר מרחם, ברענגען איהר א לעפּעלּ עסען. פון אונז טראגט מען איהר פון צייט צו צייט אויך עפּעס אהין. עס איז דאך א נפש. גאט בעצאהלט איהר פאר דאס איהריגע אויף דער וועלט.

דער הימעלּ האט זיך פלוצלונג געשפּאלטען, און גאט'ס וואגען איז איבער אונזערע קעפּ דורכגעפּאהרען...

מיין מאמע האט די האנד אן די שויבען אנגעריהרט און א ברכה געמאכט איבער'ן דונער.

— שמואלּ, שמואלּ! געת אוועק פון פענסטער.

די טראפען רעגען האבען אין די שויבען אנגעקלאפּט. מיין מאמע האט זיך געשטעלט דאוועגען שמונה־עשרה.

אין עק גאם שפּילען זיך קינדער אין רעגען, אזוי ווי זיי וואלּ־טען זיך מיט'ן טאטען אין הימעלּ גערייצט: דיינע טראפּענס קענען אונז אין שטוב ניט אריינאגען. טהוען זיי זיך אוים די שטיוועלער מיט די קאפּאטקעלער און האלא! אין די רינשטאקען.

אין דעם ווערט א גערודער אין געסעלּ. פון דערווייטענס לויפט א אידענע מיט גרויסע געוואלדען:

— כאפט'ס! כאפט'ס!

איך קוק ארויס פון פענסטער. חנה שרה'לעס געוועלב שטעהט אין נאנצען אין רינשטאק און דאס וואסער כאפט פון איהם שטיקער האלץ ארויס: א באנק, א שטוהלּ, און חנה שרה'לע דורכגעווייקט אין רעגען לויפט נאך נאך די זאכען: כאפט'ס! כאפט'ס!

אין גאם ווערט א גרויס געלעכטער. קינדער וואס טרעפטשען אין די רינשטאקען און לאזען שיפען אויפ'ן וואסער לויפען נאך חנה שרה'לען:

בריסטען געטוליעט, דערנאך האָט זי דאָס פאַפּיער פעסט, ערנסט אוז לאנג געקוקט:

איך האָב געפיהלט, אז דאָס, וואָס עס האָט איהר הארץ ערפילט חדשים, וואכען, טעג, און זי האָט עס ניט געקענט מיט די ליפען אַרויס־ברענגען, האלט זי יעצט אין איהרע הענד, און טוליעט עם צו איהר ברוסט...

יעדער נאכט בין איך אין איהר שטיבעל געקומען, און איהר בריף געלעזען פון מיין אנגעשריבענעם ביכעל, און זי האט דאס שטיקעל טוימע פאַפּיער צו איהר ברוסט געדריקט...

פון דענסטמאל אן האָט איהר מוראדיגער ברומען אויפגעהערט אין דער שטילער נאכט דאָס שטילע געסעל צו שרעקען.

דאָס איז געווען מיין אייניגיג טובה, וואָס איך האָב געקענט טהאן פאר א שטומע...

איך בין אַרויף אויף די פערקרימטע טרעפ, אַריין צו איהר אין שטיבעל. אויפ'ן בעט, אין וועלכען די קישענס מיט די קאָלדרע האָבען נאָך דערמאָהנט אָן די גוטע צייטען, איז הינדעלע געלעגען. דער טונקעלער שיין פון דעם פֿערדויכערטען לעמפּעל האָט האַלב בעלויכטען איהר קערפּער און די ווייסע הענד, וועלכע האָבען ווייך דעם קאָפּ ארומגעהאַלט. די צולאָזטע טונקעלע האָהר, וועלכע זיינען געווען פערבאָרגען אין שאָטען, האָבען, דאכט זיך, דאָס גאַנצע בעט צוגעדעקט. אין איהרע אויגען האָט א שוואַרץ ליכטל געברענט, און פון דער אויפגעדעקטער ברוסט האָט אַרויסגעשמעקט דער געשמאַק, מיט וועלבען די קישענס און די קאָלדרע האָבען דערמאָהנט אָן גוטע צייטען...

— דו ווילסט שרייבען א בריף צו איהם? — פרעג איך זי.

א ליבליכער שמייכל האָט איהרע ווייסע צייהן בעלויכטען.

איך האָב אויפגעדרעהט דעם קנויט פון לעמפּעל, אַרויסגענומען פון מיין בוזעם מיין ביכל, און הויב אָן שרייבען, לעזענדיג איהר הויך, וואָס איך שרייב.

„צו מיין געליעבטען...

„פֿאַרוואָס האָסטו מיך פֿערלאָזט? זעה, איך בין שוין געזונד, אין גאַנצען גזונד, און וואַרט אויף דיר, אז דו זאָלסט קומען צו מיר, וועלען מיר ביידע ביי'ם רב חופּא וקדושין נעהמען.

„זעה, איך וואַרט אויף דיר, איך בין שוין וויעדער געוואַרען די „שעהנע הינדעלע". די האָהר ווען איך מיר צולאָזען, איך וועל פֿאר דיר זינגען, ווי דענסטמאָל, דענסטמאָל..."

א וואַרעמער נערוו האָט אין מיינע גליעדער געגעבען א ציטער... זי האָט מיך ביי דער האַנד אָנגענומען. אין איהר האַנד, אזוי שוואַך און בלייך, האָט געציטערט דאָס גאַנצע צערטליכקייט פון א פרוי, וואָס איז קראַנק געווען און קומט בילעכווייז צוריק צום געזונד. דאָס געזיכט האָט זי טיף אין קישען איינגענורעט, און אָנגענהויבען צו ווייגען, אָבער אזוי טיף געווייגט, אז זי האָט די טרעהרען געקושט, געטרונקען אין זיך...

איך האָב אויפגעהערט צו שרייבען. דערנאָך האָט זי פון מיין האַנד דאָס בלאָט גענומען, אויף וועלכען די פּאָר ווערטער זיינען געווען אויפגעשריבען, און טיף אין צערטליך דאָס בלאָט צו איהרע

יחזקאל׳ס מיכאל׳ס איז אמאל נעווען א בית־המדרש־בחור, האט ער חתונה געהאט פון אילזשע, און דערנאך אז ער האט שוין געהאט א קינד, פאלט איהם איין א נארישקייט און ער פאהרט אוועק נאך ווארשוי. קומט ער צוריק דייטש געקליידעט. דער שווער הויבט אן שרייען, דאם ווייבעל ווייגט און מען כאפט דעם גוי אריין צום רב.

דאם וואסער אין אילזשע האט א נאמען און גט׳ן מען.

און דאם ווייבעל ווייגט און נעהמט א גט.

דאם קינד איז געבליבען ביי איהר, ער איז צוריק נאך ווארשע.

אויף אלע יום־טובים קומט ער אהיים צו זיינע עלטערען. אין שטערטעל זאגט מען אפילו, אז דאם פאר פאלק האט נאך צווישען זיך א גרויס שיכות. נאר דאם איז א ליגען. דאם ווייבעל קאן זיין נאר מען ניט הערען, און ווייל ניט נאך אמאל חתונה האבען נאר דערפאר, ווייל זי ווייל דאם קינד זאל אביסעל עלטער ווערען.

געווען איז עס שבת נאך מיטאג, אילזשע האט אויפגעפענט איהרע טויערען און ארויסגעפיהרט איהר ביסעל פערמעגענס אין גאס ארוים. איטליכעם ווייבעל, וואס האט נאר וואס עס איז פערמאגט, איטליכעם מיידעל, וואס האט נאר געהאט בעהאלטען א וועלכע עס איז שמאכטע, האבען זיך אנגעטהאן, אויסגעפוצט און שפאציערען גע־גאנגען. אויף צו ציערען זיך, און צו שפאציערען האט אילזשע איהר בעזונדערע שיק. עפעס דאם געהן פון יערען ווייבעל, פון יערען מיידעל איז מיט א כיוון, עפעס מיט א בעזונדער מיין: „זעהסט, איך האב מיך אויסגעציערט, געה איך מיר שפאציערען, כדי צו בע׳חנ׳ווען אילזשע מיט מיין שעהנקייט"...

פאר א הויז שטעהט יחזקאל׳ס מיכאל׳ס, א הויבער יונגערמאן, אנגע־מהאן איז א שווארצען קאפעליוש. דאם שנירעל פון קאפעליוש איז צוזאמענגענעפלאכטען מיט דעם שנירעל פון די ברילעז, און ער שטעהט און קוקט מיט א געלעכטערעל אויף די שפאציערענדע. קינדער רינג־לען איהם ארום, בעקוקען איהם פון קאפ ביז די פים; די עלטערע

אַ געגט פאַר-פאַלק.

דער הימעל, זאגען מענשען, איז אומעטום גלייך. אבער, זעהט איהר, דעם אילזשער הימעל האט טאקי דער אויבערשטער דוקא דירעקט פאר איהר געמאכט, — דעם שטערטעל'ס הימעל. אבגעפאסט איז ער, אז ער זאל זיך ציהען פון דאָרט, פון נאך דעם גוי'עשען „בית־עולם" ביז ווייט אונטער דעם בארג, וואס איז אויף יענער זייט שטערטעל. אבגעפאסט איז ער, אז דער סאמע מיטען זאל גלייך אויסקומען געגענאיבער דער שוהל. וועז מ'זאל דעם הימעל מעסטען, וואלט אויסגעקומען, אז דאס פעהנדעל פון דער שוהל שטעהט פונקט אין מיטען הימעל, און מיט א כיון איז דאס אזוי געמאכט געווארען, כדי דער הימעל זאל קענען אלץ צודעקען, אלע שיצען, אפילו דעם גוי'עשען „בית־עולם". זיי זיינען דאך געווען אילזשער גוים, און אן אילזשער גוי, מוזט איהר ווייסען, איז א רעכטער צדיק, האלט מעהר פון שבת איידער פון זונטאג — זאל ער זיך אן עצה געבען, אז שבת זיינען דוקא אלע געוועלבער פערמאכט און זונטאג אפען... אפילו דער אילזשער סטראזשניק איז אויך מעהר איד ווי גוי! ער רעכענט זיך מעהר מיט'ן אידישען לוח, איידער מיט זייער'ן... אפילו זיין מונדיר טראגט אויף זיך דעם ריין אידיש־אילזשער חן, אויך דאס היטעל זיינם און די שליפעם! נאך מעהר, אפילו אויף דעם שפיץ פון דער קירכע וואלט מען געקאנט בעמערקען אויך עפעם אידישעם: אויף דעם דריידעלע און חנ'דעל, וואס איז אויף דעם שפיץ, ליעגט עפעם אויסגעגאסען נחום מאיר דעם גלעזער'ס שיק...

און אפילו אין אזא אילזשע האט זיך אריינגעכאפט א דייטש און דאס איז געווען יחזקאל מיכאל'ס.

גרויסע הנאה: באלד אבער רוקט זיך אראָב איהר קליינער שטערן. און א זיפץ לאָזט זיך הערען אין דער שטיל.

— טאטעשי, קום, רייסט דאָס קינד דעם פאָטער ביי דער האנד.

יחזקאל׳ס מיכאל׳ס האט אנגענומען דאס קליינע קינד ביי דעם קליינעם הענטיל׳ און מיט איהם שפאציערען גענאנגען.

די זון האט זיך אלץ מעהר און מעהר אָנגעהויבען ארונטערלאָזען אונטער דעם בארג, און זיך פערבאָנדשעט דארט טיף צווישען בלאהע אינזלען. א לייכטע כמאָרע שוועבט אויף דעם הימעל, און דאָרט איבער דעם בארג זיינען עפעם ווייסע וואלקען, ווי ווייסע בערג בעגילדעט געווארען, און ווארפען א גלאנץ אויף דעם שפיץ פון דער חורבה, וואָס איז אויף דעם בארג.

יחזקאל׳ נעהט מיט דעם קינד טריט ביי טריט, און גלעט עם לייכט מיט דער האנד איבער די געגרייזעלטע הערעלער.

הינטער דעם טויער שטעהט דאָס ווייבל׳ און קוקט נאך און שמייכעלט, דער טאטע מיט׳ן קינד נעהען פאר׳ן טויער דורך.

דאָס ווייבל׳ איז פלינק ארונטער דעם פלויטעל׳, וואָס איז ביי דעם טויער, און קוקט מיט איין אויג ארויס.

זיי זיינען פערבייגענאנגען, און זי איז ארויס פון דעם פלויטעל׳. איהר רויט געזיכט, וואָס האט זיך ארויסגעוויזען פון אונטער־עם שייטעל׳ האָט אין דער שטיל׳ געשמייכעלט.

— זעהסט, טאטעשי, דא וואהנט די מאמעשי, קום! — זאגט דאָס קינד, ציהענדיג דעם פאָטער ביי דעם ארבעל׳.

ער איז שטיל׳ געוואָרען און האלטענדיג פעסט דאָס קינד ביי דעם הענטיל׳, איז ער ווייטער גענאנגען.

דאָס קינד האט זיך פלוצלונג אומגעדרעהט און האט דערזעהן, די מוטער שטעהט פאר דער טויער.

—טאטעשי, טאטעשי, — די מאמע, די מאמע! — האט דאָס קינד פרעהלעך געטאנצט, ציהענדיג דעם פאָטער ביים ארבעל׳, און ווייזענדיג מיט׳ן פינגער אהין צום טויער...

מענשען שטעהען פון דערווייטען. איינער מיט קאפ און באדרד פול מיט פעדערן און מיט וואנצעס, וואס טראגען נאר אויף זיך דעם סימן פון געטרונקענעם רויטען ווישניאק, שטעהט און טייט מיט א פינגער אויף איהם. מיידלעך און וויבלעך ווארפען אויגען און פערשעהמענדיג לויפען זיי פלינק פארבי. טהיי ווייזען, אז זיי זיינען ניט קיין קליינשטעדטיגע בהמות און קוקען איהם גלייך אין די אויגען אריין. און ער קוקט, שמייכעלט, מאכט א מינע פון א גרויס־שטעדטיגען און קוקט זיי גלייך אין די אויגען.

באלד, עפעס ווי פון הימעל אראבגעשפרונגען, איז צו איהם צו געגאנגען א קליין פינף יעהריג מיידעל, אנגעטהון אין א רויט קליידעל מיט א וויים שערציל, און גלעטענדיג יחזקאל־מיכאל'ס ביין דער האנד, האט זי ליעבליך געקוויטשעט:

— טאטעשי, טאטעשי!

יחזקאל מיכאל'ס האט ארומגענומען דאס קינד, עס אויפגעהויבען, צוגענומען עס צו זיין הארץ און געטרויי געקושט.

— זעהסט, טאטעשי, — זאגט דאס קינד, — מאמע האט געקויפט, — און זי וויזט דאס נייע רויטע קלייד, אין וועלכען זי איז געווען אנגעטהאן, דאס שירצעל און די שווארצע שיכלעך.

און ער גלעט דאס קינד:

— מאמע האט אבגעוואשען, אויפגעקעמט, און געשיקט צום טאטען, — זאגט וויטער דאס קינד אויפהויבענדיג די קלייניע אויגעלעך אין דער הויך צום פאטער צו, און פון די דינע רויטע צוזאמענגעצויגענע לייפעלעך האבען זיך ארויסגעווייזען צוויי שורות ווייסע צייהנער. די הערעלעך האבען לייכט געציטערט איבער איהר דינעם האלז.

ער שווייגט און גלעט דאס קינד.

הינטער א טויער, וואס איז גלייך געגענאיבער, שטעהט א יונג ווייבל און קוקט ארוים דורך א שפאלט. זי זעהט, ווי יחזקאל גלעט דאס קינד, אזוי ווייך אזוי טאטע'דיג, און ווי דאס געזיכט פון קינד לאכט פון פרייד, שפרינגט צום טאטען. דער מוטער טהוט דאס א

קראקוי.

(זיי און מיר).

גַעווידמעט סטאַניסלאַוו ווישקעוויטשׁ.

I

דער „רינאַק".*)

זיי זיינען די בעלי־בתים, מיר — די שכנ'ס־שכנים. **איך וועל** אַנהויבען פון די בעלי־בתים.

דער מאַרק דאָס איז די מזרח־וואַנד אין קראַקוי. הויכע שמאָלע הייזער שטעהען איינגעקוועטשט איינער צום צווייטען, אזוי ווי זיי וואָלטען זיך אַנגענומען ביי די הענד; האָבען זיי מורא פאַר עפעס אזן זיי האָלטען זיך אין איינעם, איינע דאָס צווייטע אונטערגעשטיצט? אין מיטען „רינאַק" די לאַנגע „צוקערניצע" מיט איהר פוילישער קאַפקע אויפ'ן קאָפ. די — באָבע ארום די קינדער. די באָבע אין דער בריטער שירץ, מיט די בריליען אויף דער נאָז פערצעהלט אַלטע מעשיות די אַרומיגע הייזער:

„עס איז אמאָל א פאָלק געווען,
עס איז אמאָל א פאָלק געווען".

אין דער שטיל־ער נאכט איז עס געווען, **איך האב** אליין **אין** די גאַסען געבלאַנדושעט. כ'לעבען, אין „רינאַק" איז גוט צו בלאַנדושען. דו פיהלסט דיך עפעס זיכער צווישען אַלטע, ערענסטע הייזער —

---

*) דער מאַרק אין קראַקוי.

עפעס ניט ווילענדיג האט זיך יחזקאל מיכאל'ס אומגעקערט און האט דערזעהן זיין געוועזענע פרוי.

א מינוט איז דאס פאר־פאלק געשטאנען און געקוקט אייניער אויף דעם אנדערען, באלד אבער האבען זיי זיך ביידע אן עפעס דערמאהנט, זי איז פלינק ארונטער דעם טויער, און ער, האלטענדיג דאס קינד ביים הענטיל, איז מיט גיכע טריט ווייטער אוועק אין געסעל.

— טאטעשי, טאטעשי, — די מאמע, די מאמעשי דארט.

אין מוזאום.

עס האט אמאל א העלד געלעבט. דער העלד איז געשטארבען. זיינען געקומען זיינע אייניקלעך און האבען אויפגעזוכט זיינע טאבאק־קעשטעלאך, זיינע סידורים און האבען דאס אויסגעציערט און אויס־געפוצט, אין דער גלעזערנער שראנק אריינגעשטעלט: א אנדענקען פון זיידען.

און אויסגעזוכט האבען זיי די צובראכענע ציגעל פון זיידענ'ס אויוועז און האבען זיי גלייך געשטעלט. א רחמנות, נעביד. מען זעהט בחוש, א פאלק ווילּ ניט געהן אין קבר אריין. און מיט טרעהרען אין די אויגען און מיט צובלוטיגטע הערצער, האבען זיי אויפגעקליבען די שטיקלעך, די ברעקלעך וואס שטעלען צוזאמען א פאלקס־נשמה, א פאלקס־הארץ, און קלייבען צוזאמען, מיט אלע כחות עס צו דער־האלטען:

„קומט לאמיר צוזאמענקלייבען די נשמה!"

און דעם זיידענ'ס פערראסטעטע שווערדען האבען זיי צוזאמענ־געגומען און אויסגעשטעלט זיי אין בריטע שויבען שאפען: „אונ־זערע שווערדען" „דעם זיידענ'ס שווערדען". שווערדען אין א מו־זיאום — איז דאס ניט דער צייכען פון טויט? שווערדען אלס אנ־דענקען זיינען ג ע ו ו ע ז ע נ ע שווערדען.

געווען שווערדען, אויסגעדינטע עפאלעטען! שליפעם אין דער שראנק — קענען שוין ניט בעפעהלען.

„פאמיאנטקעם", מצבות אויף העלדען:

„עם איז אמאל א פאלק געווען,

עם איז א פאלק געווען"...

עם רייסט דאך ביים הארץ...

אין דער גאס.

געה איך אין דער גאס, מענשען לויפען, אייליען זיך, האנדלען און וואנדלען, די עלעקטרישע טראמווייען רוישען און ווי משוגעים לויפען זיי אין מארק ארום. מענשען שטעהען און דינגען זיך, מען לעבט. עס קאכט א לעבען. און זעהסט דו דארט דעם אידעל מיט'ן אייגעקנויטשטען ציליגדערעל אויפ'ן קאפ — ער לויפט, ער האנדלט,

עס איז זיך דאָ אויף וועמען צו פערלאָזן... דער הימל איז געווען אויסגעשטערנט, איין שטערן, ווייט אַבגערוקט פון צווייטען, האָט מיט שטיל־שווייגעניש דאָס זיניגע זיך געטאָן. די לבנה האָט פון לאַנגווייליקייט אין פליסענדיגע וואַלקען זיך געטונקט, טהיילמאָל האָט זי אונווִיסענדיג א דאַך בעלויכטען, און די הייזער, איינס האַרט ביים צווייטען, שטעהען און שווייגען. אַן ערנסט שווייגען — ניט זיי שלאָפען, ניט זיי זיינען אויף, נור קוקען דיך שטום אָן — ווילען דיר עפעס זאָגען און זאָגען ניט: זיי האָבען אין זיך א ערנסטען סוד בעהאַלטען און האָבען דאָס מויל פערמאכט... אין זייערע שוואַרצע לעכער, דאכט זיך דיר, ליגען די העלדען פון „פאַן טאַדעאוש" טויט אויסגעשלאָפען, אין זייערע בריייטע, לעדערנע פאַסקעס, און זייערע פויליש „שארמאנקעס" מיט די שווערדען אין דער האַנד און די היטלען אויפן קאָפּ. פון ערגעץ וואו א פענסטער שיינט א שטראהל ליכט אַוועק. צי האָט זיך ניט דאָרט, טהיילמאָל, א טויטער אויפגעכאפט? נאָלד דערוויף איז דאס ליכטל שוין אויסגענאנגען. א פּנים, יענער דאָרט האָט פערשטאַנען, אז עס איז בעסער צו חלומ'ען ווי אויפצוזיין, און האָט זיך ווייטער שלאָפען געלעגט...

די נאכט איז שטיל, די נאכט איז רוהיג. מען ווייסט ניט, ווען עס האָט זיך אַנגעהויבען אריין צוגענב'ענען א ליכטיגער שטראהל אין הימל אריין און טיף, ווייט און בריט אין הימל געלאָזט א כוואַליע בלוט אין אייגער פון די וועלען אויפ'ן הימל און דער רויטער גלאַנץ גיסט זיך אוים און קוקט אַרוים פון צוויישען די צוויי הויכע שפיצען פון דער „מאריאנסקער" קירך אין דער וועלט אריין. די נאכט, אדער דער טאג שוין, קוקט מיט גרויע בריללען אויף דער שטאָדט. די הייזער ווי פריהער שטעהען שטום, נור זיי האָבען פון זיך א סוד אראָבגעווארפען. און הויכע מצבות בעגעגענען דעם טאג מיט גלייכגילטיגקייט.

פון „מאריאנסקען" טהורם אראָב פערבלאָנדזשעט זיך א שפיללען פון א טראָמפייט און זאָגט אָן דער גאס און וועקט די גאס: דער מארגען ברעכט אויף!

די אלטע, הויכע מצבות האָרכען אוים מיט גלייכגילטיגקייט דעם טראָמפייטער'ס שפּלען.

אויף מיצקעוויטש'עס קבר.

מיצקעוויטש דער טאטע פון „פאן טאדעאוש" — וואס טהוט ער דא ?

געגומען זיין קערפער, אין א געמויערטע טרונע איהם אריינגע־לענט, א דויערהאפטיג אנדענקען פון איהם געמאכט.

נאראנים ! מיצקעוויטש'עס שווערדען שטעהען נאך ניט אין מו־זעון, זיין נשמה וואנדעלט נאך ניט צווישען פיער געמויערטע וועגד. אין טויזענדער הערצער לעבט זי, זי וועט לעבען וועג איהר וועט שטאר־בען ; זי וועט לעבען אזוי לאנג ביז דעם מענשענ'ס געפיהל וועט אין מענשענ'ס הארץ לעבען !

זיין שווערד האט ער ניט אין דער האנד געהאלטען, אז דענסטמאל וועג די האנד שטארבט, שטארבט די שווערד אב. זיין שווערד איז ניט אוים אייזען געווען, וואס זי קען פערראסטעט ווערען. זיין שווערד איז גאט'ס ווארט געווען, א טוי, וואס לעבט אויף הערצער, א טוי פון תחית־המתים, די נשמה פון נשמות...

אין טויזענדער טרונעם וועג איהר וועט איהם איינמויערען, וועט איהר איהם ניט טויטען. פון זיין טויטען קערפער נור קענט איהר א אנדענקען מאכען. זיין נשמה האט זיך ארויסגע'גנב'ט, זי איז א לעבעדיגער טוי פאר טויטע הערצער.

איך וויל ניט ווייסען, וואו מיצקעוויטש ליגט בעגראבען.

נעהמט איהם ארויס פון אייזערנעם קאסטען, מישט איהם מיט די ערד אוים — לאזט איהם צוריק געהן צו דער נאטור, פון וועלכער ער איז געקומען. לאזט איהם צוריק צו דער מאמע־ערד ווינטער אונ־טער דעם דיקען שנעע צו ליגען, זומער מיט אלעם צו בליהען, צו וואק־סען. דער רעגען זאל איהם נאס מאכען, דער טוי זאל איהם בעפרי־שען, און זהסט דו דארט, א בלימעל צו א קרענצעל שמייכעלט אין הימעל אריין, עס קומט א פויגעל צו פליהען, ער גיט א צופ דאס קרענ־צעל. א טראפען פון איהם האט עס גענאסטען. צו גיסט זיך ניט אוים זיין שאל־מעלאדיע אין דער לופט, ברייט און רייך?

אויף דעם געמויערטען קבר האב איך א בלימעל געפונען.

א פערשלאסטען קעלך, נאך ניט צייטיג געווארען און עס הויבט זיך שוין אן צו פערטריקענען, ווי א ליעבליך אונשולדיג מיידעל, נאך

ער וואנדעלט — און הינטער דעם לעבען ווערט עפעס אן אנדער לע־
בען: עס ווי׳ל עפעס, עס בענקט נאך עפעס...

און די אלטע הייזער שטעהען טויט־שטום און פערשלאסען איז
זיך, און מיט טרויעריגע שוערע געהיימנים קוקען זיי זיך
צו צום היינטיגען לעבען: וואס טהוען אונזערע אייניקלעך? וואס
ווילען זיי? און זיי לערנען ניט, די אלטע, זיי ווייזען ניט קיין ווענ.
זיי בעפעהלען ניט — נור קוקען זיך צו און שוויינגען.

אין „וואוועל".

עס איז דאך א געלעבטער, אבער דאך אזוי. די „פאלקס־פער־
זאמלונג" האבען מורא, אז די נשמה זאל ניט אין איינעם מיט׳ן טויטען
קערפער אבשטארבען, נעהמען זיי אן צוזאמען שטיקלעך נשמות און
ווילען די נשמה איינמויערען אין א שטארק, פעסט געבויטען הויז,
פערזיעגלען זי מיט זיבעצען זיעגלען, היטען, אז די נשמה זאל ניט
אנטלויפען. זיי ווילען מען זאל ארייגקומען, איינזויגען זיך מיט
דעם פאלקס־גייסט, שטארקער ווערען ביי זיך.

נארָאנים, וואס טהוט איהר? צוברעכט דאס הויז, א נשמה
אין א הויז? גייסט אין מויערען?

איין וואהנונג איז נור פאר א נשמה — דאס איז דעם מענ־
שען׳ס הארץ. אזוי לאנג ווי די נשמה לעבט אין מענשען׳ס הארץ
קען זי ווילטען בויען, ווילטען איינלעגען. א לעבעדיגע נשמה קען נור
לעבען אין א לעבעדיג הארץ. א נשמה צווישען טויטע ביינער און
שטיינער? פערוויסטעט קען זי נור ווערען, קליין און גלייכגילטיג!...

וואו נור א ביינדעל, וואס איז געווען ערגעץ פערוואהרפען אויף
זיעבען ימים, האבען זיי עס געבראכט, אין אייזערנעם קאסטען אייני־
גענמויערט, דאס קריינדעל אויפ׳ן קאפ, די שווערד אין דער האנד.

און טהיילמאל ביינאכט, ווען א ווינד גענהט פון דער ווייט אויף
און ווענהט אויף זינמונד׳ס גלאק, גיט דאן א קלונג און עס ווענקט עפעס.
א גרוס פון עלטערע ציימטען. א קוש פון דער עלטער־באבע אין דער
לופט. זיי מוזען זיך דאך דארט די טויטע ביינער אין זייערע אייזערנע
טרונעס בעוועגען. די שווערדען קלינגען אין די טרונעס אב, א וויעדער־
קול איז עס... נור די טרונע איז צו שווער, פון איהר זיך ארוים־
צוריסען.

"פאכטארש"*) אהן א אידישע „קרעטשמע" פֿעהלט עפּעס ווי א בלי־מעל אין א הויז... גוים דאַרפען דעם איר, אז ניט דאָס בערדעל צו צופּען, כאָטש „מה יפית" צו זינגען — א גוי געהט אויס פּאר א אי־דישען „מה יפית" — מיצקעוויטש האָט דעם שעהנסטען „מה יפית" אין יענקעל מוזיקאַנט'ס מויל אַריינגעגעבען. „קאַזמיערש" מאַכט דעם אייגדרוק ווי אזא מין אידישער „פאכטארש" אין קראַקוי... אוּן דער כאכטארש האָט זיך זיין וועלט פּאר זיך...

אן אַרים אידיש מנין האָט זיך ארומגעקליבען ארום די אַלטע שוהל, אזוי ווי זיי וואַלטען מורא האָבען אַליין אין גלות איבער צו בלייבען, ווילען זיי זיך פערלאָזען אויף א גדול. אין מיטען כאָפּט זיך אריין איינס מיט דער „אויפגערעקטער שאנד", דאָס כויך איך, מיט אן אב־גערייסענעם דאַך, מיט אבגערייסענע וועגד, נור דאַך וועלט עס ניט געפּאַלען ביי זיך אוּן עס וועלט ניט אן דעם יחוס. א אטלעסענע קאַפּאָטע, כאָטש זי איז צופּליקט, צוריסען, פענדעסטוועגען איז זי מעהר שבת'דיג ווי א גאנצע, א נייע קאַפּאָטע... א פערשעהמט מנין. זייע־רע בעלי־בתים זיינען דאַך נור אידען וואָס זיצען אין דער גאס ביי די אונטערגעהייצטע קוימענס אוּן פערקויפען געבראָטענע קארטאָפּ־לעס... אוּן פרעהען זיך, אז די קעניגין יאדוויגא האָט פּאר אונז „זשידקעס" א פּרוכט אויפגענעהט אין דער אַלטע שוהל אריין... אט געה, נעהם אַראָב די געטהאַ־קייט, וואָס הענגט נאָך אויפ'ן וואנד ביים אַנהויב „קאַזמיערש" אוּן לעג זי איבער דער צווייטער זייט וואנד אריבער, האסט דו וויעדער דאס „געטהא" פארטיג.

ביי נאכט איז עס געווען. פוּן „רינאָק" בין איך אויפ'ן „קאַז־מיערש" ארוים. די הייזער זיינען געשטאַנען, ווייל זיי זיינען געשטא־נען — אוּן האָבען מיט שטיל־שווייגעניש ווי א טויט, ערענסט געזיכט נאָכגעקוקט אוּן בעטראַכט אַלץ וואָס איך טהו.. נור טהיילמאָל האָט זיך מיר געדאַכט, אז מען פֿערצעהלט מיר עפּעס, מ י ר, דעם אייני־קעל. מען וויל מיר עפּעס איבערגעבען, זאגען „נו, וואס?" אוּן זיי קוקען מיך אָן אוּן שווייגען. אוּן איך האָב מיך געפיהלט אזוי משפּחה־דיג צווישען זיי, מיינע זיידעס, — אָט, דאָ בין איך אין דער היים, ביי אונז...

*) פאכטארש — מילכיגער.

ניט אין די יאהרען, הויבט אן צו פערבליהען. אויף דעם פערטריקע־טען ליפען־רויז איז א פולע טרעהר געהאנגען, א לעבעריגער טראפען טוי. און די בלום זויגט חיונה פון דער טרעהר און קען ניט פער־וועלקט ווערען. די טרעהר לעבט, לעבט, וועקט און דערפרישט.

און קענסט דו דאס מיידעל? ביים פענסטער זיצט זי, אין אייג־זאמען דארף און קוקט אויף דער דארפ'ס גאס. דארט ווייט צווישען די הויכע טאפאלען פערבלאנדזשעט א איד מיט'ן פעקעל אויפ'ן רוי־קען, פון דארט ווייט פון נאך בערגער און טהאלען קומט צו ציהען, קומט צו פליהען א פערגעסענער זימ־זימ־זום. דאס מיידעל זיצט: „פאן טאדעאוש" אין דער האנד, און א עלטער באבע פערצעהלט אלטע מעשיות פון הארץ צו הארץ:

„עס איז אמאל א פאלק געווען,
עס איז אמאל א פאלק געווען".

און א פולע טרעהר אין אויג. גאט מיינער, וואלט איך די טרעהר פון דעם מיידעל'ס אויג אין מיר אינגעטרונקען, זי וואלט מיר א נייע נשמה בעשאפען.

ניין! איך וואלט די טרעהר געגומען און געקומען צו מיין ארים אומגליקליך פאלק און וואלט טויטע מענשען מיט די טרעהר אנגע־טרונקען. אזא טרעהר — קראנקע הערצער וואלט זי געהיילט, צו־בראכענע נשמות גאנץ געמאכט, זי וואלט א ניי לעבען בעשאפען...

אז עס פאלט א טרעהר ניט אויף מויערען, ניט אויף ציגעל און לעהם, נור אויף א בלום, ווער ווייסט, וואס אזא טרעהר קען בע־שאפען!...

II

קאזמיערש.*)

אז משיח וועט קומען און אידען קיין ארץ־ישראל פיהרען, וועט א פוילישער פריץ מיט די טויזענדער אבוועגען א איד, אבי ער זאל זיך אין זיין דארף בעזעצען. אין א פוילישען דארף אהן א אידישען

*) קאזמיערש דאס איז דאס אידישע קוואדראט פון קראקוי.

און פריי ביזט דו, פריי אויף נאט'ס וועלט.

וואפט זיך דיר אמאל אין די אויגען א שווארצער פלעק, און א וווייסער שטרוי־דאך קוקט אראב פון דער הויך, דאכט זיך דיר, עס איז פון דער הוילער הויט ארויסגעוואקסען, ניט קיין מענשענ'ס הענד האבען דאס געמאכט, נאר אויסגעוואקסען איז עס ווי די גרעזער אין פעלד, ווי די בוימער אין וואלד.

און פער'חלומ'ט איז אלץ אין נאט'ס לייטזעליגען שלאף, און אלץ בויגט זיך, טוליעט זיך איין צו דער מאמע'ס ברוסט — דער ערד, איינגעשלאפען אויף נאט'ס שויס. א פנים, אלץ ארום איז צופריעדען מיט זיין גורל, וואס עס איז פאר איהם בעשערט און פערלאנגט ניט קיין בעסערס. די הויבע אויפגעשטעלטע שוואנצע קוימענס גלאצען ווי חזנים אין הימעל אריין, ווי בעטענדיג: חלילה נאר ניט ערגער.

איך געה.

די הייזער, זיי קוקען ארויס פון איינגעהילטען שלייער — געגעצען און וואונדערן זיך: ווער איז דער? באלד אבער טוליען זיי זיך ווייטער איין — און גהייסען וואלט עס: עס איז ניט כדאי.

אט איז דער בארג, און איך שטייג אויף איהם ארויף.

אן אלטער בעקאנטער... א זיידע איז ער, וואס שטרעקט אוים זיין גרינע בארד צו זיינע אייניקלאך און זאגט: צופט, קינדערלאך. צופט, אז איהר האט פערגעניגען דערפון. ער בויגט דעם רוקען אויין: קריכט, קינדערלאך, קריכט, אז איהר ווילט אזוי. אזוי איז דער בארג, דער זיידע פון שטערטעל; לויפט אראב, לויפט ארויף, שפיעלט אייך מיט מיין זאמד, מיט מיין גראז. ליעב זייט איהר מיר אלע.

איך שטייג ארויף אויפ'ן בארג, קריך אויפ'ן זיידעו'ס רוקען.

טהיילמאל קוק איך מיך אום. הינטען אין דעם טהאל נעהמען זיך צונויף אלע הייזער און קוקען מיר פון הינטען נאך. א בלויער, היימישער הימעל איז אויסגעגאסען פון אויבען, אויף איהם שיינען די שטערן, א לייכטער שלייער האט ארומגעהילט דאס שטערטעל און פון דעם לייכטען שלייער שפארט זיך דורך דער שפיץ פון א קירכע און גענגען איהם וועדט פערלאדרען אין שטח פון אויר דאס קלייגע פענדעל פון דער שוהל.

ווי וויט זיינען די מענשען, ווי וויט זיינען די הייזער, איינער פון צווייטען ביי טאג; און ווי נאהענט אבער, ווי היימיש נאהענט.

און אלץ ארום איז שטיל און שוואַרץ געווען. ניט געשטאַרבען איז עס, נור בעהאלטען אין זיך, טיף אין איהר געהיימנים איז די נאַנצע גאַס געווען איינגעטונקט און געלעבט איהר שטיל־שווייגענדיג לעבען. פון הימעל קוקען אַראָב די שטערן און שווייגען און פרעגען נאָר ניט. די אלטע שוהל איז אין דער ערד איינגעזונקען, אז זי זאל זיך ניט מיט איהר שפּיץ וואַרפען אין די אויגען דאַרט זיי, אויף יענער זייט קייט... פון די שוואַרצע פענסטער קוקט ארויס דער שוואַרצער גלות און שרעקט און טרייסט אין אייגעם. פון א זייטען־פענסטער דרינגט א שטראהל ליכט ארויס, א נשמה־ליכט אויף א גאַנץ פאלק. פינסטער און שטיל איז ארום און אומעטום, — און דיר דאַכט זיך, אז גאָט אין הימעל האָט זיך דאָס פּנים צווישען ביידע הענד פערשטעלט, וווייענדיג אויף חורבן בית־המקדש.

און אין דער שטיל־ער פינסטערער נאַכט האָבען איינזאַמע טריט אויף שטיינער אָבגעקלאַפּט און א טרויעריג־וווייענדיג געזאַנג האָט זיך פון דערווייטען געלאזט הערען:

שטעהט אויף, שטעהט אויף:
אידעלער,
כשר'ע אידעלער.
פרומע אידעלער.
שטעהט אויף, שטעהט אויף!
צו עבודת הבורא...

פון א שוואַרץ פענסטער האָט א שטראָהל אָנגעהויבען ארויסצושיינען...

ביים ברעג פון דער ווייכסל.

נאַכט איז עס.

צואוואַרפען זיינען די הייזער, שיטער, איינס ווייט אָבגעלעגענע פון צווייטען, זיי שטעלען זיך ניט צוזאַמען, נעהמען זיך אָן ביי די הענד, רייסען זיך אָב פון גאָט'ס פרייער וועלט, און ווערען צוזאַמען א שטאַרקע מויער און אן אייגענע, בעזונדערע שטאָדט. ניין, פערלאָרען זיינען זיי איז שטח, אויסגעמישט מיט אלעס, פערשלונגען, פערטרונקען איז דער אונענדליכקייט, וואָס איז ארום און ארום...

אַז אײנשלינגען ווען ער דיך, נאָר דו פערטרויסט זיך, פערזיכערסט זיך אויף אים; עס גלוסט זיך דיר דיין גאנץ הארץ פאר אים אויסגיסען, אים אלץ דערצעהלען, ווי פאר אן אײגענער מאמע.

עס גלוסט זיך עפעס אזוי דעם מענש זיינע טרעהרען אין אים אריינצוגיסען, אז זיי זאלען זיך צוזאמענמישען מיט זיין וואסער.

עס רינט דאָס וואסער, איין כוואליע יאָגט נאָך דער צווייטער. דאָס וואסער גיסט זיך און גיסט זיך, און עס דאכט זיך: עס זינגט אוים דיין ליעד, עס דערצעהלט אלץ, וואס עס טהוט זיך אָב אין דיין הארץ, וואס איז בעהאלטען, פערבאָרגען אין דיין נשמה — און דיר ווערט אזוי לייכט, אז ווײנען גלוסט זיך דיר ווי אויף אַ מאמע'ס אַ הארץ.

נאָר, דאכט זיך, האָט אויך אראָבגענידערט פון זיין כסא הכבוד — פערלאָזט דעם הימעל אין דער הויך — און אריינגענאָסען זיין גאנץ לייטזעליגקייט, זיין גאנץ הייליגקייט דא אין דעם אויר, אין די לופט. עס דאכט זיך, אז נאָר האָט זיך אויסגעמישט און צוזאמענגענאָסען מיט אלעם, וואס איז ארום און ארום.

און די כוואליעם רינען, גיסען זיך צונויף איינע מיט דער צווייטער, מאכען שלום, שליסען אחדות און בינדען זיך אן מיט די אנדערע כוואליעם. יענע וויטער קניפען זיך צוזאמען מיט די איבעריגע און דאָס וואסער קושט מיט ליעבליכקייט, מיט לייטזעליגקייט די ברעגען פון טייך.

פון עק וועלט קומט עס און ווערט פערלאָרען אין צווייטען עק וועלט.

און דער טוי פון די טיעפע גרעזער שטייגט אין דער הויך, און עס גיסט זיך צונויף, שוועבט און ווערט א צוזאמענגעוועבטע חופה פון טוי־פעדים מיט געטליכע קושען — עפעס האָבען זיך צוזאמענגעשפינט אין דעם לופטיגען אויר געפרוירענע, פערגליווערטע טרעהרען, וואס קומען פון הערצער, וועלכע באדען זיך אין גאנצע קוועלען לייעבע און טרייסט, און די חופה האָט ארומגעהילט נאָט'ס בעשעפענישען.

און נאטס בעשעפענישען זיינען פערטרונקען און פערזונקען אין גאנצע קוועלען פון לייעבע און טרייסט.

איך זיץ ביים ברעג פון טייך.

ווי משפחה'דיג שפירען זיך דא אלע הייזער ביי נאכט. אפילו דער הויכער שפיץ פון דער קירכע און דאס קליינע פענדעל פון דער שוהל האבען פערגעסען זייער שטענדיגע מלחמה, וואס איז צווישען זיי, און לעבען איצט אין אחדות, אין שלום; איין הימעל ציהט זיך דאר איבער זיי, אין איין טהאל זיינען זיי פער'חלום'ט און איין נאט וואכט אי־ בער זיי.

איך שטייג ארויף אויפ'ן בארג.

הינטען פון טהאל קוקען מיר נאך די שפיצען פון די דעבער; זיי סוד'ען איינער מיט דעם אנדערען, נאר איך וויים נישט וואס זיי מיינען. דא דאכט זיך מיר: זיי האבען רחמנות, מיטלייד מיט מיר, בעדוירען און זאגען איינער צום צווייטען: זעה, דער אנטלויפט פון אונז, פערלאזט אונז. באלד אבער דאכט זיך מיר, אז זיי, די הייזלאר, זיינען מיר מקנא: פים האט ער, קען ער אוועקגעהן, מיר אבער מוזען תמיד שטעהן אויף איין ארט.

פון דער צווייטער זייט נידערט אראב דער בארג.

און א צווייטען הימעל האט נאט דא, צו זיינע פים אויסגעגאסען, א פיעל מילדערען, א ליעבערען און א מעהר היימישען. דאס איז די וויבסעל, אונזער הימעל אויף דער ערד.

יענעם הימעל אין דער הויך האט נאט פאר זיך מיט זיינע מלאכים געמאכט. ער ציהט זיך אין דער הויך, קוקט מיט שטאלץ אין דער ניע־ דער אראב. ער וויים פון זיין גרויסקייט, ער וויים, ווי הויך ער איז פון די מענשען און פון די ערד, וואס פאר א ליטזעליגקייט נאט האט אויף איהם אויסגעגאסען, וואס פאר א גאלדענע ליעבע שטערן ער פערמאגט און וואס פאר א טהייערען שאץ ער האט — די לבנה, וואס באדט זיך אין איהם. ער וויים זיין פערמעגען, און ווי א גרויסער נגיד קוקט ער צו דיר אראב.

אנדערש אבער איז דער הימעל, וואס נאט האט דא אויסגעגאסען אויף דער ערד. די וויבסעל איז אונזער הימעל, א הימעל פאר אזעלכע געווענהליכע, ארימע מענשען, ווי מיר זיינען. דער ערדישער הימעל גיסט זיך, און גיסט זיך און מישט זיך אוים מיט אונזער נשמה, גיסט זיך צוזאמען מיט אונז.

נישט ער בלאנדזשעט, נישט ער בלאנקעט, נאר זיין וויבע, מא־ מע'דיגע אויסזיכט אין אונז נאהענט. נישט פארכט האסטו פאר איהם,

אין דער וועלט אריין — און דאס אלץ מישט זיך אוים אין אייגעם. און עס ווערט איין געזאנג:

ווייך, קושענדיג.

און גאט האט זיין כסא הכבוד פערלאזט, ארבעניידערט און אוים־ געמישט זיך און צוזאמענגעגאסען זיך דא אין דעם קליינעם שטח מיט אלעם וואס איז ארום און ארום.

און ארומגעהילט האט אלץ א וואלקען טוי.

ביים ברעג פון טייך ליג איך, דאס פנים בעהאלטען אין גראז.

איך בעט שוין נישט, מיין תפלה איז שוין ערפילט געווארעו.

איך הער שוין נאר נישט, שפיר שוין נאר נישט, זעה נישט און פערשטעה נישט. נאר עפעס ווי איינגעפלאנצט בין איך — איך וואקס און לעב מיט אלעם, אויסגעמישט און צוזאמענגעגאסען מיט אלעם — איין אבקלאנג אין דעם אלגעמיינעם געזאנג, איין פארעם אין דעם געוועבעכטס.

נאר איך אליין וויים נאר נישט און פערשטעה נאר נישט — און אלע לעבען מיר, און אלע זינגען מיר, — נאר מיר אליין וויסען נישט דערפון.

עס הערט זיך דאָס געזאנג פון דער נאכט.

פון גאנץ ווייט קומט צו שוויימען דאָס קול, אוז ווי א חלום פֿליהט עס דורך אין דער אויר, אוז עס קלינגט מיט רעם ליעבען אבקלאנג פון וואסער. עס שוויימט באלד אוועק, דער וואסער־שטראָם האָט דאָס קול מיטגעשטרוימט, צו ברענגען א גרום אין עק וועלט אהין.

א פויגעל ערגעץ, מען זעהט איהר נישט, פערבענקט זיך אוז גיסט אויס איהר פערלאנג אין געזאנג, אוז איהרע טענער שוויימען צוזאמען מיט א ווייטען אבקלאנג, וועלכער רייסט דורך דעם שלייער פון דער נאכט, אוז אלץ וועלט ווידער פערלאָרען, אוז שטיל איז אין דער אונ־ענדליכקייט.

ביים ברעג זיץ איך אוז קוק אין וואסער אריין: אין דער הויך העגגט דער הימעל מיט די שטערן.

אין די ערד טוליע איך איין מיין פנים אוז איך בעט:

— גאָט, בעט איך, פֿארוואָס האָסטו דיין וואהנונג געמאכט אויבען אין הימעל, זיך בעהאלטען הינטער די וואלקענס? קום אראָב אוז דא אויף דער ערד מאך דיין וואהנונג — וואס ארט עס דיר, אז די מענשען וועלען וועלען מלאכים? גאָט, בעט איך וווייטער, לאָז אראָב מיין פנים צווישען די הויכע זאנגען — פאָר וואָס האָסטו מיך אבגעזונדערט פון דיין וועלט? פיס מיר געגעבען פון דאנען אוועקצוגעהן? אויערען צו הערען דאָס אלץ, אויגען — צו זעהען דאָס אלץ, אפילו א הארץ האָסט דו מיר געגעבען. דאָס אלץ צו שפירען אוז איך ווייל נישט זעהן, ווייל ניט הערען אוז ווייל ניט שפירען דאס אלץ, נאר אויסמישען זיך ווייל איך מיט דעם אלעם, אויסגיסען דא מיין נשמה אוז צוזאמענגיסען זיך מיט'ן פעלד, מיט'ן וואסער, מיט דיין לייטזעליגען טוי, מיט אלעם וואָס איז דא, אז איינס זאל איך וועלען צווישען זיי, איינגעפלאנצט זאל איך וועלען אין דיין גאָרטען, ווי א בוימעלע אין וואלד, א גרעזעלע אין פעלד — אבער נישט א פויגעלע, וואס גיט קוים א פיפס אוז פליהט באלד אוועק...

איך ליג מיט דעם פנים פערבאָרגען צווישען די זאנגען.

אוז די כוואליעס גיסען זיך, נישט עס קלינגען די וואסערען, נאר עס קושט איין כוואליע די צווייטע. פון דערווייטען קומען צו שוויימען יענע אונבעשטימטע טענער אוז קושען דעם אבקלאנג פון די כוואליעס. ערגעץ פון א בוים שיקט א פויגעל עפעס גלאט אזוי איהרע גריסען

עם בענקט זיך מיר אזוי צו זעהן מיין בערגעל, עם גלוסט זיך מיר צודריקען צו מיין הארץ מיין בערגעל ערד, אבער נישט דעם קאלטען שנעע, וואם ליגט דערויף.

זיי מיר געגריסט, מיין בערגעל!

די ווארימע זון האט דעם קאלטען שנעע צונעצט — און איך זעה דיר ווידער.

רוהיג ביזטו דיר געשלאפען, אונטער דעם קאלטען שנעע, דורך דעם לאנגען קאלטען ווינטער — צו שלאפען אין ווינטער, אפילו אונטער'ן שנעע, איז גרינג, אבער אויף צו זיין אין ווינטער...

איך בין אויף געווען — געצעהלט האב איך די טעג. יערען פריה־מארגען האב איך געקוקט אויפ'ן הימעל, אויב די זון וועט ארויס און דיין ווייסע דעקע צונעצען, איך זאל דיר ווידער קענען זעהן.

געבענקט האט זיך מיר נאך דיין פראסטען מאמעדיגען אויסזעהן.

און אויף מיין בעקאנט בערגעל שטעה איך, איך קוק מיך ארום נאנץ ווייט, נאנץ ווייט. איבער מיין קאפ ציהט זיך און פערשפרייט זיך דער לאנגער אונענדליכער הימעל און שמייכעלט צו דער ערד, און אונטען, צו מיינע פים פערשפרייט זיך און פערלענגערט זיך די ברייטע אונענדליכע ערד, און זי לאכט ארויף צום הימעל, און איך, איינער אליין, שפרייט אוים נאנץ ווייט און נאנץ ברייט מיינע לאנגע, ברייטע הענד...

דארט... פון הינטער די בוימער שטארט ארוים דער גרויסער קיר־כען־טהורעם, און אויסזעהן זעהט ער אוים ווי הענגענדיג אין דער לופטען... פאר איהם בויגען זיך די ניעדריגע דעכער פון די הייזער; דארט, אויף דער צווייטער זייט, שטארען ארוים פון דעם אלטען האלב־צובראכענעם איינגעפאלענעם פלויט די שפיצען מצבות. וואם גלאטצען זיי? ווי חזנים קוקען זיי אין הימעל בעטענדיג: גאט! שיק א טהוי פון לעבען. און אט שיקט דאך די זון איהרע ערשטע ווארימע שטראהלען.

און דארטען ווייט ציהען זיך צווי ציילען בוימער. צווישען די בוימער שווארצט זיך דער וועג. ווייט ציהט ער זיך, דערנאך פער־בלאנדשען זיך די בוימער, עס פערבלאנדשעט זיך דער וועג. א פוהר פאהרט נאנץ ווייט... נאנץ ווייט... און זי ווערט פערבלאנדשעט דארט וואו דער וועג ווערט פערבלאנדשעט.

אַ בערגעל ערד.

א בערגעל ערד, איך קאָן דאָס בערגעל.

אין טריבע טעג האָט עס אין זיך מיינע טרעהרען **איינגעזאפט, אין** גליקליכע טעג האָבען מיינע ליעדער דאָרט געקלונגען.

ווי אין א מאמעס הארץ האָב איך אין דעם בערגעל מיין פּנים איינגעגראבען, אין דער ארומיגער שטילקייט האָט עס מיינע זיפצען פערנומען.

און יעדען טאָג, יעדען טאָג, געה איך צו דעם בערגעל. איך געה זעהן וואָס איז מיט איהם, אָבער דער שנעע ליגט נאָך אַלץ אויף איהם.

ליעב ביזט דו, שנעע מיר, דיינע ווייסע פליענדלעך האבען מיט גרויס ערבארימקייט די ערד צוגעדעקט, צוגעדעקט ווי מיט ווייסע פּערערן און אַלעס פערשטעלט. דו האָסט בעדעקט די פעלדער, בעדעקט און בעשאָטען דעם קליינעם צובראָכענעם פּלויט פון בית־עלמין, די שפּיצען מצבות האָסט דו גלייך געמאָכט: גלייך איז ביי דיר סיי אַז אַרימער, סיי א רייכער, סיי א חכם, סיי א שוטה, ווייל דו ווייסט, אַז אַלע קומען ארויס פון דער ערד און אַלע געהען צוריק צו איהר; ווייל דו ווייסט, אַז אַלעס קאָן מען פון דעם מענשען אָבקויפען, אָפילו זיין חלק לעולם הבא, נאָר נישט זיין טהייל, וואָס ער האָט אין דער ערד. וואו דער מענש וועט אויף דער ערד ניט פאלען, וועט ער אייניגעשלאָפען וועלען אויף זיין מאמע'ס ברוסט.

אַלץ האָט דער שנעע צוגעדעקט — און וועו איך שטעה אויף מיין בערגעל, מיין איך, אז איך בין צווישען צוויי הימלען.

און יעדען טאָג, יעדען טאָג קום איך געוואָהר וועלען, אָבער מיין בערגעל איז נאָך אַלץ בעשאָטען.

דא אויפ'ן פעלד קריכען ארום א סך ווערים, דאָרטען הינטער די בויטער, אביסעל ניעדריגער פון די קלייניע דעבעלאך, קריכען ארום א סך מענשען, און זיי לעבען, זיי שילטען און זיי בענטשען זיך.

און די נארישע שטראהלען ווילען אויפלעבען קאלטע מצבות, אויפלעבען קאלטע מתים.

דעם קאלטען שטיין ווערט איהר ווארים מאכען, דעם מענשען'ס פנים ווערט איהר דערהיצען, אבער נישט לעבעדיג מאכען...

און אן אנדערער ווערט אמאל שטעהן אויף דעם בערגעל, ער ווערט זינגען מיינע לידער, און איך וועל זיין **דאן אין בערגעל — נאר ווערט ער כאטש דעמאלס וויסען, אז איך לעב?**

און אויף דער צווייטער זייט קוקט אהער דער געדיכטער וואלד, עפעס מיט אַ מינע פון זעהר א וויכטיגען מענשען, אַן אלטען חכם, וואס איז פערטהאַן אין חכמת־זאכען.

און עס שטיפט און שפּיעלט זיך דאס שטילע פליסענדע וואסערעל. און אויסזעהן זעהט עס אויס, ווי א בן מלך, פאר וועלכען די אלטע חכמים־בוימער האבען דרך־ארץ, רוקען זיך אב פאר איהם, מאכען פאר איהם א וועג. און מורא האבען זיי: אזא קונדס, עס קאן זיך נאר איהם פערגלוסטען זיי צו בעשפריצען מיט זיינע וועלען, און פער־טומלען זיי פון זייערע געדאנקען...

און אביסעל אן א זייט שטעהט א קליין הייזעל, מיט אב־געווייסטע וועגד און א געדיכטער רויך געהט פון קוימען ארויס און א פויערטע, ארומגעוויקעלט דעם קאפּ אין א ווייס טיכעל, שטעהט פאר דער טהיר. פון דערווייטענס הערט זיך א קול: „יא—נ—קא, יא—נ—קא, יא—נ—קא". און דער קול ווערט פערלאָרען אין אויר.

דאָרטען, הינטער דעם פלויט, לויגען בענראבען די זוידעס פון דער שטעדטעל. זייערע קערפערס האבען זיך מיט די ערד אויסגעמישט, פעראייניגט זיך מיט אלעם. די ליכטיגע זון שיקט אויף זיי די גאל־דענע שטראהלען, און די ערד בליהט.

מיט דעם בלוט פון די אלטע איז זי געווארען געפעט. בעלי־בתים פון דאס שטעדטעל זיינען זיי מעהרסטען געווען... געלעבט הא־בען זיי אויף דער ערד, אבער אבגעשיידט זיינען זיי געווען פון איהר. היינט בליהען זיי צוזאמען מיט דער ערד.

און זעהסט דו, אט קומט א פויגעל, פליקט אב א זאנג, כאפּט א קערענדעל, א טראפּען פון אמאליגען פויגעל האט ער גענאגט... און דער פויגעל פישצעט און פליהט אוועק... פאלען וועט אמאל דער פויגעל, עס וועט קומען אן אנדער פויגעל אויסזוכען זיין טראפּען אין אן אנדער קערענדעל...

און די נארישע שטראהלען ווילען וואַרים מאכען די קאלטע מצבות, וואַרים מאכען, אבער נישט אויפלעבען — די הערצער לעבען אין פעלד...

האבען גערעדט פון אלטע זאכען, דערמאהנט אלטע נעמען, וואס קיי־נער פון די לעבעדיגע האבען זיי שוין נישט געקענט; אויסגערעדט זיך איינע פאר די צווייטע דאס הארץ אויף די קינדער מ'שטיינט גע־זאגט, וואס וויסען נישט ווי עלטערען צו שאנעווען, און נאך און נאך, און וויטער זיך צונאנגען שבת צו־נאכט, אויף גאנצע זיבען טעג.

האט זיך זיי געלעבט טרויעריג, איינזאם. צו די קינדער האבען זיי נישט געוואלט איבערגעהן. „איין מאמע קען צוהן קינדער האל־טען, און צוהן קינדער קענען איין מאמע נישט אויסהאלטען", — זאגט די וועלט א גלייכווערטעל. און צו וואס פאלען צו לאסט? וועז די אויגען און די אויערען הערען נאך.

וויים מען נאך ניט עד היום אין שטאדט, ווי אזוי דאס איז געווא־רען. נענוג: אין א שהנעם פריהמארנען, וועז דאס געסעל האט זיך אויפגענאפט, האט עם פערנומען א נייעם: מזל־טוב, דאס אלטע פאר פאלק, ר' משה, מיט ר' שלמה'ס ווייב, די חברים, די שותפים, די מחותנים, זיינען געווארען מאן און ווייב.

מען זאגט, עם איז דארט צו זיי ארויינגענאנגען א אידעל, א דייטש, א ל"ו, האט ער געוואלט אבטהאן א שטיקעל, אז דאס שטערטעל זאל האבען צו זאגען און צו זינגען, האט ער דאס פאר פאלק אנגעשלאגען.

צוויי משפחות איז ביי יערע בעזונדער געווען דאס ווירטהשאפט אנדערש... אנדערע בעטען, אנדערע שענק און בענק, און דאס איבער־ציעכטס אויפ'ן בעטגעוואנד איז אויך געווען פון אן אנדער קאליר. אז זיי האבען חתונה געהאט, האבען זיי דאס ווירטהשאפט צוזאמענגע־שלעפט אין איין שטוב און אין איינעם געוואהנט. האבען זיך אבער דאס מעבעל און די ציכער־איינשיטם געקריעגט צוויישען זיך. עם האט נישט געפאסט איינם מיט'ן צוויי־טען — צוויי משפחות, צוויי וועלטען.

חתונה האבען זיי געהאט תחילת זומער. די טעג זיינען לאנג און די נעכט זיינען קורץ. א גאנצען טאג אין מען אין דער גאס אויף דער באנק, פאר דער טהיר, צוויישען מענשען. פאלט די נאכט צו־שלעפט מען די ציענען פון לאנקע אהיים, און מען לעגט זיך אין די בעטען אריין — האבען זיי אזוי דאס פרעמדקייט נישט געשפירט. וועניג געזעהן זיך, איז ער אהיים געקומען מיטאג עסען, האט איהם דעם חבר'ס, שותף'ס און מחותן'ס ווייב צום טיש געגרייט — האט זיך איהם געדאכט, אז ער עסט ביים שותף מיטאג...

א זיוג.

(ערצעהלונג)

געווען צוויי חברים אויף דער וועלט, משה'לע און שלמה'לע. צוויי חדר־אינגלאך, אין איין חדר געלעהרענט, אין איין סדור געלעה־רענט לייענען, פון איין קאנטשיק שמיץ געקריגען, און ווער ווייסט, צי פון איין קאלב פלייש אויף מיטאג נישט געגעסען. אונטערגעוואקסען — זיינען משה'לע און שלמה'לע חתנים געוואָרען, ביידע גאָלדענע זייגערס געטראָגען און פון די כלות געשמועסט. חתונה געהאט, האָבען די ביידע יונגע־לייטלאך א געשעפט זיך געמאכט, א האָלץ־סקלאד, — האָט מען זיי אין שטאָדט גערופען די „שותפים". האָבען זיי קינדער געהאט, האָט זיך איינער מיט'ן צווייטען משדך געווען, האָט מען זיי גערופען: „די מחותנים".

מאכט זיך אמאל, אז איינער פון די חברים, שותפים, מחותנים, איז געשטאָרבען, און ביים צווייטען איז לא עלינו די חבר'טע, די שותפ־טע, די מחותנת'טע געשטאָרבען. איז איבערגעבליבען אן אלמן, א חבר, א שותף, א מחותן. פון צווייטען צד — אן אלמנה, א חבר'טע, א שותפ'טע, א מחותנת'טע.

האָבען זיך אזוי דאָס פאָר פאלק געלעבט א צייט מיט יאָהרען. די קינדער האָבען זיי שוין אלע גאָט צו דאנקען אויסגעגעבען, און די געשעפטען האָבען די קינדער איבערגענומען און געלעבט האָבען זיי פון די מויערען, וואָס זיי האָבען אין שטאָדט געהאט. א שבת נאכ'ן שלאָף איז איינער צו דער צווייטער צו־גאסט אריבערגענאנגען און

אין דער מחותן געשטאנען ביים מחותן׳ס קבר און האט מחילה געבעטן, און די מחותנת׳טע איז געשטאנען ביי דער מחותנת׳טעס קבר און האט מחילה געבעטן. אבגערעדט זיך די ערצער זיינען זיי אהיים אוועק. ר׳ משה האט זיך צוזאמענגענומען זיינע חפצים מיט׳ן טלית־זאק און האט געזאגט צו דער מחותנת׳טע אזוי:

— האט נישט קיין פאראיבעל, ר׳ שלמה עליו השלום׳ס ווייב.

— האט נישט קיין פאראיבער, נחה עליה השלום׳ס מאן.

און זיינען זיך צוגאנגען.

פון דענסטמאל שעהמען זיך די אלטע, ווען זיי ערעפען זיך ביי א קינד, אייגער פאר׳ן צווייטען די אויגען אויפצוהויבען.

זיין ווייב, עליה השלום, האט ליעב געהאט צו קאכען באבעלאך מיט פארפעל, און ר' שלמה עליו השלום'ס ווייב האט דוקא ליעב צו קאכען באבעלאך מיט קארטאפעל (דער מחותן עליו השלום, האט זעהר ליעב געהאט קארטאפעל. א עסער געווען, זאל ער מוחל זיין, כל ימיו...) וועט ער דאך נישט זאגען ר' שלמה'ס ווייב, ער וויל דוקא באבעלאך מיט פארפעל. זיין נחה'ן וואלט ער גוזאגט, אבער דעם שותף'ס ווייב?...

איז אבער אנגעקומען דער הערבסט. פון בית־המדרש געהט מען אהיים. קומט ר' משה אהיים, דאכט זיך ער געפינט זיך ביים חבר, ביים שותף, ביים מחותן, אבער נישט ביי זיך... די מחותנת'טע זיצט און שטריקט זיך אונטער די ווארימע זאקען. זעצט ער זיך אנידער, עס איז נענגרייט צום טיש, ווי להבדיל המת מן החי, פאר'ן מחותן עליו השלום... טהוט ער זיך אן די ברילען און נעהמט זיך דעם מדרש, דאכט זיך איהם, אז מען דארף שוין צוגעהן צו זיך, נחה ווארט שוין אויף איהם...

הויבט ער זיך אויף און ווי זאגען „גוט נאכט", דערזעהט ער זיין בעט שטעהט אין שכנות מיט די מחותנת'טעם בעט... שעהמט זיך דער אלטער נעבעך זעהר פאר זיין נחה'ן, עליה השלום...

נעלעגען א נאנצע נאכט אין בעט און נעקרעכצט, — האט ער זיך צו־מארגענס נעפעדערט באלד נאכ'ן דאוונען, נענומען דעם מעבר יבק און ארויסגעלאנגען אויפ'ן בית עולם צו נחה'ן, געשטעלט זיך צו קאפענס פון איהר מצבה, און האט איהר אין קבר אזוי געזאגט:

— זיי מיר מוחל, נחה מיין ווייב; איך האב חלילה נישט געמיינט קיין שום שלעכטס... — און האט אויף איהר קבר אבגעזאגט א צעהן קאפיטלעך תהלים און איז אוועק מיט א רוהיג הארץ צום חבר'ס, דעם שותף'ס, און מחותן'ס קבר, בעטען איהם מחילה.

קומט ער אן צום מחותן'ס קבר, דערזעהט ער די מחותנת'טע שטעהט אויסער ד' אמות און האלט דעם מענה לשון אין דער האנד. דערזעהט זי איהם, זאגט זי אזוי:

— איך בין דאך שוין נעבעך א זינדיגע אשת איש, טאר איך דאך שוין ניט שטעהן אין זיינע ד' אמות. לאז דער מחותן אויף זיין קבר מחילה בעטען און איך וועל גענהן צו די מחותנת'טעם קבר און וועל פון איהר מחילה בעטען. נור וועה איז מיר, ווי וועל איך קענען פאר איהר די אויגען אויפהויבען!

ער אבער קיין בייז נישט קיינעם: ער זיצט זיך א גאנצען טאג פאר דער טהיר, קייעט רויע ארבעם און יאגט מיט שטיינדעלאך זיינע טויבען, וואס פליהען ארום דעם מארק, בשעת אין פאסט שטעהט א גוי'ע און וואשט וועש...

נאר דער פעלדשער, דער פעלדשער דער אכזר, דער האט „א פלייה אין דער נאז" — פאלט איהם גאר איין, לויפט ער אין די חדרים און שטעלט אלע חדר־אינגלאך פאקעז. די מאמעס מוזען די 50 קאפ. צאהלען און די חדר־אינגלאך מיט אויסגעטהאנענע ארבלעז און פערבונדענע הענד לויפען אין מארק ארום, און ווילען אין חדר נישט געהן.

און אזוי איז זיך קאזמער—קאזמער, מיט גאט'ס הילף. די הייזלער אין די „תחתונים" קוקען איינם דאס צווייטע אן, די בעלי־בתים דרעהען זיך אין מארק ארום, ביי דער פלאמפעל, און דער בארג שטעהט צו קאפענם דער שטערטעל. ער קוקט זיך אלץ צו און שווייגט...

אמאל, אין א שהנעם פריהמארגען, בשעת די חדר־אינגלאך זיינען נאכ'ן אנבייסען מיט די ביינגל אין חדר געגאנגען, לאזט זיך פלוצים פון פאליצייי דער סטראזשניק ארוים אנגעטהאן אין „פאלנע פארם", מיט די צוויי אויסגעפוצטע מעשענע מעראלען, האלט א גרויסען, אלטען גראגער אין דער האנד, און דער גראגער לאזט פון זיך ארוים אן אלט בייזעריג כריפערזג קול פון אן אלטען, וועלבער צובייזערט זיך אויף „המן" ביי דער מגילה.

די אידלאך האבען זיך אלע ארום דעם גראגער צוזאמענגעקלייבען, די וויבער מיט די שטריק־נאדלען אין דער האנד — טהייל מיט די קאך־לעפלען; קינדער פון די חדרים, איינם נעבאך מיט האלב אראבגעלאזטע הייזלאך אנטלאפען פון אונטער דעם רבי'ס קאנטשיק. דער רבי — אין זאקען, דער שוסטער — מיט דער נאז און דער שניידער מיט שער און מאס. און אז דאס גאנצע שטעדטעל האט זיך שוין געהאט ארומגעקליבען, און אז דעם רבי'ס גבאי איז שוין אויך גע־קומען — אין די האלבע וווייסע שיך, און מיט דער זיידענער טיכעל, וואס די צוויי עקען צופליהען זיך אויף צוויי זייטען קאפאטע — איז דער שרייבער (אנגעטהאן אין פראק, מיט מעשענע קנעפ, און עפעס א

דער גובערנאַטאָר קומט.

זיעבען און צוואנציג יאָהר האָבען די שטאָדט־היזלאָר אויז „אנ־טהוּעכטס" גענאַנגען: אָבגעריסענע דעכלאָר, מיט שוואַרצע פער־פוילטע שינדלען בעקלאָפט, די וועגד אָבגעריסען, דער קאָלך אָבגעריבען, און עס האָבען זיך געווויזען די העלצלאָהּ, וואָס זיינען ווי א שתי־וערב אָנגעקלאָפט, כדי דעם קאָלך אין זיך צו האלטען. זיינען די חדר־אינגלאָר אין גאס ארויסגענאנגען „פאָלענט" שפיעלען, האָט מען די העלצעלאָר פון די וועגד אָבגעריסען — און קאזמער איז געווען קאזמער. פאר וועי־מען זאל זי זיך דא אויספוצען? מ'שטיינס געזאגט, פערשענערען זיך פאר ר' ברוך קרעמער'ס הייזעל? עס זיינען דאָך אלץ היימישע מענ־שען, איין זקן פאר'ן צווייטען זיך שעהן צו מאכען? און עס האט קיינער ניט געשטערט. דער שרייבער, א כפרה זאל ער זיין, איז א „טוב שבגוים"; ער רעדט אידיש אין דער גאס מיט אידען און מישט ביי יעדען וואָרט אריין „מיינע נאמנות", „שבת מלכה" „איך זאל אזוי לעבען". ער האט זיין געהאלט: יעדען זונ־טאג א פונט צוקער מיט א פיערטעל פונט טהיי אוז 1 רובל מיט 50 קאפ. במזומנים. וועד גיט אוז פון וואס פאר א געלד דאס געהט, וויים ער ניט, מען גיט שוין.. דערפאר זיצט ער א נאנצען טאג ביי רחל'ן אין געוועלב און פערברענגט זיך מיט אידישע מיידלאָר. דער סטראָזש־ניק, זיין מענש, אויף מיינע נאמנות, טראָגט א לאנגע קאפאָטע, אויפ'ן הוט נאר א רויטען קאנט, „א זכר אויף א סטראזשניק"... „ער געהט פאר זיך"... דער נייער פאסט־מאסטער איז אפילו אן „אנטיסעמיט" דער־פאר, ווייל אידען פערקויפען איהם די גענז, וואס דער רב מאכט טרפה, צו 10 גילדען, וואס זיי האָבען בעצאָהלט צו 15 גילדען. טהוט

אין ענין מאלעריי האט יעדער דא ארויסגעוויזען זייגע „קונצעלאך", עם האבען זיך אויפגעווועקט דאן פערשיעדענע „אומן־יר'ס". „מושלמים" וואס אין בחור'שער צייט האבען זיי מיט זייער בריה־שאפט אין דער וועלט נעקלונגען און וואס נעבאך די פרנסה האט זיי פערשלא־גען, איצט האבען זיי אלע געקענט בעווייזען זייער קענטניש און יעדער „אומן" האט ביי די הייזלאך זייגע „דרייד־עלאך" געמאכט. איין האלב הייזל איז געווארען רויט אבגעפארבט, דאס צווייטע האלבע בלוי און ביים דאך איז געווען א מין קרענצעל בלוי אויף רויט און ביי די פענ־סטער איז עס אין א ראד נענאגנען אראב. טייל האבען אויסגעציינט זייער השלמה ביים בוידעם־לאך: דאס רונדינע לאך, וואס שטעהט העכער איבער אלע פענסטער, איז עפעס מסוגל דערצו. די קאז־מערער הייזלאך האבען ווי געשמייכעלט איבער זיך אליין... מען נעהמט א זקן, וואס דער קאפ איז איהם פערטהאן, און ציערט איהם אויס מיט „דרייד־עלאך" און „שמאכטעלאך". די וועגד האט מען אב־געפארבט, דאס הייסט, א קנייפ זיך אין באק געגעבען, אז זי זאל רויט זיין, אבער די דעכער ווינקען מיט די לעכער אראב.. אזוי איז מיט אמאל קאזמער פערענדערט געווארען, אראבגעווארפען פון זיך די „קא־פאטע", וואס צעהנדליגער, צעהנדליגער יאהרען האט זי אויף זיך געטראגען, דורכגעלעבט מיט זיי אי פרייד, אי ליידי, מיטגעטאנצט אויף אלע חתונות, און מיטגעטרויערט מיט אלע אבלים, אזוי, אז די קאפאטע אין שוין א שטיק פון גוף געווארען — און מיט אמאל נעהמט מען די קאפאטע און מען טהוט זי אויס, מען ווארפט זי אוועק און מען טהוט זיך נאך אנ'אנדערע אן...

און וועד וויים, וואס פאר א צייטען וועט די נייע קאפאטע דורכלע־בען. איך שטעל מיר פאר די לבנה, אז נאך דעם מולד וועט זי א האלב אויג עפענען און געבען א בליק אויף איהר אלט בעקאנט קאז־מער, וואס יאהרען, יאהרען קענען זיי זיך שוין בייזאמען, זי קוקט אראב און בעלענצט איהרע דעכער און קאזמער קוקט ארויף און פרענט נארישע קשיות... און דאכט זיך, אז קאזמער רעדט זיך פאר דער לבנה איהר טרויעריג הארץ אויס אין דער שטיל־ער נאכט... און מיט אמאל וועט די לבנה געבען א בליק אויף קאזמער: „וואס איז דאס? וואס טהוט זיך דאס מיט די אלטע? אויסגעפוצט זיך?" גאט מיינער, וואס פאר א מינע וועט די לבנה מאכען?!

מין נאפאלעאנישען מגולגל'דיגען צוויי־קאנטיגען הוט, די פערער אונ־טער דעם אויער) פלוצלינג אין מיטען דערינען ענטפלעקט געוואָרען אוז פון א גרויסען בויגען פאפיער האָט ער אָנגעהויבען ארויסצולעזען:

„בהיות, אזוי ווי דער גובערנאטאר האָט ארויסגעשיקט אין די „פאפיערען", אז ער האָט ברעה אין דעם יאָהר, אין דעם חודש, אין דעם טאָג אוז אין דער שעה דורך דאָס שטעדטעל דורכצופאָהרען, על־כן זאָלען די בעלי־בתים אויספוצען דאָס שטעדטעל, די אָבגעפליקטע וועגטלאָך מיט ליים בעקלעפען אוז אָבווייסען: די נעווע־לבער־טהירען אָבפאַרבען אוז פאר די שוועלען מיט זאָמד אויסשיטען — אוז די בלאָטע אין גאָס אויסריניגען. אויסער דעם זאָל מען דעם טאָג, וואָס דער גו־בערנאטאָר וועט זיין, די שעפער אין די גאָסען נישט גיסען אוז דאָ וועט נישט העלפען אוז פוער'ן קיין שום „כופר", נאר „פא זאקאנו" זאָל עס ווערען אויסגעפיהרט אזוי אוז אזוי"...

ווי דער שרייבער האָט דעם פאפיער געהאט נאר דורכגעלעזען, איז א גרויסע מהומה אין שטעדטעל געוואָרען: אידען חוקרים זיינען אויף דער באנק פאר ר' דוד ליב'ס טהיר געזעסען אוז מען האָט גע־שמועסט פון מלחמות, — אז דער רוס הויבט אָן מיט'ן טערק אוז דאָס איז די מעשה... יוסף ארעל'ס, א איד אין א פאר ברילעז, דאָס איינציגע „פאפיערענע קראגענדעל" אין קאזמער, וואָס דרעהט זיך א נאנצען טאָג אין גאָס ארום אוז לאכט אויס די גאנצע וועלט — האָט אויף איצט געלאכט אוז זיין דינינקער שמייכעל האָט זיך טרוי־ערינג פערצויגען איבער זיינע דינע ליפען, אוז זיין דינער, קליינער געזיכט — האָט, דאכט זיך, ווי בעהאלטען אין זיך דעם סוד פון דעם וובערנאטאר'ס קומען, נאר די נאראנים זיינען עם נישט ווערטה צו וויסען...

מיט איין ווארט, מען האָט זיך גענומען צו דער ארבייט: דאָס שטעדטעל האָט זיך נעקאָלעכט; קאלך, קאלך אוז קאלך... טונען, פעסלאָך, שעפלאָך זיינען פאר יעדען הויז געשטאנען, יעדער בעזים האָט פאר א פענזיל גערייעט, אוז יעדער, וואָס האָט נאר א האנד געהאט דעם בעזים צו האלטען אוז א פוס אויף די לייטער צו קריכען. איז א מאלייער געווארען. אין גאָס האָט מען נאר געזעהען פערקאלכטע ווייבער, פערקאלכטע קינדער...

אין דעם יעניגען טאג, וועז דער גובערנאטאר האט געזאלט דורכ־פאהרען, האבען קאזמערער אידען זיך צוגעגרייט נאנץ פריה. יעדער בעל־הבית האט זיך אננעטהאן אין זיין שבת'דיגער קאפאטע, די שטי־וועל מיט מעהל אויסגעשמירט, דעם בארד אויסגעקאמט אוז זיך פאר זיין הייזעל מיט זיין פראשעניע געשטעלט ווארטען אויפ'ן גובערנאטאר.

א צוויי שעה זיינען די בעלי־בתים געשטאנען אוז האבען געווארט. דער סטראזשניק אין פאלנע פארם איז ווי א זעלנער פאר דער קאנ־צעלאריע געשטאנען, געוואונקען אוז געמאכט מיט די הענד צו די ארומיגע אידען. דער שרייבער איז יענעם טאג אין קאנצעלאריע געווען אוז פון דער פאטשט האט מען די וועש ארויסגעטראגען.

געשטאנען זיינען די בעלי־בתים אין דער גאס אוז האבען געווארט — אוז האבען זיך גע'חזר'ט די שפראך, וואס דער שרייבער האט זיי אויסגעלערענט וועז זיי וועלען צוגעהן די פראשענים אפגעבען — אוז האבען זיך די בערד מיט די פינגער געקעמט.

יעדעם מאל האט מען זיך דערשראקען, ווארום א יונג האט געשריען: ער פאהרט! ער פאהרט!

אוז פלוצלינג איז ווי א בליץ א קארעטע, אין צוויי פאר פערד געשפאנט, מיט גרויס רעש אוז געאיל דורכ'ן מארק דורכגעפאהרען. אין די קארעטע זיינען צוויי עפעם געזעסען, איינער אין א ווייסען אוז איינער אין א רויטען הוט.

— שוין!

אוז די בעלי־בתים האבען אפילו ניט געווואוסט, וועלכער איז דער גובערנאטאר: צי דער אין רויטען הוט, צי דער אין ווייסען?

אוז דערנאך, אז די בעלי־בתים האבען א קוק געווארפען אויף די הייזלאך האבען זיי נעבאך אין זייערע אויגען אויסגעזעהן ווי אן אויס־געפוצטע כלה, וואס דער חתן איז פון איהר אנטלאפען. טאקי געלוינט זיך צו פוצען — נאך וואס, נאך וועז? האבען די בעלי־בתים גע־קרעבצט.

אוז וועה וויים, ווי לאנג קאזמער וועט די „נייע קאפאטע" טראגען!...

קאזמערער בעלי־בתים זיינען פאר די הייזלאך געשטאנען, נע־קוקט און געקליבען נחת: אויפגעלעבט, אויסגעפוצט, און עס טראכט זיך א קאזמערער בעל־הבית: אט וועט דער גובערנאטאר דורכפאהרען, ער וועט זיך זיצען בריוט אין זיין קארעטע, ארויסווארפען א בליק אויף ר' מרדכי אהרן'ס הייזעל. א, ווא! געבען א פרעג די „צווייטע האנד": וועמעס איז דאס הייזעל? דער צווייטער וועט נעבען א פרעג דעם נאטשאלניק, דער נאטשאלניק דעם וואיט, דער וואיט דעם שרייבער און דער שרייבער וועט געבען אן ענטפער: מורדכו אהרונו.

„פאריאדאטשני יעוורעי", וועט דער גובערנאטאר געבען א רוף, „לאז מען עס מיר אנשרייבען אין ספר זכרון". און אמאל וועט זיין „בליל ההוא נדדה שנת המלך" אין יענער נאכט איז פערוואגעלט געווארען דער שלאף פון קיניג, וויאמר להביא את ספר הזכרונות — גיט ער א בעפעל זיך צו ברענגען דעם ספר הזכרונות, וימצא כתוב — און עס וועט ווערען געפונען געשריבען, אז מרדכי אהרן... און מרדכי אהרן האט א זוהן, וואס אין צוויי יאהר ארום דארף ער שטעהן צום פריזיוו...

און „פראשענעם" האבען זיך אידען אננעגרייט: יעדער האט אויסגעזוכט לאנגע פערשפיעלטע ספראווען, וואס ער האט נאך וואס געקאנט האבען א שטיקל פרעטענזיע, איז צו לייזער אהרן דעם שרייבער נעקומען. עס איז געווען דענסטמאל לייזער אהרן דעם שרייבער'ס יריד. לייזער אהרן אין די ברילען אויף דער נאז, צומאכענדיג אן אויג און גוט אייגקניטשענדיג דעם שטערען, האט יעדען אויסגעהערט און יעדען בעזונדער האט ער א סוד אייגנערוימט, אז פאר איהם דירעקט וועט ער גוט נאכזוכען אין די זאקאנעם, ער פלענט טאקי בשעת מעשה ארויסנעהמען פון אן אלמער א בעפלעקט גראב ביכעל ווי א סדור פון אן אלטען אידען, וואס שמעקט טאבאק, און ציטערענדיג פלענט לייזער אהרן אין די בלעטלאך מישען, און עפעס רעדען צו זיך. דערנאך פלענט ער נעהמען די פעדער, דרייי מאל זי מיט די ליפען נאס מאכען — און געקינצעלט זי אויף א „יענא" און פערזיכערענדיג דעם בעל־הבית, אז די פראשענים וועט מוזען „פאזאקאנו" ווערטער רעדען, פלענט ער זיך פערטיעפען אין שרייבען.

צוריק דאס ערשטע וועקסעלע אויף צוויי טויזענד מארק אומגעצאהלט. כאפט זיך מיט'ן ערשטען צוג אין דאס שטערטעל אריין צו ר' אהרן ליב'ן.

טרעפען טרעפט ער פונקט, וועז ר' אהרן ליב מיט'ן ווייב זאל געזונד זיין, און מיט'ן גאנצען הויז געזונד, זאל געזונד זיין, ויצען ארום כוש, און עס איז „מאהל־צייט". איז ער דאך א דייטש, „מאהל־צייט" איז „מאהל־צייט". האלט ער זיך אויף אין פאדער־צימער און ווינשט נאך אריין דורך די אפענע טהיר: „גוטען אפעטיט".

נאך'ן „מאהל־צייט" פערבעט ר' אהרן ליב דעם דייטש אויף טהעע. ר' אהרן ליב זיצט ביים טיש אויבען־אן, דאס פולע געזיכט שיינט אהן עין־הרע, (זעהט זיך אוים, דער מיטאג איז איהם געפאלען); ער קעמט זיך אוים מיט די פינגער די לאנגע צוויי־שפיציגע בארד און קנעט זיך צו מיט'ן פינגער ברויט־טיינלאך. קומט דער דייטש אריין, בעט ער איהם שעהן זיצען, רוקט איהם צו א שטול צו זיך און איז איהם מכבד מיט א פיינעם ציגאר. העלענשעלע (דאס אינגסטע טאכטערל), דערלאנגט טהעע, און יוכבד, דאס ווייב, דערלאנגט פיין אינגעמאכטס אויף גלעזערנע טעלערלאך און קרעכצט ביטער דערצו.

— אזוי מיין הערר, אזוי מיין הערר.

איז עס דאך א דייטש, וועט ער דאך באלד ניט ארוים מיט'ן שנץ, זיצט מען און מען רעדט וועגען פערשיעדענע זאכען, ווי מיט קארן שטעהט היינט, און ווייז איז געפאלען, און ווי עס קאן נאך זיין, אז ביז יום־טוב וועט א שנעע אראבפאלען, אוי ווי די „זאנע" שיינט היינט, און וועגען נאך אזעלכע זאכען, און די „פרוי" בעט שעהן טרינקען.

— ערלויבען זי דאך, ערלויבען זי דאך.

א דייטש איז דאך א דייטש, נאר אפילו ביי א דייטש גהעט שוין אויך די גאל אריבער, רופט ער זיך אן זעהר עדעל, מיט האלבע ווערטער קוקענדיג צום פענסטער:

— מיין הערר... מיין גנעדיגער הערר.. איך גלויבע.. יא— גלויבע.. עס ווער איין מיספערשטענדנים..דאס..דאס — און ער ווייזט איהם אויף די אומגעצאהלטע וועקסלען, וואס ער האט פון בוזעם־קעשענע ארויסגענומען.

באַנקראָט.

(הומאָרעסקע)

ר' אהרן ליב ליכטענבערג האט באנקראטירט.

דאס איז קיין נייעס ניט. שוין ניט דעם ערשטען מאל, ווי ר' אהרן ליב ליכטענבערג באנקראטירט, נישט דאס לעצטע מאל. גלייך נאך דעם באנקראט מאכט די וועלט א גוואלד, א געשרייי: „ווי היסט? עוקר מן השורש זיין דארף מען איהם!" פאהרט ר' אהרן ליב אויף די ערשטע טעג צו זיינעם א שוואגער במקום שאין מכירין אותו. דאס הייסט אין אן ארט וואו מען קען איהם נישט, און דאס ווייב גיהט ארום אנגעפילט דעם קאפטען מיט די הונדערטער און קרעכצעט: „זההט, וואס פאר אן אונגליק עם איז אויף מיר געקומען". דערנאך קומט ר' אהרן ליב ליכטענבערג צופאהרען, און ווערט מושה מיט די בעלי־חובות, בעצאהלט א גאנץ פיינעם פראצענט, א 25־נער למשל, און דאן ווערט מען ערשט א גאנץ גוטער בטוח. באנקראטירט מען ווייטער אמאל, ווערט ווייטער א גוואלד, א געשרייי; איז מען זיך ווייטער משוח מיט די בעלי־חובות, ווערט מען ווייטער א בטוח, און אזוי דרעהט זיך דאס ראד ווייטער ארום — ווי עם שטעהט אין פסוק געשריעבען.

נו, האט ר' אהרן ליב ליכטענבערג ווייטער אמאל באנקראטירט, דרעהט זיך דאס ווייב ווייטער ארום מיט דעם קאפטען אויסגעבעט פון הונדערט רובעל שטיקער, און ברעכט זיך די הענד אויפ'ן אומגליק, וואס איז איהר געשעהן.

מילא דער דייטש פון ליפציג, וואס האט ביי ר' אהרן ליב'ן א חוב פאר סחורה אויף צעהן טויזענד מארק, ווי ער האט בעקומען

ארויפגעקומען, נעהמט זיי יוכבד שעהן אויף, בעט זיי זיצען. ר' אהרן ליב אליין קומט אויך אריין און זאגט „גוט מארגען", אוז מען ווינשט זיך „גוט יאהר".

— וואס וועט איהר עפעס זאגען גוטעס, חיה רייצע? — פרעגט צום סוף ר' אהרן ליב.

— מיין יתומה — זאגט זי, ווייזענדיג אויפ'ן כלה־מיידעל — איז ארויפגעקומען נאכ'ן נדן.

— אזוי, זאגט ער, — אז־וי־וי — נאכ'ן נדן. האט איהר דען חיה רייצע, נישט געהערט אין שטאדט?

— יא געהערט אדער נישט געהערט, וואס געהט אונז אן, וואס מענשען פלוידערען.

— אמת נעביך, חיה רייצע, הלואי וואלט עס נישט געווען אמת. ווי עס איז יא אמת.

— וואס איז אמת? פרעגט חיה רייצע איבער.

— אז איך האב נישט צו בעצאהלען, אז איך קאן נישט צאהלען. מען האט מיר פיעל געלד צוגענומען, זעהר פיעל געלד. איך וועל אייך ווייזען די ביכער: מילא עס וועלען דאך זיין מענשען, זיי וועלען דאך זעהן.

— ווי הייסט, איהר האט נישט צו בעצאהלען?

— אזוי ווי איהר הערט.

— און וועמענס זענען די שאנקען מיט די שפיגלען, מיט דעם זילבערווארג, און דאס דריי־שטאקיגע הויז, און נאך, און נאך?

— דאס איז אלץ מיין ווייב'ס, זאל לעבען און מיין שווער'ס — זייער פראצע. איך אליין בין אן ארימאן, א גרויסער ארימאן. אזוי ווי איהר קוקט מיך אן, נאר די קאפאטע, בלויז די קאפאטע אויף זיך: נאר צו נעהמען דעם שטעקען, בלויז דעם שטעקען, און אין די הייזער ארומצוגעהן.

— קומט אריין צו מיר אויך, וועל איך אייך א שטיקעל ברויט געבען — זאגט חיה רייצע, און הויבט זיך אויף, און נעהמט זיך מיט די יתומה, און זאגט זיך נאר א גאנץ גוטען טאג, און געהט זיך איהר וועג.

מיינט דאך ר' אהרן ליב ליכטענבערג, אז ער איז שוין פון איהר פטור, איז אבער אזוי נישט געווען.

— זעהען זי, מיין הערר דייטש, — ענטפערט איהם ר' אהרן ליב גלייכגילטיג, קנעטענדיג די טיינלאך ווייטער און קעמענדיג די בארד וויטער מיט די פינגער — זעהן זי, מיין הערר דייטש, שלעכטע צייטען. יא, מען האט מיר צוגענומען מיין נעלד, פיעל נעלד, זעהר פיעל נעלד, יא, האבע קיין אנדערען „ראטה" נעהאט. יא, וואס מאכט מען?

הויבט זיך דער דייטש אויף פון שטוהל, פאמעליך, נאר פאמעליך, רוקט זיך אב, הינטערווייעכטם נעהנטער צו צום טהיר, און אז ער איז שוין נאהענט ביים טהיר, און האלט שוין די קליאמקע אין האנד און דעם צילינדער־הוט אין דער צווייטער האנד, וועגדעט ער זיך צום אידען מיט א הויכער שטים:

— דו דיעב! דו פערפלוכטער דיעב!

און דער דייטש כאפט די פים אויף די פליעצעם און מאכט היידא, אראב פון די טרעפ, ווי דער פייל פון בויגען, מורא האבענדיג, אז ר' אהרן ליב ליכטענבערג זאל איהם נישט נאכלויפען, איהם נאכווארפען די וויזיטען־קארטען און פאדערען אוף א דועל.

ר' אהרן ליב ליכטענבערג זיצט זיך אבער וויטער רוהיג ביים טיש און פערענדיגט דאס אנגעהויבענע טייגעל, וואס ער האט געקנעטען ביים דייטש'ס אריינקומען, אויסטרינקענדיג דעם רעשט טהעע פון גלאז.

נאר וואלטען אלע געווען ווי דער נארישער דייטש, מוז אבער פונקט דער גורל טרעפען, אז צווישען די וועקסלען געפינט זיך א אידענע'ס א וועקסעל, דארט עפעם אן אלמנה'ס, חיה רייצע'ס א וועקסעלע פאר נאנצע דריי הונדערט און פופציג קארבוינים!

האט די אידענע אנגעטהאן, זאל גאט שומר און מצילן מרחם זיין!

נעוואהר געווארען א אידענע ווי חיה רייצע, אז אהרן ליב ליכטענבערג האט באנקראטירט, וויישט זי זיך דאס מויל אב און רעדט, גארנישט. „דאס מיניגע וועט ער אבגעבען, זאל איך אזוי לעבען". זי טהוט אן דאס שווארצע ראש־חודש־שלייפעל אויפ'ן שייטעל מיט'ן שווארצען באנד אויפ'ן האלז, נעהמט מיט איהר יתומה, דאס כלה־מיידעל און געהט ארויף צו ר' אהרן ליב ליכטענבערג.

אויף די נעשרייען זיינען אנגעקומען צולויפען דאס נאנצע נע־סעל — אידען, ווייבער, בחורים און בתולות מיט געוואלדען, מיט געשרייען: „ער הרג'עט די אלמנה, ער הרג'עט די יתומים!" און קודם כל דעם סטרוזש פון די טרעפ אראבגעווארפען און צו צו ר' אהרן ליב'ן.

עס האט זיך אבגעשטילט, אבגערוהט אביסעל פון נערודער. ר' אהרן ליב האט זיך די בארד גלייך געמאכט, צוערעכט געמאכט דעם גארטעל אויף דער אטלעסענער קאפאטע און דאס שטריימעל אויפ'ן קאפ: עס איז דאך פארט שבת, און האט זיך נענומען צום קדוש.

קדוש געמאכט, האט די אלמנה מיט די יתומים אבגעענטפערט „אמן", און ר' אהרן ליב איז זיך געגאנגען וואשען צו די חלות.

מען האט דערלאנגט דעם גרויסען קארפען־קאפ ר' אהרן ליב'ן, געהט צו חיה רייצע און רוקט־צו זיך דעם טעלער, צוברעכט דעם קאר־פען־קאפ און טהיילט איהרע יתומים מיט די יתומות. זי נעהמט אויך די חלה, איבער וועלכע ר' אהרן ליב האט זיך געוואשען, און טהיילט ארום מוציא'ס. איינטהיילענדיג יעדען זיין חלק, ווינשט זי נאר צו:

— עסט, קינדערלער, עסט נעזונטערהייד, זאל עס אייך וואויל בעקומען, איהר עסט חלילה נישט ביי קיין פרעמדען. אייער מאמעס פראצע מיט אייער טאטענ'ס, עליו השלום.

קוקט זי אהרן ליב אן: ווי היסט? און דער יושר?

— עס וואלט רעכט געווען, זאגט זי צו ר' אהרן ליב'ן — אז אזא איד, ווי איהר זענט, זאל זיינען זמירות פרייטאג־צו־נאכט ביים טיש. נישקשה, מיין זוהן, דער גרוש, און מיינע קינדער, די יתומים, וועלען אייך צוהעלפען.

ר' אהרן ליב דערלאנגט א קוק אויף יוכבר'ן, זהט ער ווי זי זיצט אין דעם ווייסען שבת־שלייפעל אויפ'ן קאפ, מיט די בריליאנטען אין די אויערן, און ברעכט זיך די הענר.

— „אן אומגליק איז צו מיר נעקומען, אן אומגליק".

מיט דעם וויך דערלאנגען וואשט מען. מען וואשט אהין, מען וואשט אהער, חיה רייצע האט צייט צו וואשטען.

— וואס וועט זיין דער סוף? — פרענט ער.

ר' אהרן ליב ליכטענבערג קומט אהיים פרייטאג צו נאכט פון דאוונען, פון שטיבעל, טרעפט ער ארום דעם וויים העל געדעקטען טיש, מיט די גרויסע זילבערנע לייכטער, א גרעסער געזינדעל; וואונ־ דערט ער זיך, קומט ער נעהענטער, דערזעהט ער חיה רייצע, זאל לעבען, מיט איהרע זעקס יתומים, איינם קלענער פון צווייטען, מיט איהרם א טאכטער א טראגעדיגע אלמנה און מיט איהר זוהן א גרוש אין מיט זייערע קינדערלאך זאלען לעבען, זיצען זיך ארום טיש. זאגט ער „גוט שבת", הויבען זיך אויף אלע פון טיש, און ענטפערן איהם: „גוט שבת, ר' אהרן ליב, גוט שבת, גוט יאהר".

קוקט ער אן דאם ווייב, זיצט דאם ווייב זיינם יוכבד אין א וויג־ קעל מיט אויסגעווייגטע אויגען, און ארום שטעהען די קינדערלער און ברעכען זיך די הענד: אריינגעקומען די גאנצע קאמאנדע און האבען זיך ארום טיש געזעצט.

געהט ער צו צו חיה רייצע:

— געוואלד, ווי הייסט?

— ווי עם הייסט — הייסט עם — ענטפערט זי איהם.

— און דער יושר וואו איז? — פרענט ער.

— דער יושר איז דארט, וואו ער איז — ענטפערט זי איהם.

— מיר זיינען ארויפגעקומען, זאגט זי וויטער — הערען אייער קדוש. מען זאגט, אז איהר מאכט קדוש גאר נישקשה. נו, וואס שטעהט איהר, ר' אהרן ליב? כ'לעבען, מיינע יתומים'לאך זיינען הונגעריג, היינט א גאנצען טאג אין מויל נישט געהאט.

מאכט ר' אהרן ליב א געוואלד:

— יוכבד, וואו איז דער סטרוזש?

קומט ארויף דער סטרוזש און שטעהט ביי דער טהיר. ווייזט ר' אהרן ליב אן אויף חיה־רייצען.

געהט דער סטרוזש צו צו חיה רייצען. ווערט א געוואלד, א געשריי פון קינדער און קינדערלער: געוואלד, ער הרג'עט די אלמנה! ער הרג'עט די אלמנה, און זיי בעפאלען אלע ווי גרוים ווי קליין ר' אהרן ליב'ן: „געוואלד, די אלמנה! געוואלד, די אלמנה!"

און פון די געשרייען הערט זיך חיה־רייצע'ס קול, העכער פון אלע: „געוואלד, ער הרג'עט מיינע יתומים! געוואלד, ער הרג'עט מיינע יתומים!"

ר' אהרן ליב מיט יוכבד'ן האבען דערהערט אוא מעשה, ווערט דאך א גרויס בעוואלד. לויפען זיי אריין אין שלאף־צימער און לאזען נישט אריין אין בעט אריין, זיינען זיי בעפאלען די יתומים מיט די יתומות מיט געוואלדען, מיט געשריעען: „געוואלד, ער הרג'עט די טראגעדיגע עגונה! געוואלד, ער הרג'עט די טראגעדיגע עגונה!" און חיה־רייצע'ס קול קלינגט העכער פון אלע: „ער הרג'עט די יתומים! די יתומים!"

קומען דאך ווייטער צולויפען וויבער און מוידען און אידען מיט יונגען, און חיה־רייצע שרייט צו זיי:

— געוואלד, העלפט מיר, די יתומה גהעט צו־קינד, די עגונה צו־קינד!

זיינען די וויבער אריין אין שלאף־צימער מיט נעחען דער באבען בראש. קודם כל האבען זיי אנגעכאפט ר' אהרן־ליב'ן און הינטער די טהיר ארויסגעשטופט: א מאנספארשוין!...

דארטען זיינען זיי צו צו יוכבד'ס וועש־אלמער, די טהיר אויפגעריסען און ארויסגענומען וויסע לייטעכער; אין קיך האט שוין א פייער געקנאקט, און מען האט היים וואסער געקאכט.

די עגונה איז געלעגען אין ר' אהרן־ליב'ס בעט און האט געקרעכצט א גאנצע נאכט; חיה־רייצע האט אן אלע זכות אבות דערמאהנט און ר' אהרן־ליב איז געלעגען א גאנצע נאכט אויף א קאנאפע אין עס־צימער, און קיין אויג נישט צוגעמאכט.

הכלל, וואס האב איך א סך צו בריען, ר' אהרן־ליב ליכטענט בערג האט דורכגעלעבט א שבת — זאל איין גאט שומר און מציל ומרחם זיין. ער האט קוים דערלעבט, אז עס זאל שוין קומען דער שבת־צו־נאכט, און האט אריינגערופען חיה־רייצע'ן אין א בעזונדער שטוב, אבגענומען די וועקסלען און יוכבד האט פון אונטער'ן קאפטען ארויסגענומען די הונדערטער, און בעצאהלט דריי הונדערט און פופציג קארבוינים במזומנים.

נאר בינו לבינו האט זיך געמאכט, אז די אבות האבען זיך געמיהט און די יתומה, די וויסטע עגונה, האט געוואונען מיט מזל א בן זכר, מילא וועט מען דאך א קינפעטארין נישט איבערטראגען אין די אבט טעג. — האט די וויסטע עגונה אבגעהאלטען דעם קימ־

— וואָס זאָל זיין דער סוף? מיינע קינדער זיינען הונגעריג, עס וואָלט א יושר געווען, פֿאַני יוכבד, איהר זאָלט הייסען די יויך דערלאַנגען. כ'לעבען, מיין יתום דוד'ל דאַרף אַביסעל יויך ווי מיט'ן לעבען. א גאַנצען טאָג ניט געגעסען.

אז מען דערלאַנגט דאָס פֿלייש, נעהמט שוין יוכבד דאָס פֿלייש צו איהר טישעל, טהיילט אַיין בעזונדער און פערבעט איהר מאָן צו זיך אין ווינקעל אַרײַן. נאָר חיה רייצע איז זיך אודאי נישט פויל, פֿאַלגט זיך א גאַנג צו יוכבד'ן אין ווינקעל אַרײַן און נעהמט אַוועק דעם גאַנצען טעלער פֿלייש צו איהרע קינדערלעך: „כ'לעבען — זאָגט זי — די יתומים קינדערלעך וועלען זיך דאָס האַרץ דערכאַפען. א גאַנצע וואָך זעהען זיי דאָס אין די אויגען נישט אַן, און פֿאר זייער גראָשען גלעזל מעגען זיי הנאה האָבען".

לויפט דאָך יוכבד צו און ווי דעם טעלער מיט'ן פלייש צוריק אַרויסרייסען, בעפֿאַלען איהר די יתומים מיט די יתומות ווי די וועלרים: „געוואַלד, זי שלאָגט די אלמנה" און חיה רייצע'ס קול קלינגט העכער פון אַלע: „געוואַלד, זי שלאָגט מיר די יתומים!!"

קומט זיך ווייטער דאָס געסעל צולויפען, מיט קולות און חרמות, און מיט גרויס געלעכטער און שפּאָס.

שוין קוים דערלעבט דעם טיש דורכצוקומען, מען האַלט שוין ביים בענשען, הויבט אַן די יתומה, די טראָגעדיגע ענונה, צו קרעכצען: דער רוקען ברעכט איהר און זי האָט בויכוועהטאָג.

חיה־רייצע איז נישט פֿויל און גיט א פיהר אַרײַן די יתומה, די טראָגעדיגע ענונה, צו ר' אהרן־ליב'ן אין שלאָף־צימער, גיט זי א לעג אַרײַן אין ר' אהרן־ליב'ס בעט אַרײַן און זאָגט צו איהר:

— נישקשה, מיין טאָכטער. גאָט וועט דיר העלפען, און דו וועסט בשלום דורכקומען מיט זיין הילף. וואָרום ער איז אַן אב ליתומים ואבי אלמנות, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען, און וועגען־דיג זיך צו א יתום'ל, וואָס איז געשטאָנען הינטער איהר האָנד, זאָגט זי צו איהם:

— געה, מיין קינד, אַריבער נאָך נעהע דער באָבען און זאָג איהר, אז עס רוקט זיך די ריכטינג מינוט, אז זי זאָל זיך צור־אייל'ען צו ר' אהרן ליב'ן ליכטענבערג, וואו מיר וועלען וואוינען פון היינט אַן, מיט מזל פֿאר אונז און פֿאר כל ישראל. אמן.

א פערשטעלטער חתן.

א בריעף האָב איך מיטגעבראכט פון זיינם א גוטען ברודער אוו א „געשעפט־מענש" צו ר' יצחק עקספּעדירער. — דער „גרענץ מוליכער" אין שטעדטעל סל. וואָס לויגט האָרט ביי דער עסטרייכי־שער גרענץ, אז ער זאָל מיך „אַרענטלירן בעהאָנדלען". ווי איך בין נור אין שטעדטעל אריינגעקומען, האָב איך מיך באַלד צו איהם אהין געאיילט. ער האָט געוואהנט האָרט ביי דער גרענץ, טאקע דער לעצטער שכן פון רוסלאנד מיט'ן „עסטרייכער". דורך דעם אודאי איז ער אזא „פאן בראט" געווען מיט איהם. איך קום אריין צו איהם, איך געפין דעם שטיבעל פול מיט מחותנת'טעם אין יום־טוב'דיגע הוי־בען אוו ברייטע זיידענע קליידער. גרייטען זיך אין וועג אריין, אוו איינע שרייט איבער דער צווייטער. ר' יצחק, א קורץ אידעל מיט א ברייטער באָרד, אין א ברייטען סאמעט ברוינעם הוט, שטעהט אין מיט'ן רעדעל, אין האנד א פלאש בראנפען אוו לעקעך, טיילט כבודים אוו קוויטשעט שוין הייזעריג איבער די ווייבער. איך האָב מיך קוים דערשלאגען צו איהם. אין א ווינקעל איהם געדופען, אוו דאם בריעווע איהם איבערגעגעבען.

— מזל האָט איהר, יונגערמאנטשיק — זאגט ער צו מיר, איבער־לייענענדיג דעם בריעף, אוו קלאפענדיג מיר אויף די פלייצעם: מזל, זאל איך שוין אזוי לעבען. אט מאך איך היינט א זוהן חתונה אין קראקוי; דער חתן מיט'ן עלטערן זוהן זיינען היינט געפאהרען אין דער פריה דורך גריחאוו, מיר וועלען פאהרען דורך באר, איהר פאהרט מיט אונז אלם דער חתן, אוו פון איצט אן הייסט איהר שמואל נאלדמאן. נאך אמאל, ווי הייסט איהר? — פרעגט ער מיך מיט א קשיא'דיגען טאן.

פעט אין ר' אהרן־ליב ליכטענבערג'ס בעט. יוכבד האט געבארגט נע־
פעם אויפֿן ברית, דערפאר האט די אלמנה מכבד געווען ר' אהרן־
ליב'ן מיט יוכבד'ן מיט קוואטערשאפט.

פון דענסטמאל אן האט זיך ר' אהרן־ליב ליכטענבערג א נדר
געמאכט: באנקראטירען יא, נאר פון אידישע אלמנות מיט יתומים
— האלט זיך פון דערווייטענס — א מאוס'ע אומה...

מיט די רעדער קלאפען מיר: ניין, יעקב שלייפמאן און איך ארבייט מיט זיך: ניין שמואל גאלדמאן, און דערווייל קומט נאר מיין אייגענער נאמען און גיט זיך מיר א מיש אריין. איך קען שוין נאָרנישט ארוים — איך קלעהר שוין פון נארנישט.

אין דעם רופט זיך אן ר' יצחק עקספעדירער:

— חתן, וואס זיצט דו אזוי פערקלעהרט? ווי הייסט דו חתן?

— יעקב שלייפמאן.

— אזוי איז גוט. וועל איך האבען א שעהנע חתונה, — רופט זיך אן ר' יצחק, — וואס פאר א „שלייפמאן" איז אויף מיר געקומען! שמואל גאלדמאן הייסטו דאך נאר.

— יא, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, הויב איך אויפ'ם ניין אן צו חזר'ן.

דערווייל זיינען מיר שוין אנגעקומען צו דער „טאמאזשנע", אונז זיינען אקעגען געקומען צוויי פון יענע יונגע לייטלאך מיט די בלאהע קאנטען, און בלאהע היטלען. מיין הארץ הויבט אין מיר אן צו קלאפען „שמואל גאלדמאן". „יעקב שלייפמאן". מיין ר' יצחק לויפט זיי א קעגען מיט דער פלאש אין דער האנד. און הייבט אן טיילען כבודים. „זהט, דאס איז מיין זוהן, דער חתן, ער האט היינט חתונה", ווייזט ר' יצחק אויף מיר מיט'ן פינגער, און די מחותנת'טע רייזט הויבט מיך אן צו בענשען, און דערזעהענדיג אז ר' יצחק איז מיט די לייטלאך אזא „פאן בראט" ווער איך אביסעל שטארקער ביי מיר און דער „שמואל גאלדמאן" הויבט זיך מיר אן אויסצוקלערען.

מען פיהרט אונז אין טאמאזשנע אריין, ר יצחק ווארפט אויף דער שוועל א ווינק צו מיר: — נו חתן, שמואל גאלדמאן, ווי פיהלסטו זיך? און צום סטראזשניק, וואס איז דארט נעבען אונז געשטאנען, כדי ער זאל נישט חושד זיין. — ער פאסט דאך נעבאך היינט.

מיר זיינען אריין אין „טאמאזשנע". אינווייניג זיינען געשטאנען גאלויציאנער אידלאך, האלב נאקעט, מען האט זיי ארומגעזוכט, און זייערע לאנגע פאות האבען זיך געטרייסעלט פאר שרעק. א דיקער, הויכער, שטארקער פריץ, האלב אנגעטהאן ווי א אפיציער האט אונז מקבל פנים געווען מיט א גלעזעכטער: וואס איז דאס עפעס ביי דיר פאר א שמחה?

— שמואל גאלדמאן, ענטפער איך איהם.

— אט, אזוי — קלאפט ער מיר אויף די פליצעם — נור דאס וועט קאסטען א גאנצען צעהנער, — רוימט ער מיר איין און זאגט דערבייַ הויך צום ווייב: — רייזע! וואו האסטו דאס גוטע גלעזעל בראנפען מיט'ן שטיקעל לעקאר, איך מאך דאך עפעם היינט א זוהן חתונה מיט גאט'ס הילף.

איך בין מיט איהם דורכגעקומען וועגען לוין. מען האט מיר א סאמעט הוט אנגעטהאן, אויף דעם וואגען צווישען די מחותנים און די מחותנת'טעם ארויפגעזעצט. דער עולם איז געווען פרעהליך אזוי ווי מען פאהרט אויף א חתונה. א ביסעל בגילופין, איז דער וועג אויך געווען א פרעהליכער. מען האט ענגומען א ביסעל בראנפען. מיך האט מען נישט אויפגעהערט צו רופען „חתן", אזוי די מחותנים, אזוי די מחותנת'טעם.

מילא, וואס ארט עס מיך? בין איך מיר דערווייל א חתן, עס איז דאך נור ביז דער „גרענין" — זאל איך נור אריבערקומען... איך זיץ מיר דערווייל און חזר מיר אלץ איין, ווי איך היים: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן.

נור פון פיעל חזר'ן פערגעס איך טהיילמאל דעם פאדערשטען, טהיילמאל דעם הינטערשטען נאמען, טהיילמאל מישען זיך מיין נאמען און יענעמ'ס נאמען אזוי צוואמען, אז עס איז מיר שווער ארויסצוקריכען. און אמאל דאכט זיך מיר נאר, אז איך בין שוין אוים „איך" געווארען. און אנגענומען אנ'אנדער פערזענליכקייט מיט אנ'אנדער מזל, אנדערע גליקען און אנדערע אומגליקען. און מיר בענקט זיך צוריק נאך מיין „איך", צו מיין פאריגען מענש מיט מיין וועלטעל... צום סוף האב איך נאר מורא. טאמער זאל זיך נישט מיין „שגיץ", בשעת מעשה איינשפארען, וועז מען וועט מיך פרעגען ווי איך היים און נאר אנרופען א פרעמדען נאמען, אדער וויים איך וואס? פאר וואס דען נישט? וואס פאר א שייכות האב איך מיט'ן נאמען שמואל גאלדמאן? פאר וואס נישט יעקב שלייפמאן?

און אזוי ווי איך קלעהר פון יעקב שלייפמאן האקט זיך מיר אין קאפ אריין א יעקב שלייפמאן, און ווי מיר נישט באין אופן ארויס פון קאפ, מיט איין ווארט: איך היים יעקב שלייפמאן, נייז, געוואלד, איך היים דאך נאר שמואל גאלדמאן, טענה איך צו מיר, און דער וואגען

— ווי הייסט דו? — פרעגט מיך איינער דערווייל פון „די לייטלאך".

— שמואל גאלדמאן, — ענטפערט פאר מיך יצחק עקספעדירער און כדי איהם פון חשד ארויסצונעהמען געהט ער צו: — מיט מיר רייד, פריץ לעבען, ער איז היינט א חתן, ער פאסט היינט, איז ער שוואר, — און באלד וועגדעט ער זיך צום פריץ:

— נו, זאל דער פריץ דערלעבען זיינע קינדער חתונה צו מאכען. און זיינע איניקלאך, און זיינע אור־איניקלאך — זאגט ער צו איהם דאס גלאז דערלאנגענדיג.

נו, אויך דיין געזונה, „פאן מלאדי", — זאגט צו מיר דער פריץ, די האנד אויסשטרעקענדיג: — דא האסט דו א רובל „קאפקע געלד". גיב דער כלה צו בעהאלטען.

„יעקב שלייפמאן, יעקב שלייפמאן, יעקב שלייפמאן" — חזר איך מיר דערווייל.

— עס איז דאך נאך א קעלבעל, עס ווייסט דאך נאך פון גאר נישט, — פערענטפערט מיך ר' יצחק צוגעהמענדיג דעם רובל.

— איך חזר מיר. יעקב גאלדמאן, יעקב גאלדמאן, יעקב גאלדמאן.

— האסטו נאר גארנישט ביי דיר? — זאגט צו איהם דער פריץ, בעטאפענדיג.

— ע, פריץ, דו בעליידיגסט מיך, זאגט צו איהם דער איד.

— חלעבען, פריץ, אין אזא טאג, — העלפט איהם אונטער רייזע. באלד האט אונז דער שרייבער דאס קוויטעל דערלאנגט.

— נו, קום חתן? ציהט מיך ר' יצחק.

דאס צווייטע מאל האט ער נישט געדארפט **איבער'חזר'ן.**

— נו, חתן! — ווי הייסט דו?

— שמואל גאלדמאן, ענטפער איך איהם.

— אז מען דארף נישט ווייסט ער, בייזערט זיך **ר' יצחק.**

מיר קומען אן צום רויטען קלאטץ — פון דער צווייטער זייט קומט אהער דער עסטרייכישער; מיר גיבען איבער דעם סאלדאט דאס קוויטעל, מען לאזט אונז אריבער.

נו, אט איז מען שוין אויפ'ן צווייטען זייט. מיר געהען אריין צום „עסטרייכישען". דארט איז ר' יצחק אין דער היים, רעדט אידיש ווי

— זעהסט, פֿאני לעבען, אונזער זוהן, אונזער חתן, וואס מיר מאַכען היינט מיט גאט'ס הילף חתונה, דו מוזט מיט אונז פאהרען, מיר ריהרען זיך נישט פון ארט, — זאגט צו איהם ר' יצחק.

דער הויכער פריץ שטעהט און בעטראכט מיך פון קאפ ביז די פיס, מיר אויף די ליפּען איז אנגענגרייט, ווי עפּעס א קוויט: יעקב שלייפֿמאן — (נור געוואוסט האב איך, אז איך היים שמואל גאלדמאן).

— גאר א פיינער בחור, — זאגט צו מיר דער הויכער, דיקער פריץ, — דו האסט עפּעס ליעב די כלה?

איך חזר מיר אין זיך: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן.

— ער שעמט זיך, — פערענטפערט מיך ר' יצחק פאר'ן פריץ, — ביי אונז זעהסט דו, גנעדיגער פריץ, איז דאך אנדערש ווי ביי אייך, ביי אונז זיצט דאך אזא בחור ווי ער אין „באזשניצע" און לערנט. —

— דער בעסטער לערנער אין שטאדט. פאר איהם פאסט ניט זעהן די כלה, די מאמע זעהט די כלה פריהער, דערנאך ערשט איז די חתונה — ערקלעהרט איהם רייזע.

— נו, יעצט חאטש מוז דער „יאסנע פאן" מיט אונז „זשידקעס" בראנפען טרינקען, אז גאט האט מיר שוין יא געהאלפען און דערלעבט חתונה צו מאכען א קינד, — זאגט ר' יצחק, אנגיסענדיג בראנפען.

— אז גאט האט אונז דערלעבט — העלט אונטער רייזע און טרעהרען הויבען אן איהר צו קאפּען פון די אויגען. די אידענע געהט צו צו מיר: — מיין זוהן, מיין קרוין, מיין נחת — און פאלט ארויף אויף מיר, און הויבט מיך אן צו קושען, צו האלזען: — מיין קרוין, מיין לעבען!

איך דערשרעק מיך, און רוק מיך אב פון איהר, א שווארץ יאהר, די אידענע האט זיך געמוזט פערגעסען.

דער הויכער, שטארקער פריץ קוקט אויף אונז.

— ער שעמט זיך צו קושען מיט א אידענע, — זאגט ר' יצחק.

— עס איז דאך א מאמע, — זאגט דער פריץ.

— ביי אונז איז אזא „זוויטשיי" (מנהג).

איך האב בעמערקט אין די אידענעס אויגען הייסע טרערען און איך האב געצוויפעלט: צי מיינט זי עס ערנסט. (אפשר האט זי זיך פֿערגעסען), אדער פאלש, בכדי דעם פריץ אבצונארען.

און ר' יצחק שמייכעלט נאך: — הונדערט יאהר זאלט דו שוין לעבען דערפאר, פריץ לעבען, דער „חתן" טאנצט פאר פרייד. וואם ניין חתן? — וועגדעט ער זיך צו מיר.

„זאלסטו אזוי לעבען!" — טראכט איך מיר, און הויב מיר אויפ'ס ניי צו חזר'ן: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן.

די הערצער קלאפען אין אונז און ר' יצחק מיט רייזע'ן זיינען מלא שמחה.

מיר פאהרען דערווייל ווייטער, איך שפיעל דערווייל די ראלע אלס „חתן". ר' יצחק רופט צוזאמען די גאליציאנער אידלאך און שטעלט מיך פאר פאר זיי. מען ווינשט מיר מזל־טוב, דער זיווג זאל „עולה יפה" זיין.

— און וואם וועט דער סוף זיין?

און כ'לעבען, איך האב מורא, טאמער איז דאם גאר נישט קיין שפיעל, קיין אנשטעל, א קשיא אויף גאליציע, מיר הערען זיך אזוי פיעל אן: אריינגעכאפט א מיידעל אין א קאטוילישען קלויסטער אריין. אבגע'שמד'ט און פערפאלען, א גויה'טע. כאטש דער טאטע לויפט צום קייסער, די מאמע צום גלח — דאם מיידעל וויל ניט עסען קיין טרפה, און זאגט „מודה אני" — פערפאלען. גע'שמד'ט. ווער ווייסט, מען האט מיך אריינגענארט אין זאק אריין און געמאכט מיך פאר א „חתן". מען וועט מיר געבען א כלה — און געה שריי „חי וקים".

און וואם וועל איך זאגען פאר מיין ווייב אין דער היים?

מיר קומען אן אויף א סטאנציע פון קראקוי. עס קומען ארויף יונגע לייטלאך — שבת'דיג אנגעטהאן, מלא שמחה. אין מיטען עפעס ווייבער.

— דא זיינען דא אונזערע מחותנים? — פרעגט מען אין דער לופט.

— פינסטער איז מיר! — רופט ר' יצחק אויס:

— טאטע, מאמע — שרייט א יונגערמאנטשיק — אין א הויכען סאמעט־הוט, מיט א נייער קאפאטע, און א נייעם שירם מיט א פאר נייע קאלאשען, פון וועלכע מען האט אנגעזעהן, אז ער איז טאקי דער אמת'ער חתן.

אין בית־המדרש און כאפט פון דעם „עסטרייכישען" מיט'ן שפּי־ציגען בערדל א ציגארל.

— דאס מאך איך א האכצייט היינט, א חתונה הייסט דאס, מיט מיין עלטערען זוהן אין קראקוי — דערצעהלט ער איהם.

—שמואל גאלדמאן — רופ איך אויס מיין נאמען.

— דא דארף מען נישט — ציהט מיך ר' יצחק ביים ארבעל.

די באהן איז באלד ביי דער גרענץ, גאליציאנער אידלאך איז צילינדערלאך. אלע טראגען זיי צילינדערלאך, אפילו שוין אבגעלעבטע, איינגעבויגענע, אבער דאך צילינדערלאך, אין א פראסטען מיטוואך. עפעס זעהט עס אוים ווי חול־המועד, און איינער גיט דעם צווייטען אב כבוד און „שפּרעכען" זיך דייטש מיט א אידישען נוסח. אנשטאדט „הא? הא?" וואס איין איד פרעגט דעם צווייטען בשעת'ן ריידען, חאטש ער דערהערט וואס מען רעדט, איז ביי דער נוסח: ביטע, ביטע. אין מיטען דעם עולם דרעהט זיך א אידענע ארום מיט א גרויסען אלט מאדישען טייסטער מיט פערשיעדען־לענדיש געלד: — אפשר ברויכען זי עסטרייכישעס, רייטשעס, ענגלישעס, אדער דער־איבערינעס (רוסישעס)? — און איך דרעה מיך שוין פראנק און פריי ארום מיט מיין אייגענעם נאמען און מיט מיין אייגענעם „איך" און „אוים חתן" און קיינער זאגט מיר שוין נישט קיין ווארט...

איך האב מיר געקויפט א בילעט פאר „קרייצער" שוין מיט „קראנען" און בין מיר אין וואגאן אריין מיט די מחותנים.

— נו, „חתן" וועסט דו כאטש קומען אויף דער חתונה? — פרעגט מיך ר' יצחק.

— אודאי, וואס דען?

און איך וויל מיר שוין דעם סאמעט־הוט אויסטהאן, ערשט עס קומט אריין דער אייגענער געזונדער, שמארקער פריץ אין וואגאן אריין, מיר בעהאלטען זיך צוריק — ער זוכט אונז אבער אויף:

— נו, ק'טשארטו, איך פאהר מיט אייך, זשידקעס, צו דער חתונה מיט — רופט ער זיך אן.

פינסטער איז מיר, פינסטער איז ר' יצחק'ן אין די אויגען גע־ווארען.

א אידישער נגיד.

1.

צוויי שטעדטלאך.

גאמבין אוז גאסטענין זיינען צוויי קלייגע שטעדלאך, וואס איינס ליגט הארט נעבען דעם צווייטען, דאס לעצטע איז נאר א טפל, א צולייג צום ערשטען (כאטש גאסטענין זאגט דאס זעלבע אויף גאמבין). ווארים גאמבין איז א מקום, וואס ערציהט פרויענצימער, גאסטענין איז ווייטער א מקום, וואס איז מגדל מאנספערשוינען אוז גאט ברוך הוא האט זיך נעקלייגט צו בעשאפען איין שטעדטעל הארט נעבען די צוויי־טעכדי אזאידען זאלען זיך קענען צוזאמען משדך זיין (אין איין שטאדט א שרוך טהאן, וואס דארט זאל זיך דער חתן מיט דער כלה גפינען, פאסט דאך נישט, זיי קענען זיך דאך נאך אמאל אין דער גאס צוזאמען טרעפען), אוז כאטש גאסטענין ערציהט דאך מאנספערזאנען, דאך איז עס נאר א צולייג צו גאמבין, וויל די יונגע לייטלאך קומען דאך צו די שוועהר'ס קעסט עסען, קומט אויס, אז גאסטענין ווערט וואס אמאל קלענער, גאמבין — גרעסער.

אויף דעם וועג פון גאמבין צו גאסטענין איז פאראן א אידישע קרעטשמע, כדי דארט זאל זיין דער צוזאמען־פאהר פון ביידע צדדים. א בעזונדערע שטוב איז דירעקט אין דער קרעטשמע געמאכט געווארען,

— וועה איז מיר, שמואל מאך פליטה — ווארפט איהם אונטער ר׳ יצחק.

אין דעם אויגענבליק — דער חתן איז נישט דא.

די מחותנים שטעהען פערגאפט, קוקען זיך ארום.

— נו, וואס שטעהט איהר יונגע לייטלאך? איהר זייט דאך חתן־בחורים. אט האט איהר דאך דעם חתן, — רופט ר יצחק.

די בחורים שטעהען אוך גאפען.

— נעהמט איהם — גיט ער א ווינק צו די יונגע לייטלאך.

די בחורים גיבען מיך א רינגעל ארום, מען גיט מיר אב „שלום עליכם" — איך לאז מיך: וואוּרט, איך וועל אייך שוין ווייזען, טראכט איך מיר.

שווייגעדיגערהייד פאהרען מיר צו קיין קראקוי. מיר קומען אן אויך די סטאנציע. איך כאפ מיין פעקעל, גיב מיך א לאז ארויס אוך כאפ א דראזשקע:

— פאהרען!

— חתן, חתן — דא, דא, הער איך הינטער מיר קולות רופען.

— פאהרען! בעפעהל איך נאך אמאל דעם פוהרמאן.

— דא, דא, חתן — רופט מען הינטער מיר.

די דראזשקע פאהרט מיט מיר אוועק.

— לאזט, לאזט איהם — דא איז דער חתן, דא — רופט ר׳ יצחק.

אוך וואס דער סוף איז דארט געוואָרען, וויים איך נאך נישט ער היום.

— פייגעלע! מיין מאנד!
— שמערל! מיין זעלע!
א נעליעבטער מיט א געליעבטע זיינען דאס, וואס לעזען ביידע שמר'ס ראמאנען.

2.

די שטעדטלאך צום נגיד.

דער מארק אין נאמבין איז מיט קליינע היזלצערנע הייזלאך ארום נערינגעלט, וואס פון דערווייטענס זעהען זיי אויס ווי קליינע שטיקלאך אבגעבראכענע פלויטלאך, און צווישען די שטיקלאך פלויטלאך פון איין זייט מארק קוקט א געלב אבגעפארבט הויז ארויס העבער פון אלע. און דער נייער אנעשמירטער דאך גלאנצט מיט עזות אין דער גאס אריין. אויף א היצערנעם אלט־מאדישען גאניקעל, וואס הענגט אי־בער א נידריג געווילב, טאקי אין דעם זעלבען הויז זיצט שאשע, בערקע דעם נגיד־ס ווייב, א דיקע, בריטע פרוי אנגעטהאן אין א בריט פארטוך, און דאס בונט שליסעלאך, וואס איז אריינגעשטעקט אין דעם פארטוך, און די גרויסע גאלדענע באמבעס, וואס הענגען אראב פון די גרויסע אויערען, שאקלען זיך יערע ווייל אזוי ווי נאר די אידענע בעווענט זיך. ביי איהר זייט אויף דעם גאניקעל שטעהט עפעס א

פון דער צווייטער זייט מארק פאר א וויים־הויז, וואו עס גלאנצט אינגעל אנגעטהאן אין א לאנגע קאפאטע מיט א ספר אונטער'ן ארעם און ציהט זי ביי דעם פארטוך און קוויטשעט עפעס ווייענדיג.

זיך א שילד, שטעהען אייניג פייער־קענדלאך מיט וואסער און עפעס א סטראזשניק, עפעס א גוי מיט אבגעפוצטע שטיוועל און הויזען, מיט בלויע לאמפאסען און א היטעל מיט לאמפאסען, דרעהט זיך אין מארק ארום.

אין מיטען גאס שטעהט א דראנג, אויפ'ן דראנג איז א ברעט אנ־געשלאגען מיט אבגעריבענע אותיות. ביים דראנג הענגט א לאנטערן מיט א פערויכערט גלעזעל, ביי דער לאנטערן שטעהט אן אבגעריסענער איד, מיט א צוריסען פערדרעהט היטעל, און קראצט זיך אין דעם

אז חתן כלה זאלען צווישען זיך א וואָרט כאפען, און דאָרט שרייבט מען תנאים.

אלע גאמבינער אינגלאך האבען זיידעם און פעטערם אין גאסטענין, אלע גאסטענינער אינגלאך האבען באבעם און מומעם אין גאמבין, און אז איהר פאהרט אויף דעם וועג פון איין שטעדטעל איז צווייטען, זעהט איהר טהיילמאל ווי אינגלאך מיט אויסגעווינטע אויגען לויפען מיט שרעק פון איין שטעדטעל אין צווייטען אריין, א ברוגז זיך אודאי אין דער היים געמאכט, לויפט ער צו א זיידען אדער צו א פעטער... און אז עם קומט חול־המועד נעפינען זיך גאסטענינער בעלי־בתים אין גאמבין — גאמבינער בעלי בתים קומען צו גאסט נאך גאסטענין.

דער וועג, וואם פיהרט פון איין שטעדטעל אין צווייטען אריין, הייסט אין גאמבין: „דער גאסטענינער וועג", אין גאסטענין רופט מען איהם: „דער גאמבינער וועג", און אז ס'קומט שבת, נעהען גאסטענינער בחורים אויף איין זייט וועג שפאצירען, גאמבינער מיידלאך אויפ'ן צווייטען זייט שפאצירען, און וועג נישט דער תחום־שבת וואלטען זיי זיך צוזאמען נעטראפען...

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאם שטעדטעל וועלט נאר איינגעשלאפען, לאזט זיך א בחור פון גאסטענין אויף דעם „גאמבינער וועג" ארוים, ער טראגט א לאנגען ראק מיט צוויי שניטען, אן אומגעלייגט קעלנערל אויפ'ן האלז. און דער בחור נעהט, ווייטער... ווייטער... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק ארום, אויב עם נעהט איהם, חלילה, נישט וועט נאר, און ער נעהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און ער וועלט אין קארזש פון מענשענס אויגען בעהאלטען.

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאם שטעדטעל וועלט נאר איינגעשלאפען, לאזט זיך א מיידעל פון גאמבין אויף דעם „גאסטענינער וועג" ארוים, זי טראגט א גרין, לאנג קלייד, מיט א זומער פאלדענדיגען זשאקעט, און דאם מיידעל נעהט ווייטער... ווייטער... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק אום, אויב עם נעהט איהר, חלילה, נישט וועט נאך, און זי נעהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און זי וועלט אין קארזש פון מענשען'ס אויגען בעהאלטען.

אין מיטען וועג טרעפען זיי זיך צוזאמען.

און בערקע האט אמאל „אזא איינעם" בעשווארעז, און יענער האט איהם געווייזען פיעל טעפ רעגלאך, וואס דער אלטער אפטייקער האט אין אויוועז נעהאט איינגעמויערט.

געווענזען איז עס ארים אידיש געלד, פון קראנקע דערשלאגענע מענשען, וואס דער אפטייקער פלענט פון זיי די הויט רייסען, דורך דעם האט נישט דער אפטייקער און נישט בערקע קיין שליטה דערצו. זיי זיינען נאר שומרים איבער דאס געלד.

דעריבער איז דאך שוין קיין וואונדער ניט, וואס בערקע איז א קארגער, אז ער האט קיין שליטה נישט אויף זיין אייגען געלד. טאקי ער וויל העלפען, מיט'ן גאנצען הארצען וויל ער, מען זעהט דאך טאקי וי ער ווייגט פשוט מיט טרעהרען, בשעת יענער קלאגט זיך פאר איהם, נאר העלפען קאן ער דאך נישט... אז עס איז נישט זיין געלד.

און כאטש אין גאמבינער אליין איז בערקע אזוי שפל'דיג — טאקי ביי די גאמבינער בעלי־בתים — אבער אין דער פרעמד האלטען גאמבינער בעלי־בתים זעהר פיעל פון זייער בערקע, שטאלצירען מיט זיין רייכקייט און בעריהמען זיך מיט זיין דארף „זאפאראווקע", וואס שם'ט אין די סביבות — און זאגט א גאמבינער בעל־הבית, אז א קוטנער נגיד איז רייכער פון בערקען, איז ער אייך גרייט א לעבעדיגען אויף צו עסען.

גאמבין וואלט אויף בערקע'ס טויט ווי אידען וואלטען אויף משיח'ן, א פלייט צום בית עולם, דאס בית־המדרש — א דאך, די מקוה — א נייעם קעסעל, די שוהל — אן ארון: אלץ אויף בערקע'ס טויט, קוים מאכט בערקע „דאס עסק"... וועט שוין אויף אלעם קלעקען.

גאסטענין וואלט אויך אויף בערקעם טויט — אי וואס? נאר נישט! דאכט זיך אזוי גלאט וועט שוין ניט דורכגעהן: זיי זיינען דאך אויך אידען און דארפען אויך: איינס זייערע זיהן זיינען גאמבינער אייר־דעמס, גאמבינער בעלי־בתים — זייערע מחותנים. וועז גאמבין שפארט זיך איין: זיי קענען וואלטען ביז משיח וועט קומען, זעצען זיי א בית־דין: וווי הייסט? זיי זיינען דאך אויך אריטע ליוט — מאכט מען א פשרה: זיי וועלען אויך א חלק'ל קריגען — עם קומט זיי טאקי נישט — נאר גלאט, זאלען זיי וויסען, אז גאמבין איז גאמבין.

און בערקע נעהט דערווייל ארום און לאכט.

נאר דער שרפה שיקען די ראשי־הקהל צו איהם: ר' בערקע קרוין

שווארצען אבגעברענטען לייב, וואס קוקט ארויס פון דער צוריסענער קאפאטע, און דער איד שטעהט, קוקט אין גאס און לאכט.

א אינגעלע געהט דורך און שרייט: וועלוועל משוגע'נער! וועלוועל לאכט; באלד דערמאהנט זיך דאס אינגעלע, אז עס איז שוין שפעט, אוילט ער זיך אין חדר אריין.

אין מיטען מארק שטעהען א קופקעלע אידען, אנגעטהאן אין לאנגע קאפאטעס, מיט שטעקענס אין די הענד און שמועסען צווישען זיך, איינער שטעהט ביים דראנג און שרייבט עפעס אין ביכעל אריין.

פאר די געווענלאך שטעהען ווייבער מיט שטריק־נאדלען אין די הענד, שטריקען, שמועסען צווישען זיך; פון ערגעץ וואו הערט מען א וויינענדיג געשריי פון קינדער: א חדר אודאי נישט ווייט...

אין דעם מארק, טאקי אין דעם געלבען הויז זיצט בערקע, דער שטאדט־נגיד. פון וואנען ער איז נגיד געווארען? נישט קיין באהנען געמאכט, נישט קיין שיפען אויפ'ן ים! איין גאט ווייסט עס! אין דעם מארק צווישען די צובראכענע אבגערישענע פלויטלאך דערצעהלט מען אזוי:

אין אפטייקערס הויז אונטער די טרעפ איז אן איינגעלייגטער אויוועז דא, דארט האט אמאל א בעקער געוואהנט, אפילו ביי טאג איז אויך א סכנה דורך דעם הויז דורכצוגהן, אייניגע וויבער האבען שוין דארט, נישט דא נעדאכט, גע'מפל'ט, וועז זיי זיינען אלייז דורכצוגאנגען. נאטע הירש דער וואסער־טרעגער האט דארט געזהן אייער לייגען. מיינט ער, אז עס האט זיי ווער אנידערגעלעגט און פרעהט זיך אויף דער בשר'ע מציאה, וואס נאט האט איהם געשיקט. און נאר אזוי ווי ער שטרעקט זיין האנד אוים: שטעה! עס פלאצען די אייער, און פערשיעדנע מענשלאך פליהען ארויס מיט א גרויס געלעכטער, און זיינען ערגעץ וואו פערשוואונדען געווארען.

און אויף בערקען פלעגט מען זאגען נאך פון קליינערהייט אן, אז ער האט צו טהאן מיט „יענע לייט". דארט אין אפטייקערס הויז אויפ'ן אויוועז פלעגט ער טאקי נעכטיגען, צוועלף א זייגער ביי טאג זעהט מען איהם תמיד אליין צום בית־עולם גהן און דער ריכטיגער סימן איז, וואס זומער טראגט ער שטענדיג א גראבען פעלץ און עס איז איהם נישט הייס, ווינטער א לייכט כאלאטל און ס'איז איהם נישט קאלט.

ער צו חאצקלעז דעם בעל עגלה, וועז דער לעצטער געהט פון א נעווע לב ארויס און האלט אין האנד א קעסטעל מיט שמירעכטם.

— זעהסט דאך, בערקע (אלע אין שטאדט דוצען בערקעז), מען שמיערט דעם וואגען אוז מען פאהרט.

— וואוהין דאס?

— וואו דעז, אז נישט קיין גאסטענין?

דערווייל קומען זיי אן צו חאצקל'ס וואגען, איינגעשפאנט אין צוויי אויסגעמאגערטע גנאדעם. בערקע גענט צו, קלאפט אויפ'ן פערד'ס רוקען, זאנענדיג צו חאצקלעז.

— וואס מאכט דיין חיה עפעם? אוי, נאר נישט קיין בריה, שוין צייט זי איבערצוטוישעז, חאצקל. אוז חאצקלס גנאדע שטעהט אויסגעשטרעקט די אויערעז, הארכט אוים דעם שמועם — אוז פערקלעהרט זיך: מען מיינט זי אפשר?

חאצקל דרעהט אראב דעם ראד, שפארט אונטער דעם וואגען מיט'ן רוקעז.

בערקע גענט צו, שטעקט ארונטער דעם וואגען זיין דיקען שטעקען אוז וויל חאצקלעז העלפען דעם וואגען אונטערהויבען. אוז פרעהענדיג זיך אויף די טובה, וואס ער טהוט דא איצט חאצקלעז, זאגט ער מיט בעהאלטענעם נחת:

— ווייסט וואס, חאצקל? איז זאכארעווקע זיינען דא גוטע פערד צו קויפען, פאהר ארוים אוז זוך דיר עפעם אויס א סחורה'לע פאר דיר, ער וועט דיר וואלווע פערקויפען, ברוך.

חאצקל ארונטער שטעקענדיג דעם קאפ אונטער דעם וואגען, דעם אקס שמירענדיג, ענטפערט איהם פוז אונטער'ן וואגען:

—יא, ברוך. נאר נישט מיט איהם וואס צו מאכען, זיעבען אוז צוואנציג רובל שוין געוואלט איהם נעבען אוז ער וויל נישט הערען אוז געדענקען.

— אזוי, וויל נאך נישט — וואונדערט זיך בערקע, חא, חא, חא, — ער קנייטשט איין דעם שטערען, אוז עס דאכט זיך, אז ער האט עגמת־נפש פון זיין רזשאנדצע, וואס ער וויל קיין זיעבען אוז צוואנציג רובל נישט נעהמען.

— וואלסט איהם א בריוול אויסגעשריבען — רעדט חאצקל פוז אונטער וואגען ארוים.

— וואס איהר האט צו געבען, גיט שוין, מיר זיינען דאך אין אן עת־צרה, וועט מען שפעטער וועלווועלער לאזען.

נאר געה אוך שמועס מיט א מענש, וואס האט קיין שליטה נישט אויף זיינע אייגענע געלד. ענטפערט ער זיי:

— דערווייל קיין נראשען געלד נישט, דערנאך וועט איהר צייט האבען.

פאר דעם האט מען איהם ג'קנס'עט. — זיך נישט צו ריהרען ביז פופציג רוויטע וועלען נישט ליגען אויפ'ן טיש.

אוך דער גבאי פון חברה־קדישא בעזונדער מיינט, אז וויפיעל בערקע וועט געבען וועט מען אלץ נישט די מטה מיט'ן נייעם טוד בעדעקען.

אנדערע בעלי בתים האבען תרעומות; וואס זאל ער נעבאך טהאן, אז ער קאן נישט, אז ער האט קיין שליטה נישט?

3.

דער נגיד צו די שטעדטלאך.

בערקע איין איז זעהר א ווייבער מענש פון דער נאטור, א גוטער ברודער; האלט זיך נישט גרויס מיט זיין פערמעגען, דרעהט זיך א גאנצען טאג ארום אין דער גאס, אנגעטהאן אין אן אלטע קאפיעלאטע קאפאטע, אבגעלאקירט פון דער זון, מיט נייע בענדער אוך קנעפ בענעהט, דאס היטעל אויסגעריבען, האלט אן אלטען שטעקען אין האנד, וואס אויבען ביים אננעהמער איז ער גלאטיג, א סימן אז ער דיענט שוין לאנג זיין בעל־הבית. קוקענדיג אויף בערקען, אויף זיין אויסגעטרי־קענט געזיכט, אויף די קאלטע הארטע קנייטשעז, וואס פאלטען זיך אין זיין פנים, קריגט מען אויף איהם גרויס רחמנות — ער זאגט מיט שרעק, ווי א כושל, יעדען ציטערינג „גוט מארגען", שמייכעלט צו אלעמען לויבליך אוך חנפ'עט אלעמען, ווי ער וואלט חלילה געברויכט יענעם'ס לאסקע, אוך קרעכצט תמיד אויף דער ביטערער צייט.

— גוט מארגען, חאצקעל, וואס מאכסטו עפעס גוטס? זאגט

— איך האב דאך אויך א ווייב מיט קינדערלאך — בעט זיך בערקע און די קנייטשען פון זיין געזיכט זעהען אוים ווי ווייגענדיג.

— די צייט איז שלעכט, פערענטפערט זיך זרח.

— די צייט איז ביטער? — זאגט בערקע, פרעגענדיג דערמיט זרח'ן..

— הייסטו צושרייבען צום חוב — קרעכצע בערקע נאך א מאל.

— מילא וואס קען איך מאכען?

ביזט נעבאך א שלימזל'ניק — בעדויערט איהם בערקע, שטארק אבזיפצענדיג זיך.

זיי שמועסען ווייטער צווישען זיך.

באלד הערט מען פון גאניקעל שאשע'ס, בערקע'ס ווייב'ס קול:

— בערקע, דער מיטאג איז שוין פארטיג.

— האסטו ווייטער א געשעפט — פערענטפערט זיך בערקע פאר דאם קופקעלע אידעו, און באלד דרעהט ער זיך אוים, זאגט עפעס אן אויסרייד און געהט אהיים.

זיי קוקען איהם נאך.

באלד קומט בערקע אן פאר דעם שטעל גרינס, וואס איז פאר זיין הויז, נעהמט א רעטאך אין האנד, בעקוקט איהם פון אלע זייטען.

ער נעהמט א פיערער ארויס פון קעשענע און גיט איהם דער אידענע, וואס זיצט פאר דער שטעל.

די אידענע בעקוקט דעם פיערער און וואדפט איהם אין א קוואדט אריין.

שוין אן אויסגעדונגענער פרייז.

בערקע נעהמט דעם רעטאך און געהט מיט איהם אין הויז אריין.

— ווייטער גאלד אויסגעגעבען — זאגט ער מיט א גאלעכטערל צו דעם קרעמער, וואס שטעהט אויף דער שוועל פון דעם געווילבעל, וואס איז אונטער זיין גאניקעל.

דער קרעמער קראצט זיך אין בערדעל קאלטבלוטיג.

— ער, ביטערע צייטען! — קרעכצט בערקע און נעהמט ארויס א פושקעלע מיט שמעק־טאבאק און איז מכבד האצקלען, — עס זעהט אוים, אז בערקע איז זיך זעהר מצער דערוף.

דארט איז מיטען מארק שטעהען דאס קופקעלע אידען און קוקען אויף בערקען, ווי ער העלפט חאצקע׳ פוהרמאן דעם וואגען אונטערשמירען, און זייערע פערטריקענטע ליפען, און דאס קלאפען מיט די שטעקענס אויף די שטיינער דריקט אוים עגמת נפש אויף זייער נגיד, וואס וויסט נישט צו האלטען זיך בכבוד און גיט זיך אב מיט א לאדע בעלעגלה.

באלד קומט בערקע אן צו דאס קופקעלע אידען.

— גוט מארגען.

— גוט יאהר.

— וואס הערט מען נייעס? וועד האט אין זאכאראווקע געקויפט?

— ער וויל נישט פערקויפען, אייערער — רופט זיך אן אייניער פון די אידען.

— אווא, פאר דריי און פערציג אויך נאך נישט! וואונדערט זיך בערקע.

— און איך זאג דיר, אז עס וועט דיר באנג טהאן, בערקע — זאגט צו איהם אייניער.

א צווייטער העלפט איהם מיט:

— וואדט, בערקע! דו וועסט נאך אונז בעטען.

— מילא, קרעכצט בערקע, מן הסתם וויל מען טייערער געבען. וועט א גאסטעניער קויפען.

— און אונז דארף מען נישט לאזען לעבען, צובייזערט זיך שוין אייניער.

— ער! — קרעכצט בערקע, און ווינקט צו א יונגען מאן פון דער קופע:

— זרח, זיי נאר מוחל.

יענער קומט צו איהם, און עפעס ווי וויעדיג בערקען איבערבעטען זאגט ער צו איהם נאך אמאל זיין אייגענעם גוט מארגען:

— שוין היינט מאנטאג, נעבטען נאך צייט נעווען, קרעכצט בערקע.

— גלויבט מיר, איך וויים דאס, און וואס קען איך טהאן?

שפרייט, געריטעלט, און דאס האט מעהר אויסגעדריקט איהר פער־דרום, ווי די גרויע אויסגעלאשענע אויגען.

נאך אמאל האט זיא דאס נעזיכט אין די הענד בעהאלטען, קו־קענדיג אויף די פלעשער פון שראנק.

— נאר נישט געבייזערט זיך, נאר נישט נעשריגן, מען קען אלץ מאכען אין גוטען, האט זיך דער אלטער אננערופען, אויפהויבענדיג זיך פון זיין פאטער־שטוהל. ער גענהט צו צו דער טהיר, וואס פיהרט אין א צווייטען חדר און קלאפט אן.

— נחום, זיי מוחל.

עס עפענט זיך די טהיר, און נחום, א יונגערמאן פון א יאהר 20. בעווייזט זיך. זיין וויים נעזיכט, וואס שיינט ארויס פון דעם שווארצען בערדעל, און די ווייסע אויסגעצוינענע נאז האבען צו וויסען נעגעבען אז זיין הארץ קלאפט.

— זאג נחום, זיי מוחל, אדרבה, דו ביזט דאך א בר אורין, אדרבה זאג, וואס פהלט דיר ביי אונז?....

און די אלטע אויסגעלאשענע אויגען, וואס זיינען האלבליך בע־האלטען אין די ווייסע ברעמען, שטארען נאר מעהר ארויס פון דעם אויסגעטריקענטען דארען פנים, און עס דאכט זיך, אז אט פאלען די אויגען ארויס און עס בלייבען איבער נאר א פאר שווארצע טויטע לעבער.

— א, וויים איך וואס? בנונע מיר איז מיר אלץ אייגם.

נחום'ס שטימע האט געציטערט, און דעמאלס וועז ער האט גע־רעדט, האבען זיך די לעפלעז כשר'דיג איבער די אויגען אראבגעלאזט אזוי ווי זיי וואלטען עדות זאגען אויף דעם, וואס ער רעדט.

— נו? — האט זיך דער אלטער אננערופען מיט א שטיינער, ווי ער וואלט געבעטען אום שלום ביי דער טאכטער.

— וואס, נו, — נאר נישט, איך וויל מיין געלד און וויטער פטור, איין מאל פאר אלע מאל, איך בין א מענש פאר זיך, וויל איך מיר לעבען פאר זיך, וויל איך פרואווען מיין מזל, טאמער וועט מיר נאט אויפריכטען, שוין נענוג נעווען ביי אייך בין אהער.

די מאמע מיט דער טאכטער.

—און דאס איז דיר נאך גוט געווען, האסטו געהאט וועניג, — נא דיר נאך. א שעהנע, ריינע כפרה אויף מיינע שונאים'ס קעפ! — האט בייל'ע נעענטפערט דער טאכטער, אראבציהענדיג זיך דאס טיכל טיעפער איבער די אויערען. דאס געזיכט בעהאלטען אין די גע־רונצעלטע העגד און געבליקט אויף די פלעשער, וואס זיינען פערשטעלט מיט גרויע בייגען פאפיער און קוקען אראב פון דעם הויכען שראנק.

דער אלטער ר' יעקב גאלדשטיין, וואס זיצט אויבען אן ביים טיש, האט אויפגעהויבען דעם קאפ מיט דער לאנגער ווייסער בארד, און די אויגען האבען זיך ארויסגעשפארט דורך דעם טרוקענעם, צו־זאמענגערונצעלטען פנים.

— נו, זאג טאכטער, זאג אדרבה, וואס פעהלט דיר ביי אונז, האסט חלילה נישט וואס צו עסען, וואס צו קליידען, אדער וואס? אדרבה פרעג דיין מאן, זאל ער זאגען, אדרבה.

— איין מאל פיר אלע מאל, איך וויל דאס מיניגע און ווייטער פטור, איהר האט מיר צוגעזאגט 500 רובל נדן, — גיט מיר זיי! וואס, בין איך נישט ווי רחל'ע, ווי חיים דוד, וואס האט איהר צו מיר? גיט דאס מיניגע און לאזט מיר געהן.

— נעהן, שמייען, וואו, אין דער ערד אריין? — האט זיך די אלטע בייל'ע צובייזערט, מאכענדיג מיט די צוזאמענגעקנייטשטע גע־רונצעלטע העגד. איהרע טרוקענע איינגעוויגענע און איינגעפאלענע ליפען, וואס זעהן אויס ווי א קנייטש אין געזיכט, האבען זיך פער־

אין דעם צווייטען חדר.

נחום געהט הין און צוריק.

— בטלן, צו מיר האט ער נאר א פיסק, מיר קען ער נאר יאגען, און האלט עס עפעס ביים טהאן, שטעהט ער ווי א גולם, — האט זיך שרה נעבייזערט, אראבנעהמענדיג די נייע פלושענע קאלדרעם פון די בעטען.

נחום האט זיך געשטעלט ביי דעם שראנק: שרה'לע, פערשטעהסט נישט, איך קען נישט, מיך וועט מען צום רבי'ן שלעפען — ער געהט צו נעהנטער צו איהר — ער וועט מיר פערקלאגען, אז איך וויל פון לערנען אבשטעהן. דו מעגסט, פאר דיר פאסט עס.

ער נעהמט זי אן ביי דער האנד.

זי שטופט איהם אוועק: גיה, שוטה.....

אין א פאר וואכען ארום.

דאס פערשטויבטע שווארצע שויפענסטער פון ר' דוד קובער־באכערס געווילב איז היינט אבגעפארבען, אבגעוואשען און אויסגע־שטעלט מיט פערשיעדענע פרוכטען: א טהורם פאמעראנצען בעפוצט מיט נים, מאנדלען, עפעל און בארנעם פון בייד זייטען ציהט צו צו זיך יערען פערבייגעהער, אזוי ווי די שווארצע אויגען, וואס בעהאלטען זיך פערשעהמט אין דעם איידעלען געזיכט פון דער יונגער ווייבעל, וואס שטעהט אויף דעם שוועל.

אויף די טהירען, אנשטאדט די פריהערדיגע פערשטויבטע שיל־דען מיט אבגעריבענע ווערטער, הענגען היינט א פאר נייע אוים־געמאלטע שילדען מיט פערשיעדענע פרוכטען, אונטען שטעהט אויפ־געשריעבען דער נאמען: נחום געלדמאן.

אין דעם צווייטען הויז איז אויך א פרוכט־האנדל. אין אלטע פערשטויבטע קערב זיינען די פרוכטען, וואס קוקען ארוים פון דעם שויפענסטער, אזוי ווי דאס געזיכט פון דער אלטער אידענע, וואס שטעהט ביי דער טהיר.

אויף די טהירען הענגט א שילד: יעקב גאלדשטיין.

ביידע ווייבער שטעהען, אזוי ווי גרייט מלחמה צו האלטען.

נחום האט געקוקט אויף זיין ווייבעל. זעהענדיג איהר רויט געזיכט און איהרע פייערדיגע ברענענדיגע אויגען האבען זיך איהם נאך אמאל די לעפלען אראבגעלאזט איבער די אויגען און מיט א בעהאלטענעם נחת האט ער זיך די הענד געקוועטשט. זי האט געגעבען א קוק אויף איהם, האט זי די ליפען פערביסען.

— אבער דאך ניט איצט, אויף די מינוט, דערווייל איז דאך נאכט, דערווייל לייגט מען זיך שלאפען, — האט דער אלטער געזאגט, אויפהויבענדיג זיך פון זיין ארט.

די אידענע זיצט ביים טיש, דאס געזיכט מיט ביידע הענד פערשטעלט, און די טראטלען פון איהר הויב בעווענען זיך.

— גוט דערלעבט, מ'שטיינס געזאגט: מען בעט אויף קינדער — האט זי א מורמעל געטהאן, ניט אראבנעהמענדיג די אויגען פון דעם גרויען בויגען פאפיער.

די טהיר, וואס פיהרט אין צווייטען חדר, האט זיך פערהאקט.

א „גוטע נאכט" האט זיך געהערט מיט א שטילען בייזערדיגען טאן.

— און איך זאג דיר, אז אלץ, אלץ איז פון זיין קאפ. אלץ ער, אלץ ער, — זאגט די אידענע מאכענדיג מיט די הענד, אזוי ווי מיט זיי וואלט זי דעם מאן עפעס וועלען נעבען צו פערשטעהן — זי האט גאר קיינמאל דעם שכל ניט געהאט דערצו.

— א, וואס דיר פאלט איין! דער אלטער בליבט שטיל און אין א ווילע ארום זאגט ער וויעדער:

— וואס וועט מען איצט טהאן? עס קומט אוים גאר די קראם צומאכען אויף דער עלטער.

— קוקט איהם נאר אן, דו מיינסט טאקי, איך דארף זי? — די אלטע האט זיך אויפגעהויבען פון איהר ארט. — אויף טויזענד כפרות דארף איך זי, איך וועל מיר אליין אויך קענען אן עצה געבען. דער אלטער האט אלץ געקרעכצעט.

די אלטע ציהט, שלעפט דעם קונה, מיט געוואלד נויט זי איהם — די יונגע ווינקט נאר.

די אלטע שרייט, שילט און זידעלט, די יונגע שוויינט.

נאר שבת איז שלום.

שבה אין דער פריה, ווען אלע קראמען זיינען פערמאכט און א לאנג אויסגעצויגענער קול לאזט זיך הערען אין מיטען גאם: „אידען אין שוהל אריין"! געהט די אלטע אידענע ארוים פון איהר שטוב, פערבונדען דעם קאפ מיט א טיכעל, זי געהט צו איהר טאכטער'ס לאדען און קלאפט אן:

— שרה, מען האט שוין אין שוהל געופען!

עס געהט דורך א יונגער מאן. די אלטע אידענע פון דעם אלטען געוועלב, לויפט איהם אנטקעגען, כאפט איהם אן פאר די הענר און ציהט איהם.

— זייט מוחל, יונגער מאן, דא, זייט מוחל, וואלווע און גוט, ערשט א נייעם סארט פון ווארשוי געבראכט.

דער יונגער מאן געהט מיט דער אידענע — זי האלט איהם פעסט ביי דער האנד און שלעפט איהם — אט האט ער שוין זיין טריט אויף איהר שוועל געשטעלט, און די אלטע אידענע האט א בליק נע־ווארפען אהין צו דער טאכטער, ווי זאגענדיג: אהא, ווער איז שטארקער?

שרה'לע שטעהט פאר איהר געוועלב און קוקט מיט איהרע שווארצע אויגען, ווינקענדיג צו דעם יונגען מאן. זי מאכט א בעוועג־גונג מיט איהר האנד, ארויפנעהמענדיג זיך די הער.

דער יונגערמאן רייסט זיך ארויס פון דער אידענע און געהט אהין צו שרה'לען.

די אידענע לויפט איהם נאך: זייט מוחל, א פרישען סארט — וואלווע, בחצי חנם.

— וואס פערדרעהט איהר מיר א קאפ, לאזט מיך אב! און דער יונגער־מאן געהט נאך שרה'לען אין געוועלב ארויין.

— א בייזע פינסטערע נאכט צו דיין קאפ, חצופה, משומד'ת. אלע קונים נעהמט זי מיר אוועק — אויסגעריסען זאלסטו ווערען.

שרה'לע רופט זיך נאר נישט אן.

די אלטע געהט צוריק און זעצט זיך אנידער אויף דער שוועל פון איהר געוועלב.

צווישען דעם שווער און איידעם איז א גאנצע וואך שלום. אין בית־המדרש זיצען זיי ביידע און לערנען; קריגען זיי זיך אמאל איבער א תוספת'ל, ווערען זיי באלד שלום.

צווישען דער טאכטער און דער מאמען זיינען א גאנצע וואך מחלוקות.

שעהנעם קאפּעל מיט די שעהנע בארד. נאר ארום דעם אלטען איד אויף דער פאטאגראפיע האט געווימעלט פון זיהן מיט טעכטער, מיט איידעמס און שניר, און אייניקלאך און אור־אייניקלאך. דער אלטער איד איז אויף דער פאטאגראפיע פערטרונקען געווען איז א ים פון קינדער און אייניקלאך, וואס איז פון איהם ארויסגענאנגען, און דער זוהן זיינער, רב אנשעל ליב, איז מיט די שעהנע בארד זיינע געזעסען אליין, ביחידות און האט מיט מיר אזוי איינגע'טענה'עט:

— איהר פרענט מיך פאר וואס איך קרעכץ, פאר וואס איך בין אזוי טרויעריג, פאר פרנסה, זאגט איהר, האב איך אויסגעזארגט, און אז איך קרעכצע, און אז איך קלאג, ווער זאל נישט קלאגען? — אזוי טענה'עט איהר צו מיר — נו, וואס זאל איך אייך ענטפערען? איך פרעג אייך, פאר וואס זאל איך נישט קרעכצען? וואס פאר א נחת האב איך פון מיין לעבען? קוקט זיך איין אין די פאטאגראפיע וואס הענגט איבער מיין קאפּ (ער ווייזט מיר אן אויף דעם פאטער'ס בילד). איהר זעהט, מיין פאטער אין מיינע יאהרען האט שוין געהאט, אהן עין הרע, א פינף טעכטער אויסגעגעבען, און א זעקס שניר אין שטוב אריינגעבראכט. אז עם איז געקומען שבת נאכמיטאג, זיינען די שטובען ענג געווארען פון די פיעל אייניקלאך, וואס זיינען געקומען דעם זיידען גוט שבת ביטען. אז עם איז געקומען פסח צום סדר, ארער פּורים צו דער סעודה, ווען מיר אלע מיט די וויבער און די קינדער זיינען צום טאטען, עליו השלום, צוזאמענגעקומען, האבען די שטיבער ניט געפסטייעט, אלע טישען זיינען צו ווינציג געווען. בענקלאך האט אויסגעפעלט צו זיצען. די סערווירער מיט די כלי זמרים זיינען פון די שטובען נישט ארוים. און אייגענע שטוב הייב־אם געהאט... און ארבייט האט זי געהאט איבער'ן קאפּ... אז גאט האט געהאלפען, מען האט נאך א וואלד געקויפט, האט מען נאך א קינד אויסגענעבען. א געשעפט געמאכט — א ברית געמאכט. געלד פערדיענט — נדן געגעבען. גאט האט קינדער געגעבען און פרנסה פאר זיי געגעבען. וואס מעהר ליכט אין בית־המדרש ארונטערגעשיקט, אלץ מעהר עשירות אין שטוב געווען. אין דער משפּחה זיינען שטענדיג געווען שמחות: דא איז א אייניקעל בר מצוה געווארען; דא איז ווער אין דער משפּחה א חתן געווארען; דא איז מען געפאהרען א כלה זעהן — מען האט שטענדיג געשפּיעלט, שטענדיג

די אַקאַדעמיע.

(א מאנאלאג פון א פאטער)

רב אנשעל ליב איז דער שעהנסטער איד פון דער שטאדט. דאס פערמעגענס — דער גאסטענינער וואלד, האט נאך זיין פאטער געהערט — און די מויער אין שטאדט מיט די צוויי אפיצינעס האט ער זיך שוין אליין אויסגעבויט. קינדער, ווי יערער איד וועז עס געהט איהם גוט, האט ער געהאט, אהז עין הרע, פיעל, א זעקס זיהן, אוז א זעקס טעכטער, פרנסה בריוח, א איד א הדרת פנים, פון די שעהנסטע משפחה.

רב אנשעל ליב'ס פאטער, ר' משה בער, איז אויך געווען א שעהנער איד, אפשר נאך א שעהנערער פאר איהם, א גרעסער תלמיד חכם, אוז געראוועט אין חסידים־שטיבעל, אוז קינדער האט ער אויך גע־ האט, אהז עין הרע, פיעל — א זעקס זיהן אוז זעקס טעכטער — פרנסה בריוח, א הדרת פנים, פון די שעהנסטע משפחה. נאר דער חילוק איז בעשטאנען אין זיי: וואס מעהר קינדער דער פאטער ר' משה בער האט געהאט, אלץ מעהר נחת האט ער דערלעבט. אלץ מעהר שמחות איז אין שטוב געווען. אלץ מעהר חתונות — מעהר ברית'ן. אבער וואס מעהר קינדער דער זוהן רב אנשעל ליב האט געהאט, אלץ מעהר צער, אלץ מעהר צרות, אלץ מעהר בזיונות האט ער פון זיי געהאט.

געטראפען האב איך רב אנשעל ליב'ן ביי זיך אין קאבינעט, וועז איך האב איהם בעזוכט, געזעסען איז ער מיט זיין שעהנע בארד אוז וויסגעפרעסטען העמד אין דער פאטער־שטוהל, אוז איבער זיין קאפ האט געהאנגען זיין פאטער'ס בילד, רב משה בער, אויך אין זיין

שטעלט פון די סאמע אויסלענדישע אוניווערזיטעט, אז ער איז א פארטינער דאקטאר, גמור וחתום, נור געלד צו פערדינענ. זאגט ער צו מיר: „טאטע, זאג מיר מזל טוב, איך האב דעם דיפלאם". זאג איך: „וואס וועל איך דערפון נחת האבן? מיין טאטע האט זיין ערשטען זוהן אויסגענעבן פאר ר' דוד קאליטערס טאכטער און איך האב זיך משרה געווען מיט דער בערנער אוניווערזיטעט און חתונה נעמאכט מיין בכור מיט א פאפיערענעם דיפלאם". זאגט ער צו מיר: „טאטע, וועסט נאך פון מיר נחת דערלעבן". זאג איך צו איהם: „וועז וועסטו, מיין זוהן, געלד פערדינענ?" זאגט ער צו מיר: „צו געלד, טאטע, איז נאך ווייט. ערשטענס, מוז איך נאך האלטען א „גאסודארסטוועניע" עקזאמען — און דאס איז זעהר א שווערע זאך, און דערנאך אפילו, אז איך וועל שוין האבן דורכגעמאכט דעם גאסודארסטוועניע עקזאמען — ווייל איך אויך ניט געלד פערדינענ, דערפאר, וואס איך האב ניט געלערנט צו זיין א דאקטאר כדי א קאריערע צו מאכן, נור אלם חכמה. מיר אינטערעסירט די ווי־סענשאפט".

האב איך אויסגעהערט און געשוויגן.

מיט דעם צוויטען זוהן האב איך זיך משרה געווען מיט די ליעזישער אוניווערזיטעט. ער איז אראבגעקומען א פארטינער אינדזשענער פון ליעזש (א שטאדט אין בעלגיען), פרעג איך מיין זוהן: „האסט א דיפלאם? זאגט ער. „יא, טאטע, איך האב א דיפלאם". פרעג איך איהם: „וואס האסטו געלערנט אזוינס, מיין זוהן?" זאגט ער: „טאטע, איך האב געלערנט בריקען צו סטראיען, ווי איבערצוא־ווארפען קייט־בריקען פון איין פעלז איבער דעם צווייטען, וואס מען דארף דאס וועז מען ווייל אויסבויען אן אייזן־באהן". זאג איך צו מיין זוהן: „די מלאכה געפעלט מיר זעהר, זעהר א ניצליכע זאך. וועז וועסטו, מיין קינד, אנהויבען געלד צו פערדינענ?" ענטפערט ער מיר: „צו געלד פערדינענ, טאטע, איז נאך ווייט. ערשטענס, א גאסו־דארסטוועניע עקזאמען, דערנאך דארף מען ערשט געפינען די אונטער־נעהמער, וואס סטראיען באהנען. און אזוי ווי באהנען סטראיעט ביי אונז די רעגיערונג, מוז איך אנקומען אויף א רעגיערונגס־שטעל. און אזוי ווי די רעגיערונג נעהמט דאך נישט קיין אידען, וואלט איך זיך חלילה, בעדארפט שמד'ען, און אזוי ווי שמד'ען זיך, חלילה, וועל

שמחות געווען. און איך? נאט האט מיר אויך געהאלפען — ווי מיין טאטע, עליו השלום, זעקס זיהן און זעקס טעכטער — וואס פאר א נחת האב איך פון זיי געהאט? זיינען זיי קליין געווען, האבען מיר געהאט צרות בנימאזיע. אזוי ווי דאס האט געמוזט פאקען, מאלען, האבען צאהן־וועטהאב. אזוי האט עס געמוזט דורכמאכען די מכה פון דער גימנאזיע. נאט, וויפיעל ממון און דמים דאס האט אבגעקאסט! און בזיונות און פערשטערטע שבתים — זאל זיך איין נאט מרחם זיין. גוט, שוין דורכגעמאכט די גימנאזיע־קרענק. האט זיך אנגעהויבען די אוניווערזיטעט. מען נעהמט נישט צו, דוקא גאלדענע מעראלען מוז מען האבען. הכלל, זיי האבען נישט געקראגען קיין גאלדענע מעראלען, און אז מען קריעגט נישט קיין גאלדענע מעראלען, קען מען נישט לעבען.

— אט האב איך נישט געקראגען קיין גאלדענעם מעראל און דאך לעב איך מיט נאט'ס הילף — טענה איך צו זיי — און האב חתונה געהאט און האב קינדער און האב פרנסה מיט'ן רבונו של עולם'ס הילף. האסט נישט געקראגען קיין גאלדענעם מעראל, האב חתונה — טענה איך צו זיי. — ניין, און נישט אנדערש און נאר אין אוניווערזיטעט. אז נישט דא איז אין אויסלאנד, איז אין די הרי חושך. עם וועט זיך שוין געפינען.

הכלל, עס איז געווארען א געלויף פון מיין שטוב ארויס, ווי מען וואלט געוועון געלאפען פון א מגפה, רחמנא לצלן. אין א שעהנעם פריה־מארגען, איך קוק זיך ארום, איך האב נישט מיט וועמען צום טיש צו געהן. וועד עס איז געלאפען קיין בערן, וועד קיין פאריז. איינער איז פערקראכען אין אזא שטאדט און אזא מדינה, וואס קיין מענש וויים נישט וואו דאס געפינט זיך. און אלעם לויפט, פון גרעסטען ביז צום קלענסטען. דער איז שוין געפאהרען, דעם פאהרט היינט, דער וועט פאהרען מארגען. ביז צום קלענסטען, ביז צו די גימנאזיע — אלעם גרייט זיך אין וועג אריין, און אלעם לערנט און שטודירט. גאנץ דייטשלאנד, די גאנצע וועלט וועלען זיי אויסלערנען און אויסשטודירען און מיר אהער ברייגגען — און דו, טאטע, שיק געלד.

נאט האט נעהאלפען, ס'איז צוריקגעקומען דער ערשטער, מיין אדאלף, דער בכור, א פארטיגער דאקטאר, מיט א דיפלאם אויסגע־

זי? „טאכטער, ווילסטו דיך נעהמען צו נעשעפט?" „חלילה". שרייט זי אוים, „זי ווילֿ ניט זיין קיין קופטשיכא!" „צו וואס זשע האסטו, טאכטער, געלערנט א דאקטאר אויף האנדעל?" „איך האב עס געלערנט פאר א חכמה — הונדערל! איך אנטלויף פון דיעזער „חכמה". וועז איך האב צייט, נעהם איך א ספר'לֿ אין האנד אריין, אוז זי לערנט א חכמה — האנדעל.

וועז עס קומט ביי מיר צו מיטאג, זעצט זיך אוועק ביים טיש א נאנצע אקאדעמיע. דא האט איהר א דאקטאר אוז דארט א אינזשענער; דא א פילאזאפין אוז דארט א דאקטרין פון האנדעל. אלע חכמות, וואס זיינען נור אין דער וועלט, האבען זיי נעלערנט, אוז האבען דיפלאמען פון אלע אוניווערזיטעטען, אוז קיינם פערדיענט ניט קיין גראשען, אוז קיינם האט ניט חתונה. זיצט אויף מיינע כלייצעס אוז לעבט פון ארימען וואלד, אוז איך האב ניט ווער עס זאל מיר א קוביק חשבון מאכען פאר'ן וואלד אוז איך האב ניט קיינעם, ווער עס זאל מיר אין נעשעפט העלפען, דעם וואלד פיהרען, דעם וואלד, פאר וועלכען אונזער אלעמענס ארבייט איז נויטיג.

אוז אז איך קוק זיך אזוי צו אוז זעה די דאקטוירים מיט די אדוואקאטען, מיט די אינזשענערען אוז די פילאזאפען ביי מיין טיש אוז דאס יונגווארג, וואס וואקסט אויף — אום צו וועדען דאקטוירים אוז אדוואקאטען מיט דיפלאמען; וועז איך זעה, ווי פון קליינערהייט אן וואקסט מען ביי מיר אין דאקטאר אריין — פאלט אן אזא שרעק אויף מיר: צי בין איך, אז ארימער איד, מחויב אויסצוהאלטען — אן אקאדעמיע?

צי זיינען מיינע כחות דערויף? אוז אלץ פון וואלד! — אוז קרח'ס אוצרות וואלטען דען סטאיען?

איך דאך ניט, וועל איך אויך קיין רעגיערונגם־שטעל ניט קענען אנקומען. און אזוי ווי כ'וועל ניט קענען אויך א רעגיערונגם־שטעל אנקומען — וועל איך קיין גאלד ניט קענען פערדיענען". פרעג איך מיין זוהן: „צו וואם האט עם דיר געטויגט אזא זאך צו לערנען? פארוואס האסטו עפעס ניט גאלערענט אזאלכעס, פון וואם דו וואלסט יא געקאנט גאלד פערדיענען?" ענטפערט ער מיר: „טאטע, איך האב ניט גאלערענט קיין מלאכה, נור א וויסענשאפט — און די וויסענשאפט געפעלט מיר". האב איך וויעדער אויסגעהערט און געשוויגען.

איז אראבגעקומען די עלטסטע טאכטער. פרעג איך זי: „טאכטער, מיט וועמען האב איך זיך משדך געווען?" ענטפערט זי מיר: „מיט די פאריזער סארבאנא, טאטע". זאג איך: „דער שידוך געפעלט מיר. וואם האסטו גאלערענט, מיין קינד?" נעהמט זי ארוים א גאנצען בוך פראנצויזיש און וויזט מיר: „דאס, טאטע, האב איך אנגעשריבען פאר מיין דאקטאר־עקזאמען". האב איך מיך דערשראקען: „דאס גאנצע בוך האסטו אנגעשריבען, טאכטער, אויף פראנצויזיש?" זאגט זי: „יא". „און וועט עם העלפען צו א שידוך, טאכטער?" פרעג איך זי. וועדט זי ברוגז און גאהט ארוים פון שטוב. הערט איהר — צו ערשט, איידער דאס איז געפאהרען נאך אויסלאנד, האבען זיך געשדך'ענט צו איהר יונגע לייט. די שדכנים האבען מיר די טהירען אבגעשלאגען. צייט זי איז צוריקגעקומען פון פאריז און מען האט גאהערט, אז זי האט אנגעשריבען א גאנצען בוך אויף פראנצויזיש — איז שטיל גאווארען. די יונגע לייט וואם קומען אריין, האבען דרך ארץ פאר איהר, האבען מורא פאר איהר, די שדכנים מיידען מיד. און מיט אן אמת, מיט וועמען קען זי התונה האבען, אז זי האט אנגעשריבען א גאנצען בוך אויף פראנצויזיש. ווי גלידעט מוז שוין דער יונגערמאן זיין, וואם ווילל מיט איהר חתונה האבען? מען האט מורא פאר איהר. און זי האט חתונה גאהאט מיט'ן פראנצויזישען בוך.

אזוי איז אראבגעקומען איינער א מאטעמאטיקער און איך האב ניט וואר עם זאל מיר איבערראשען האלץ אויפ'ן קוביק, אלץ, זאגט ער, קען ער — נאר דאס וואם איך דארף האט ער זיך ניט גאלערענט.

דערנאך איז אראבגעקומען א טאכטער, האט זי גאלערענט אין לייפציג הויך־האנדל. א דאקטאר צו זיין פאר האנדל. פרעג איך

האט איהם דער מצבה קריצער, וועלכער איז געווען ביי אונז אין שטעטעל א איד אן אברך מושלם, א טיטעל נענעבען אויף זיין מצבה „בעל הגיון", וואס דאס הייסט, „דער מאן פון לאניק". דער פעלדשער, וויעדער, אז ער איז פאראליזירט געווארען, האט ער אוועקגעווארפען די „נארישקייטען פון דער וועלט" און האט זיך געגומען פארבערייטען אויף יענער וועלט. נאנצענע טעג געזעסען און תהילים געזאגט, געשלעפט זיך מיט די קראנקע פים אין בית־המדרש אריין און אוועקגעזעצט זיך ביים אויוועז. דרך ארץ געהאט פאר אידען וואס קענען לערנען, נעלאזט וואקסען זיך א בארד. ער איז נעשטארבען מיט געוויין. א מנין אידען האבען פאר איהם תהילים געזאגט.

דער מצבה קריצער, ביי וועלכען זיינע קינדער האבען פאר איהם א מצבה בעשטעלט, האט לאנג געזוכט פאר איהם א פאסענדען טיטעל: ער האט אבער נישט געקענט געפינען. קיין בעל־תורה איז ער נישט געווען און קיין בעל צדקה אויך נישט. ענדליך האט ער אויסגעפונען פאר איהם א טיטעל וואס פאסט איהם זעהר. ער האט איהם גערופען אויף דער מצבה „נח לבריות". עס הייסט א גוטער ברודער.

און ווי עס זאל נישט זיין, האבען די ביידע אפיקורסים ביים טויט זיך זעהר געשראקען פאר'ן יום הדין. דער דקדוק־מלמד איז נייגעריג געווען צו דערזעהן דעם „סוף כל הסופים", אום צו דערגעהן צום עצם התכלית, אויב עס איז טאקע עפעס דארט דא און דער „נח לבריות", דער פעלדשער האט זיך נלאט געשראקען פאר'ן מלאך הדומה מיט זיין פייערדינג רוט. אז מען האט זיי ביידען אראבגעלאזט אין די קברים און די קינדער האבען נאר זיי קדיש אבגעזאגט און זיינען אוועקגענאנגען, האבען זיי ביידע געווארט מיט אונגעדולד אויף דעם מלאך וואס וועט קומען און פרעגען „מה שמך?" נור איך וויים נישט, צו דערפאר, וויל עס איז טאקע נאר נישט דא אויף יענער וועלט, צו וויל מען האט זיי געוואלט שטראפען פאר זייער אפיקורסות, האט מען אן זיי פערגעסען. קיינער איז נישט געקומען, קיינער האט זיי נישט געפרעגט „מה שמך" און מען האט זיי אין ערגיץ נישט געפאדערט צו קיין יום הדין. זיי האבען געווארט טעג, וואכען, חדשים — זיי האבען געזעהן, אז קיין ניי לעבען איז נישטא, איז זיי נאר נישט אין בערגעבליבען, נור דאס גערעכטנים פון דעם אלטען לעבען וואס זיי האבען נעפיהרט אויף דער ערד.

צוויי אפיקורסים.

(א תומארעפסקע)

אין דער שטאדט האט מען זיי ביידע געהאלטען פאר אפיקורסים. איינעם דערפאר וואס ער האט געהאט א חדר און האט געלערענט מיט די קינדער תנ"ך, דקדוק, געלעזען טרוף־פאסולע ביכער, געוואלט ארויס־ווייזען אז אלע נסים פון דער תורה זיינען געשעהן לויט די נאטור און די וועלט פיהרט זיך מיט לאגיק. דער צווייטער איז געווען א פעלדשער־יונג, ביי וועמען אין שטוב האבען אינגלאך און מיידלאך געטאנצט אום שבת, און ער האט געהאט א געוואהנהייט צו קיצלען די וויבער אונטער'ן ארים וועז ער האט זיי באנקעם געשטעלט. און פערפיהרט דיענסט־טיידלאך. דערפאר אז זיי זיינען געשטארבען האט מען זיי ביידען בעגראבען אין שכנות ניט וויט פון פלויט, וואו מען בע־גראבט געהאנגענע און גנבים.

פאר'ן טויט האבען זיי ביידע תשובה געטהאן. דער דקדוק־מלמד איז געווען אן ארימער איד, א מטופל מיט קינדער. ער איז געשטארבען צוויי מאל א טאג פאר א שטיקעל ברויט. ער האט זיך קיינמאל פאר קיינעם נישט געקלאגט און אויף קיינעם קיין תרעומות ניט געהאט, ווייל ער האט אלעם ערקלעהרט דורך דעם שכל, על פי חכמת הטבע. ער האט זיך אוי לאנג געהויקערט ביז אין א שעהנעם פריהמארגען האט ער זיך מעהר ניט געקענט אויפהויבען פון בעט. קיינער האט נישט געוואוסט דערפון. דאס ווייב האט איהם וויטער געשאלטען און ער איז געלעגען מיט דעם פנים אומגעקעהרט צו דער וואנד. מיט אמאל האט ער אנגעהויבען צו צווייפלען אין דעם לאגישען געדאנק פון דער וועלט און געטראכט טאמער איז עס נישט על פי חכמת הטבע. נעשטארבען איז ער מיט ודוי און מיט שמע ישראל, דערפאר

פערקעהרט, דער שכן זיינער, דער פעלדשער, האט זיך שוין נע־
האט וואס צו דערמאהנען. נעוועז איז ער אין די יונגע יאהרען א לעבע
יונג. א פעלדשער אין א קליין שטעדטעל. א שעהנער יונג איז ער דאך
מיט שעהנע וואנצעלאך, און הפקר איז מען, ערלויבט מען זיך וואס דאס
הארץ גלוסט. געהט מען אין די זומערדיגע פֿארנאכטען אין די סערער
ארום, אין די גערטנער. טרעפט מען זיך דארט מיט די שטאדטישע
מיידלאך, פערפיהרט מען א געשפֿרעך און מען בעהאלט זיך צווישען
די שאטענס פון די בוימער ביז שפּעט אין אבענד. מען זינגט לידער.
שבת און יום טוב טאנצט מען. אין די פֿארנאכטען וואדט מען אפּ די
געלויבטע אונטער די לאדען און מען פיהרט זיי אויפֿ'ן וועג ארויס,
אמאל נחה'נ, און אמאל שרה'ן און אמאל נאר דעם שכן'ס שיקסע.
און האט ער חתונה געהאט איז ער אויך ניט קיין פערפאלענער. פאר־
קעהרט, ביי איהם אין שטוב קומען זיך צוזאמען די לעבע יונגען פון
שטאדט, כלי זמר, די משוררים און די קאמאשען מאכערס. מען זינגט
ליעדער און מען טאנצט. אין אבענד שפּיעלט מען אין קארטען, און
אויך פּורים מאכט מען גאר אידיש טהעאטער. און געהט מען צו א
קראנק וועלבל און דער מאן איז ניטא, הייסט מען איהר שטעלען פּאקעט,
לאזט מען אראפּ דעם העמד, קיצעלט מען אונטער די ארעמס, ווערט
דאס וועלבל געזונד פון בלויזען לאכען...

דעם פעלדשער איז אויך ווי דעם מלמד לאנגווייליג געווארען
וואדטענדיג אויפן מלאך הדומה. ער האט נאר נישט געוואלט גלויבען,
אז דער מלאך וועט ניט קומען פאדערען זיי צום דין און
אויך דער וועלט איז גאר ניטא מעהר נור דער זכרון אן דעם לעבען.
ער האט נאך אלץ געהאפט, כאטש עם זיינען שוין דורכגענגען חדשים
און קיינער איז ניט געקומען. מיט געוואלד האט ער פעריאגט פון זיך
די עראינערונג פון דעם געוועזענעם לעבען; ער האט נאר געוואלט
געדענקען פנז דעם תהילים זאגען און מלקות זיך שלאגען פון לייביש
דעם שמש ערב יום־כפור. אבער דאס לעבען איז זיינע יונגע טעג
איז איהם אליין געקומען צום זכרון און ער האט ליעב געהאט צו דער־
מאהנען זיך אן יעדער איינצעלהייט. איינינע מאל האט ער שוין
געהאט געוועקט זיין שכן דעם מלמד, און ער האט איהם געפרעגט:

— ר' מרדכי, וואס מיינט איהר, מען וועט נאר ניט קומען נאר אונז?

דער מלמד האט זיך געהאט וועניג וואס צו דערמאהנען. א לעבען האט ער נעפיהרט אן ארימען, א טרוקענעם. אויפנעצוינגען האט ער זיך ביי א טאטען א מלמד. אין דער היים האט אויסגעפעהלט שטענדיג דאס שטיקל ברויט, און צו אכט, ניין יאהר איז ער אוועק אין די ישיבות לערנען. צוערשט האט ער נאך נעהאט א גלויבען אין נאט, און נעהאפט אויף משיח'ן און אויף א בעסערע וועלט, נור צייט ער האט אנגעהויבען צו לעזען די טריף־פסול ביכלאך, און איז נעקומען צו דער איבערציגונג, אז די וועלט פיהרט זיך על פי חכמת הטבע, (פון דער נאטור) און דאס אויף דער צווייטער וועלט איז גאר נישט דא, נישט קיין שכר און נישט קיין עונש, און קיין משיח וועט ניט קומען, און קיין אנדער לעבען וועט נישט זיין — איז דאס לעבען זיינם נעווארען א אויסגערעכענטער, א טרוקענער. חתונה האט מען איהם נעמאכט מיט א כלה וואס ער האט נישט ליעב נעהאט. נעטהאן דעם שדוך האט מען, ווייל עם איז נעווען א אנהאלט, א רייכער שווער, ביי וועלכען ער האט נעוואלט קעסט עסען — און זיך ארויפארבייטען אויף עפעס. דער שווער איז אבער ניט רייך נעווען. נעווארען איז ער א מלמד, נור נעלערענט דקדוק, און יעדעם יאהר א קינד נעהאט, און קיינמאל קיין שטיקל ברויט נישט — נור עס איז נאר נישט קשה נעווען — ווייל אלעם האט ער זיך ערקלעהרט על פי חכמת הטבע, און מיט'ן הגיון איז ער דערנאנגען, אז עס דארף אזוי זיין. האט ער צו קיינעם קיין תרעומות ניט נעהאט. און זיין יעצטיגער צושטאנד איז איהם אויך ניט קשה. נישט דער טויט, און נישט דאס לאנגע שווייגען נאכ'ן טויט, וואס ער ליעגט אין דער ערד, און דער שארבען וועלט וואס אמאל טריקענער. עס בעדארף אזוי זיין. עס איז על פי חכמת הטבע, און עס איז אין דעם נאנג פון הגיון, איז זיך גאר נישט דא וואס צו וואונדערען. און אייגענטליך בעדארף מען גאר שלאפען און גאר נישט פרענגען. נור אויסגעשלאפען האט ער זיך און דער מלאך הדומה קומט נישט צו נעהן און מען פיהרט נישט, נישט איז גן עדן און נישט איז גיהנום. בלייבט נישט איבער קיין אנדערע זאך, נור צו דערמאהנען זיך פון געווועזענעם לעבען. ער האט נעדענקט דעם אינהאלט פון א פאר ביכלאך, וועלכע ער האט נעפרואווט איבערנעבען זיין שכן, כדי מיט איהם זיך דאס הארץ אויסצוריידען, נור דער פעלדשער האט ווייניג אינטערעס ארויסגעווייזען צו זיי.

כלה, לאה'לע האט זי געהייסען, איז דאס נעווען א מיידעל. אבער ר' מרדכי, וועט ער שוין טאקע נישט קומען?

— ווער?

— דער מלאך, מיין איך.

— מען האט אייך נור אנגעשראקען מיט די באבע מעשות — הויבט דער מלמד אן אין דעם אפיקורסישען טאן.

— אויב אזוי ר' מרדכי... א צווייטע כלה האב איך געהאט, חנה'לע האט מען זי גערופען.

אבער באלד האבען זיך אויך נעענדיגט דעם פעלדשער'ס זכרונות אן זיין לעבען. נאך א יאהר אנדערטהאלבען, נאך דעם ווי זיי האבען זיך דורך א לאנגען ווינטער אויסדערצעהלט דאס גאנצע לעבען, אלעס נאר וואס דער פעלדשער און דער מלמד האט נעווואוסט, נאך דעם ווי דער מלמד האט שוין נעהערט דאס צעהנטע, דאס צוואנציגסטע מאל פון יעדער מיידעל וואס דער פעלדשער האט נעקושט, און דער פעלד־שער האט שוין נעווואוסט פון יעדען גלאז בארשט, וואס דער מלמד האט נעטרונקען, זיינען זיי ביידע שטיל נעווארען, אויסגערעהט זיך אויף די זייטען און נעלעגען. עס איז שוין ניט נעווען אן וואס זיך צו דערמאנען, וועגען וואס צו רעידען.

אזוי זיינען זיי אבגעלעגען ווינטערם און זומערם יאהרען לאנג. איז זומער האט די גראז צוגעדעקט, אין ווינטער די שנעע די צוויי קלייניע מצבה'לאך, און מען האט מעהר ניט נעווואוסט ווען עס ליעגט דער „בעל הגיון" און ווען דער „נח לבריות". נור אינווייניג, אין דער ערד כאפט זיך פלוצלינג דער פעלדשער אויף נאך א צעהן, צוועלף יאהר שווייגען, און וועקט דעם מלמד:

— ר' מרדכי, איהר שלאפט?

ר' מרדכי רופט זיך ניט אב.

— וואס, איהר זייט טויב נעווארען?

דעם מלמד'ס אויער, וועלכער האט זיך נעהאט אבגעווענדעט פון קלאנג פון וואָרט, האט קוים דערהערט.

— וואס איז?

ר' מרדכי, האט איהר אמאל נענעסען זויערע אוגערקעם?

— זויערע אוגערקעם?

— וועד זאל קומען, נאר? עס איז על פי טבע, אז דער מענש שטארבט איז ער טויט. און נאך א טויטען קומט מען נישט.

— הייסט עס אייגענטליך, אז מיר האבען ניט אויף וואס צו וואַרטען?

— נאר נישט, פייבעל, נאר נישט, פייבעל.

נאך א פאאר טעג שווייגען האט זיך דער פעלדשער וויעדער דערמאהנט אן די שהנע טעג זיינע וועז ער האט גענדיגט די שענקערינס מיידעל פערנארט צווישען די קשאקעס אין שטאדט וואלד און ווי זיי זיינען ביידע געלעגען און געהערט דעם קוויטטשען פון די זשאבעס. ער האט געבענקט נאך דעם לעבען און חשק געקראגען צו טהיילען זיך כאטש מיט דעם דקדוק מלמד מיט די פערגעניגענס וואס ער האט געגאסטען אין יענער וועלט, רופט ער זיך אן:

— אי, ר' מרדכי, יענער לעבען איז גוט געווען. א שהנע וועלט געווען. א שאד, נעשטארבען, א שאד!

דעם דקדוק מלמד איז שוין אויך געווארען לאנגוויליג נאכצוקלעהרען וועגען דער לאניק פון טויט. איהם האט זיך אויף פערבענקט נאך יענעם לעבען. נאך גרויסע זאכען האט ער נישט געהאט צו בענקען, אחוץ נאך א גלעזל רויטען בוריקעס־בארשט וואס ער האט זעהר גערן געהאט, רופט ער זיך אפ:

— נאך וואס בענקסטו דאס אזוינס, פייביש?

— און איהר, ר' מרדכי, נאך וואס?

— איך וויים, א גלעזל רויטען בארשט.

— איך, א גלעזל רויטען בארשט, א געבראטענער הערינג און נאך עפעס, ר' מרדכי.

— וואס, נאך עפעס?

— א, ר' מרדכי, נור שא, איהר מיינט טאקע, אז דער מלאך הדומה וועט שוין ניט קומען?

— ניטא קיין מלאך הדומה.

— און מיר האבען זיך בחינם געשראקען?

— נאראנים האבען זיך געשראקען; די חכמים האבען עס פריהער געוואוסט.

— הייסט עס, אז מען האט נעמענט. אויב אזוי, וואלט אויס, ר' מרדכי, וועז איך בין געווען א יונגער מאן האט איך געהאט א

פאריז.

(פאריזער בילדער)

אין דעם קאכעדיגען פאריז, אויף די גרויסע בולוואַרען, פאר דער טהיר פון אן ערשטע קלאסיגען האטעל, שטעהען א פאר יונגע לייטלאך, פיהרער און וואַרטען אף די געסט, וואס וועלען ארויסקומען, זיי פאר־צולעגען פיהרען און ווייזען די „מערקווירדיגקייטען" פון פאריז.

צווישען זיך רעדען די פיהרער אידיש, און איינער א גאליציאנער מיט א קוויטשענדיג קול'כעל רופט זיך אף צו א צווייטען, צו דעם „רוסישען":

— הער נור דו, ליטוואק, וועסט מיר געבען אפטרעט־נעלד, וועל איך דיר געבען אן אינטערעסאנטען גאסט. נור א נאפאליאן (א צוואנציג פראנק שטיק).

— א נאפאליאן! גיב נור א קוק ווי דער גאליציאנער וואַרפט זיך מיט נאפאליאנ'דלער!

— דארף מען נישט —זאגט דער פויליישער און וועַרט אנשוויגען.

— זאג שוין, זאג שוין, דו העבט איינער — וועַרט אונגעדולדיג דער רוסישער.

זיי זיינען דורכגעקומען אויף פינף פראנקען.

— געה אריין — ווייזט ער איהם אויפ'ן האטעל — געקומען נעבטען ביינאכט, א רייכער „מאסקוויטש", אויסער רוסיש פערשטעהט ער קיין וואַרט נישט.

— און פאר דעם האסטו געגומען א פינפערל! — בייזערט זיך דער ליטוואק.

— גיב נור א קוק דעם ליטוואק חזיר — דיין נאספאדין וועט דיר בעצאהלען דערפאר, מאסקוויטשען האבען א סך גענלד. זעה שוין, געה צו דיין מאסקוויטש.

און די זויערע אוגערקעס וואס דער פּעלדשער האט אמאל איז זיין יוגענד געגעסען — האט איצט אונטער דער ערד אויף דער צווייטער וועלט נעדיענט פאר די צוויי גרויסע אפיקורסים אלם א וויכטיגעס לעבענס געשעהניש. און זיי האבען זיך אונטערגעהאלטען דאריבער אויפּניגע וואכען, און אפשר איניגע מאנאט ביז זיי זיינען וויעדער אויף צעהנדליגע יאהרען פערשוויעגען.

נאר פון צייט צו צייט כאפט זיך וועד אויף און דערמאהנט זיך = א גלעזעל בארשט!...

— דאס זיינען בילדער, דארט זיינען דא „וואסאקיא ראזניא קארטיני", זעהר טייערע, פון נאפאלעאן'ס צייטען — זאגט דער איד.

— ק'טשארטו! — שפייט אויס דער גוי און קוקט איהם אן — „טי פאקאשי מניע טשטא־ניבוד אינ־טע־רעס־נא־יע — דריקט דער גוי וויעדער דעם „אינטערעסנאיע".

דאס אידעל מאכט זיך נאך נישט פערשטעהן:

— אה, איך וויים וואו מיר וועלען געהן. מיר וועלען געהן אין נאציאנאל ביבליאטעק. אך, דאס מוז יעדער זעהען, וואס קומט נאך פארין.

— טשטא עטא טאקאיע? — פרעגט דער גוי.

— דארט זיינען דא, „וואסיאקיא ראזניא קניגי" (פערשיעדענע ביכער), אה, זעהר זעהר אלטע און טייערע. דארט זיינען דא אועלכע ביכער, וואס אזא קליינס איז ווערטה טויזענד רובעל, פון נאפאלעאנען — זאגט דער איד, וואס האט ליעב אלעס וואס איז אין פארין צוזורעכענען צו נאפאלעאן'ען.

— ק'טשארטו! — שפייט אויס דער גוי. טי מניע פאקאשי טשטא־ניבוד אינטערעסנאיע, טשאבי סטאילא סמאטריעט (עס זאל ווערטה זיין צו זעהן) — דריקט דער גוי.

דער איד מאכט זיך נאך נישט פערשטעהן:

— אה, יעצט וויים איך, וואס דער גאספאדין וויל זעהען — פאלט דער איד — אהא, יא, מיר וועלען וווייזען דעם גאספאדין דעם „אייפעל־טהורם".

— טשטא עטא טאקאיע? — פרעגט דער גוי.

דאס איז אזא הויכער טהורם, וועו מען שטעהט אויף איהם, זעהט מען גאנץ פארין און די גאנצע אומגעגענד. עס איז זעהר הויך ארויפצופאהרען, מ'פאהרט, מ'פאהרט זעהר הויך, פון נאפאלעאנען.

— ק'טשארטו! — שפייט אויס דער גוי און וועדט שוין בייז — ניעט, דו ביזט נישט קיין פאריזער, דו קענסט ניט פאריז. מען וועט זיך דארפען אומקוקען אויף אן אנדערען פיהרער. „מאסיע, מאסיע!" — שרייט ער צום שווייצאר און וויל אוועק.

— ניעם, גאספאדין, איך וויים וואס דער גאספאדין וויל זעהען, איך וויים. איך וועל דעם גאספאדין וווייזען וווי אזוי... און ער שפרינגט

דער איד, א מאנערס, א קליינס, אין גאנצען מיט א הארץ־פעהלער און א געשוואלענעם לעבער, מאכט זיך נליידיג דעם קאפעלוש, א פערדרעה די וואנסעם מעשה פראנצויז און — אריין אין האטעל.

— „העי, מאסיע, וואו פארלע ריס?" שרייט אויף איהם דער לאקיי

— דא איז דא א „מאסיע" וואס דארף האבען א רוסישען פיהרער.

פון סאלאן נעהט ארויס א גרויסער רוסישער גוי, מיט א פאר ברייטע פלייצעס, ברייטען קארק און א גרויסען בויך, אז דאס אידעל זעהט אויס א קארליק נענען איהם — און דער לאקיי ווייזט דעם גרויסען פריץ אויפ'ן אידעל.

— ס'ע ט'ען ריס, פארל ריס! (דאס איז א רוס, רערט רוסיש).

דער ברייטער, הויכער גוי בעטראכט דאס אידעל, ווי מען בע־מראכט עפעם א חפץ וואס מען וויל קויפען, קראצט זיך מיט איין פינגער אין דער בארד און פרענט איהם:

— טשטא, רוסקי?

— דא, נאספאדין, רוסקי.

— כא־רא־שא — ציהט אויס דער מאסקווער סוחר.

— נו, וואס קענסטו מיר אינטערעסאנטעם ווייזען אין פאריז, טשטא־ניבוד אינטערעסנאיע?

— אה, איך קען פאריז גוט, פון שטענדיג אן דא נעווען, כמעט דא געבוירען נעווארען.

— טשטא, פראנצוז? — פרענט איבער דער גוי.

— ניעט, ניעט, רוסקי, רוסקי — כאפט צוריק דער איד די ווערטער — נור שוין לאנג דא, איך קען פאריז גוט.

— נו, וואס וועסט מיר ווייזען „אינטערעסנאיע" — לייגט דער גוי דעם אקצענט אויף דעם „אינטערעסנאיע".

דער איד האט באלד פערשטאנען, וואס דער גוי מיינט, ער האט איהם דערקענט אין די קליינע שווארצע אויגעלאך, וואס לויפען ארום, אין דעם גרויסען פנים מיט דער בארד, נור דער איד מאכט זיך ניט ווייסענדיג, ווי ער וואלט מיט איהם אין שטעקעלאך געשפיעלט.

— דעם „לואוור", — יעדער עטראנזשעי (אויסלענדער) דארף זיהן דעם „לואוור" — זאגט דער איד. — זעהר אינטערעסאנט.

— טשטא עטא טאקאיע? — פרענט דער רוס.

מ'האט דערלאנגט שאמפאניער. דער גוי האט אנגענאסען דעם איד: נא, טרינק, אינטערעסאנט. דער איד, וועלכער האט געהאט א געשוואַ־ לענע לעבער און אלקאהאל איז געווען פאר איהם געפערליך, האט שוין געהאט אפגעמאכט מיט דער מאדאם אז איהם זאל מען דערלאנ־ גען אנשטאט א גלאז, א פערגלייזט טעפעל מיט מילך אז מען זאל נישט אנזעהן פון דרויסען וואס ער טרינקט, און דער איד האט זיך געמאכט אז ער טרינקט שאמפאניער און האט געטרונקען די מילך.

— שאמפאניער! — האט דער צוהיצטער גוי געשריען — פאר אלע, פאר זיי דרינען אויך! איך בעצאהל — האט ער ארויסגעווארפען דעם טייסטער מיט געלד.

— שאמפאניער — האט דער אידעל נאכגעשריען און מען האט איהם דערלאנגט נאך א טעפעל מיט מילך.

— א עטא טשטא? — פרעגט דער גוי, בעמערקענדיג זיין טעפעל.

— איך האב ליעב צו טרינקען שאמפאניער פון א טעפעל, נישט פון קיין גלאז, ס'איז ביי מיר אזא געוואהנהייט.

— עי, יעוורעי, ניע מאשענישאי! געגאר נישט, געגאר נישט — שרייט דער גוי און גיסט די מילך פון דעם טעפעל ארוים, געגאר נישט!

דער אידעל האט נעבאך ביטער אפגעקרעכצט, געגעבען א קרעכץ און געמאכט זיך טרינקען.

— טרינק, טרינק, געגאר נישט! — שרייט דער גוי און נויט איהם.

— איך טרינק דען ניט—שמייכעלט דער איד.—זאל נאר דער גא־ ספאדין אזוי פיעל שטעלען, מען דארף מיך בעטען שאמפאניער צו טרינקען? — שמייכעלט דער אידעל גיט א קרעכץ און טרינקט.

— יעשטשא ראז! — שרייט אוים דער גוי — אויך דעם וואס ס'טהוט זיך אין דער צווייטער שטוב, נאר א הונדערטער — ווארפט ער פון טאש — יעשטשא ראז!

יעצט האט שוין דער גוי גענומען דעם קלייגעם אידעל צו זיך און געווייזען איהם וואס עס טהוט זיך אין דער צווייטער שטוב.

— סמאטרי, סמאטרי — שרייט אוים דער גוי און ווייזט איהם מיט דער האנד.

— אטשען, אטשען אינטערעסנא — קוקט דער איד אוועק און בע־ האלט זיך אויסצושפייען.

אונטער צום גוי און רויטט איהם עפעס איין אין דעם אויער און גיט א וואונק מיט די אויגלאך.

— אזוי רעדט — זאגט דער גוי, דאס איז אינטערעסאנט. קום, פיהר מיך.

יעצט האט דאס אידעל אויסגעשפיגען און געמאכט א זויערע מינע און געברומט פאר זיך: „אוי, גוים, גוים, אלע וויל'ען זיי דאס זעהן, אלע!" און צום מאסקוויטש מיט א לאבענדיג פנים'ל: „עטא אינטערעסאנט, אטשעז אינטערעסנא!" — ווינקט דער איד מיט די אויגעלאך.

— פאיעזשאיעם, בראט, פאיעזשאיעם, קלאפט דער מאסקוויטש דעם אידעל אויף די פלייצעם און זיי נעהמען א אטאמאביל און פאהרען.

— וואו אהין זאל ער פאהרען? — פרעגט דער גוי אונגעדולדיג.

— איך וועל איהם שוין זאגען — זאגט דער איד — זאל דער גאספאדין זיך נור פערלאזען אויף מיר. אלעס וועט זיין אין ארדנונג.

ער האט געזאגט דעם שאופער און זיי זיינען פערפאהרען אין אייגע פון די שמוציגסטע, שענדליכע געסלאך אויפ'ן מאנמארטר, אפגעשטעלט זיך פאר א פערדעכטיג הייזל... אריינגעקומען, האט דער אידעל צוגערופען די „מאדאם", געשטאנען מיט איהר אין א ווינקל און ג'סוד'עט זיך, דערנאך געגומען פון גוי א הונדערט-פראנקען שטיק און בעצאהלט, האט מען דעם אידעל אוועקגעזעצט ביי אן אפענעם פענסטער און זיי האבען אריינגעקוקט אין די צווייטע שטוב...

דער גוי איז געזעסען און איז געווארען צופלאמט, דאס פנים צוקאכט ווי ביי אן עשיו, און דער אידעל האט זיך אוועקגעזעצט אן א זייט און גענוואונקען צום גוי:

„א קאק אינטערעסנא, טשטא"! — און הינטען ארום אויסגעשפיגען. געשפיגען און די אויגען פערמאכט, געקוקט אויף א זייט אויפ'ן באלקען, אויפ'ן וואנט און געשפיגען און גערעדט צו זיך: אנ'אומה, אנ'אומה!....

דער מאסקוויטש האט זיך צופלאקערט, און געגעבען א קלאפ מיט'ן האנד אויפ'ן טיש און געשריען:

— שאמפאנסקאיע!

און דער איד האט נאכגעמאכט מיט דער האנד און נאכגעשריען: שאמפאנסקאיע, מאדאם, שאמפאנסקאיע!

וויסע רויזען.

(ערצעהלונג)

אויף דעם בולוואר סט מישעל, אין קוואַרטאל, וואו עס קלאפט דאס לעבעדינסטע האַרץ פון פּאַריז — זיין יוגענד, זיינען מיר געזעסען דרייַ יונגע לייט פון אלטען אידישען פּאלק, און מיר האבען געראַדט פון דעם, אז די אלטע געטער שטארבען אפּ און קיינע נייע ווערען נישט געבוירען. ארום אונז האט גערוישט די יוגענד. יונגע לייט און יונגע מיידלאַך, צוזאמענגעקליבען פון אלע עקען וועלט, מיט לידיגע קע־שענעס און מיט רייכע הערצער, דרעהען זיך אויף דעם בולוואר און זיי קאבען אוז ברומען, לאבען, רעדען — און זשוזשען, ווי די ביהנען וואס ארום די רויטע ווארימע בלומען. בבל'ס שפּראבען וועדען געראַדט אוז דאך פערשטעהט זיך גוט מיט אנאנד אלעס, וואס קומט דא אהער, ווייל זייער אייגציגע שפּראך איז די ליעבע, וועלבע אלע פערשטעהען. אוז אין דעם טייך פון ליעבע, זיינען מיר געזעסען די דריי אידישע יונגע לייט אוז האבען געראַדט פון די אבנעשטארבענע געטער. אידישע יונגע לייט האבען צו פיעל ג'ירש'ענט פון זייערע זיידעס זייער אמונה אוז האבען תמיד צו טהאן מיט זייער גאט: קריגען זיי זיך ניט מיט איהם, בענקען זיי נאך איהם. אוז אויך דא, וואו די יונגע מיידלאַך, געהילט אין זיידענס, צווישען אונז הונגעריגע אוז דארשטיגע, (הונגעריגע נאך עסען אוז דארשטיגע נאך ליעבע), מיט זייערע אונטערגעפארבטע אויגען אוז בעטלען עסען אוז נאכט לעגער, זיצען מיר אוז רעדען וועגען די געטער.

— מען קען נישט וויסען ווי גאט ווירקט — עס קען זיין זיצען מיר דא אויף סט. מישעל — צווישען די פּאריזער מיידלאַך אוז דער גאט

— ניע מאשענימשאי! — שרייט דער גוי — סמאטרי, סמאטרי — אוך רוקט דאס אידעל נעהנטער צו.

— ווישו, ווישו — קאק אינטערעסנא — אוך עס נוריעט איהם.

דערנאך, ווען ער האט מיט'ן גוי אפגערעדט אויף מארגען נאך א אינטערעסאנטע זאך צו ווייזען, איז דער איד בעקומענריג זיין לויז, אהיים אוועק צום ווייב מיט די קינדער אויף מיטאג. עס איז שוין נאכט געווארען אוך די קינדער וועלכע זיינען פון שוהל א היים נעקומען האבען זיך ביים טיש אויסגעוצט. זיצענדיג ביי זיין טיש מיט די קינדער אוך ווייב, דערמאהנט זיך דער איד אז זיין פרנסה, קרעכצט ביטער אפ אוך זאגט פאר זיך:

— א שווערע פרנסה, שווער קומט אז דאס שטיקעל ברויט, ווייב, שווער....

מען דיר אין דער וואכענם אויך ניט צולאזען, א אידיש קינד, די קעלנער וועלען פעריאגען, אנדערע וועלען צונעהמען דעם פלאץ, ציגר איך אהן די שבת־ליכטלער אין דער היים און לויף מיט דעם קיבירעל ארויס.

— און שבת אין דער פריה?

— וואם זאל איך טהאן? איך מוז נאך די קינדער אליין אויפ־וועקען, אז דער עלטערער זאל נעהן צו דער ארבייט און די אינגערע אין די שוהלען אריין. איך זעה ווי ער נעהמט, מיין עלטערער בחור, די כלים און נעהט צוועק, און איך האב איהם נאך אליין נעוועקט. וואם זאל איך טהאן, ניט וועקען? וועט ער דאך די שטעלע פער־לירען.

— האט איהר נאר ניט מורא פאר דער צווייטער וועלט?

— אודאי האב איך מורא. עס נעהט א שרעקליכער יום הדין: א ראש השנה, א יום כפור; נאר איך וועל איהם זאגען דעם רבונו של עולם אויף דער צווייטער וועלט, אז איך וועל אהין קומען: טאטע, א איד איז שווער צו זיין אין אזא גרויסע שטאדט ווי פאריז. דא קען ניט יעדער איינער פערנינען זיך צו זיין א איד. א ראטשילד יא, ער האט אן אייגענע שוהל ביי זיך אין הויף, פאר זיך אליין. ווילסטו אז איך זאל א איד זיין, טו גיב מיר פרנסה, אז איך זאל נישט דארפען ארומגעהן מיט מיין קיבערל צו די גויים אויף דער גאס, בלומען פערקויפען. מוז איך וויעדער ארומגעהן מיט מיין קיבערל און שבת פערקויפען, קאן איך קיין איד נישט זיין, אז וואו איך וואהן איז ניטא קיין שוהל, נאר א קירכע להבדיל, און וויל איך נעהן א מאל אין שול אריין אויף רוע דריוווערי מוז איך סיי ווי סיי נעהמען א טראמוואי, איידער פאהרען שבת, וועל איך ליעבער אין נאנצען אין שוהל נישט נעהן. אזוי וועלט מען פערנויישט, מען וויסט ניט פון קיין שבת, פון קיין יום טוב. א איד זיין אין פאריז איז א שווערע זאך און אויך א טהייערע זאך, און אז אריכאן קען זיך ניט ערלויבען דערויף. דאס וועל איך זאגען דעם רבונו של עולם אויף דער צווייטער וועלט.

די אידענע האט נעענדיגט מיט א זיפץ און געוואלט שוין אוועקגעהן. צום סוף האט זי אונז אנגעבאטען די בלומען, זיי זיינען געווען וויסע אונשולדיגע רויזען און האלטענדיג די פאנטשקעס אין דער האנד, בעטראכט זי די בלומען און זאגט מיט א קרעכץ:

פון אברהם ווירקט דא דורך אייניעם פון זיינע אנענטען אוו דער סט. מישעל קריגט דורך איהם אנ'אנדער פנים.

— דורך דעם גאט פון אברהם?

— יא.

— ווילט איהר זיך איבערצייגען א קליניגקייט, אט וועט איהר באלד זעהן, זאגט מיין פריינד.

— ?

— ווארט א מינוט.

גיט א ווינק — עס ווייזט זיך פאר אונז די פרוי מיט דעם קארב בלומען. וואס פערקויפט אונז יערען טאג פאר די פראנצויזישע מיידלאך, וואס זיצען נעבען אונז אוו הערען אויס אונזער געשפרעך אויף א שפראך וואס זיי פערשטעהן נישט אוו עס איז זיי גאנץ גלייכגילטיג וועגען וואס מיר רעדען אוו וואַרטען נור אז מיר זאלען זיי צו אבענד־ברויט בעטען.

די פרוי הויבט אן צו אונז רעדען פראנצויזיש.

— שאדט נישט, זאגט דער יונגער מאן צו איהר, וועלכער האט זי צוגערופען, — איהר קענט רעדען מיט אונז אידיש.

די פרוי קוקט זיך מיט מורא ארום אוו פרעגט אויף אידיש:

— אידען?

— זייט איהר א אידיש קינד? — פרעגען מיר זי אלע — אוו מיר האבען ביז אהער ניט געוואוסט.

— א געוועזענע — ענטפערט די אידענע פערשעהמט.

— וואס, ג'שמד'ט? — פרעגט איינער פון אונז.

— חלילה, — שפייט אוים די אידענע. אלע שונאי ישראל, אזוי נעפאלען זאל איהר שוין זיין?!

— נור פאר וואס רופט איהר זיך א געוועזענע?

— וואס דען בין איך, א אידיש קינד? — קרעכצט די אידענע — איך פערקויף אין שבת אוו האנדעל אין שבת אוו וויים ניט פון קיין יום־טוב, פון קיין שוהל אזוי, פון קיין תחינה זאגען, מיט וואס בין איך א אידיש קינד?

— פאר וואס? פרעגען מיר.

— פאר וואס? וואס זאל מען טהאן. דער מאן איז אוועק, איבערגעבליבען מיט די קינדער אליין, מען דארף דאך די שוואלבען ברויט געבען, געהען דאך אין שוהל. גענה נישט שבת ארוים, וועט

מיר געהיילִיגט, ריין און אונשולדיג, און איך דאנק גאט איבער דעם שבת, וואס לייגט זיך ווי א זיסער תאוה'דיגער ווינד איבער סט. מישעל.

אזוי בענשט די אידענע שבת־לִיכט מיט איהרע ווייסע רויזען אין דעם סט. מישעל.

און ווער וויייסט, אויב איהר שבת איז נישט ביים גאט פון אברהם אנגענומען ווי א הייליג געבעט, און וויפיעל נשמות זי דערהייבט מיט איהר קדוש השבת.

— וועז ניט די רויזען, וואלט איך גאר ניט געווען געוואוסט, אויב עס איז היינט שבת אדער א וואכען טאג.

— די רויזען? ווי הייסט די רויזען?

די אידענע ווערט פערשעהמט און זאגט מיט א נידרינע שטים, ווי זי וואלט מורא געהאט, אז די מיידלאך, וואס זיצען נעבען אונז זאלען ניט הערען איהר סוד:

— יא, די רויזען, זעהט איהר, א גאנצע וואך פֿארקויף איך רויטע רויזען — און פרייטאג אבענד האב איך מיר אבגעמאכט, זאל איך נור פערקויפען וויסע רויזען, דאס איז מיין סימן, און דורך דעם דערמאהן איך מיך, וועז איך קוק אויף די וויסע רויזען, און וויס, אז עס איז שבת אויף דער וועלט — איך וויס, ווי זינדיג איך בין.

מיר האבען זיך ארומגעקוקט אויף סט. מישעל. אויף אלע מיי־דעלשע ברוסטען האבען וויסע רויזען געבליהט, אין די הענד וויסע רויזען און ווי אונשולדיגע יונגע טייבעלאך, האבען די וויסע רויזען אויסגעלויכטען פון די געפארבטע געזיכטען, — פון די לאכענדע, פער־שארטע אויגען, פון די טאנצענדע בעוועגליכע הענד — און געהאלפען מיטווירקען און מיטציהען אין די וויכע ארעמס פון די יונגע פאריזער מיידלאך.

— נו, זאגט מיין פריינד, וועז די אידענע איז אוועק — איז עס נישט וואהר, וואס איך האב געזאגט אז דער גאט פון אברהם ווירקט דורך איינעם פון זיינע אנענטען, אפילו דא, אויף סט. מישעל, אין ברענענדען קעסעל פון זנות און תאוה — פון יונענד און ליעבע. אומעטום איז דא גאט, אומעטום ווירקט ער — הינטער ארום. איז עס ניט אין דער שוהל, איז עס אין דער גאס, אין געהיים, דורך איינעם פון זיינע אנענטען.

און פון דענסמאל אן, וועז איך געה אויפ'ן סט. מישעל און דערזעה די וויסע רויזען אויף די ברוסטען פון די מיידלאך, וויס איך, אז עס איז שבת אויף דער וועלט — ריין וועלען מיר דאן די זנות־מיידלאך, ווי צניעות'דיגע אידישע כלות, אויף וועלכע עס רוהט דער חן פון שבת. איך האב דאס געפיהל, אז איבער סט. מישעל פאכען וויסע, אונשולדיגע טויבען מיט זייערע פליגלען, א ברכה פון קדוש השבת האט אויסגע־שפרייט זיינע פליגעל איבער דעם רוישענדען לעבען און אלץ ווערט

געווארען א משפחה'דיגער, און איהם ארויסשיקען פון שטוב איז שוין געווען אונמעגליך.

דאס איז ניט געווען א קליין הינטעלע, א אונבעהאלפענס, וועלכעם מען האט ליעב דערפאר, ווייל מען האט דארויף רחמנות. נייז. דאס איז געווען א גרויסער שטארקער הונד, א געמישטער בערנאנדינער, שוין ניט קיין יונגער, האט שוין געמוזט פיעל דורכמאכען אין זיין לעבען, וואהרים זיין בעל הבית איז געווען אן אוואנטוריסט און האט דורכגעריזט מיט זיין הונד פראנקרייך, און איז געווען מיט איהם איבער ימים און איבער וועלדער.

דער הונד האט זיך אויף ביי זיין נייעם בעל־הבית, ביי מיר, נעזוכט צוערשט עהרליך צו פערדיענען זיין שטיקעל ברויט, מיט דעם וואס ער האט געוואלט ניצליך זיין אין דער בעל־הבית'ישקייט. אבער ער האט זיך ביי מיר גאר ניט געקענט ניצליך מאכען. צו היטען איז ניט געווען וואס. מיר האבען געוואהנט אין א קלייגע ארימע הייזקע, און עס איז ניט געווען וואס צו גנב'ענען. און אריינגעקומען זיינען צו מיר אויף נור היימישע בעקאנטע און פריינד, צווישען וועלכע דער הונד האט צוערשט בחנם געזוכט א פיינד, אויף וועלכען זיך ארויפ־צואווארפען. אבער נאכדעם ווי ער האט א פאאר מאל געקריגען קלעפ דערפאר וואס ער האט מיר פעריאגט מיינע פריינד, מיט זיין האסטיגען בילען, האט ער זיך איינגעשטילט און בעקאנט געווארען מיט מיינע פריינד. אויף געיעג האב איך איהם ניט גענומען, קיין גנבים, אויף וועמען אנצופאלען, האט ער ניט געהאט — איז איהם קיין אנדער זאך ניט איבערגעבליבען, ווי נור צו שפיעלען זיך מיט מיין קינד, וועלכער איז אייגענטליך געווען זיין איינציגער פריינד און האט אויף איהם אויפגעפאסט. ער איז געווארען זיין שפיעל־קאמעראד. עס איז געווען א רחמנות צו קוקען, ווי דער שטארקער גרויסער הונד גיט זיך אב מיט אזעלכע נארישקייטען, ווי ציהען מיט'ן עק א גאנצען קאסטען מיט קעץ, אין וועלכען מיין אינגעל האט איהם איינגעשפאנט ביים עק. ער האט גערולדיג איבערגעטראגען די חרפה. וועלענדיג זיך מיט עטוואס ניצליך מאכען און עהרליך פערדיענען זיין עסען — האט ער מיטגעמאכט די אלע קינדערשע נארישקייטען, צו וועלכע מיין אינגעל האט איהם געטריבען. און עס האט אויסגעזעהן ווי אן ערוואקס־סענער ערנסטער מענש פערקויפט קינדישע שפיעלצייג צוליעב פרנסה.

א הינטישע נשמה.

(א מעשה מיט א הונד).

אין די נאכבארשאפט, הינטער פאריז, וואו איך האב געוואהנט בעפאר דער קריעג האט אויסגעבראכען האט זיך געוואלגערט א הונד, וועלכער איז מיר נאכגעלאפען יעדעם מאל ווען ער האט מיך דערזעהן. געווען איז עס דער הונד פון אונזער'ן א שכן, דעם גערטנער וועלכער איז נעשטאדבען אהן יורשים. די רעגיערונג האט צוגענומען זיין פערמעגען, אבער ניט בעזארגט זיין יורש, דעם הונד. דער הונד האט געפונען פאר נאטירליך צוגעהן צו מיר, אלס צו דעם נאהענטסטען שכן, אז איך זאל איהם צונעהמען.

אבער איך האב קיין גרויסען חשק ניט געהאט אריינצונעהמען אין מיין הויז נאך א לעבעדינע זאך. א לעבעדיגע זאך קען אוועק־שטארבען. דאן האט מען א צובראכען הארץ. פלעג איך דעם הונד פון דער שוועל אוועקיאגען.

האב איך אבער א אינגעל, איז ער א פריינד פון אלעם לעבעדיגען. אלע הינד, אלע קעץ און אלע פייגעל זין דער נאכבארשאפט קענען איהם און ער קען זיי ביים נאמען. און איידער איך האב זיך ארומ־געקוקט, איז מיין זוהן אריינגעריטען אויפ'ן הונד'ס רוקען אין מיין הויז אריין. ער האט איהם ערגעץ־וואו פערשטעקט אין געהיים אין דער קיך, אז איך זאל ניט וויסען. דערנאך, אז איך בין געוואהר ג־ווארען פון דעם הונד, איז ער שוין נעווען ביי מיר אין הויז א מיט־גליעד, אלע האבען זיך שוין געהאט צוגעוואהנט צו איהם. ער האט זיך שוין געהאט אריינגע'ננב'עט אין אונזער לעבען אריין. ער איז

נור מיין אינגעל האט איהם פערשטאנען, און ארומכאפענדיג דעם הונד ביים קאפ האט ער זיך אננעהויבען מיט איהם צו קוליען איבער'ן גראז, און זיי האבען ביידע געשריען:

— האב־האב, האב־האב.

און זיי האבען ביידע זיך פערשטאנען.

פון גאר ניט האבען וואס צו טהאן, איז דער שטארקער הונד פעטט געווארען, און פויל. איבריגענס האט שוין די עלטער געפאדערט דאס איהריגע, און ניט האבענדיג מיט וועמען זיך צו שפיעלען דעם ערשטען האלבען טאג, ווען דער אינגעל איז אין שולע, איז דער הונד געלעגען און געשלאפען. נור קוים איז געקומען דריי א זייגער, ווען די קינדער גההען פון דער שולע, האט מען דעם הונד שוין מעהר אין שטוב ניט געקענט איינהאלטען. ער האט גאריסען די וועגד, די טהיר, מען האט איהם געמוזט אוים דער שטוב לאזען. דער הונד איז געלאפען צו דער שולע, אוועקגעלעגט זיך פאר דער שוועל פון דער שולע און אבגעווארט ביז דער אינגעל וועט ארויסקומען. אזוי איז עס געווען יעדען טאג. מיין אינגעל האט איהם שוין אננעטראפען בייס ארויסגאנג און איז אהיים געקומען צו לויפען. און אזוי ווי דער הונד איז געווען פערנומען טראגענדיג אין מויל די שול־ביכער, האט מיין אינגעל פאר איהם געבילט, ארויסגעלאזט די פריעדען־געשרייען. אזוי זיינען זיי געלאפען איבער דער גאס פון דער שולע אהיים, צוואויסענדיג געבען, אז דער האלבער פרייער טאג איז אננעקומען.

דערנאך האבען זיי זיך ביידע ארומנענומען און אננעהויבען קוליען זיך איבער'ן גראז, ביז זיי זיינען מיעד געווארען, אוועקגעזעצט זיך אין א ווינקעל פון גארטען.

און אז איך האב געזהען, ווי זיי זיצען אין א ווינקעל פון גארטען און רעדען צוויישען זיך, האט זיך מיר געדאכט, אז דער הונד איז אן אלטער וואנדערער, וועלכער האט זיך אויך זיינע לעצטע טעג אבגעשטעלט ביי מיר אין הויז און דערצעהלט מיין קינד פון אלעם וואס ער האט דורכגעמאכט דורך זיין רעש'דיג לעבען.

און עס איז מיר קיין וואונדער ניט געווען וואס א הונד קען דערצעהלען...

טהיילמאל שלעפענדיג מיט'ן עק דעם קאסטען מיט די קעץ און נעדולדיג פערטראגענדיג די שמיץ פון דער בייטש, מיט וועלכער מיין אינגעל האט איהם געשלאגען, איז ער ערנסט געווארען. זיינע אויגען האבען זיך האלב פערגלייסט, די גרויסע אויערען האבען זיך איהם אראבגעלאזט און ער האט פערריסען מיט די דעליקאטע פייכטע נאז אין דער הויך. אין זיין בליק איז דענסטמאל נעלעגען א פערראכטענדער, פיליאזאפישער שמייכל צו אלעמען און צו אלצדינג, ווי ער וואלט זאגען: איך וויים ווי נאריש איהר זייט' נור איך טהו עס וויל איך וויל פון אייך אייער ביסען ניט אומזיסט — איך וויל מיר איהם פערדיענען מיט אלע נארישקייטען.

איבריגענס איז ער געווען זעהר גוט פרייגד מיט מיין קינד. א הונד איז אויך ניט מעהר ווי א לעבעדיגע זאך, און ער האט אונזער פערשאלטענע נאטור צונויפצואוואקסען זיך מיט לעבעדיגע נפשות. און קוים האט ער זיך צוגעוועהנט צו מיין אינגעל, האט ער איהם ליעב גענראגען. מען האט זיי תמיד געזעהען צוזאמען. און איך האב מיין אינגעל ניט געקענט אבריסען פון הונד. אלעס וואס ער האט געהאט אויפ'ן הארצען, האט מיין אינגעל קיינעם ניט פערטרויט, נור זיין פרייגד דעם הונד. קוים איז ער נור אהיים געקומען פון דער שולע האט ער זיך מיט'ן הונד ארומגעוואלגערט איבער'ן גרינעם פעלד פאר מיין הויז און האט אין דעם הונד'ס אויער אריינגערעדט:

— דו ווייסט, דער לעהרער האט אויך מיר היינט געשריען, און ער האט גענאגט, אז ער וועט שרייבען דעם מאטען.

אדער, אז איך פלעג אוועקפאהרען פון דער היים און א לאנגע צייט נישט שרייבען, און דער אינגעל האט דערפיהלט מיין וויב'ס טרויעריגקייט, האט ער דעם הונד דאס דערצעהלט:

— דו ווייסט, דער מאטע איז אוועקגעפאהרען, קומט ניט אהיים, שרייבט ניט קיין בריעף, די מאמע איז זעהר טרויעריג.

און דער הונד, דערהערענדיג דאס, האט געקוקט אויף איהם מיט האלבע, פערגלייסטע אויגען, אראבגעלאזט די אויערען און אויסגעשטעלט די נאסע דעליקאטע נאז, און אנגעהויבען פלוצלינג צו בילען:

— האב־האב, האב־האב. ווי ער וואלט זיך עפעס אויף וועמען זיך בייזערען.

איבערגעבליבען, האבען זיך געריכט אויף שלעכטע טעג און ניט געוואלט נעהמען אויף זיך נייע פליכטען צו א לעבעדינע זאך, וואס מען דארף געבען עסען, וואו מען וויסט אליין ניט צו מען וועט האבען פאר זיך אליין דאס שטיקל ברויט. איהם מיט מיר מיטנעהמען, האב איך ניט געקענט. איך האב ניט געוואוסט וואוהין צו געהן מיט מיין פאמיליע אין וואוהין דער גורל וועט מיך פערטראגען אין די טרויערינע טעג. און ווי אזוי זאל איך נאך מיט מיר מיטפיהרען אן איברינע לעבעדיגע זאך, וואס בעדארף זיין פלאץ און זיין עסען? איך האב מיר ניט געקענט קיין עצה געבען. אוועקגעהן און איבערלאזען דעם הונד אין פערשלאסענעם הויז, האב איך אויך ניט געקענט—דער הונד האט יעדען אויגענבליק דערמאהנט, אז ער איז א לעבעדיג נפש און ער געהערט צום הויז. ער האט נעהאלטען אין איין לויפען אין ווינקל און געקלאגט, געקלאגט מיט זיין הארצריייסענדען הינטישען שטום־לשון: וואו וועל איך מיך אהינטהאן? וואו וועל איך מיך אהינטהאן?

מיר האבען אבגעלעגט די רייזע אויף א טאג, אויף צוויי, עם האט אבער שוין ווייטער ניט געקענט דויערען. די דייטשען האבען זיך נעטראגען מיט א שטורם, און די פאניק איז וואס אמאל גרעסער נעוואורען. און איך האב זיך דעם אבענד געקריגעט מיט מיין פרוי, און געשריגען אויף מיין אינגעל, פארוואס זיי האבען אריינגענומען דעם הונד אין שטוב אריין.

— מיט קיין לעבעדיגע זאך טאר מען זיך ניט פערבינדען. א לעבעדיגע זאך וואקסט זיך צו צו א צווייטע לעבעדיגע זאך, ווי פייער מיט פייער און וואסער מיט וואסער, און מען קען זיך דערפון ניט אבשיידען, — האב איך נע'טענה'ט צו מיין פרוי.

דער הונד איז דעם אבענד שטיל נעוואורען. ער איז געלעגען אין א ווינקל, האלב פערגלייסט די אויגען און צוגעהערט זיך צו דעם נעשפרעך וואס מיר פיהרען. ער האט פערנומען די בייזע בליקען, וואס מיר שיקען אויף איהם: וואס צוליעב איהם מוזען מיר דא פערבליבען אין דעם פערשלאסענעם ארט, און נאך חלילה צו די דייטשען אריינפאלען — און אין דעם אבענד איז דער הונד נאר אנדערש געוואורען. ער האט אויסגעשטילט דאס בילען, געלעגען א געוויסע צייט און פערנומען געוועזן אין הינטישע פילאזאפישע נאכ־דענקען. דערנאך האט ער זיך אויפגעהויבען, צוגענאנגען צו מיר, נע־

אין א שעהנעם טאג האט אויסגעבראכען די מלחמה. און די דייטשען האבען זיך ווי א בייזער שטורמווינד געטראגען נאך פאריז. און אינאיינעם מיט דער איבריגער בעפעלקערונג איז אויך אונז די פאניק בעפאלן, און מיר האבען זיך געהיים צו פערלאזען דאס ארט וואס איז נעשטאנען אין נעפאהר אריינצופאלן צו די דייטשען. דער הונד האט דערפיהלט, אז עפעס וואס האט פאסירט איבער דער וועלט. ער איז אויך אנגעשטעקט געווארען מיט דער אלגעמיינער אונרוהיגקייט, און דער הונד איז געלאפען פון מיר צו מיין פרוי, פון מיין פרוי צו מיין קינד, האט אלעמען געקוקט אין די אויגען אריין, און געפרעגט: „וואס?" קיינער האט איהם ניט געקענט זאגען, וואס עס איז געשעהן, און אפילו וועו מ'וואלט איהם שוין יא געקענט צו פערשטעהן געבען, האט קיינער צו איהם קיין צייט ניט געהאט. אז מיר האבען אנגעהויבען איינפאקען די זאכען (עס איז שוין די העכסטע צייט געווען. די דייטשען זיינען געווען צוואנציג מיל פון דארף), איז דער הונד נאך מעהר אונרוהיג געווארען. ער איז געלאפען פון איין ווינקל צום צוויטען. צו יעדען צוגענאנגען, געלעגט זיך אונטער די פים און געשמעקט, און געפרעגט מיט די אויגען. צום סוף האט ער זיך אוועקגעלעגט ביים קאסטען, ביי וועלכען מיר זיינען געשטאנען און גענאפאקט, אריינגעלויגט דעם קאפ צווישען די פים און אנגעהויבען צו קלאגען מיט אזא ריהרענדען שטומען געווין, אז עס האט דאס הארץ צושניטען. מען האט דאס דייטליך געקענט הערען, ווי דער הונד רעדט אויף זיין לשון: „וואס וועט מיט מיר דער סוף זיין? און וואו לאזט איהר מיך?" מיר האבען וויטער נארניט געקענט טהאן. איך האב געגומען דעם הונד ביים קארק און ארויסגענאנגען מיט איהם צו שכנים, און געבעטען זיך מען זאל דעם הונד צונעהמען. דער הונד האט געוואוסט וואהין און צו וואס איך פיהר איהם, און צו יעדען שכן צו וועלכען איך האב איהם אריינגעפיהרט, האט ער זיך אונטערגערוקט, געקוקט אויף איהם מיט בעטענדע הינטישע אויגען, גענלעקט איהם די פים, ווי ער וואלט זיך בעטען: „נעהמט מיך צו, נעהמט מיך צו, איך וועל עהרליך דיענען... נור קיינעם איז ניט דער קאפ נעשטאנען צום הונד. די מעהרסטע אינוואהנער האבען אויסגעפאקט זייער האב און גוטס און פערלאזט דאס דארף פאר די אימה פון די דייטשען, וואס איז זיי בעפאלן. און די וואס זיינען

א פערשוואונדענער מאן.

(ערצעהלונג).

אין די נאלעריע פון די פערשוואונדענע מענער איז געווען אנ־
געגעבען זיין בילד, א סימפאטיש־אינטעליגענט געזיכט פון א אידישען
ארבייטער, דארונטער איז געווען צוגעשריעבען: „פנחס נאלדמאן,
קומט פון שטעדטעל קאלושין, אין פוילען, אבט יאהר אין לאנד, פיער
יאהר פערהיראט, איבערגעלאזט א ווייב מיט צוויי קינדערלאך, וועלכע
געהן אוים פאר א שטיקעל ברויט. ווער עס וויסט פון איהם דער
זאל צו וויסען געבען". דאס געזיכט פון דעם געזוכטען מאן איז מיר
פארגעקומען בעקאנט, און איך האב זיך אויף דעם בילד מעהר אב־
געשטעלט ווי אויף די אנדערע. איך האב מיך ניט געקענט דערמאהנען
וואו איך האב דעם יונגענמאן בעגעגענט. נאר מיך האט זעהר פער־
וואונדערט, וואס דער יונגערמאן, וואס האט אזא בליק, לויידענד
געזיכט, מיט גרויסע דערשראקענע אויגען (איך האב עס עדענקט פון
פריהער), זאל האבען אזא פערשטיינערט הארץ און איבערלאזען א פרוי
מיט צוויי קינדער און ניט זארגען פאר זיי. איך האב איהם באלד
פערגעפען. נור איינמאל, אין א פארנאכט, ארויסגעהענדיג פון מיין
וואהנונג אויף אן אייזאמען שטעגעל, וואס פיהרט אויסער דער
שטאדט ארויס, האב איך בעגעגענט א מענשען גענענדיג אייזאם,
אין א זייט, קוקט זיך מיט שרעק אום, אויב מען גענט איהם ניט
נאך, און קוקט מיך אן מיט בעטענדע, חשד'יגע אויגען. איך האב
איהם באלד דערקענט. איך האב זיך אויך דערמאהנט פון וואנען
איך קען איהם. אז דאס איז דער זעלבער יונגערמאן וואס זיין בילד
איז געווען אין די נאלעריע פון פערשוואונדענע מענער, וועלכען איך

לעקט מיר די האנד, בעשמעקט מיר און אוועקגענאנגען. צוגענאנגען צו מיין פרוי און דאס זעלבע געטהאן. לענגער זיך אבגעשטעלט ביי מיין פרוי, געקוקט איהר לאנג אין די אויגען אריין, בעטענדיג זיך עפעס. מיין פרוי האט איהם געגלעט איבער'ן קאפ, איז ער צופריעדען געווען און איז אוועקגענאנגען, צוגעקראכען צו מיין שלאפענדען אינגעלע, איינגעקארטשעט זיך אין א ווינקעלע פון זיין בעט און לאנג געלעגען.

צו־מארגענס אין דער פריה, אז איך האב זיך אויפגעכאפט, האב איך געפונען דעם הונד אויסגעצויגען מיט אלע פיער אויף דער שוועל פון מיין טהיר, דעם קאפ ארייגעשטעקט אין דער שווערער טהיר פון קאריידאר, און ביי די זאוויעסעם זיך פערטשעפעט און צוגעדישעט דעם האלז.

דער הונד האט זיך דאס לעבען גענומען, — האט עס מיר נעגעבען א שוידער איבער די ביינער.

זיינע אויגען זיינען ניט געווען פערמאכט, נור געשוואלען און ארויסגעזעצט, אין זיינע שווארצ־אפעל האט זיך מיין פנים אבגעשפיעלט, און עס האט זיך מיר געדאכט, אז דער הונד זאגט צו מיר: „דיך בעפרייט!"

און איך מיט מיין גאנצען מענשען שטאלץ בין פערשעהמט גע־ווארען פאר א טויטען הונד.

איך האב ארויסגענומען די צייטונג און איהם געוויזען די אנאנסע פון זיין פרוי.

— שוין געזהן — האט דער יונגערמאן אבגעשטופט מיט דער האנד — מיין קינד רופט מיך, פרעגט אויף מיר, איך וויים... — און דער שמייכעל איז ניט אראב פון די ליפען.

— וואס, עס איז ניט וואהר?

— יא, עס איז וואהר. מען האט בעצאהלט, האט מען געררוקט. נור ניט מיין וויב האט עס געשריעבען און ניט מיין קינד פרענט נאך אויף מיר.

— עס איז ניט אייער פרוי און אייער קינד?

— אין אמעריקא האט מען ניט קיין וויב, אוו מען האט ניט קיינע קינדער — האט דער יונגערמאן אבגעענטפערט קורץ און שארף.

— עס איז דאך אזוי פיעל מענשען...— ווי איך זאגען.

— אזוי פיעל מענשען... איך בעט אייך, — וועגדעט זיך צו מיר דער יונגערמאן, אז איהר ווילט אנווייזען אויף מיר וויזט אן. עס איז וואהר: איך בין אנטלאפען פון מיין וויב און קינד. איהר האט עס רעכט צו טהאן אלס אנשטאנדיגער מענש. איך בין א פערברעכער נאכ'ן אמעריקאנעם געזעץ. אז איהר ווילט עס ניט טהאן, טא לאזט מיך צורוה.

דעם טאג האב איך מיט איהם מעהר ניט גערעדט. מיר האבען זיך אבער געטראפען טאג־איין, טאג־אויס. איך האב אויף איהם ניט אנגעוויעזען, און ער האט אויפגעהערט מורא צו האבען פאר מיר. מיר פלעגען זיך בעגענענען ווי גוטע אלטע בעקאנטע און פערפיהרען געשפרעכען וועגען אלעס אין דער וועלט, נור ניט וועגען זיין פרוי מיט די קינדער. עס האט זיך ארויסגעוויזען, אזוי ווי זיין געזיכט האט עדות געזאגט אויף איהם, אז ער איז זעהר אן אינטעליגענטער יונגערמאן, א בעלעזענער, און ער האט מיך נאך מעהר פעראינטערעסירט. און איינמאל וועז איך האב אין די צייטונג וויערער געלעזען א האריי־רייסענדע אנאנסע וועגען די קריטישע לאגע פון זיין פרוי מיט איהרע קינדער, האב איך בעשלאסען צו פערפיהרען מיט איהם א געשפרעך אוז, ווי וויים מענליך מיט גוטען צו ווירקען אויף איהם, אז ער זאל צוריקגעהן צו זיין פאמיליע און וויערער זיך איינשפאנען

פלעג צייטענווייז בעגעגענען אויף דעם איינזאמען שפאציער, וואס איז וויסט פון מענשען, און וואס ביז איצט האב איך נאר ניט איז בעטראכט געווען.

און כדי ניט איבערצושרעקען דעם אנטלאפענעם, האב איך איהם דאס מאל ניט מעהר אנגעקוקט ווי אן אנדערס מאל, און איך האב איהם דורכגעלאזט ווי אונבעמערקטערהייט.

אין א פאאר טעג ארום האב איך וויעדער אין די צייטונג געלעזען אן אנאנס פון דער פרוי פון דעם יונגענמאן: „פנחס, קום אהיים. פארוואס ביזטו אוועק פון מיר? דאס קינד ווייניט אוז פרעגט וואו איז פּא, אוז איך וויים איהם ניט וואס צו ענטפערען". איך האב ביי מיר בעשטימט, אז איך וועל דעם יונגענמאן די צייטונג ווייזען מיט דער אנאנס. איך האב די צייטונג צו מיר גענומען אוז בין ארויסגענאנגען אין דער בעשטימטער שטונדע אויף דעם שפאציער, וואו איך פלעג איהם בעגעגענען. ער איז געזעסען אויף א שטיין, אין מיטען פעלד, אוז איז געווען פערטיעפט אין א בוך. איך האב שוין פריהער אייניגע מאל איהם בעגעגענט לעזענדיג, אוז ס'האט מיך נאך מעהר פערוואונדערט, וואס אן אינטעליגענטער מענש, וועלכער האט די בעדערפענישׂ ביכער צו לעזען, קען איבערלאזען א פרוי מיט קינדער אוז זיך מיט זיי ניט אינטערעסירען. איך האב זיך אונטערגענב'עט הינטער איהם, ער זאל מיך ניט בעמערקען, אוז געשטעלט זיך הינטער זייגע פלייצעם אוז אויסגערופען:

— פנחס גאלדמאן!

ער האט זיך מיט שרעק אומגעקוקט, בעמערקט מיך, א שמייכעל איז פערגליווערט געווארען אויף זיינע ליפּען אוז האט געואגט קאלט, מיט פעראכטונג:

— איהר האט דאך מיר שוין לאנג נאכגעשפירט. פארוואס האט איהר ניט ביז איצט אויף מיר אנגענעבען? נעהמט מיך, איך בין גרייט.

— איך האב אייך ניט נאכגעשפירט, אוז איך בין אויך ניט געקומען אייך צו ארעסטירען, עס איז ניט מיינע ביזנעס. נור איך האב אייך געוואלט ווייזען אז אנאנס וועלכע וועט אייך פעראינטערעסירען, אוז וועלכע איהר האט וואהרשיינליך ניט געזעהן.

נאנצען טאג שווערען יאר. בעטראכט עס גוט. בעטראכט מיין לע־
בען און מיין פאטער'ס פאמיליען־לעבען און איהר וועט פערשטעהען.
— איך האב חתונה געהאט, — הויבט אן דער יונגערמאן, מיט א
טרויעריגען, ניעדערגעשלאגענעם טאן — ווי אלע אנדערע היינטיגע
יונגע לייט, אויס ליעבע. מיין פאטער אין קליינעם שטעדטל.
דארט אין דער היים האט ניט חתונה געהאט אויס ליעבע. איך
געדענק ווי מיין מאמע א קראנקע, וועלכע איז אבגעלעגען איהר
נאנצען לעבען אין בעט, פלעגט צייטענווייז לאכען אויס מיין טאטען.
וועז ער איז אהיים געקומען פון מארק א מיעדער שלעפענדיג די זעק
מיט ווייץ: „ער האט זיך דאך געדונגען מיט'ן טאטען וועגען נדן.
ער האט געקריגען נדן מיינע קראנקע פיס — א שהנעם נדן, וואס?"
מיין פאטער האט ניט געקענט מיין מאמען פאר דער חתונה, זיי האבען
חתונה געהאט, ווי מען פלעגט חתונה האבען בייא אידען אין קליינע
שטעדטלאך — ווייל טאטע־מאמע האבען זיך אויסגעלייבען צוויישען
זיך אין נדן. א שעה פאר דער חופה האט מיין זיידע געוואלט אהיים
שלעפען דעם חתן מיין טאטען, דערפאר, וואס צום נדן, וועלכען מיין
מאמע'ס פאטער האט צוגעזאגט האט געפעהלט צוואנציג רובל. פאר
די צוואנציג רובל האט מען געוואלט דעם שידוך אבלאזען און איך
וואלט נאר ניט נעווען געקומען אויף דער וועלט — אלץ צולייב
צוואנציג רובל. דאכט זיך, וואס קען זיין פאר א לעבען צוויישען
א פאאר פאלק, וואס האט זיך קיינמאל ניט געהאט געקענט, נור
האבען חתונה געהאט וויל מיין זיידע, מאן מאמע'ס פאטער האט
צוגעלענט די צוואנציג רובל צום נדן? וואס פאר א צוזאמענלעבען,
וואס פאר א בשותפות'דיגעם קען זיין צוויישען אועלכע צווייי מענשען?
און דאך—

א וואך נאך מיין טאטע־מאמע'ס חתונה האט זיך ארויסגעוויזען,
אז דאס ווייבל איז א קראנקע — מען האט מיין טאטען אבגענארט.
מיין מאמע איז איהר נאנץ לעבען אבגעלעגען אין בעט. מיין זיידע,
מיין פאטער'ס פאטער איז געקומען צו פאהרען, פרובירט ווירקען אויף
מיין טאטען, אז ער זאל זיך נט'ן, ווייל מען האט איהם אבגענארט. מיין
פאטער האט אבער געענטפערט, אז נאך דער חתונה איז עס שוין זיין
מזל, זיין גורל. און ניט נור האט מיין פאטער געדולדיג געטראגען זיין
גורל, ניט נור איז מיין פאטער געטריי געבליבען מיין מוטער זיין נאנץ

אין דעם כאמוט אריין שלעפען דעם יאך פון לעבען, וואס ער האט אזוי עקשנות'דיג פון זיך אבגעווארפען.

דאס מאל, אז איך האב איהם נעוויזען די צייטונג מיט דער טרויעריגער אנאנסע איז ער ניט אזוי אויפגעבראכט געווארען ווי פריהער. עס האט זיך בעמערקט אין איהם שוין לענגסט א פערלאנג אויסצורעדען זיך פאר מיר. ער האט די אנאנסע דורכגעלעזען מיט הארץ־קלאפען איז רויט געווארען, דערנאך בלייך, פערשטעלט זיך די אויגען מיט די הענד און אן א זייט פערבויגען דעם קאפ.

איך האב זיך אבגערעהט פון איהם כדי איך זאל איהם ניט שטערען.

פלוצים האט ער אויסגעדרעהט זיין קאפ צו מיר, און מאכט צו מיר אזוי:

— איהר מיינט דאך אוודאי, אז איך האב אזא פערשטיינערט הארץ, וואס מיך ארט ניט מיינע קינדער'ס געוויין?

— ניין, אזוי מיין איך ניט. געווים האט זיך געטראפען מיט אייך אדער מיט אייער פאמיליע אן אויסערגעווענליכע פאסירונג וואס האט אייער הארץ אזוי פערשטיינערט.

— איהר מיינט א טראגעדיע, א דרייטע פערזאן אריינגעמישט זיך. מיין פרוי אדער איך אונגעטרייי געווארען?

— יא, — שאקעל איך מיט'ן קאפ.

— ניין, ניט פון די אלע זאכען. קיין אויסערגעווענליכע פאסירונג האט זיך אין מיין פאמיליע ניט געטראפען. דאס וואס איז געשען צווישען מיר און מיין פרוי געשעהט ביי נייניציג פראצענט פון די פארלאך וואס האבען חתונה. נור אנדערע האבען אפשר קיין צייט ניט אדער ווילען זיך אליין ניט אבגעבען דין וחשבון פון זייער לעבען. איך האב געוואגט אריינצוקוקען אין דעם לעבען פון היינטיגען אידישען ארבייטער ביי אונז אין אמעריקא, און איך גלויב, וועט אנדערע וואלטען דאס נעטהאן וואלטען זיי געהאנדעלט אזוי ווי איך.

— וואס איז געשען?

— נאר ניט איז געשען. נור בעטראכט גוט מיין לעבען, ניט מיין לעבען אין שאפ ביי דער ארבייט—דאס איז א זאך פאר זיך—נור מיין פריוואט־לעבען, ביי מיר אין דער פאמיליע, וועט איך קום שוין אהיים פון דער ארבייט. דאס איז דאך די נאנצע בעצאהלונג פאר דעם

איינם צונויפגעוואקסען, משפחה'דיג ווי איין קערפער, ווי איין לעבען מיט איין נשמה.

יעצט נעהמט מיין לעבען.

איך בין פריה אוועק פון דער היים. נעמוזט פאר זיך אליין זוכען א שטיקעל ברויט צו פערדינענען. קיין בעשטימטע מלאכה ניט נעקענט. אלעס פערטיג נעווען צו טהאן. ארומנעוואלגערט זיך אין דער וועלט ביז איך האב זיך דערשלאגען קיין אמעריקא. דא האב איך נעטהאן וואס אלע יונגע לייט טהוען: נעארבייט אין שאפ, נעקראגען עטוואס נעלד. אויסנעלערנט זיך פלעכטען קאפעלושען און נעמאכט א לעבען ווי ווייט איך האב נעקענט, ווי ווייט צייט נעהאט האב איך זיך צו א ביכעל צוגעכאפט. קיין פריינד, קיינע אייגענע, א חוץ „שאפ ברידער", „יוניאן ברידער", „סאסייעטי ברידער" האב איך נישט נעהאט. א סך ברידער, גאר נישט קיין פריינד! איך האב זיך דערמאנט אן מיין טאטען'ס הויז און געבענקט נאך א פאמיליע, נאך איינענע. אבנעארבייט א פינף, זעקס יאהר, אבנעשפארט עטליכע דאלאר, נעמיינט איך האב מיליאנען, געוואגט צו קלעהרען וועגען חתונה האבען. נעזוכט האב איך, פערשטעהט זיך, נישט קיין געלד, נור דעם מענשען, דעם פריינד. געוואלט האבען א משפחה און איך האב עם אויך געפונען. א „סאסייעטי ברודער" האט מיר א זונטאג געבראכט א היים צו זיין מוטער און דארט האב איך „זי" געטראפען. זי איז נעווען א הויכע מיידעל, א בלאסע מיט דערשראקענע אויגען ווי ביי א הירש, נערעדט מיט שרעק, מיט הארץ־קלאפונג אביסעל. זעלבסט־פערשטענדליך האב איך זיך איינגעליעבט אין איהר, אפשר רחמנות נעקראגען, ווער קען זיין גלייכניליטיג צו א מיידעל מיט בלייכע באקען און דערשראקענע אויגען, ווען איהר זייט א בחור, זוכט א שידוך, און האט א פאאר הונדערט דאלאר אין די בענק.

באלד ביים אנפאנג האבען מיר איינער דעם צווייטען אבגענארט. איך האב איהר נעזאגט, אז איך פערדינען מעהר ווי עס איז אין דער ווירקליכקייט. איך האב געבארגט ביי פריינד דזשולערי, א גאלדענעם זייגערל, א בריליאנטענעם רינגעל. נאך וואס איך האב דאס נעטהאן? ווייל איך האב געוואלט מאכען מעהר איינדרוק, געוואלט איך זאל אויסזעהן מעהר „גליק", כדי מען זאל זיך נאך מיר מעהר יאגען. זי האט מיר אויך נענארט. נעזאגט אז זי ארבייט ניט אין קיין שאפ, נאר

לעבען, ווי א אידישער מאן קען נור זיין געטרייי זיין ווייב, נור ער איז געווען פערליבט אין מיין מאמען, אין זיין קראנק ווייב, וועלכע ער האט קיינמאל ניט געזוכן אן אנגעטהאנענע, א געהענדע, א לאבענדע. עס האט מיך שטענדיג גערירט וועו איך האב געזוכן ווי מיין טאטע פלענט צוגעהן צו מיין מאמע'ס בעט בעפאר ער האט פערלאזט די הויז, מארגענס, אוו זי פרעגען מיט צערטליכקייט: „שרה'לע, ווילסט עפעס?" אדער ער פלענט זיך אויפכאפען פריהמארגענס, מאכען פלינק דעם אויוועו, כדי אבצוקאכען א ביסעל ווארעמס פאר מיין מאמעו. אהיים געקומען אין אבענד א מיערער, פון א גאנצען טאג ארומלויפען אין מארק— ער איז געווען א מעקלער ביי די פויערען — האט ער פריהער ניט געוואלט עסען, ביז מען האט צוגעדוקט דעם טיש צו דער מאמע'ס בעט. ער האט זיך געזעצט אויפ'ן ראנד פון בעט אוו די מאמע האט נעמוזט מיט־עסען ביים טיש.

שבת אין דער פריה בעפאר ער איז אוועק דאוונען, האט ער איהר געהאלפען די שבת־הויב אנטהאן, אוו אז ער איז אהיים געקומען פון דאוונען א גליקליכער אוו געזוכן די מאמע ארויסקוקענדיג פון בעט אין איהר שבת־הויב, האט ער גליקליך געשמייכעלט: „גוט שבת, שרה'לע!" אוו איז א גוטער געווען א גאנצען טאג.

איהר גאנץ לעבען איז מיין מוטער אבגעלעגען אין בעט. זי האט געהאט שוואכע פים אוו ניט געקענט גען. שבת נאכמיטאג, אז די זון האט אריינגעשיינט אין די פענסטערלאך, האט דער טאטע צוגעדוקט דער מאמע'ס בעט צום פענסטערל, אז זי זאל זען די שפאצירענדע אוו מיט־לעבען. אין דער וואכען האט ער נעבעך קיין צייט ניט געהאט. דאס אלעם האט ער געטהאן ניט אוים ליעבע — ווי האט מיין פאטער, וועלכער איז געווען א פרומער איד געוואוסט פון די זאכען, — נור אוים צוגעבונדענקייט צו דער פאמיליע. א פאמיליע איז געווארען אן אייגענע צוזאמענגעוואקסענע זאך, ווי דער בוים דא. אט איהר זעהט דעם בוים? — ווייזט ער מיר אויף אן אלטען אויסגעוואקסענעם דעמב מיט צודרעהטע צונויפגעוואקסענע צווייגען — זעהט, ווי זיי האלטען זיך אלע אינאיינעם, אלעם וואקסט ארוים פון איין שטאם, פון איין בוים־שטאם, אזוי איז געווען מיין פאטער'ס פאמיליע — דער טאטע, די מאמע, די קינדער — אלעם איז געווארען

זיך געהאלטען אין איין דינגען. מיין ווייב האט געזאגט או א מאן וואס פערדיענט אכטצעהן דאלאר א וואך איז א שלים'מזל'ניק, א נאר־ניט, יעדער באי פערדיענט היינט אכטצעהן דאלאר א וואך. אוו איך האב גע'טענה'ט, אז א פרוי מוז צוהעלפען א מאן. איך האב געמוזט אבגעבען דין וחשבון פון יעדען גראשען וואס איך האב אויס־געגעבען. איך האב זיך אפילו ניט ערלויבט אויסטרינקען א גלאז ביער.

אוו באלד איז מיין שטוב געווארען צוטהיילט אין צוויי פארטייען. איין פארטיי מיין ווייב מיט מיינע קינדער (איך האב שוין צו יענער צייט געהאט צוויי), אוו די אנדער פארטיי — איך. מיין ווייב אוו די קינדער האבען מיר געהאלטען פאר א פערד, וואס געהט ניט גוט, פאר א קלאגעדיגע בהמה וואס גיט ווינציג מילך. אוו איך האב זיך אויף געהאלטען פאר א בהמה וואס מען גיט ווינציג עסען, אוו מען וויל זי זאל האבען כח וואס מעהר צו ארבייטען... ווארום אין אמת'ן מיט וואס בין איך געווען מעהר פון א בהמה? אין דער פריה האב איך זיך אויפגעכאפט מיט טאג צוגלייך, מיט געוואלד איבערגעריסען דעם שלאף פון מיינע אויגען, אוו זיך געלאזט אין א „על" געפאקט מיט ארבייטער פון די בראנקס וואס האבען זיך געשלעפט דאון־טאון צו דער ארבייט. איינער איז געזעסען אויפ'ן צווייטען אוו אויף אלע פנים'ער איז נאך געלעגען די צערטליכקייט פון שלאף. אייניגע פון זיי האבען נאך געכאפט א ביסעל שלאף אין קאר. אזוי האבען מיר זיך געשלעפט ביז צו אונזער געפענגנים, דעם שאפ, אין וועלכען א גאנצען טאג האבען מיר געגעסען אין זיך דעם שטויב פון שטרוי. אין אבענד, אז גאט האט געהאלפען, אוו עס האט זיך נאך געמאכט א שעה „אווערטיים", ווער איז נאך געווען אזוי גליקליך ווי איך... נאכהער זיך וויעדער געשלעפט אין דער איבערגעפאקטער קאר, וועלכע האט געשטיקט פון ענגשאפט, פון דעם מענשען'ס שוויים, אהיים גע־קומען א מיערער, א דענערווירטער. נישט געהאט קיין צייט צו א קינד א וואכט אויסריידען, א שמייכעל צו טאהן. ווי אזוי זאלען מיינע קינדער מיך פיהלען, פערשטעהן, אז איך האב קיינמאל קיין צייט ניט געהאט אפילו זיי אנקוקען? אוו ווער רעדט נאך וועגען ליעבע! איך האב קיין צייט ניט געהאט מיין ווייב א צערטליך וואכט צו זאגען. צו א צערטליך וואכט דארף מען צייט, דארף מען שטימונג, דארף מען מוטה. א געפאלענע, אויסגעארבייטע בהמה, קוים דעם עסען אריין־

אין סיזאן העלפט זי אביסעל אוים איהר שוועסטער אין דעזיינינג. דערנאך בין איך געוואהר געוואָרען אז דאס שאפ האט פון איהר דאס גאנצע חיות אַרויסגעצויגען. און דאס גאנצע שלעכטיגקייט, ניין ניט קיין שלעכטיגקייט ניר גלייגילטיגקייט וואס זי האט אַרויסעוויזען צו מיר, דורך אונזער גאנצען לעבען איז געווען נקמה נעהמען פון מיר, פון איהר מאן, פאר איהר יוגענד און איהרע פרישע טעג וואס זי האט בעגראבען איז שאפ. נור וועגען דעם שפּעטער. הכלל, זי האט מיר געגנארט אזוי ווי איך זי. ביז נאך דער חתונה האב איך ניט געוואוסט אז זי האט אינגערע שוועסטער, שעהנערע און געזינטערע פון איהר. מען פלעגט זיי פון הויז אַרויסשיקען וועז איך פלעג אהין קומען. די קלייידער און די העטס וואס זי האט געטראגען איז אויך ניט געווען איהרע נאר געבארגטע. נאר דאס איז א קליניגקייט... מיר האבען חתונה געהאט. דאס ערשטע יאהר נאך דער חתונה, האבען מיר נאך געשפּיעלט דאס פערליעבטע פּאאר־פּאלק ווי חתן־כלה. און דאס איז טאקע אפשר געווען דאס גליקליכסטע יאהר אין מיין לעבען. זעלבסט־פערשטענדליך, האב איך זי ניט געלאזט געהן ארבייטען. איך פערדיען דאך עפּעס מיינע „דרייסיג" דאלאר א וואך, אזוי האב איך דאך איהר געמאגט. אין אמת'ן האב איך אבער פערדינט אכטצעהן דאלאר אין סיזאן. פלעג איך פון די בענק ארויסנעהמען צעהן דאלאר א וואך, צו לייגען צו די ווידזשעס און עס אהיים ברענגען. זי האט מיך אויך געהאלטען אין איין נארען, געפּוידערט זיך די בלייכע באקען הינטער מיינע פלייצעס, און געהאלטען זיך אין איין גרויסען, אז דער סיזאן וועט קומען וועט זי ארויסהעלפען איהר שוועסטער, די „דעזיינערין", און פערדינענ איהרע דרייסיג־פערציג דאלאר א וואך. דער „סיזאן" איז אבער ניט געקומען, קיין שוועסטער א „דעזיינערין", איז אויך ניט געווען. מיר האבען געוואוסט אז מיר זאלען אייגער דעם אנדערען לייגענס, און מיר האבען עס אנגעהאלטען. נאר באלד איז געקומען דאס ערשטע קינד און מיר האבען אויפגעהערט צו זאלען אייגער דעם אנדערען לייגענס. דאס גלעלד אין באנק האט זיך געענדיגט. מיין ווייב האט שוין געוואוסט אז איך פערדיען ניט מעהר ווי אכטצעהן דאלאר א וואך, האט זי זיך שוין אויפגעהערט צו שעהמען זיך פאר מיר מיט איהרע בלייכע באקען, האט זיך שוין ניט בעריהמט מיט איהר שוועסטער די „דעזיינערין". צווישען אונז האט זיך אנגעפאנגען א וואכעדיגער לעבען. מיר האבען

די וועלט! מאכען זיי נאך בעקוועהם, אליין אוועקגעהן? ניין! האט מיר די וועלט בעשאפען, לאז זי מיר טראגען. נור וועיטער שלעפען דעם יאך אין וועלכען זיי האבען מיר איינגעשפאנט, וויל איך ניט. איך האב זיך „צובריקעווענט". אבגעשטעלט זיך אין מיטען אוז וויל וועיטער ניט גענהן, לאזען זיי מיר שלאנען מיט בייטשען — איך וויל וועיטער ניט גענהן.

איך בין א בהמה וויל איך אויך האבען אן עקשנות!

דער יונגער מאן האט אבגעהאקט אין מיטען, אוז האט מיך אנגעקוקט מיט גליהענדע אויגען, ווי ער וואלט מיר געווען געהאלטען פון די וואס האבען איהם אייגנעשפארט אין יאך פון לעבען אוז איז גרייט געווען ארויפצופאלען אויף מיר אוז נעהמען נקמה פון מיר. אבער איך האב איהם גלייך געקוקט אין די אויגען ארײן. איך האב איהם פארשטאנען אוז איך האב זיך אנגערופען צו איהם:

— אבער וואס איז זי מיט די קינדער שולדיג? די נאטור האט זי בעשאפען מיט מוטערשאפט אוז זי גלעלערענט ווי אזוי צו קעמפפען פאר איהרע קינדער, זיי צו ערציהען, אוז זי טהוט עם ווי וויל זי קען עם.

— יא, איך וויים אז זי איז ניט שולדיג, — קיינער איז ניט שולדיג, מיר אלע זיינען שולדיג. זי איז א מיעדע, זי נעהט אויפ'ן וועג אוז פאלט, לייגט זי ארויף די הענד אויפ'ן צווייטען מיערען וואס נעהט נעבען איהר. איך וויים עס. דער שאפ האט פון איהר דאס לעבען ארויסגענומען, איהר יוגענד, איהר קראפט. זי איז מיער אוז זי האט געזוכט א מאן ביי וועמען זי זאל זיך אויסרוהען פון דער ארבייט פון שאפ. זי האט מיך געפונען. זי האט רעכט. אבער איך האב דאך אויך רעכט צו סטאפען אזא לעבען. אראבצוואוואהרפען די הענד פון מיינע מיעדע גלייצעס. צו וואס אזא לעבען? וואס פאר א טעם האט עס? אוז וואס פאר א נוצען וועט עס ברענגען? וועמען? מיינע קינדער? איז דען ניט גליכער אז איך ערציה זיי גאר ניט צו אזא לעבען. פיעל דענקען אזוי ווי איך, נייניציג פראצענט פון אונזערע אידישע יונגע לייט לעבען אזוי ווי איך, נאר זיי האבען קיין מוטה ניט אן ענדע צו מאכען פון אזא לעבען. איך האב דעם מוטה געהאט אוז איך האב עס געטהאן.

נעכאפט און זיך אנידערגעלייגט א טוידטער אויפ'ן בעט, מיט די שטי־
וועל. טהיילמאל אז די נאטור האט געפאדערט — געקראכצן ווי א
בהמה... קיינמאל קיין צערטליך ווארט ניט געזאגט... ניין, ניין,
איך בעשולדיג ניט מיין ווייב וואס זי האט מיר געהאלטען פֿאר א
בהמה, וואס ארבייט אפ פאר'ן עסען... איך בין אנדערש ניט געווען.
דאס לעבען האט מיר אזוי נעמאכט.

לעבע איז א גרויסע זאך. א מענש קען אהן ליעבע ניט לעבען,
נור א טייערע זאך. עס פערלאנגט צייט, און א ארבייטער קען זיך
ניט ערלויבען אזא לוקסוס... עס קאסט צופיעל געלד.

נור דאך האב איך זיך געהאט א אייגען ווייבעלע; א היים. מיין
אייגענע היים נאך דער ארבייט. א פערטעל, א האלבע שעה האב איך
זיך געפונען צווישען מיינע אייגענע, צווישען מיין משפחה. נור
באלד איז אויך מיין היים צושטערט געווארען און מיין גאנצעם לעבען
איז געווארען איין „שאפ".

מיט די אכטצעהן דאלאר א וואך האבען מיר קיין לעבען ניט געקענט
מאכען. רענט איז געווארען טהייערער, די קינדער האבען בעדארפט
דאס זייערינע. איך האב זיך געשטריטען געגען דעם. ניט געוואלט
מיין הויז צושטערען. באלד האב איך אליין צווישען מיינע „שאפ־
ברידער" געזוכט בארדערס. מיין הויז איז פול געווארען מיט פרעמדע.
איך האב שוין ניט געגעסען מיט מיין פאמיליע, איך האב שוין ניט
געשלאפען מיט מיין פאמיליע. איך האב שוין נעגעסען אין דעם
„שאפ", איך האב שוין געשלאפען אין א „שאפ", מיין היים, מיין
פאמיליע איז געווארען א שאפ. איין גרויסער טרויעריגער שאפ. וואו
איך בין געגאנגען איז מיר דער שאפ נאכגעגאנגען. אפילו אין די פער־
בארגענסטע סודות וואס א מאן האט מיט זיין ווייב... אומעטום האט
זיך דער שאפ אריינגעריסען. מיין לעבען איז געווארען איין גרויער,
גרויער טאג. אין דער וואכען, אום שבת, אום יום־טוב, שטענדיג שאפ,
אהן א יום־טוב, אהן א אברוה.

איך בין געווארען א בארדער ביי מיין ווייב און קינדער, אהנע
האפנונגען אמאל אן אייגענעם לעבען צו פיהרען. ביז מיר איז מיאוס
געווארען אזא לעבען צו פערטראגען. איך האב עס געוואלט סטאפען,
אויפהערען. אלעס זאל געשעהן, נאר ניט דאס. אן ענדע צו מאכען
פון מיין לעבען? איך האב וועגען דעם אויך געקלעהרט. ניין, א מכה

אין טוידט. אין דעם ערשטען טאג פון אונזער לעבען האבען מיר שוין דעם געדאנק פון טוידט. דאס איז די צוקונפט... אזוי געהן מיר נאך דעם געזאנג, ביז מיר געפינען זיך פלוצלינג אין מיטען דעם טוידט, און מיר קוקען זיך אום וואו איז עס די צוקונפט געווען, וואס מיר הערען זינגען וועגען איהר.

דער יונגער מאן איז פערשוואונדען געווארען פון דעם איינזאמען שפאציער, איך האב שוין לעצטענס געהאט פערגעסען אן איהם. ביז פלוצלינג האב איך איהם בעמערקט אין א פול־געפאקטער קאר פון „ע"., וועלכע איז געלאפען מיט ארבייטער צו דער ארבייט. ער איז געזעסען איינגעזאלצען ווי א הערינג צווישען די ארבייטער, און דער שלאף איז נאך געלעגען אויף זיינע אויגען. באלד איז די קאר פערשוואונדען, דורכגעלאפען פערביי מיר ווי א חלום, און מיר האט זיך עס געדאכט אז די גאנצע קאר איז פול געווארען מיט אזעלכע יונגע לייט. אלע זיינען געווען עהנליך אויף איהם. נייז, אלע זיינען געווען ער, מיט די זעלביגע טרויעריגע בלייכע געזיכטער, מיט די פער'חלום'טע אויגען וועלכע ווילען זיך נאך ניט שיידען מיט'ן שלאף. און אלע פיהרען זיי א אונזיניג לעבען, אהן א טעם און אהן א צוועק, ווייל זיי ווערען געיאגט פון דעם געזאנג וואס דער טוידט שיקט פארויס פאר זיך — די צוקונפט!

— און איהר וועט עס אויך ניט טהאן. איהר האט זיך נאר א ביסעל צובריקעווען. באלד וועט איהר אליין געהן ווי דער אקס איז כאמוט אריין און וועט ווייטער שלעפען דעם יאך. איהר קלעהרט שוין וועגען דעם — האב איך איהם געזאגט.

דער יונגער מאן איז בלייך געווארען, דערשראקען האט ער אנגענאפט מיין האנד?

— פון וואנען ווייסט איהר אז איך קלעהר אזוי?

— פון אלע אייערע רייד. אלע אייערע רייד זיינען מיר געווען א פערענטפערונג פאר וואס איהר האט דאס געטהאן. איהר קלעהרט יעצט וועגען דעם ווי ווייטער צו פיהרען דעם לעבען, וואהרום וועז איהר וואלט ניט געטראכט וועגען דעם, וואלט איהר ניט געהרעדט וועגען דעם.

— יא, איך האב בעשטימט ביי זיך אנצופאנגען אויף דאס נייי, שוין זייט א פאאר טעג זאג איך מיר, אז דאס איז אפשר די שולד פון די גרויסע שטאדט. מען האט קיין צייט ניט אין א גרויסער שטאדט אויף א פערזענליכען לעבען. די גרויסע שטאדט איז אייז גרויסער מארק, אלעס לעבט אויף דעם מארק. אומעטום אין די נאס, אין שאפ, אין קאר, אין דער היים. איך האב בעשטימט, איך וועל פרואווען איבערפאהרען אין א קליין שטעדטל, וואו דער רעש איז ניט אזא גרויסער, און איך וועל זיך פרואווען איינהערען אין געזאנג פון מיין פערזענליכען לעבען אין א קלייענעם רוהיגען ארט. איך האב וועגען דעם מיין ווייב געשריעבען. אבער פון וואנען וויסט איהר דאס? און וואס איז דאס? זייט איך בין אוועק פון דער היים און בעשטימט אן ענדע צו מאכען פון דעם לעבען — קומט מיר אלץ אויפ'ן זינען ארויף פערשיעדענע פראיעקטען ווי אזוי צו ענדערען מיין לעבען, ווי צו געפינען א בעסערען אויסוועג. אוז מיין גאנצע בעקאנטשאפט מיט אייך איז געווען נור צוליעב דעם, וואס איך האב אייך געוואלט פרעגען אן עצה, אז איך האב בעשטימט צו ענדיגען.

— יונגער מאן, איהר וועט ניט פאהרען — האב איך איהם געזאגט קלאפענדיג איהם איבער דער פלייצע. —— יעדער פון אונז זאגט זיך דאס זעלבע, און מיר האלטען אין איין זוכען אויסבעסערען, אוז מיר שטעלען זיך פאר אז אין דער צוקונפט וועט אלעס זיין בעסער, דאס נארט אונז אזוי דער לעבען. דאס איז דאס געזאנג וואס מיר הערען, וואס דער טוידט שיקט פאר זיך צו אונז אום אונז אריינצוארע

אומזיסטינג געלעגנהייט, וואס דער קליינער שמעון פאקט זיך אויף יענער וועלט, מיט איהם א תפלה'לע מיטצוגעבען צו די איהריגע...

איך וויים ניט, אויב דער קליינער שמעון וועט ריכטיג אויספיהרען די שליחות וואס די לעבעדיגע האבען איהם ביים לעצטען אבשייד פון זיי מיטגענעבען. נור געהערט די שליחות האט ער געווים. וואהרום אז דער קליינער שמעון האט דערהערט די ווערטער פון עלטסטען זוהן: „טאטע, זארג דיך ניט, ווי וויל מייך אראנדזשעמענטס פאר דער מאמען", האט א לייכטער שמייכעל א שוועב געטהאן אויף זיינע בליכע געשטארבענע ליפען, און די גרויע שטייפע האאר פון די וואנסעם האבען זיך בעוואויגען — און אזוי מיט דעם שמייכעל איז ער אריין אין גרוב אריין. וואהרום דער קליינער שמעון האט זיך געמוזט דערמאנען אין די אפטע פערשפרעכונגען פון זיין זוהן, וועלכער איז געווען „גוט אף":

— „טאטע, זארג זיך ניט, ווי וויל מייך אראנדזשעמענטס".

נעבראכט האט דער קליינער שמעון פון זיין קליין שטערטעל אין פויעלען קיין אמעריקא זיין שער מיט די אויסגעדארטע הענד, זיין שמייכעל אויפ'ן פנים, זיין ווייב נעכע, אן אויסגעדארטע געטרייע חבר'טע, זיינע צוויי יונגען, אנשעל און נאטע, און אוועקגעשטעלט זיך ארבייטען. שטענדיג געארבייט. האט ער ניט געהאט וואס צו ארבייטען, איז ער טרויעריג געווען, איז איהם לאנגווייליג געווען — האט ער זיך געהאלטען פאר א איבריגען. שבתים און יום־טובים זיינען דורכגענאנגען איהם אין לאנגווייליגקייט און בענקעניש נאך דער אר־בייט, אזוי ווי די שער און די נאדעל זיינען געווארען א טהייל פון זיין קערפער און ווען ער האט זיי ניט געהאט, האט איהם עפעס געפעהלט און אהן זיי האט ער ניט געקענט לעבען.

אין דער וואכענם ביי דער ארבייט האט ער געבענקט נאך שבת. אז דער שבת זאל קומען — ווען ער זיך אויסרוהען. נור קוים איז דער שבת געקומען און דער קליינער שמעון האט זיך גוט אויסגעשלאפען האט ער זיך שוין ארומגעדרעהט פאר לאנגווייליגקייט און ניט געהאט וואס מיט זיך צו טהאן. קיין בעקאנטע, קיין פרייגד האט ער ניט געהאט. ער האט געקוקט אין הימעל אריין, געזוכט א שטערען.

— וואס קוקסטו, וואס איילסטו דיך אזוי? — האט נעכע געפרעגט.

א שטיל׳ער נארטען.

(ערצעהלונג)

וועז דער קליינער שמעון איז געשטארבען האבען זיינע צוויי זיהן, — נאטע און אנשע׳ל — געשווארען ביים קבר, אז זיי וועלען דער מאמע ניט פערגעסען, און זיי וועלען תמיד אין פאטער גערענקען אזוי לאנג ווי זיי וועלען לעבען.

— דו זארג דיך ניט, טאטע, האט דער עלטערער נאטע אריינ־געשריען אין קבר אריין, „ווי וויל מיך אראנדזשעמענטס פאר דער מאמען" —

די שוועגערין, נאטע׳ס ווייב, האט דאס דערהערט איז זי געווארען מהר דרייסט צום טויטען ווי זי איז געווען ביז איצט, און זי האט דערפאר פון שווער פערלאנגט:

— איהר זאלט זיך לויפען און מיהען פאר מיין אייניציג קינד, אייער אייניקעל.

נור זי האט נאך ניט נעדוישעט אויסצורעדען דעם נאנצען שפרוך האט איהר שוין פערכאפט די צווייטע שוועגערין, אנשע׳ל׳ס ווייב.

— וואס עפעם פאר איהר אייניציג קינד אליין? — פאר אלע זיינע קינדער, פאר אלע זיינע אייניקלאך זאל ער זיין א מליץ יושר.

— און ניט נור בלויז פאר זיינע קינדער אליין, נור פרעמדע קינדער אויך — פאר די נאנצע וועלט, פאר אלע יונגע לייט, וואס וועלען בעדארפען איצט אין פייער נעהן. אוי, אוי, אז מען זאל זיי פערזעהן, אז די קויל זאל זיי מיידען— איז א פרעמדע אידענע, וועלכע האט זיך פונקט נעפונען אויפ׳ן נוטען ארט — צוגעקומען צום אפענעם קבר און אריינגעשריען, ווי זי וואלט זיך נעוואלט בענוצען מיט דער

— אפשר וועסטו טרינקען א גלעזעלע רויטען בוריקעס־בארשט? האסט דאך דאס שטענדיג אזוי גערן געהאט. דער מאמע'ס א גלעזעל בארשט.

— און דו, טאטע, ארבייסט נאך אלץ אין ברוקלינער שאפ?

— וואס זאל מען טהאן? מען מוז דאך מאכען א לעבען!

— ער האט שוין טאקע קיין כח ניט. ביי נאכט קרעכצט ער א נאנצע נאכט אויף די זייטען — דערצעהלט די מאמע.

— נו, טאטע, זארג דיך ניט, „ווי ווייל מיק אראנדזשעמענטס". איבערעדען מיט אנשעל. אויף די אלטע יאהרען וועסטו ניט דארפען ארבייטען.

דער קלייענער שמעון האט געשמייכעלט — דאס זעלבע גוטע בלייכע שמייכעלע, וואס עס האט יעצט געשוועבט אויף זיינע ליפען, וועז מען האט איהם׳אין דער ערד ארייננעלעגט.

און עס איז דורכגענאנגען וויעדער א האלב יאהר, און מען האט קיין קינד אין די אויגען ניט אנגעזעהן. געוואהנט האט מען וויט איינס פון אנדערען. און האט מען זיך געקליבען צופאהרען זעהן אן אייניקעל, האבען די אלטע פערבלאנדזשעט אין וועג.

— א, שוין ווארטען אויף פסח, חול המועד וועלען מיר צוגעהן זעהן די אייניקלאך.

און וויעדער אין א האלב יאהר ארום האט זיך א זוהן אריינגעכאפט:

— נו, טאטע, דו ארבייסט נאך אין שאפ?

— וואס זאל מען טהאן? מען מוז דאך מאכען א לעבען, דער מאמען פרנסה געבען.

— זארג דיך ניט, ווי ווייל מיק אראנדזשעמענטס...

און באלד וויעדער פערגעסען געווארען, ביז די קינדער האבען געהערט, אז דער טאטע איז געשטארבען.

זיין טויט איז געווען שטיל אזוי ווי זיין לעבען, פערגעסען. נאך זיין לויה איז נאכגעפאהרען איין וואגען, די אלמנה מיט די צוויי קינדער און די צוויי שניר, און זיי האבען דעם טאטען מיטגענעבען די שליחות אויף יענער וועלט, דערפאר וועלען זיי מאכען „אראנדזשמענטס" פאר דער מאמען.

— עס ווילט זיך שוין צוריקגעהן צו דער ארבייט. א צו לאנגער שבת.

אזוי האט דער קליינער שמעון אבגעלעבט זיין לעבען. די קינדער זיינע זיינען פריה אוועק פון הויז, געזארגט פאר זיך אליין, איבער־געבליבען אליין מיט נעכע'ן — א געטרייע אויסגעהארעוועטע אידענע. אין די אבענדען, סאי זומער און סיי ווינטער זיינען זיי ביידע אב־געזעסען אין די „קיטשען". דער פארלאר איז געווען שעהן אויפ־גערומט, און בעדעקט מיט פיקטשורס, אבער קיינער האט איהם ניט געזעהן ביי טאג, אין איהם איז מען נור געשלאפען. געוואהנט האט מען אין קיטשען ביים קיכל — געזעסען און געשוויגען, טהייל מאל האט מען זיך דערמאהנט אן א בעקאנטען פון דער היים פון קליינעם שטעדטל.

— דו געדענקסט דעם לאנגען שמואל פון דער היים? האט דער קליינער איד פלוצלינג געפרעגט זיין ווייב.

— דעם, וואם די טאכטער איז אוועק מיט א סאלדאט?

— יא.

— וואם האסטו זיך עפעם דערמאהנט אן לאנגען שמואל?

— גלאט אזוי.

אדער מען האט זיך דערמאהנט אן א געסל פון שטאדט:

— דו געדענקסט דאס אונטער־געסל אין דער היים?

— וואו די מוהמע ברכה האט געוואהנט?

— יא, דארט וואו דאס קליינע פלומפל איז געשטאנען און שבת נאכמיטאג איז מען געגאנגען מיט דער שעפ שעפען פריש וואסער.

— יא, וואם האסטו זיך עפעם דערמאהנט אן קליינעם אונטער־געסל?

— גלאט אזוי.

טהייל מאל האט זיך א זוהן דערמאהנט אן טאטע־מאמע און שפעט אין אבענד פלוצים אומגעריכט אריינגעפאלען אין קיטשען אריין.

— גיב נאר א קוק ווער עס איז דא! נאטע איז דאך דא! אויף משיח'ן וואלט איך זיך ניכער געריכט. וואם מאכט מען? וואם מאכט דאס ווייב און די קינדערלאך?

— אלל־רייט.

פרעמדע אידען אויף איין טהייל סעמעטערי און זי איז נעלעגען צווישען פרעמדע ווייבער אויף אן אנדער טהייל סעמעטערי.

פערנעסען זיינען די אלטע געווען ביי זייער לעבען און פערגעסען זיינען זיי נעווארען ביי זייער טויט. זייערע קברים זיינען באלד פערטראגען געווארען צווישען ים „פערגעסענע" ווי זיי זיינען און זיי האבען קיינעם ניט געהאט, נור דאס שטיקעל הימעל איבער זיך, און דאס קלייניע בערגעל ערד וואס זיי האבען פערמאגט אויף זיך.

אבער מעהר האבען זיי ניט בעדארפט. אין ווינטער זיינען די קברים נעווארען צוגעדעקט מיט א דעק פון שנעע און זיינען אבגעווישט נעווארען פון דער ערד, אבער וען דער ליעבער זומער איז נעקומען און די זון האט אויפגעדעקט די אויבערפלעכע פון דער ערד פון שנעע־דעקע, זיינען די צווייי קברים אויך ענטפלעקט נעווארען. דער ווינד האט געבראכט אויף זייערע בערגלאך זוימען־שטויב פון בלומען און גרינסען, וועלכע עך האט אראבגע'גנב'עט פון די רייכע קברים און איינגעפלאנצט אין די בערגלאך פון די ארימע. בייטאג האט די זוהן צוואווארימט, צוהיצט און ענטבליהט די שטוביגלאך בלי־העכטס, און ביינאכט האט דער רעגען זיי טיף אין דער ערד פער־פלאנצט, און דער טהוי, פריה און שפעט, האט זיי בעוואסערט. און איבער דעם קבר פון קלייניעם שמעון מיט זיין ווייב נעכע, כאטש צו־שיידט און צוואווארפען אויף צווייי בעזונדערע פעלדער, האבען גע־בליהט מיט נעלע פעלד־בלומלאך בלויע וואסער־לילייען, מיט ווייסע האניג־קעפלאך, מיט יאשמין און מיט בלויע אויגלאך. די קברים זיינען פערוואנדעלט נעווארען אין שטילע בליהענדע נערטנער, וועלכע קיין אויג האט ניט בעמערקט נור זיינען בעוואכט און אבגעהיט נע־ווארען פון די שטילע בעהאלטענע האנד פון דער נאטור.

טהייל מאל האבען זיך די ברידער, נאטע און אנשעל, צופעליג בע־נעגענט אין א נעפאקטע קאר פאהרענדיג פון דער ארבייט, אדער אין א האל פון א מיטינג.

— האלא, נאטע!

— האלא, אנשעל!

— מען דארף אמאל ארויסגעהן צו די אלטע אויף דער סעמע־טערי זעהן וואס זיי מאכען! האט איין ברודער נעוואגט.

— מען דארף, איי עס רעדי. נעקסטען זונטאג איבער א וואך.

די אלטע נעכע איז געשטאנען ביים קבר, זי האט געווויינט, קיין שליחות, אז ער זאל זיך לויפען און מיהען פאר איהר, האט זי איהם אויך ניט בעפויל־ען. זי איז געשטאנען א שטומע די גאנצע צייט און געזעהן ווי די צווויי גוים שיטען צו איהר קליינעם שמעון. נור נאך דעם ווי מען האט שוין איבער דעם קליינעם שמעון אלע אבגע־זאגט, אלעם וואס איז איהם געקומען לויט דעם דין, האבען זיך אלע אויפגעהויבען אוועקצוגעהן, און זי איז שטעהן געבליבען ביים קבר און אויסגעשטרעקט די הענד, און די קינדער האבען זי אוועקגענומען ביי די ארימס און געזאגט צו איהר: קום, מאמע! האט זי זיך נאאיוו ארומגעקוקט מיט איהרע אויסגעלאשענע אויגען, וועלכע האב־בען דעם גלאנץ געהאט ווי די אויגען פון א שטומע בהמה, און גע־פרעגט:

— וואו?

האבען זי די צווויי זיהן אוועקגעפיהרט פון קבר און געזאגט צו איהר:

— זארג דיך ניט, מאמע, „ווי וויל מייך ארענדזשעמענטס".

פון קבר האבען זיך ביידע זיהן געריסען איבער דער מאמען. יעדער איינער האט געוואלט, אז די מאמע זאל זיצען ביי איהם שבעה. געבליבען איז זי ביים עלטערען, ביי נאטען, וועלכער איז געווען א סייל־סמען און האט געהאט איין קינד און איז געווען בעסער אב פון אנשעל'ן. נאך די ערשטע אכט טעג איז די מאמע געקומען צו גאסט צום צווויטען זוהן. אזוי האט זי זיך א פאאר וואכען ארומגעוואלגערט פון איין זוהן צום אנדערען, ביז מען איז זי געגאנגען אריינגעבען אין אן אנשטאלט פאר אלטע לייט. נור איידער די קינדער האבען געמאכט „ארענדזשעמענטס" די מוטער צו בעזארגען אין אן אנשטאלט, איז זי שטיל־ערהייט אוועקגענגאנגען צו איהר מאן.

א קבר אין שכנות ביי איהר מאן איז שוין ניט געווועזען. שוין געווען פערנומען. און איבערהויפט איז דער טהייל סעמעטערי, וואו דער מאן איז גלעגען, געווען צו טייער פאר א אידענע... האט מען זי בענאבען אויף א נייעם טהייל סעמעטערי, וואו ס'איז געווען ווייט פון שטאדט און עם האט געקאסט ביליג א קבר. זיינען דאס אלטע פאאר גלעגען צוטהיילט נאכ'ן לעבען: ער איז גלעגען צווישען

מ י ל ך.

(אַ בילד)

אז מירעלע איז אריינגעקומען אין די הויבע חדשים. האט זי דערפיהלט ווי איהרע בריסטען ווערען שטייפער, אנגעפילטער, און א זעטיגקייט שטעכט איהר אין די ווארצלען. זי האט געפרואווט אנ־נעהמען מיט איהרע צווייי וווייכע הענד איהרע א ברוסט און אויף דעם ווארצעל איז געבליבען הענגען א טראפען מילך... זי האט זיך דער־שראקען דערפאר. זי האט קיינעם ניט פערטרויט, אז זי טראגט. כאטש דער מאן, די מוטער און די גאנצע משפחה האבען שוין לענגסט געוואוסט דערפון, און ע'סוד'עט זיך אין די אויערען, און גלאכט און געפרעהט זיך אין די ווינקעלאך.

עס איז נעווען דער ערשטער טראגען נאך דער חתונה. מירעלע איז נאך א קינד געווען צו דער חתונה, קוים אכטצעהן יאהר אלט. דער חתן האט זיך דוקא איינגעשפארט, אז ער וויל נישט ווארטען, און איהר מאמע, אן אלמנה, האט קיין אנדער עצה נישט געהאט.

דאס כלה ווערען, חתונה האבען און טראגען איז אויף איהר אלזא געקומען אזוי פלוצלינג, אזוי געשווינד, איינם נאכ'ן אנדערען, אז זי האט קיין צייט ניט געהאט זיך אריינצוטראכטען אין איהר לאגע און געפינען זיך דערינען. און ביז איצט, ביז צו דעם מאמענט, ווי זי האט בעמערקט מילך אין איהר ברוסט, האט זי זיך געשעהמט מיט איהר חתונה האבען. זי האט געקלעהרט, אז אלע ווייסען דאס וואס זי האט אבגעטהאן מיט איהר חתן, מיט איהר מאן, נאכדעם ווי זיי האבען חתונה געהאט... אלע ווייסען, וואס חתונה האבען איז

מיר'ן זיך טרעפען ביי ברוקלין ברידזש צוועלף בייטאג. ווילסט?
האט דער צווייטער געזאגט.

— אללרייט, פון נעקסטען זונטאג איבער א וואך, געדענק.

די ברידער האבען געוואוסט, אז זיי וועלען זיך ניט טרעפען
און זיי זיינען ניט געגאנגען אויך, געווען נויטיגערע זאכען. אווי
זיינען דורכגענאנגען יאהרען און טאטע־מאמעס קברים זיינען געווען
בעהאלטען פון יעדען לעבעדיגען אויג, און געבליהט זיך אין דער
שטיל — שטילע גערטנער...

אמאל, אמאל האט זיך געמאכט, אז איינער פון די ברידער
האט זיך פערוואנדערט אויף דעם בית־עולם מיט דער לויה פון א
סאסייעטי־מאן (האט געדארפט שטראף בעצאהלען, ווען ער וואלט
ניט געקומען), האט ער זיך דערמאהנט אן טאטען'ס קבר. זומער איז
עס געווען, איז ער עס געגאנגען אויסזוכען, לאנג, לאנג האט ער
געזוכט צווישען די פערוואקסענע גרעזער דעם טאטען'ס קליינע מצבה.
אז ער האט עס געפונען איז ער שטעהן געבליבען אן ערשראקענער
און א פערוואונדערטער: וועלכע געהיימע האנד האט פערפלאנצט
אין דער שטיל דעם גארטען אויפ'ן פאטער'ס קבר?

און ער האט ניט געוואוסט אז דער שטילער ווינד און די גוטע
מאמע ערד האבען אפילו אן דעם קליינעם שניידעריל ניט פערגעסען.

פאר קיינעם ניט — פאר איהר. איהר מילך פאר איהר קינד. זי האט דערזעהן, אז עס איז דא געשעהן א וואונדער, וואס גאט טהוט מיט יעדע יונגע מאמע און שיקט אריין מילך אין די בריסטען פון די מוטער בעפאר דאס קינד וועלט נאך געבוירען, און זי איז אויך פון די מוטערס, און גאט האט מיט איהר אויך דאס וואונדער געטהאן. איז זי גליקליך און שטאלץ געווען דערויף. עס איז איהר שוין יעצט ניט אנגענאנגען דעם כאן'ס שמייכעלע, דער מוטערס סוד'ען זיך אין די ווינקעלאך און די מענשען'ס בליקען. זי בעווייזט זיך שוין אין גאס. קיינער איז איהר שוין נישט אנגענאנגען. זי האט געפיהלט. אז עפעס וואס איז מיט איהר געשעהן, וואס שטעהט העכער פון דער נאנצער וועלט. און זי דארף קיינעם ניט — נאר זיך מיט איהר גליק....

פלעגט זי זיך אינישלעסען אין איהר צימער אויף שעה'ן לאנג, ארויסנעהמען די בריסטען, דריקען מיט די פינגער און בעטראכטען דעם טראפען מילך וואס בעווייזט זיך אויף דעם וואלקעל, פערזוכען מיט די ליפען דעם טעם דערפון — אה, וועז זי וואלט געקענט קושען די בריסטען — האלזען איהרע בריסטען...

און דערנאך פלעגט זי ארויסקומען פון איהר שטיבעל, א שטאלצע, פראוים וויזענדיג איהר בויך, איז געגאנגען פאמעלאך, פאמעלאך, אז עס זאל איהר נאר ניט געשעהן: וועז זי האט זיך אוועקגעזעצט — האט זי געזאגט מיט א רוהיגע שטאלצקייט:

— מאמע, דערלאנג מיר דאס פוסען־בענקעל.

זי האט געפיהלט אז זי איז איצט די מאמע און אלע בעדארפען זי בעדיענען....

נאר לאנג פרעהען זיך מיט איהר קינד איז מירעלע'ן ניט באשערט געווען. נאך צוויי וואכען, קוים וואס זי האט צייט געהאט נוט זיך אנצוקוקען אין איהר קינד'ס פנים'ל, איז דאס קינד געשטארבען. עפעס וואס איז געשעהן דערמיט און עס איז ניט געווארען. מירעלע האט ניט פיעל געטרויערט נאד'ן קינד. זי האט עס ניט געדענקט. ווארים דאס קינד האט געהאלטען אין איין בייטען זייז צורה. יעדען טאג האט עס אנדערש אויסגעזעהן, און זי האט ניט געהאט קיין בילד דערפון. איבריגענס האט זי די מאמע געטרויסט דערמיט, אז זי

אזעלכעם... עס שטעהט אויפ'ן שטערן אנגעשריעבען. אוז אז זי האט זיך פריהמארגענס אנגעטהאן אין שלאף־ראק, האט זי זיך נעשהמט אריינצוקומען אין שטוב אריין, וואו די מאמע האט נעווארט אויף איהר מיט'ן אנבייסען. די מאמע, די דיענסט־מיידעל, אלע ווייסען דערפון...

נאך מעהר האט זי זיך נעשעהמט ווען זי האט אנגעהויבען צו טראגען. א לאנגע צייט האט זי קיינעם ניט אויסגעזאגט דערפון, כאטש די מאמע האט נוט דעם חשבון נעהאלטען... אז עס האט זיך אנגעהויבען צו ווייזען, האט זי נעפרואווט פארשטעלען מיט דעם, וואס זי האט נאר נעטראגען בריידע שלאף־קאפטענס, אוז אז איינמאל האט זי די מאמע אין א ווינקל נענומען, אוז נעזאגט איהר מיט פרייד אויפ'ן פנים אוז מיט טרעהרען אין די אויגען: „קינד מיינס! נחת ווען איך דאך דערלעבען פון דיר", אוז איז ארויפגעפאלען אויף איהר האלז מיט קושען אוז טרעהרען, איז מירעלע רויט נעווארען ווי א שטיק פייער, ארויסגעמאכט זיך פון דער מאמעס ארעם, איז אריין צו זיך אין שטוב אריין, פערמאכט זיך אוז קיינעם ניט נעווארלט זעהן. איהר מאן, ווען לבער איז נעווען א בוכהאלטער אין א נעשעפט אוז איז שפעט אהיים נעקומען פון דער ארבייט, האט מירעלען ניט נעפונען ביים טיש, אוז אז ער האט נעווארלט אריינקומען צו איהר אין צימער, האט ער נעפונען די טהיר צוגעשלאסען, האט די מאמע נעזאגט:

— לאז. זי איז דאך א קינד, שעהמט זיך נאך.

אוז זיי האבען ביידע אנגעהויבען צו לאכען.

מירעלע האט אין דער צווייטער שטוב מיט די פיס נעטופעט. האבען דער מאן אוז די מאמע נעבעטעז זיך:

— קינד, מירעלע, נעדענק אין גאט, נעהם עפעס אין מויל.

— עס איז דאך א מענשליכע זאך. דיין מאמע האט זיך אויך נעשעהמט — האט די מאמע אריינגערעדט דורך דער טהיר.

אבער מירעלע האט ניט נעווארלט דעם אבענד צום טיש קומען... יעצט, מיט אמאל, ווי זי האט דערפיהלט די מילך אין די בריסט, האט זי זיך אויפגעהערט צו שעהמען... פערקאהרט, עס איז איהר עפעס קלאהר נעווארען, אז א גרויס גליק איז איהר נעשעהען אוז זי בעדארף מיט דעם שטאלצירען. אבער דאס גליק איז פאר איהר אליין

קינדער אין די וועגעלאך, איז איהר מיט אמאל עפעס אזוי מאדנע געווארען, דאס הארץ האט איהר אנגעהויבען צו קלאפען. זי איז רויט געווארען. די בריסטען האבען זיך אנגעהויבען אנצופילען, צו שטארקען זיך, און שווער צו ווערען. די מילך האט געשטאכען אין דעם ווארצעל און געוואלט ארויס...

זי איז צוגעגאנגען צו א קינדער־וועגעלע, נעבען וועלכען א יונגע מאמא איז גוזעסען און געשטריקט עפעס. עס איז געווען א שעהנער זונען־טאג נאך מיטאג. דאס קינד איז געלעגען האלב אויפגעדעקט און געשפיעלט זיך מיט די נאקעטע הענטעלאך. זי האט געקוקט אויפ'ן האלב־נאקעטען קינד, בעטראכט זיין ווייך מיילכעל, די רויטע ליפעלאך און דאס נאם צינגעל, און זי האט מיט אמאל דערפיהלט אן אהן־אויסגעהאלטענעם פערלאנג צוצולייגען דאס קינד'ס מיילכעל צו איהר שוועשענריגע בעשווערטע בריסט. עס האט זיך איהר גע־דאכט ווי דאס גאנצע בלוט אין איהרע אדערען שטראמט אריין אין איהרע בריסט און עס ווילל ארויס פון איהר, און דאס מיילכעל קען עס ארויסציהען מיט אזא גליק, אז עס ווילט זיך אויסגעהן אבי צו האבען דאס גליק. עס איז איהר ווארעם געווארען, דאס הארץ האט איהר אנגעהויבען צו קלאפען, העגד און פים צו ציטערען און א שעהמוועריג געפיהל האט זי ארומגענומען. צום סוף האט זי עס דאך ניט געקענט איינהאלטען. טרעהרען האבען ארויסגעשפראצט פון איהרע שעהנע פולע אויגען, און זי האט אנגעכאפט די יונגע מאמע וואס איז גע־זעסען אויף דער באנק און איז געווען פערטיעפט אין איהר שטריקען. זי האט זי אנגעכאפט ביי די הענד און געזאגט מיט א ציטערענדע שטימע:

— אה, וואס פאר א שעהן קינד! לאזט מיר קושען אייער קינד.

די מוטער האט אנגעקוקט מירעלען און דערזעהן די טרעהרען אין איהרע אויגען, און ווי איין פרוי די צווייטע, האט זי מיט אמאל אלעם פערשטאנען. זי האט ארויסגענומען איהר קינד פון וועגעלע און אריינגעלענט עס אין מירעלע'ס ארם.

מירעלע האט געקושט דאס קינד, דאן האט זי געווארפען א שטומען בעטענדען בליק אויף דער יונגער מוטער.

די יונגע מוטער האט לייכט געשמייכעלט און געשאקעלט מיט'ן

קאפ.

מיט'ן מאן זיינען יונג, און זיי וועלען באלד קענען פערריכטען דעם היזק.... נור עס איז איהר א שאד געווען די מילך. בריסטען האט זי געהאט פולע. די מילך האט איהר געשטאכען אין דעם ווארצעל, און אז זי האט זיך בעוואויגען האבען די שוועכע בריסטען איהר וועה געטהאן און קיינער איז ניט געווען, ווער עס זאל די מילך אויסזויגען... דורך די צוויי וואכען דאם קינד האט געזויגען איז מירעלע שוין געוואהנט געווארען, אז וועז די בריסטען הויבען אן איהר שוועכע צו ווערען — האט זי צוגענומען דאם קינד צו זיי — און וועז דאם קינד האט געזויגען, האט זי דערפיהלט א דערלייכטערונג. זי האט דערפיהלט ווי דאם מיילכעל, וועלכעם זויגט איז זיך די מילך אריין, טהוט איהר גוטס. און זי גיט זיך איבער דעם מיילכעל מיט'ן נאנצען וויללען, און זי האט דאם געפיהל געהאט ווי א גרוים שטיק לעבען פון איהר געהט איבער צום צווייטען, און דאם האט איהר גוט געטהאן... זי האט געבענקט נאך אזא מיילכעל וואם זאל פעסט ארומקלאמערען זיך ארום איהר ברוסט, און אריינזויגען איז זיך איהר מילך־קראפט, און זי זאל וויעדער געפינען די ברוהיגונג און גליק וואם זי האט געפיהלט, וועז דאם קינד האט געזויגען.

דאם אבציהען מיט די פינגער, אויך מיט א גלעזעל, וואם דער דאקטאר האט איהר פערשריעבען, האט זי ניט בעפריעדיגט. זי האט בעראפט, אז אין דער צווייטער קראפט, וועלכע ציהט פון איהר די מילך אפ, זאל ניט זיין א טויטע מעכאנישע זאך, נור א לעבעדיגער וויללען... מיט ענערגיע, מיט א קאפריז, וואם וועז עם וועט וועלען זאל עם א סך אין זיך אריינזויגען מיט ענערגיע, און וועז עם וועט וועלען זאל עם נאר ניט וועלען זויגען — זי האט בעראפט די בעפריעדיגונג און געבענקט דערנאך, ווי מען בענקט נאך לעבען...

די מאמע האט זי געטריסט, אז די מילך וועט איהר באלד פערשווינדען אוים די בריסטען, און זי וועט ניט מעהר ליידען, אבער דאם האט זי נאר ניט געוואלט, די מילך אין איהרע בריסטען, דאם איז געווען איהר גליק — און זי האט עם געוואלט אבהיטען — זי האט נור געזוכט א מיילכעל, און די בענקשאפט נאך א מיילכעל האט זי מעהר געפייניגט און בעגליקט ווי די בענקשאפט נאך'ן מאן....

די בענקשאפט האט זי געיאגט אין די גאם אריין, אין די ערטנער, וואו קליינע קינדער האלטען זיך אויף. וועז זי האט דערזעהן קליינע

שטיל, א מענש וועלט געבוירען.

(א בילד)

אין דעם באַארדינג הויז וואו מיסעם ראזענצווייג איז געשטאנען איבער'ן זומער, האט מען זי נאר גערופען מיט איהר מיידעלשען נאמען, בעסיע עפשטיין, ווארים ערשט אין פאריגען זומער איז דאס יונגע קוים צוואנציג יעהריג מיידל דא געווען מיט איהר פאטער און זי האט געהאלטען אין איין טאנצען מיט די באיעם, אז מען האט זי ניט געקענט אפריסען. און דער פאטער האט זיך געהאלטען אין איין סוד'ען מיט מיסטער פליישמאן, מיט דעם אייגענטהימער פון האטעל „לינקאלן" וועגען א שידוך פאר זיין טאכטער, (וואריס מיסטער פליישמאן האלט ניט בלויז א באַארדינג הויז, נאר איז אויך א שטיקעל שדכן, און צו איהם קומט מען ניט אזוי זיך אויסצורוהעו, ווי מעהר א שידוך צו טהאן). און דאס יאהר איז דאס מיידעל שוין געקומען אלם א ווייבעל, אלם מיסעם ראזענצווייג.

זי איז געקומען מיט איהר מוטער, און די פרויען וועלבע האבען געבראכט זייערע טעכטער צו פליישמאנען שדוכים צו טהאן, האבען זיך געקענט אויף וויבערשע זאכען, און זיי האבען זיך ג'סוד'עט אין די אויערען: אז דער האטעל וועט זיך באלד פערמעהרען מיט נאך א בארדער וואס וועט ניט קומען מיט דער באהן צו פאהרען...

געקוקט האבען זיי דערביי אויף מיסעם ראזענצווייג, און נעמיינט האבען זיי דערמיט זי, כאטש קיינער האט ניט פערשטאנען וואס די וויבער מיינען דערמיט, וואדום מען האט אויף מיסעם ראזענצווייג גאר ניט אנגעזעהן...

מיט א פלינקע פרייד האט מירעלע פלינק אויפגעפענט איהר קאפטענדיל און איהרע פולע בריסט אריינגעשטעקט אין דעם לעבעדיגען קינד'ס מיילבעל.

און זי האט זיך אין גאנצען איבערגעגעבען צום קינד....

מיט דאנקבארקייט האט מירעלע אנגעכאפט דעם קינד'ס מוטער'ס האנד און געקושט זי.

די יונגע מוטער האט אנגענומען מירעלע'ס קאפ. די צוויי מוטערס האבען זיך אין די אויגען אריינגעקוקט. זיי האבען זיך פערשטאנען און צוקושט זיך.

און פון דעמסמאל האט זיך מירעלע יערען טאג ארויסגע'גנב'עט אין דעם שטאדט'ס גארטען. דארט האט שוין געווארט אויך איהר די מוטער מיט'ן קינד און זי האט זיך איבערגעגעבען איהר גליק.

א לאנגע צייט האט מירעלע אויפגעהאלטען די מילך אין איהרע בריסטען אין געהיים פון דער מוטער און מאן....

און אן אנשטאנדיגער מענש איז ער געווען, מיסטער פליישמאן, א מיטגליעד אין פערשיעדענע סאסייעטים, און שבת און יום־טוב מיט דער ווייב אין ציליגדער הוט געגאנגען דאוונען אין שולן אריין איבער איסט בראדווי, — אז אלע זאלען זהן — האבען די פאטערס איהם אנפערטרויט זייערע טעכטער אין באארדינג הויז איבער'ן זומער, און געוואוסט, אז מיסטער פליישמאן וועט אויפפאסען, אז די מידלאך זאלען מיט די באיעם נישט ווייט פערגעהן, נאר „דושאסט" אזוי פיעל, וויפיעל עס איז נויטהיג פאר דער פארטי...

דורך דעם האט א גאנצען טאג אין פליישמאן'ס באארדינג הויז ניט אויפגעהערט צו שפיעלען און די מיידלאך מיט די באיעם צו טאנצען. האט מען ניט געטאנצט, האט מען אין קארטען געשפיעלט — מיט איין ווארט, מען האט זיך געהאלטען אין איין אמוזירען. די בארדערס האבען זיך גענוי אלע נעקענט פון פריהערדיגע יאהרען, וואס זיי פלעגען פערקעהרען ביי פליישמאנען. און ווייל זיי פלעגען זיך אינטערעסירען אייגער מיט'ן אנדערען צוליעב שדוכים, האט אייגער פון אנדערען געוואוסט ניט בלויז זיין געשעפט און גאלד אנגעלעגענהייטען, נאר אויך פון די אינטימסטע פאמיליען סודות... אין באארדינג הויז פלעגען זיך גשפינען בחורים וואס זיינען געווען פראפעסיאנאלע שדוכים זוכערס, און אוים געוואהנהייט, אדער גטריבען פון האפנונג פלעגען זיי יאהר איין יאהר אוים פערפאהרען צו פליישמאן'ען: עם וועט זיך דאס יאהר עפעם מאכען... אדער א מאטע וועלכער האט זיך שוין האלב מיאש געווען צו זוכען אייניקלאך פון זיין טאכטער, האט זיך די לעצטע פראבע גמאכט אין פליישמאן'ס באארדינג הויז. ביי פליישמאן'ען האט יעדער צד געקענט גשפינען א פאסענדען צו, די עקזעמפלארען זיינען געווען אזוי פערשיעדענארטיג, האט זיך פאר יעדען געקענט טרעפען עפעם פאסענדעם, אזוי ארום איז פליישמאן'ס באארדינג הויז איבער'ן זומער א ווירקליכער יאהרמארק פון שידוכים....

אז בעסי עפשטיין (אזוי האט זי געהייסען מיט איהר מיידלשען נאמען) האט זיך נהאט פריהעריגעם יאהר געווייזען אויף דעם מענשליכען מארק, האט זי ארויסגערופען א סענסאציע. זי האט מיט איהר ערשיינען אבגעצויגען א סך חתנים פון אנדערע כלות. ארום בעסי'ן האבען זי די יונגע לייט גראיעט וויי די ביהנען ארום א פעטע בלום...

און די פרויען האבען רעכט געהאט. מיסעס ראזענצווייג איז שוין טאקי געווען אין די הויכע חדשים, כאטש זי האט נעקענט איהר טראגען אזוי קונציג בעהאלטען.

די מאדע איז איהר צו הילף געקומען, עס איז פונקט געווען דער סטיל פון טראגען ברייט־געשניטענע קלייד־אר און זשאקעטען מיט ברייטע קראלינען. מיסעס ראזענצווייג האט זיך געשעהמט מיט איהר טראגען, וואהרום די מעהרסטע נעסט וואס האבען זיך געפונען אין דער באדינג הויז זיינען געווען איהרע בעקאנטע, וועלכע האבען זי נעקענט אלס מיידעל. מיט די באיעם האט זי נעטאנצט פאדיגען יאהר, און מיט די מיידלאך האט זי געשטיעפט און געשפאט פון די באיעס. איז עס איהר אביסעל אונאנגענעהם געווען. זי האט זיך נאך געהאלטען ווי זי וואלט געווען א מיידעל, נעטאנצט און בעוואגען זיך, כאטש די מוטער האט זי געהיס און יעדעם מאל דערמאהנט:

— בעסיע, נעדענק, גיב אכטונג וואס דו טהוסט! האט זי די מוטער ארויסגערופען און אוועקגעשלעפט פון טאנצען וועז בעסיע האט זיך פערגעסען.

מיסעס ראזענצווייג פלענט פערשעהמט ווערען; יעדעם מאל, וועז די מוטער האט זי דערמאהנט, איז א רויטליכקייט געקומען איבער איהר פנים, ווי זי וואלט עפעם זעהר א שעהמעדיגע זאך געטהאן און האט זיך ברוגז'דיג אוועקגעזעצט ביי דער מאמען אין א ווינקעל און צוגעקוקט ווי אנדערע טאנצען...

אין באארדינג הויז ביי מיסטער פליישמאן איז זעהר פרעהליך און לוסטיג צוגענאנגען, וואהרים ווי שוין געזאגט איז מיסטער פלייש־מאן געווען אן אנגענעהמער מענש, א מאדערנער מיט א שעהן בערד אל און א שעהן בייכל, פאר יעדען געהאט א גוט ווארט, איז געווען א גרויסער „עדמיירער" פון פרויען, געקענט זיי אונטערהאלטען מיט גלייכווערטלאך און זיי האבען איהם זעהר געגליכען.

נאר אם מעהרסטען האט זיין באארדינג הויז ג'עש'ט דערמיט, וואס דארטען ווערען מיידלאך שנעל כלות, און געפינען זייער גליק. וואהרים מיסטער פליישמאן, וועלכער איז געווען אין ווינטער צייט א שדכן, האט זומער אין זיין באארדינג הויז איינגעלאדען די יונגע לייט, וואס עם האט זיך איהם געדאכט, אז ער האט עפעם פאר זיי פאסענד...

אין די פארנאכטען אין די ווינקלאך... איהר האנד האט יעדעם מאל אן אנדער בחור געגלעט, און זי געהופען מיט איהר מיידעלשען נאמען בעסי, און עם זעהט אויס, אז בעסי האט געגליכען זיך צו פערגעסען אז זי איז שוין א ווייבעל. זי האט געלאכט און געפערעהט זיך מיט די בחורים. נור טהיילמאל, אז די בחורים און די מיידלאך זיינען גע־שפרונגען אראב פון די טרעפלאך, איז בעסי געגאנגען פאמעלאך, געלאסען, קיינער האט עס ניט בעמערקט... און טהיילמאל ווען בעסי האט זיך פערגעסען און געלאזט זיך אין א פלינקען טאנץ מיט א באי, האט זי די מוטער דערמאנט — נעדענק אין גאט, בעסי, איז א שטילע פערשעהמטע רויטליכקייט געקומען אויף איהר צארט געזיכט, און בעסי האט זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעל און צוגעקוקט ווי די פארלאך טאנצען...

נור קיינער, א חוץ די געניטע אלטע מאמעס האבען אין דעם קיין בעזונדערע זאך ניט בעמערקט, און עם איז קיינעם גאר ניט איינגעפאלען...

נור איינמאל, אין א זונטאג צום סאפער, ווען אלע געסט אין באארדינג הויז האבען זיך אויסגעפוצט אין די שעהנסטע פיינסטע קליידער, וואס זיי האבען נור געהאט אין זייער גארדעראבע, און דער טאנץ־מייסטער (וועלכער איז א גאנץ יאהר א ראזירער אין דער שטאדט, אין באארדינג הויז איז ער א טאנץ־מייסטער) האט ארויסגענומען פון זיין קאסטען א שטיקעל ניו יארקער פראק, ווארים אין אבענד האט גענאלט זיין דער גרויסער טאנץ, איז מיסעס ראזענצווייג, וועלכע אלע זיינען געווען געוואהנט, אז זי זאל ארויסגלאנצען מיט איהר טו־אלעט פון אלע מיידלאך — נעקומען צום טיש אין א ווייסען לויזען טולענעם נאכט־קאפטענדעל און א לויז בריים זיידען קלייד, געגאנגען איז זי פאמעלאך אין דער שטיל, און אוועקגעזעצט זיך מיט איהר מאמע ביי איהר טישעל. ביים טיש האבען עם נאך ווענig מענשען בעמערקט, נור נאכ'ן טיש, ווען די געסט האבען זיך אנגעהויבען צו קלייבען אין זאאל אריין, וואו דער גראמאפאן האט שוין געשפיעלט און דער טאנץ־מייסטער אין זיין פראקעל, מיט די דינע פיסלאך, האט שוין געוואארט אויף די טענצערינס — איז בעסי אריינגעקומען אין זאאל אריין אנגעלאהנט אויף דער מאמע'ס ארעם, געגאנגען פאמעלאך, טריט ביי טריט, איהר קאפ האט זי געהאלטען שטאלץ אין דער הויה.

זי האט ארויסגערופען צו זיך קנאה פון די אנדערע מיידלאך, נור זי האט פאר קיינעם ניט מורא געהאט. זי איז געווען שהנער, פליקער. נעשיקטער און בע'חן'טער פון אנדערע כלות, און גערויטט האט מען זיך אין אויער, אז זי האט מהר געלד אויף פון אנדערע כלות. בעסי האט אם מהרסטען געטאנצט פון אנדערע מיידלאך. בעסי האט זיך אם בעסטען אמוזירט, און בעסי'ס הענד און ארעמס זיינען געפלויגען פון איין בחור צום צווייטען. אלע האבען געמיינט, אז בעסי וועט געווים פון באארדינג הויז ארויסגעהן א כלה — ערשט דער סיזאן האט זיך נעענדיגט און פליישמאן, דער גענטער שדכן, האט ניט געקענט אנרופען קיין נאמען און האט זיך ניט געקענט אבשטעלען אויף קיין איין יונגענמאן, וועלכער זאל האבען בעסי'ן געפעלען. אויך דאם יאהר זיינען זיך אייניגע יונגע לייט צונויפגעפאהרען צו פליישמאנ'ען מיט'ן נעראנק צו בענגענען די פאר־א־יאהריגע בעסי — ערשט די בעסי איז געקומען א תתונה־געהאטע. די יונגע לייט זיינען נעבליבען ווי אבגעשמיסענע, און ניט נור בלויז די יונגע־לייט, נור פליישמאן, דער שדכן, האט ניט געווואוסט פאר וואס בעסי איז פער־פאהרען צו איהם נאכדעם ווי זי נויטהיגט זיך שוין ניט איז קיין שידוך.

בעסי האט זיך געהאלטען ווי א מיידל. דער מאן איז ניט נע־ווען. ער פלעגט קומען איין מאל אין צוויי וואכען אויף א זונטאג, און איז ער געקומען, האט מען איהם אויף ניט אנגעזעהן, א מיערער, א קליינטשיקער, א שטילער (עפעס א מאנופעקטשורער פון צאהן־שטעכערס), איז ער געשלאפען א גאנצען זונטאג, און די באיעם האי־בען זיך נעשארט ארום בעסי'ן ווי פאריגעס יאהר. אויסערליך האט זיך בעסי גאנץ וועניג געענדערט. זי איז געווען דאם זעלבע מיידל מיט דעם ריינעם מיידלשען פנים ווי פאריגעס יאהר. נאר אין די אויגען האט זיך געהאלטען א פערשטיקט פייערל, וואס האט צו וויסען נענעבען, אז דאס מיידל האט שוין גענאסען פון דעם ערדישען גליק... און דאס בעוואוסטזיניגע, פערשאיטע פייערל האט צו זיך נאך מעהר צוגעצויגען די יונגע לייט... דאס טראגען, ווי שוין געזאגט האט בעסי נעקענט קונציג בעהאלטען, אז נור געזעהלטע האבען געוואוסט דערפון. די יונגע לייט האבען זיך בעצויגען צו איהר ווי צו א מיי־דל, האבען איהר קאמפליימענטען געזאגט, בעהאלטען זיך מיט איהר

אויף איהר בויך, ווי זי וואלט געוואלט עפעס בעשירמען אוז בעשיצען.... דער יונגערמאן האט נעקוקט אויף איהרע הענד, געזעהן דאס פערשהמטע שמייכלען, בעמערקט דעם ווייסען לויזען קאפטען — אוז פון אלעס שוין געוואוסט. א רויטער שטראם בלוט האט איהם מיט אמאל געגעבען א שלאג אין פנים אריין. עס איז געווען, ווי ער וואלט געשטאנען פאר עפעס פרעמדעס אוז אונבעקאנטעס. אוז א שרעק איז איהם בעפאלען וואס ער איז צוגעגאנגען צו איהר אזוי פריי אוז בעריהרט זי מיט זיינע הענד, פונקט אזוי ווי אייגער פאלט אריין מיט א פערשייט לאבען אין א פרעמד טעמפעל אוז געפינט ארום זיך מענשען בעטען.... דער יונגערמאן האט זיך טיף פערבויגען פאר בעסי'ן אוז איז אוועק.

פון דעמסמאל אן האבען די יונגע לייט אויסגעמיעדען בעסיען, זיי האבען איהר שוין מעהר ניט גערופען מיט'ן מיידעלשען נאמען בעסיע עפשטיין, נור מיסעס ראזענצווייג. קיינער האט ניט געוואגט צוצוגעהן צו איהר אוז איהר האנד צו בעריהרען ווי אמאל. מען האט זי נור פון דערווייטענס מיט עהרפארכט נעגריסט. ארום איהר איז שטיל געווארען. עס איז געווען ווי מען וואלט עפעס מורא געהאט צוצוגעהן צו איהר. איהרע שטארקסטע אנהענגער, פריינד, וועלכע זיינען אמאל נישט אבגעטראטען פון איהר — האבען זי מיט אמאל אויסגעמיעדען, אוז וועז מיסעס ראזענצווייג האט זיך אין זאל געוויעזען, האט דער זאל זיך נעקענט ווי פערהילכט ווערען פון לאבען אוז רווישען, איז באלד שטיל געווארען. איינציגווייז האבען זיך די יונגע באיעס מיט די מיידלאך ארויסגעשארט פון זאל אוז זי געלאזט אליין מיט די אלטע וויבער.

מיסעס ראזענצווייג איז אויך מיט אמאל געווארען א גאנץ אנדערע. זי האט זיך אליין געהאלטען פון דערווייטענס פון אלע, איינזאם שפאציערט אויף בעזונדערע וועגעלאך, אנגעלענט אויף איהר מוטער'ס אריימס. מיט'ן טראגען האט זי זיך ניט מעהר געשעהמט, פערקעהרט א גווויסער שטאלץ איז געלעגען אין איהר יונגען מיידעלשען קאפ, וועז זי האט פערביי שפאציערט די באיעס אוז גענשיקט די בויך פאראוים פאר זיך.

אוז וועז די באיעס האבען זי געזעהן פון דערווייטענס אנקומען, האט איינער צום צווייטען געזאגט:

— שווייגט שטיל, מיסעס ראזענצווייג געהט.

און א מיידעלשע אונשולדיגע פערשעהמטקייט האט נעריטעלט איהרע צארטע מיידעלשע באקען. די האאר זיינען איהר נעווען פערקעמט ווי ווען זי איז נאך נעווען א מיידעל, האלב אין שרינט, אין רונדינגען קאקס, און איהר דינער איידעלער נאקען און קאפ זיינען נאך נאנץ מיידעלש נעווען. איהר בויך האט זי פאראויסגעשיקט פאר זיך, מיט א נעוויסע שטאלצקייט און רוהיגקייט, ווי זי וואלט נעווען שטאלצירט דערמיט, וואס די נאטור האט בעשאנקען זי מיט דער גרעסטער אוז שטאלצער אויפנאבע — א מענש צו נעבוירען... אוז מען האט ניט נעווואוסט וואס עס האט ארויסגערופען די צארטע רויטלעכקייט אויף איהר פנים, צי די אריימע שעמוודיגקייט וואס אלע ווערען נעווואהר, אז זי האט איהר אונשולד פערלארען, צי די צנועות'דיגע בעשיידענהייט פון א קעניגין (ווען זי טהוט צום ערשטען מאל אן די קרוין אויפ'ן קאפ) איבער די עהרע וואס מען האט איהר צוגעטהיילט אז זי זאל א מענש געבוירען...

דאס פרויען־אוג, וואס איז מעהר עמפפינדליך אויף פרויען־צארטקייט, האט גלייך בעמערקט בעסי'ס ענדערונג, און א סוד'ען אוז א מורמלען איז ארומגענאנגען אין זאאל פון איין פרוי צו דער צווייטער. די באים האבען עס באלד ניט בעמערקט, אוז ווען די ערשטע פאארלאך האבען זיך גלאזט וואלצירען, איז א יונגערמאן, וואס איז נעווען בעסי'ס אן אנהענגער נאך פון די מיידעלשע יאהרען אוז אלע האבען געמיינט, אז איהם ווען ווערען אנפערטרויט בעסי'ס גורל, צוגענאנגען צו איהר אוז נעזאגט מיט זיין נעווואהנטען טאן:

— בעסי, דער וואלצער קומט מיר, איהר האט מיר פערשפראכען, און נעווואלט זי ארומנעהמען ביי דער טאליע, צו העלפען איהר אויפשטעהן.

די הייטלעך פון בעסי'ס אויגען האבען זיך אראבנערוקט איבער איהרע אויגען־אפפל, און א צנועה'דיגער, פערשעהמטער בליק האט זיך ארויסגעריסען מעהר פון איהרע שווארצע גלעדיכטע ברעמען איידער פון איהרע פערשלאסענע אויגען. זי האט נארניט נעזאגט, נור אויף איהרע ליפען איז ערשיענען א לייכט שמייכעלע, ווי א ווינטעל וואלט עס ארויפגעבלאזען, און זי האט איהרע מיידעלשע לייכטע הענד פערלענט

די טויז פיק.

(ערצעהלונג)

מיין פריינד'ס פרוי בערטהא זילבערשטיין איז קיינמאל ניט געווען סאר מיר אנדערש נור די פרוי פון א פריינד, וואס מען עהרט אין איהר ניט נור בלויז איהר אייגענע מענשליכע ווירדע, נור אויך דעם מאן'ס כבוד, און די קינדער'ס ריינקייט... איך האב געוואוסט אז זי איז א שעהנע. דאס געזונדהייט פון איהר בלוט, וואס האט ארויסגעשפריצט פון איהרע לענגליכע באקען, האט אזוי אנגענעהם געגליעט דאס אויג ווי א אויסגעשטאנענער עפעל, אדער א הארטע, רייפע בארנע אויפ'ן בוים... דער רונדיגער רוקען און די אראבפאלענדע פליצעס וואס האבען שטענדיג ארויסגעקוקט פון איהר ווייט אויסגעשניטענע רעפארם־קליידער האבען פרעהלאך געמאכט יעדעם הארץ, און ארויסגערופען אזעלבע אנגענעהמע היימישע געפיהלען, ווי עס רופט ארוים א לייכטענ־דער לאמפ דורך א פענסטער אין א טונקעלע נאכט... נור דאס אלעס האב איך ערשט שפעטער ערפאהרען. מיין פריינד'ס פרוי איז פאר מיר ניט געווען קיין פרוי, נור בערטהא, בערטהא זילבערשטיין, סאלאמאן'ס ווייב.

און עס האט אויך אנדערש ניט געקענט זיין. האט איהר אמאל געזאהן א פרוי, וועז זי שוואנגערט? א פרוי, וועז זי זויגט איהר קינד? אדער א פרוי, וועז זי שפיעלט זיך מיט איהרע קינדער ביי א היימיש בערעקטען טיש, אין איהר ווארימער שטוב, אין א קאלטע ווינטער־נאכט?... די פרוי וועלכע איהר האט געזאהן אין איהר נאקעט־ווייב־ליכעם וועט קיינמאל, קיינמאל ניט ארויסרופען ביי אייך קיין שלעכטע געדאנקען. און ווי פערדארבען איהר זאלט ניט זיין — וועט דער

א מיידעלשע רויטליכע פערשעהמטקויט האט נעצייגט איהר פנים און מיט א שטאלצען קאפ ווי א יונגע קעניגין איז זי פאר די באיעם פארבייגענגען און קוים זיי געגריסט מיט איהר שטאלצען קאפ....

און ניט נור צו מיסעם ראזענצווייג האט זיך געפיהלט אזא בעציהונג, נור אויך צו מיסטער ראזענצווייג. וועז ער איז דעם נעקסטען זונטאג אין בארדינג הויז אראבנעקומען איז ער שוין ניט נעגאנגען שלאפען אויף א לאנגען טאג, ער איז נעגאנגען שטאלץ ביי זיין ווייבס זייט, די אוינעלאך האבען איהם שווארץ געפינקעלט און ער האט צו אלע קרום געשמייכעלט, און די באיעם האבען איהם שוין ניט נערופען מיסטער צאהנשטעכער — נור ער איז מיט אמאל אין זייערע אויגען גע־וואר־ען: — מיסטער ראזענצווייג!

בין דאנקבאר געווען מיין פרויינד'ס פרוי, פאר די גוטע און רויגע געפיהלען וואס זי האט ערווארטעט אין מיר...

איין מאל אין אבענד, אין א שבת אויף דער נאכט, בין איך אריינגעקומען צו די זיבערשטיינס אין שטוב אריין. עס איז געווען ווינטער. אין דרויסען האט דער שנעע געשיט געשמאקן, און אינגלאך און מיידלאך האבען זיך געטראגען מיט די שליטענס איבער דער ברוק פון דער גאס; אין שטוב ביי די זיבערשטיינס האב איך געפונען א היימישע געזעלשאפט. מען האט געטרונקען טהעע, געגעסען קענדיס און געשפיעלט אין קארטען. עס זיינען געווען א צוויי־דריי גוטע פריינד, סאלאמאן'ס קאלעגען פון געשעפט. בערטהא אין מיטען צווישען זיי. די געזעלשאפט איז אזוי געווען פערטיעפט, פערטרונקען אין די קארטען, אז זיי האבען צומאל ניט בעמערקט מיין אריינקומען. סאלאמאן, דער בעל הבית, איז געזעסען אהן א ראק, דער גרויסער שטערן, וואס האט פערכאפט זיין ליסינע האט געשוויצט,און ער איז געווען אזוי פערקאכט אין די קארטען, אז ער האט געהאלטען אין איין אריינאנען זיין פרוי אין געלד, און אז ער האט עס געוואונען פון איהר, האט ער אזוי טריאומפירט דאריבער, ווי ער וואלט געלד ארויסגעקראגען פון זיין ערגסטען שונא. בערטהא האט מיך בעמערקט, און האט זיך אבגערופען:

— העגרי, זעצט אייך אוועק נעבען מיר, עס גיהט מיר ניט היינט

— אפשר וועט איהר מזל'דיג זיין.

— וואס עפעם מזל'דיג פאר דיר, ער וועט פאר זיך מזל'דיג זיין, געבען קארטען — האט דער מאן גזואגט.

אין א פאאר מינוט ארום בין איך שוין אריינגעצויגען געווארען אין'ם שפיעל, און געווארען פערקאכט דערינען, ווי א טראפען זידענדיג וואסער פאלט אריין אין א קאבעדיגען טאפ. מיר האבען געשפיעלט אין אקע, און איינער האט דעם אנדערען אונטערגעיאגט ווי מיר וואלטען מורא געהאט, א מינוט ניט צו פערלירען פון שפיעל.

נור איך בין ניט געווען מזל'דיג, ניט פאר מיין שכן'טע און ניט פאר מיר. אונז ביידע איז עס ניט געגאנגען. קארטען האבען מיר נעקראגען מעהרסטענס שלעכטע, ניט אינטערעסאנטע, „„שראנעס", און האבען מיר אמאל געוואלט שפיעלען — האט זיך אונז דוקא ניט איינגעגעבען: האט דער צווייטער דוקא א בעסערע קארט געהאט.

אנבליק פון א פרוי, וועז זי זויגט איהר קינד ארויסרופען אין אייך נור איידעלקייט, אוז עפעס א מענליכע מיטלייד צו איהר, איהר וועלט איהר פרייגד אוז איהר זייט בעריים זי צו בעשיצען...

בעלטהא זיבערשטיין האב איך געזעהן אין איהר וויבליכע מיסיאן. איך האב געזעהן וויי זי האט זיך איינגעארדענט איהר הויז, מיט וואס פאר א ליעבע זי האט אויפגעבויט איהר קליינע היים. יעדען אבענד, וועז איך בין אריינגעקומען צו די יונגע פאאר נאך זייער חתונה, האב איך געפונען עפעס נייעס, אדער א נייע בילדעל אויף די וואנד, אדער א נייע אויסהעפטאכץ אויפן טיש, אדער א נייע פלאנץ אין א ווינקל פון צימער. זי האט געהאט די איינגענשאפטען אויסצוגיסען פון איהר וועזען אויף אלעס, צו וואס זי האט זיך צוגעריהרט, אוז די וואריאקייט פון היים וואס זי האט געשאפען איז שוין געגוג געווען זי אוועקצושטעלען אין מיינע אויגען פאר אזא ריינקייט, אז יעדער שלעכטער געראנק וואס וואלט מיר איינגעפאלען אין מיין קאפ וועגען איהר האט נור געקענט ארויסרופען א געפיהל פון שהם אוז פערדרוס... איך האב זיך שוין דאן צוגעוועהנט צו איהר אזוי, אז איך האב זי בעטראכט, ווי מען בעטראכט א שוועסטער, א טאכטער, א מוטער — אבער קיינמאל ניט ווי א מאן בעטראכט א פרוי...

איך פלעג אפט אריינקומען צו בערטהא'ן אין שטוב, וועז מיין פריינד סאלאמאן איז ניט געווען אין דער היים. סאלאמאן איז געווען א רייזענדער פאר א גרויס האלסייל געשעפט, פלעגט זיך זאמען אין וועג וואכען־לאנג. אז איך האב בעזוכט די זיבערשטיינס האב איך געטראפען בערטהא'ן אדער זי האט געזויגען איהר ניי־געבוירען קינד אדער זי האט עס געבאדעט. אוז די מוטער וועלכע איז געווען אין וויייסען אנגעטאן, מיט ארויפגעקאשערטע ארבעל, מיט דעם וויייסען הויבעל אויפן קאפ — אוז דאס נאקעטע קינד וואס איז געלעגען נעבען איהר אוז די קלאהרע, ריינע, וויייסע קינדערש־וועש וואס איז געווען פערשפרייט ארום איהר — דאס אלעס האט בעשאפען ארום בערטהא'ן אזא מוטערליכע צערטליכקייט, אז מען האט געפיהלט אין איהר נאהענטקייט איידעלער אוז ריינער, אוז עס האט ביי מיר, ביי דעם אלטען בחור, וועלכער האט זיך געהאלטען אין איין וואריאקען אין פרעמדע נעצען — ארויסגערופען די גרעסטע אכטונג אוז די ריינסטע געפיהלען, אוז איך

איינמאל האבען מיר ביידע געשפּיעלט נעגען איהר מאן. דאס שפּיעל האט זיך זעהר אנגעצויגען און אריינגעיאגט אין געלד אריין. דער מאן האט געהאט אויפ'ן טיש מלכות, זי א קאליר און איך צוויי טיין; איך האב געוואלט אפּשרעקען מיט מיינע טיין און אריינגעיאגט אין געלד; דער מאן, זעהט זיך אויס, האט געהאט א גוטע קארט, מלכות, און ניט געלאזט זיך אפּשרעקען. ער האט געווארפען מיט געלד. איך האב אנגעהויבען צו צוויפלען און געוואלט אוועקגעהן, נור זי האט מיך ניט געלאזט.

— לאזט אייך ניט, הענרי, — איהר מיט אייערע טיין אנטלויפט נעגען זיינע מלכות? שעהמט אייך, איך וועל געבען דאס געלד: די פינף מיט נאך צעהן! — און אין דעם דערפיהל איך, ווי עפּעם וואריימעם ריהרט אן מיין קניע, איך לייג צו מיין האנד, און דערשפּיר איהר האנד. זי שטעקט מיר עפּעם איין. איך דערטאפּ א קארד אין מיין האנד, איך האב איהר מורא צו קוקען אין די אויגען אריין. דאס הארץ האט מיר אנגעהויבען צו קלאפּען, און די הענד צו ציטערען — איך קוק אין מיינע קארטען — איך האב א דריטע טויז — די טויז פיק — און מיט איין קלאפּ אבגענומען פון מאן ניט נור דאס געלד וואס איך האב גע־האט פערלארען, נור אויך וואס זי האט געהאט פערשפּיעלט דעם אבענד.

— חא, חא, חא — האב איך דערהערט איהר לאכען און פרייד, נור אין איהר לאכען און פרייד האב איך אויך געהערט, ווי איהר הארץ האט געקלאפּט.

איך האב איהר נעקוקט אין די אויגען אריין. אין איהרע אוי־גען האב איך מיט אמאל בעמערקט א גאנץ אנדער ליכט, וואס איך האב עס ביז איצט ניט געזעהן, עפּעס א פערשאדט שייערעל האט זיך ארונ־גערוקט אין איהרע אויגען־ווינקלעך און ארויסגעשטראהלט, פערלאנ־גענדיג עפּעס צוויישען די הארלאך פון איהרע הייטלאך. איך האב בע־מערקט אין די ליכט בלוט פארבען פון איהר פנים, א ציטערען, און עס איז מיר געווען, ווי אלעס אין איהר ווינקט און איז פול מיט גע־היימניסע. איהרע צייהן ציטערען און ווינקען, איהרע פינגער ציטערען און ווינקען — אלעס האט זיך אין איהר מיט אמאל געענדערט, און איך האב זי געזעהן אין א גאנץ אנדער ליכט...

איך האב א פאר וואכען אויסגעמיידען איהר הויז, אויס שרעק. זי, זעהט זיך אויס, האט זיך מיט מיר אויך ניט געוואלט בעגעגענען;

— דער ווינקעל איז ניט מזל'דיג, העגרי, אנטלויף פון איהר — זאגט דער מאן.

— אפילו צו וויסען די קאפאטע צו פערשפיעלען, בלייב איך אויף מיין פלאץ — רוף איך אוים. גיב קארטען.

אפשר וואלט גאר א יושר געווען, אז מיר זאלען שותפות מאכען: צוויי שלים מזל'ניקעם, — רופט זיך אפ בערטהא.

— איך בין גרייט.

— צוויי קבצנים געהען טאנצען — לאכט דער מאן.

מיר האבען געוואלט שותפות מאכען, אבער די מעהרסטע פון עולם האבען פראטעסטירט. עס וועט ניט זיין אינטערעסאנט.

— דאן דארף מען זיי צוזעצען אין אנדערע ווינקעלאך. שותפים זיצען ניט צוזאמען.

— וואס, איהר האט מורא פאר שקרות?

— ניין, נור עס פיהרט זיך שוין אזוי.

און דאס האבען מיר ניט געוואלט. עס איז געווען, ווי מיר וואלטען איינער מיט דעם אנדערען סימפאטיזירט. אונזער ביידענס שלים־מזל, דאס וואס איז אונז ניט געגאנגען אין די קארטען — האט אונז ביידע דערנעהענטערט, און מיר האבען זיך ניט געוואלט שיידען. ביים טיש איז עפעס אויסגעקומען ווי צוויי פארטייען. איין פארטיי, די גליקליכע, דאס איז געווען דער מאן מיט זיינע פריינד, און די אנדערע פארטיי, די אונגליכליכע — בערטהא און איך. און צווישען אונז ביידע איז געווארען א שטילע, ניט אבגעהעדטע פערבינדנים: מיר האבען אייגער דעם אנדערען די קארטען געווייזען; אז זי האט געשפיעלט האט מיין הארץ געקלאפט און איך האב דוקא געוואלט, אז זי זאל געווינען, און דאס זעלבע איז געווען, ווען איך האב געשפיעלט. — אפט איז מיר אויסגעקומען צו שפיעלען געגען איהר מאן, ניט נור האט זי מיר געהאלפען צו שפיעלען, געגעבען עצות, איינגעשטעלט גלייך פאר מיר, נור ווען דער מאן האט וויעדער אמאל שלים־לויף געוואונען, האט זי איהם אנגעקוקט בייז מיט פיינדשאפט, ווי ער וואלט די מיאוס־טע זאך געטהאן.

— שאדט ניט, העגרי, דעם וואס עס געהט ניט אין קארטען — געהט אין לעבע — האט זי מיך געטרייסט, און מיר האבען זיך וויעדער גענומען געשמאק צום שפיעלען

זי האָט אויסגעמיערעט מיין בליק ווי איך איהרען, נור אין דער לופטען האָב איך דערפיהלט ווי איהרע צייהן און הענד ציטערען.

— אה, איהר זייט עס, הענרי, איך האָב זיך אזוי דערשראָקען, — האָט זי געזאָגט מיט האַרץ־קלאָפענישׂ.

— פאַר וואָס האָט איהר זיך דערשראָקען? — האָב איך געפרעגט מיט האַרץ־קלאָפענישׂ.

— גאָר ניט, אייך ניט געזעהן אזוי לאַנג.

מיר זיינען געזעסען א לאַנגע וויילע מיט ציטערענדע הערצער, און אויסגעמיעדעט זיך די בליקען. מיר האָבען מיט די צינגער גע־בלאַנדזשעט אין פרעמדע וועלטען — און עס האָט זיך ניט געקלעפט איין וואָרט צום אַנדערען.

פלוצלונג האָט זי זיך אָבגערופען מיט שרעק:

— עס איז געווען די טויז „פיק".

— יא, — האָב איך געענטפערט.

— מען זאָגט, עס איז די קאַרט פון טויט — האָט זי זיך אָבגע־רופען, און איך האָב געזעהן, ווי איהרע שווארצע האָהר פאַלען אראָב איבער איהר קאָפּ מיט טרויעריגקייט.

— זי איז אויך די קאַרט פון ליעבע — האָב איך אבגעענטפערט.

— עס איז אַלץ איינס, — האָב איך געהערט אין דער שטיל איהר שטימע.

א לאַנגע וויילע האָבען מיר געשוויגען, דאַן האָט זי זיך פלוצלונג אָבגערופען:

— הענרי, איך בעט אייך, קומט ניט מעהר.

— פאַר וואָס?

— איך וויים ניט פאַר וואָס, נור קומט נישט, איך קען אייך ניט זעהן זייט דענסטמאל.

— וואָס האָב איך אייך שלעכטעס געטהאָן? — שמייכעל איך.

— איך האָב מורא, הענרי, איך וויים ניט וואָס עס איז גע־שעהן, נור זייט דענסטמאל בין איך ניט רוהיג, איז מיר עפעס — און זי איז ארויפגעפאלען פלוצלונג אויף מיין האלז און זיך צוואוויינט.

איין וואָפע פערמאָגט די פרוי, וואָס איז שטאַרקער פון מאַן'ס באגעהר — און דאס זיינען טרעהרען. — איך האָב איהרע טרעהרען ניט

זי האָט אויסגעמיעדען די געזעלשאפֿט, אין וועלכע זי האָט מיך גע־קענט טרעפֿען. נור מיך האָט עס ניט געלאָזט רוהען מעהר. איך האָב קיין רוה ניט געהאַט ביי־נאכט אויף מיין געלעגער. איך האָב זיך ניט געקענט מעהר מיט פֿלייס איבערגעבען צו מיינע געשעפֿטען. איך האב זי געזוכהן שטענדיג אין דעם סוד'דיגען לֵיכט וואס האט דענסטמאל פּערהערלֵיכט איהר אויג. איך האָב געזוכהן, ווי דאָס רויטלֵיכקייט פון איהר פּנים ציטערט. און אוועק איז פון איהר די ריינע ווייבלֵיכע אונשולד, אין וועלכע איך האָב זי שטענדיג גע־זוכהן. איהר זויגען דאָס קינד, איהר באָדען דאָס קינד האָט אין מיר שוין אנדערע געדאנקען ערוועקט... דער רונדער רוקען און די אראב־פאלענדע פֿלייצעס האָבען מיך גערופען ווייטער, און איך האָב געהאט דאָס געפיהל, ווי דאָס רויטלֵיכקייט, וועלכעס האָט דענסטמאל גע־ציטערט אויף איהר פּנים, איז אויסגעגאָסען אויף איהר גאנצען באָקעטען קערפּער; איהר קערפּער איז אין בלוט פערגאָסען און ער ציטערט...

איך האב פיינט געקראנגען מיין פרייַנד און איהם אויסגעמיעדען. זיין גלֵיקלֵיכע וואַרימע היים האָט שוין ערוועקט אין מיר קנאה: פּאר וואס קומט עס איהם? איך האב זיך שוין אין מיינע געדאנקען גע־מאַסטען מיט איהם און זיך געפונען פּיעל מעהר וועדטה צו געניסען דאָס גלֵיק מעהר פון איהם. — און איך האָב אזוי לאַנג ניט רוהען גע־קענט, ביז איך האָב אויסגעזוכט א גינסטיגע געלעגענהייט, און בין אַריין צו איהר אין שטוב, וועו דער מאן איז אין דער היים ניט געווען.

געפונען האָב איך זי, ווי אימער, בעשעפטיגט מיט איהרע קינדער. זי האָט געבאָדען איהר קלֵיין יונג מיידעלע, נאר דאָס נאָקעטע קינד, און די ריינע וויסע קינדער־וועש וואס האָבען שטענדיג ערוועקט אין מיר אזעלכע היימישע בענקענדע געפיהלען — האָבען יעצט אין מיר גאנץ אנדערע געפיהלען ערוועקט. איך האב געקוקט אויף דער מוטער, און, זעהט זיך אוים, אז זי האָט אויך געמוזט דאָס זעלבע לֵעצטענס איבערלעבען וואס איך. עס איז אוועק פון איהר יענע רוהיגקייט און זעלבסט־פערשטענדלֵיכקייט, וואס זי האָט שטענדיג געהאט, וועו איך האב זי איבערראשט מיט א בעזוך אין מיטען העלען טאג. זי האָט זיך דערשראָקען, איז רויט געוואָרען ביי מיין אַריינקומען;

דער מאַגנעטישער.

(ערצעהלונג)

אז איך בין אהיים נעקומען אין אבענד אויף מיין וואהנונג, וואס איך האָב געהאט ביי א פרוי אן אלמנה, האָב איך דערהערט טריט אין נעבענצימער, וואס איז מיט מיר אין שכנות. איך האב זיך נע־פרעהט, וואס די פרוי האט שוין אבגענעבען דאס לעריגע צימער, אז זי וועט מיר מעהר ניט פערקלאָגען דעם קאָפ. איך האָב זיך ניט אינטערעסירט וועד מיין שכן איז, איך בין זעהר וועניג געוועסען אין דער היים. פריה אריסנעגאנגען און שפעט אהיים נעקומען אוז מיט מיינע שכנים וועניג פערבראכט. איך האב זיך שוין נעקליבען צו פערלאזען מיין שטוב, ערשט די פרוי קלאפט אין מיין טהיר:

— מיסטער נאלדשטיין, טהוט עם מיר צוליעב, קומט אריין אין קיטשען אויף א גלעזעלע טהעע, איהר וועט זיך בעקענען מיט אונזער נייעם באָרדער.

די אלמנה האט געהאט צוויי טעכטער, איינע אן עלטערע מיידע וועלכע איז געקומען פון דער היים שוין אן ערוואקסענע, און צוליעב עפעם אן אורזאכע האט זי זיך ניט געקענט צופאסען עפעם א שידוך און איז געבליבען א „פערזעסענע": און איינע א יונגע, וואס איז נע־קומען פון דער היים נאך גאר א קינד און דא האט זי זיך ערצויגען. די צוויי שוועסטער זיינען געווען וועיט איינע פון די אנדערע, ווי זיי וואלטען געקומען פון צוויי בעזונדערע וועלטען. די עלטערע, וועלכע איז דא באלד צו דער ארבייט געגאנגען, האט זיך ניט געקענט אויס־לערנען קיין ענגליש, האט געלעזען אלץ די אידישע ביכלעך, איז נע־וועז צוריקגעהאלטען, שעמעווידיג. און ווי אלט זי איז ניט נעווען האט זי זיך יעדעם מאל נאך גערויטעלט אין דער גענענווארט פון א

געקענט אויסשטעהן ; איך האב איהר צוגעזאגט, אז איך וועל זי מעהר ניט בעזוכען.

א לאנגע צייט האב איך מיין וואָרט געהאלטען, נור פערגעסען זי האָב איך ניט געקענט. איך האָב פון דאן אן זי ניט מעהר געקענט זעהן אין מיין געדאנק אזוי ריין און אונשולדיג ווי איך בין געוואהנט געווען, עס פערפאלגט מיר איהר וויבליכעס און זינדיגעס. איך האָב פערדרוס פון דעם — נור איך קען זיך ניט העלפען, דערמאן איך זיך אן איהר, שוועבט אויף פאר מיינע אויגען עפעס ריינעס און אויך זינדיגעס. — דאָס מוטערליכע צערטליכקייט האָט זיך אויסגעמישט אין איינעם מיט וויבערשעס, בעגעהרענדעס, ווי צווישען אונז וואלט געווען געשעהן עפעס א וויכטיגע פאסירונג.

אין געזעלשאפט האָב איך זי נאך געטראפען א פאָר מאל. נור. יעדעס מאל איז עפעס געווען פיינליכעס — אונאנגענעהמעס אין אונזער בעגעגען זיך. זי איז רויט געוואָרען און האָט אויסגעמיידען מיין בליק, און געפיהרט אן אונאטירליכען געשפּרעך. מענשען האָבען דאָס בעמערקט און אנגעהויבען זיך צו סוד'ען. איך האָב שוין אין גאנצען אויסגעמיידען זי צו טרעפען, דאָס האָט נאך מעהר ארויסגערופען פערדאכט.

אין א געוויסע צייט ארום בין איך געוואהר געוואָרען, אז זי איז זיך צוגאנגען מיט איהר מאן. איך האָב אויך מעהר קיין רוה ניט gekענט געפינגען. עס איז געוואָרען אויסגעמאקט אין מיר א ריין און א קלאָהר געפיהל, וואָס איך האָב געהאט צו א פרייַנד און צו א פרוי, און וואָס דאָס געפיהל האָט מיך געמאכט בעסער און אייַדעלער.

צווישען אונז איז דורכגעלאפען א טוויז „פיק".

דערצעהלט האט ער ליגענס אויף וואס די וועלט שטעהט: אז ער האט שוין געהאט אן אײגענע ביזנעס אין די סאוטה פאר די שווארצע", נור מען האט איהם אנגעוועצט און ער האט געמוזט אווק; אז ער איז געווען א סיילעסמאן אין א גרויסען „דריי־גודס" סטאר: יעצט פערקויפט ער „דושולערי" אויף אויסצאהלען. נור פון זיין ענגליש רעדען האט מען אנגעוהען, אז דער יונגער מאן האט ניט גע־מוזט פיעל פערקעהרען אין ענגליש־שפרעכענדע קרייזען, און אז ער געפינט זיך איבערהויפט ניט לאנג אין לאנד. און כאטש די פרויע, די מאמע מיט די טעכטער, האבען גליך דערפיהלט, אזוי ווי איהּ, אז דער יונגער מאן זאגט ליגענס, דאך זיינען זיי אין איין פערטעל שעה אלע דריי געווען פערליעבט אין איהם. די אינגערע האט שוין אבגעלעגט דעם וויזיט, וואס זי האט געזאלט מאכען צו א חבר'טע, און איז געבליבען דעם אבענד אין דער היים. ביי דער עלטערער הא־בען די אויגען אנגעהויבען צו גליהען, רויטע בלוט־פלאמען האבען געשלאגען אויף איהר פנים.

— שאדט ניט, מיט מיר קען מען אלצדינג רעדען. איך בין א מענש אן אפענער, וואס אויף דער לונג דאס אויף דער צונג. פאריוס איך האב ניט התונה געהאט, פרעגט איהר. אהא, עס האבען זיך מיר שוין געמאכט רייכע פארטייען, פיינע פארטייען, פארטייען וואכ וועז איך וואלט געוואלט, וואלט איך היינט צו־טאג געווען דער אייגענץ טהימער פון א גרויסען ביזנעס, פון א פינף־פלאריגען דרייי־גודס כטאר. עס האט זיך אין מיר פערליעבט מיין פרינציפאל'ס טאכטער — ניט ער א קרעכץ אב, און פערגלייסט די שהנע אויגען זיינע — אין סט. לואים, וואו איך בין געווען א סיילעסמאן. איין־אויגיגע טאכטער פון א רייכען מאן. אה, איך וואלט שוין היינט גוט אב געווען. גוט אב.

— פאר וואס האט איהר טאקע דאס ניט געוואלט, אז אויגיגע טאכטער פון אזא רייכע ביזנעס? — פרעגט די מאמע.

— איז שוין דא א „ריזאן" דערביי, איז שוין דא.

— די כלה איז איהם אודאי ניט געפעלען, אל בעטש יו, די כלה — זאגט די מאמע צו די שוויגענדע און ערנסט־זיצענדע טעכטער.

— זעהט איהר, איהר האט געטראפען. ביי מיר איז די פיירסט זאך — די גוירל — ווארפט ער זיין וועיכען בליק אויף דער אינגערער

פרעמדען בחור. און כאטש איהר פנים איז שוין געווען אויסגעלאשען, צוקנייטשט, איינגעצויגען, ווי אן עפעל וואס ליגט לאנג אין דער וואר־ רימקייט, האט זיך דאך אין איהרע אויגען אויפגעהאלטען א טהוי־ריינע אונשולד, זיי זיינען בעהויבט געווארען מיט א מיידעלשע קלאהרקייט, און טהיילמאל, ווען עס האט זיך אין איהר דערוועקט איהר מיידעלשער חלום, האבען די אויגען געקריגען די הערשאפט אי־ בערען פנים, און עס איז געווען ווי זי וואלט צוריק א יונג מיידעל גע־ ווארען. די שוועסטער איהרע, פערקעהרט, כאטש זי איז נאך יונג גע־ ווען, איהרע באקען רונדינ, רייף, פריש, דער שניט פון איהר מויל שארף און די האאר האבען פון איהר שטערן ארויסגעשפראצט מיט שטארקייט, מיט חוצפה — דאך האט זי אין די אויגען בעהאלטען א מיעדקייט און זיי זיינען טהיילמאל ווי אויסגעלאשען געווארען...

די מוטער האט, זעלבסטפערשטענדליך, אלע איהרע נייע באר־ דערס איינגעלאדען אין אבענד אין קיך ארייז אויף טהעע אדער אויף אבענד־ברויט ניט בלויז אוים ריינע מענשליכע געפיהלען, נור זי האט אויך געהאט אן אויסרעכנונג דערצו.

אין קיך האב איך שוין געפונען דעם נייעם בארדער. עס איז ge־ וען א לוסטיגער יונגער מאן, אפילו שוין ניט קיין יונגער. אזעלכער, וואס די ווייבער רופען א שעהנער. שווארצע געריכטע האהר מיט ווייב בע „מאגנעטישע" אויגען, א פנים א נארישׂ, א גאר ניט זאגענדעם, אזעלכעם, דאכט זיך, וואס קען אם בעסטען דיענען פאר אן אדווער־ טייזינג פיגור אין א שאו־פענסטער פון א מענליכען קליידער־סטאר. א פעטער נאז, מיט צוויי גלייך־געשניטענע ליפען, די נאז אביסעל פערלעגט, און דאס האט צוגענעבען זיין שטים א ווייענדינ־הייזעריגען קלאנג, וואס נעפעלט אזוי פרויען. דער בארדער איז באלד בעפרייונ־ דעט געווארען מיט דער משפחה, אין א פערטעל שעה ארום איז ער שוין א היימישער געווען אין זיין נייעם פלאץ מעהר פון מיר, וואס איך האב דארט געוואהנט שוין אייניגע יאהר. געריכמט דעם בארשט, וואס די אידענע האט נעמאכט. דערנאך האט ער געזאגט א גוט ווארט צו דער עלטערער — אז זי האט שעהנע הענד, ווי זי וואלט קיינמאל ניט געארבייט, און דערביי האט ער געקוקט מיט זיינע „מאגנעטישע" אויגען צו דער אינגערער.

איך בעדארף אייך ניט זאגען, אז איך האָב דעם יונגען מאן פיינט געקראָגען — ווי א שטיק אונריינעם, און איך האָב ניט געקענט פערשטעהן פאר וואָס די פרוי, ביי וועלכע איך האָב געוואָהנט, וואָס איז דאָכט זיך געווען זעהר קלוג, האָט ניט איינגעזעהן די פאלשקייט פון דעם מענשען, וועלכע איז געלעגען פון אויבען אויף.

אין א פאָר טעג ארום איז דער יונגער מאן געווארען אזא היימישער אין שטוב, אז עס האָט זיך געראכט פאר א פרעמדען, אז דער יונגער מאר איז דער בעל־הבית פון שטוב. אז איך בין איין אבענד אהיים געקומען, האָב איך דערפיהלט די ריחות פון פערשיידענע עסען־ווארג וואָס האָבען זיך גענאָזט הערען פון דער קיך, וואָס מען האָט ביז איצט אין דער שטוב ניט געהערט. עס האָט געשמעקט מיט געבראָטענס, מיט אנגערויישטע קאשע, מיט עפעל סאוס, און איך בין געוואָהר געוואָרען פון אלע לעקערייען וואָס דער יונגער מאן האָט ליעב. דאָס גאנצע הויז האָט געלעבט פאר דעם יונגען מאן. הענרי האָט מען איהם גערופען, און פון פריה־מאָרגען אן האָב איך שוין געהערט וואָס הענרי האָט ליעב צו עסען. — אז דו וועסט אהיים קומען, זאלסטו ניט פערגעסען מיטצוברענגען באיענעז, — דו ווייסט דאָך, אז הענרי האָט גערן מאיענעז, אין אלע עסענס האָט ער גערן מאיענעז — האָט די מוטער אנגעזאגט די עלטסטע טאכטער — און דו, בערטהא, געהסט אדורך דעם דייטשען גראָסער, קויף מיט פראנקפורטערס — האָט די מאמע אנגעזאגט די איינגערע.

איך בעדארף אייך אויך ניט דערצעהלען, אז ניט נור בלויז האָבען זיך ביידע טעכטער געהאלטען אין איין פוצען פאר דעם יונגען מאן, נור אפילו די מאמע, די טרויעריגע אלמנה, וואָס צעהן יאָהר זייט איהר מאן'ס טויט האָט זי, דאכט זיך, קיין שפיעגעל ניט בענוצט, האָט אויך מיט אמאל אנגעהויבען צו בענוצען ווייבערשע כלי זיין: ווי בונטע בענדער אין די האָהר, אויפפאלענדע קאפטענדלער; און די עלטערע טאכטער, דאָס צנועה'דיגע מיידעל, וועלכע האָט שטענדיג געהאט ווי פערגליווערטע טרעהרען אין די אויגען, און די אונמוטה און דער וועהטאג איז געלעגען אויף איהר פנים — איז מיט אמאל א גאנץ אנדערע געווארען. איהר פנים האָט זיך געהאלטען אין איין „רויטלעך", איהר קליידונג איז יעצט געווען זארגפעלטיג צוגעפאסט צו איהר טאליע, איהר בעוועגונג יונגער, פלינקער. איבער דעם גאנ־

— איך קוק ניט אויף קיין געלד, געלד איז ביי מיר נאר ניט. די מעין טהינג איז ביי מיר דאס מיידעל; אז דאס מיידעל זאל מיר נעפעלען, קען איך מיט איהר חתונה האבען אזוי ווי זי שטעהט אזן נעהט. איך האב, נאט צו דאנקען, צוויי נעזונדע הענד מיט צוהן פינגער, אזן ווען דאס מיידעל וועט מיר נאר נעפעלען אזוי, אז זי זאל מיר זיין „א ריכטיגע בענליטערין אין מיין לעבענס־וועג". — דריקט ער מיט די האנד די אינגערע אזן קוקט דערביי מיט די גלאטיג־פייכטע אויגען אויף די עלטערע — וועל איך מיר שוין מיין שטעלע אין לעבען איינעהמען, וועל איך שוין צו עפעס קומען.

— האט זיך אייך נאר ניט ביז יעצט נעמאכט א מיידעל, וועלכע זאל אייך האבען נעפעלען? — זי איז אודאי נאך נאר ניט נעבוירען נעווארען — וואס? זאגט די מאמע.

— איך זוך ניט קיין שעהנע אזן אויך ניט קיין יונגע, רויטע בעקעלאך איז ביי מיר נאר ניט, היינט אנגעשמירט — מארגען נישטא — קוקט ער ערנסט אזן טרויעריג אויף דער עלטערער. איך זוך א בעל־הבית'ישע קינד, פון א פיין הויז ארויס, א מיידעל וואס זאל זיין א גוטע באלאבאסטע, א גוטע מאמע צו מיינע קינדער, אזן א גוטע פרוי צום מאן; אז איך וועל אהיים קומען זאל איך געפינען מיין שטיבעל, מיין היים, וואערעם, גוט, אנגענעהם — א טרייע פריינדין אין מיין לעבענס־וועג — קוקט ער מיט זיינע גלאטיגע וועיכע אויגען אויף די עלטסטע — דאס זוך איך, אזן, אז איך וועל געפינען, וועל איך ניט פרעגען אויף קיין געלד, ניט אויף קיין יאהרען — אויף נאר ניט. אודאי אז עס זאל זיך מאכען אזן דאס מיידעל זאל נאך דערצו זיין נ יונגע, מיט רויטע שעהנע בעקעלאך, אזן מיט אן אמעריקאניש ער־ציהונג, גוט ענגליש רעידען, וואהרים א ביזנעס־מאן בעדארף האבען א פרוי וואס רעדט א „נייס" ענגליש — דריקט ער פעסטער די האנד פון די יונגע אזן קוקט איהר אין די אויגען אריין. — אבער עס מאכט ניט אוים, אז ניט ענגליש, קיין בוך־קיפינג וועט זי ביי מיר ניט דארפען פיהרען; זאל זיך מיך טרעפען א מיידעל פון דער היים, א היימישע, א גוטע, א בעל־הבית'ישע מאכטער, וואהרים א ווייב זאל מען זיך נור נעהמען א היימיש מיידעל — קוקט ער מיט די אויגען אויף דער עלטערער.

דאָס די נאַכט־נאַסט, וואָס שטערט מיין שלאָף, צי די עלטערע, צי די אינגערע. נאָר חושד געווען האָב איך אַלעמען, אַ קשיא אויף וויבער?...

אין די בליקען פון די מיידלעך, ביי די עלטערע, ווי ביי די אינגערע, האָט זיך אריינגע'גנב'עט עפעס חוצפה'דיגעס און פרעכעס, וואָס דאָס געפיהל פון גליקזעליגקייט וואָס זיי האָבען גענאַסען וואָלט זיי מער זיכערקייט אין לעבען געגעבען... איך האָב אַבגעמאַכט מיין מיינד אַ שמועס צו טהאָן מיט דער מוטער און זי אויפמערקזאָם צו מאַכען אויף דער געפאַהר וואָס זי קען ברענגען אויף די קעפ פון איהרע ביידע טעכטער מיט איהר אונפאַרזיכטיגקייט. איבערצוצייגען איהר, אַז דער יונגער מאַן איז אַ שארלאַטאַן און מיינט ניט ערנסט, האָב איך די מוטער אויפמערקזאָם געמאַכט, אַז דיר „מאַגניפיסענט" מאַכט חן'דעלעך צו ביידע טעכטער און פערפיהרט ביידע.

— און מיר דוכט זיך, אַז עס איז שוין צו שפעט אויך, וואַרים ביי אייער „מאַגניפיסענט" איז ביי־נאַכט אונרוהיג, און איך קען ניט רוהיג שלאָפען, — האָב איך דער פרוי געגעבען צו פערשטעהן.

— וואָס זאָגט איהר? אַ בראָך איז נאָך מיינע יאָהרען, וואָס הער איך? וואָס זאָגט איהר, וואָס?

איך האָב די אידענע אָנגעקוקט מיט ערשטוינונג. האָט זי ווירקליך ניט געזעהן, וואָס עס געהט פאָר? און איך פרעג זי מיט פערוואונדערונג:

— און איהר האָט עס ניט געוואוסט? וואו זיינען אייערע אויגען געווען ביז יעצט? איהר זייט דאָך, דוכט זיך, אַ קלוגע אידענע און וויסט אַלצדינג, און דאָס וואָס געהט איך אַן אָם מעהרסטענס האָט איהר ניט געזעהן?

— וואָס זאָגט ער? מענש, וואָס זאָגט ער? עס קומט אַ יונגער מאַן, אזא שעהנער, אַ פיינער, און רערט אזוי זיס, אזוי אנגענעהם, אז עס איז א פערגעניגען איהם צו הערען. ער איז דאָך אזוי „מאַנעטיש", אז עס איהם אויסצוקושען אלע זיינע ביינער — עס איז דאָך א פערגעניגען צו זיצען מיט איהם און צו הערען איהם רעידען.

— אז עס איז א פערגעניגען — האָט איהר דאָס פערגעניגען נעהאט, און אז אייך איז ליעב, איז מיר ניהא, — זאג איך און וויל שוין אוועקגעהן.

צען הויז איז געקומען ווי א בעפרייאונג, א בעלעבונג. עס איז אראב פון דער הויז דער אונמוטה, וואס האט בעהערשט די שטוב זייט איך האב זי געקענט. די פענסטער און די פאלס זיינען רעגעלמעסיג געווארען געוואשען. פארהיינגלעך האבען היימישער און וואריימער געמאכט די שטובען, דאס מעבעל אבגעווישט, געפינקלט; עס האבען זיך שוין געוויזען פרישע בלומלעך אין די סואוועניער־גלעזער, אין וועלכע עס האבען ביז יעצט אלטע פאפירענע צווייגלעך געשטעקט. עס זיינען פערשוואנדען די שפינען וואס האבען געפלאכטעז זייערע נעצען פאר די פליגען אין די ווינקלען פון די שטובען. אין דער הויז האט אריינגעשיינט די זון. און אז איך בין אין אבענד אהיים געקומען, האט פון דער קיך, אין איינעם מיט די געשמאק פון די עסענווארג אויפגעהיצט דאס פרעהליבע לאבען פון מיידעלשע שטימען...

איך האב ווירקליך ניט געקענט פערשטעהן די פרוי מיט איהרע טעכטער. עס האט מיך זעהר פערדראסען אויף די פרוי, וואס זעהט ניט איין, ווי דער יונגער מאן נארט זי אפ, און צום ענדע וועט ער דאך ביידע אויפערלאזען און אוועקגעהן. איך האב זיך צוריקגעהאלטען פון צו מאכען יעדע בעמערקונג, ווייל איך האב זיך ניט געוואלט אריינמישען אין די פערזונליכע אנגעלעגענהייטען פון מיין ווירטהין. מיין ווירטהין האט מיך ניט איין מאל געצויגען ביי דעם צונג:

— איז ער ניט א „מאגניפיסענט" יונגער מאן, אט אונזער נייער באַרדער — עס איז דאך א פערגעניגען צו רעידען מיט איהם, ניט וואהר?

— איך האב ניט דאס גליק געהאט פיעל צו פערברענגען מיט מיין נייעם שכן, דורך דעם האלט איך זיך צוריק פון צו מאכען יעדע בעמערקונג, — האב איך קלוג אבגעענטפערט.

— וואס דען, ווי איהר, וואס האלט אין איין בלאזען פון זיך מיט אייערע ביכלעך. א יונגער מאן איז לוסטיג, לעבעדיג, אויפגערוימט, ניט ווי איהר, א געפרוירענער הוקען, — האט די אידענע געזאגט צו מיר מיט א גוטמוטהיגען געבייזער.

נאר דאס לוסטיג און דאס לעבעדיגע איז שוין אבער צופיעל געווארען. אין דעם שכנות'דיגען צימער מיינעם איז ביינאכט געווארען אונרוהיג... איך האב עס ניט געקענט דערגעהן, וועלכע איז

האלטען אין איין בערויערען, און די טאכטער האט זיך געהאלטען אין איין קריענען, אז זי בעראף ניט קיין רחמנות. פון דעם „מאנעטישען" איז, זעלבספערשטענדליך, קיין ווארט ניט מעהר געדעדט געווארען. נור טהיילמאל, ווען די מאמע פארקלעהרט זיך, זאגט זי מעהר מיט נייגעריגקייט ווי מיט כעס:

— א מענש רעדט אזוי גלאטיג, אזוי שעהן, אז עס איז א פערגע־ניגען...

דאס לעצטע ביסעל רויט בלוט, וואס דאס מיידעל פערמאגט, שלאגט ארויס אויף איהר פנים ביי די ווערטער, ווי די לעצטע רויטע שטראהלען וואס די זונן שיקט ווען זי געהט אונטער.

איך האב זיך קיינמאל ניט נעקענט מוחל זיין וואס איך האב פערטריבען די פרייד פון דער שטוב. און זיי — די פרויען, די טעכטער מיט דער מאמע, האבען מיר עס אויך ניט נעקענט מוחל זיין. אין זייערע בליקען האב איך דערפיהלט דעם פערדרוס אויף מיר, און איך האב מיין לאנג יאהריגע בארדערשאפט פערלאזען...

— וואס זאגט איהר? וועמען איז ליעב? וועמען איז זיס? ביטער איז מיר, נישט זיס. אז ער האט בעראַרפט צוברעכען הענד און פים בעפאר ער איז אריינגעקומען אין מיין הויז אריין. איך גיה ארויס, מאך איך דאַרט א תל פון זיינע זאכען. ניט איין מינוט מעהר אין מיין שטוב! וואר האט זיך געזאלט ריכטען, א מענש רעדט אזוי שעהן, איז אזוי גוט ליעבליך צו אלעמען, אז עס איז א פערגעניגען... גיה, רעכען זיך — א מענש איז אזוי „מאנגעטיש"... — וואר האט זיך געזאלט ריכטען, וואר?

אין אבענד אז דער יונגער מאן איז אהיים געקומען, האט ער געפונען זיינע זאכען ארויסגעשטעלט אין קאַרידאר און דאס צימער פערשלאסען, אין די קיך זיינען געזעסען ביידע מעכטער און האבען געווויינט.

— איך וויל זיין טריפה פרצוף ניט אנקומען, איך וויל איהם מעהר ניט זעהן — האט די מאמע געשריען פון די פערמאכטע קיך — א מענש רעדט אזוי שעהן, אזוי גלאטיג, איך וויל איהם ניט מעהר אנקומען.

און די אידענע האט די קיך פערשלאסען מיט'ן שליסעל ניט נור בלויז פאר איהרע טעכטער, נור פאר זיך אליין אויך...

אין די שטוב פון מיין ווירטהין איז וויעדער טרויעריג געווארען. די געשמאקע ריחות פון מאיענעז און געבראטענע זיינען פערשוואונדען. אין די אבענדען איז אין די שטובען פינסטער געווען. דאס פרעהליכע לאכען האט זיך שוין מעהר ניט געהערט. וויעדער האבען די שפיינען געווובט זייערע פליגענצען אין די פאפירענע בלומען, וואס זיינען געשטאנען אין די סאווניר גלעזער. א טרויער און א אומעט האט ארומגעכאפט דאס גאנצע הויז. די יונגערע טאכטער האט זיך ארויסגענגב'עט און איז אין די אבענדען פערשוואונדען.

אין די נעז בעלויכטענע קיך זיינען געזעסען די מאמע מיט די עלטערע טאכטער. אוועק איז דער לעצטער מיידעלשער בליק, וואס האט זיך אזוי לאנג אויפגעהאלטען אין די אויגען פון די עלטערע מיידעל... מאמע און טאכטער זיינען עהנליך געווארען; די מאמע האט זי נע-

מיט א גלעזעלע אנגענרייט, און פערוואונדערט זיך, וואס די ארטיגע מאכט גיט וועניג אכטונג אויף אזעלכע געפאהרען — אז אזא פרוי קען שטעהן אין מיטען נאס צווישען מענשען. עס איז דאך אזוי ווי א גרוב אויסגעגראבען אויף א וועג וואו מענשען גיהן פערבי

ער איז אריין צו „לאפט" אין קענדי סטאר און געקויפט א פונט „קערשען", און אראבגעלאזט זיך אין לאך פון סאבווויי — וואו ער איז פערטרונקען געווארען אין שטראם וואס שטראמט נאך דער בראנקס.

אז אדאלף איז אריינגעקומען אין לאנגען קאררידאר פון זיין היים, האט ער געפונען דעם דיינינג רום אין פיסטערנים, האט ער געדופען דורכ'ן קאררידאר:

— העלא בעססי!

— קום אריין, דא, איך בין ביי דער בייבי.

אדאלף איז אריין אין ליכטיגען ריינעם שלאפצימער, א היימישׂ קייט און א ווארימקייט האט איהם ארומגענומען פון די ליכטיגקייט. דאס ווייבעל זיינס האט ער געטראפען שטילען דאס קליינע קינד, און דער אינגעל, „ליטטל פעטי", האט זיך געשפיעלט מיט'ן בער אויפ'ן דיוואן. אויף דעם בריייטען, גרויסען בעט איז געווען פערוואנדעפט געוואשענע וועש, וועלכע די פרוי האט געהאלטען אין פארנאנדערלעגען אין דעם אפענעם שיפלאד.

— גיב איהם ניט קיין שאקאלאד, פליעז, ער האט בויכוועהטאג, — האט דאס ווייב געוואונקען אויפ'ן אינגעל.

אבער „ליטטל פעטי" האט שוין בעמערקט די „טשערריס" וואס דער פאטער האט געהאלטען אונטער'ן ארעם, און אנגעהויבען זיך צו רייסען.

— נור איינע, עס וועט איהם גארניט שאדען. ער האט אזוי גערן.

— מאכסט איהם קאליע, אדאלף, ער וועט ניט וועלען דערנאך די מילך טרינקען.

„ליטטל פעטי", וועלכער איז מיט זיינע דריי יאהר געווען אזוי פעט, אז עס האט זיך געדאכט, אז די מוטער האט איהם אנגעלאדען מיט פלייש, צו פערזארגען איהם מיט שפייז אויפ'ן לעבען לאנג, האט געמוזט פאר די שאקאלאד טשערי אויסטרינקען צווי נלעזער מילך און אויפעסען אן איבריג טעלעריל מיט קאשע, און דערנאך ערשט פאר

דער רויטער העט.

צייט א פּאאר וואכען האט זיך אראָפּ לעווינשטיין געפונען אין א נערוועזען און אונרוהיגען צושטאנד. די אורזאכע דערפון איז געווען אזא קלייגע און אזא אונאנגענעהם־העסליכע, אז עס איז געווען א שאנד וועמען צו פערטרויען, אפילו דעם נאהענסטען מענש. אמאל ארויס־געהענדיג פון זיין אפיס אויף בראדווויי, אין א פארנאכט, האט אראָפּ בענגענט אין א ווינקעל גאם שטעהן א טונקעל ברונעטע פרוי אין א רויטען העט אנגעטהאן. עס האט זיך איהם געווארפען אין די אויגען דער רויטער העט פונדערווייטענס, און פערטראכט האט ער אב־גשטעלט זיין בליק אויף דער פרוי, גאר ניט קלעהרענדיג דערביי. זיין בליק האט זיך בעגעגנט מיט א פערשייטען, פערפיהרערשען בליק פון א גאסען פרוי, וועלכע האט איהם איינגעלאדען צו איהר טונקעל־ברוינעם קערפער מיט א פריינדליכען פרעכען שמייכעל. אראָפּ האט אויסגעמיעדען איהר בליק און איז ווייטער געגאנגען זיין וועג. ער האט געפיהלט, אז די פרוי קוקט איהם נאך, און געטראכט, אז עס איז געגוג ער זאל זיך אומקוקען וועט ער וויעדער בעגעגענען איהר בליק, און וועז ער וויל, געהט זי נאך נאך איהם, און אז ער האט די מעגליכקייט צו זיין מיט אן אנדער פרוי, מיט א גאנץ נייער פּערזאן, וועלכע ער קען ניט, און דערגעהן די געהיימנים פון א גאנץ אונבעקאנטען וועזען...

אראָפּ האט, פערשעהמט פון דעם געדאנק, זיך פערוואונדערט וואס איהם איז עפּעס פּלוצלונג אזעלכע אונאנגענעהמע געדאנקען געקומען אין קאפּ אריין, און געטראכט זיך: ווער ווייסט אויף וואס פיר א געהיימע אנשטעקענדע קרייגק די פּרוי איז קראנק. זי זעהט אזוי אויס, האט ער זיך געטראכט. און אראָפּ האט געהאט דאס געפיהל ווי א פלעשעלע סם אויפגעפראפט שטעהט אויף א גערעקטען טיש

דער פרוי —נאר וועלכער זיין נאנצער נאקעטער לייב האט יעצט נע־
ציטערט... עס איז נעווען — ווי די קראנקהייטען קוקען ארויס פון
איהרע אויגען און זיי ציהען צו זיך מיט א זיסען אנציהענדען בליק,
ווי זיי וואלטען איינגעלאדען פערטרונקען צו ווערען אין זייער טיעפע־
נישׂ... עס איז נעווען א טהיי׳ל פון די רייצענדע געהיימניסע, וועלכע ער
האט נעגלוסט צו ענטפלעקען. און מיט דער נאנצער פאנטאזיע און
געפיהל פון א יונגען, נעזונדען, ענערגישען מאן האט ער זיך איבער־
נעגעבען אין די נעהיימניסען פון דער זינדיגער נאסענ־פרוי...

ער האט זיך אויפגעכאפט פריהמארגענס א פערשעהמטער און
א בעלײדיגטער. נעבען איהם איז געלעגען אין צווייטען בעט זיין
יונגע פרוי מיט׳ן קינד ביי דער זייט. דאס צימער איז נאך פול נע־
ווען מיט יענעם פערזענליכען היימישען ריח וואס א שלאף־צימער האט
פאר יעדען מענשען. דאס צימער איז נעווען אנגעוואלפען מיט גע־
וואשענע נעפרעסטע וועש, מיט פערזענליכעם. דאס קינד האט נענא־
רעט זיין פנים׳ל אין די מוטער׳ס נאקעטע ברוסט, און די מוטער, א
שלאפענדע, ווי א שוואכע פויגעל, האט זיך איבערגענעבען אין גאט׳ס
רשות, אין גאט׳ס חסד... דאס נעזיכט איהרס איז נעווען ווי פון
א קליין אונבעהאלפען קינד. איהר קינדישער דינער האלז האט זיך
נעצוינען אין די אדערען, האבען נעארבייט אין איהם, ווען דאס קינד
האט זיך ביי איהר נעשטילט. איהרע האהר, וועלכע האבען זיך ארוים־
נעריסען פון איהר זיידענער שלאפהויב, האבען זיך פערוואלפען אי־
בער איהר יונגע דינע ברוסט, וועלכע האט נאך נעארפט האבען א
בעשיצער. אלעס אין דער שטוב איז נעווען אזוי פערזענליך פערבאר־
גען — זיינס — אז ער וואלט נעווען נעהאלטען פאר׳ן נרעסטען
פערבראכען ווען א פרעמד אויג וואלט נעווואגט אריינצוקוקען דערי־
נען... און ווי אזוי האט ער אין דער שטוב פון זיין נאקעט ווייב און
נאקעט קינד — אין זיין הייליגקייט, אין זיין פערזענליכע זויבערקייט
— נעקענט האבען אזעלכע נעדאנקען? ווי אזוי האט ער נעקענט די
פרוי, בעלאדען מיט זינד, מיט נאם, מיט קרענק, אריינברענגען כאטש
אפילו אין זיין פאנטאזיע, אין זיין נעדאנק נור, אין דעם שלאף־צימער
וואו זיין ווייב און קינד נעפינען זיך?...

דעם געהן שלאפען. א צו הויכער פרייז פאר א שאקאלאד אפילו פאר א קינד.

— און וואס מאכט די בייבי?

— אזוי ווי איך. דו וויסט דאך,אז ווען איך פיהל זיך גוט, פיהלט זיך די בייבי גוט, שלאף איך ניט — שלאפט זי איך ניט. עס איך, וויל זי אויך עסען. האב איך ניט קיין גוטען טאג — האט זי אויך ניט.

— זי נעהרט זיך מיט דיין שפייז, — האט אדאלף געלאכט און געקושט די פרוי אויף דעם מיט בלויע אדערן דורכגעצויגענעם הארץ. ער האט מיט זיין באק אנגעריהרט דער בייבי'ס געזיכטעל און דער־פיהלט דעם זיסען טעם פון זיין פרוי'ס מילך, וועלכע האט זיך געהערט פון קינד... און א ריינקייט האט איהם ארומגענומען. ער האט דאס געפיהל, ווי ער האט זיך נערעטעט פון א גרויס אונגליק און נעפינט זיך וויעדער אין א קינדערשער זויבערקייט אין וועלכער זיין היים, זיין וואראמע היים האט איהם אריינגעבראכט...

ביינאכט, ווען אדאלף האט זיך געפונען מיט זיין נאקעט לייב אליין, איז איהם וויעדער געקומען אויף די געדאנקען די טונקעל־ברונעטע פרוי מיט'ן רויטען העט, וועלכע ער האט געטראפען אין עק פון גאס היינט פארנאכט. ער האט יעצט ערשט בעמערקט דעם ריזיג פון איהר געהיימען פערפיהרערישען בליק, וועלכער קומט פון בלויז אבגעפארבטע אויגען, וואס זעהען אוים ווי אונטערגעשלאגען... ער האט יעצט ערשט דערפיהלט דעם פערצויבערטען ריזיג, וועלכער ליגט אין אזא פרוי, און מיט דער גאנצער זיסקייט פון דער תאוה האט ער זיך איבערגענעבען מיט'ן געפיהל און געדאנק צו די אוצרות פון די פערבאר־גענע געהיימנישען וואס ליגען בעהאלטען אינ'ם וועזען פון א זינדיגע פרוי... עס האט איהם גערייצט די טונקעל ברוינע פארב פון איהר הויט, די פערפיהרערישע קרענקליכע אויגען, און מייסטענס דער רויטער העט. דער רויטער העט אויף איהר קאפ, האט זיך איהם אויסגעוויעזען, איז א טהייל פון איהר לייב... אומזיסט האט ער זיך אליין געפרופט אבשרעקען מיט די אנשטעקענדע פערבארגענע קראנקהייטען וואס קוקען ארויס פון די אויגען פון דער פרוי. די פערבארגענע קראנק־הייטען זיינען געווארען א טהייל פון די זיסקייטען פון די תאות פון

די האַלען, אין די מואווינג פּיקטשורס — וועו עס האָט זיך דערהערט יענער וואונדערבארער דופּטיגער געשמאק — איז ער ווידער אונרוהיג געוואָרען אוו געציטערט. ער האָט געוואוסט, אז אויפ'ן עק נאָס, ביים קענדי סטאָר פוו „לאָפט" שטעהט זי אין א רויטע העט, אוו וועו ער ווי'ל נור, גיט ער א געה ארויס, א וואונק צו איהר, אוו זי געהט איהם נאָך אין דעם קליינעם איטאַליענישען רעסטאָראַן וועלכער נעפינט זיך אין דער זייט־גאַס, ער טרינקט רויטען איטאַליענישען ווייו, ביז עס ווערט טונקעל־פינסטער, דערנאָך געגענאיבער אין דעם קליינעם נאַסען־האָטעל — אוו עס ענטפּלעקט זיך פּאר איהם אַלע פערבאַרגענע גההיימניסע, אַלע זיסקייטען, וועלכע עס שטעקט אין דעם טונקעלען בויגזאמען קערפער פוו דער פרוי...

ער האָט געציטערט. דער געדאנק, אז אַלעס וועגדעט זיך נור אַן איהם, אז עס ליגט אין זיין ווי'לען, אז זי וואָרט אויף איהם, אז ער קען אַלעס, אַלעס אויספיהרען וועו ער ווי'ל נור — דער געדאנק האָט איהם גערייצט, געיאָגט. ער האָט זיך געפיהלט שוואר אוו האָט מורא געהאט פאר זיך.

ער איז געווען א ריינער מענש, קיינמאָל ניט בעזעסען א צוויי־טע פרוי חוץ זיין אייגענע, צו וועלכער ער איז געקומען מיט זיין גאנצער בחור'שער ריינקייט. פוו היי־סקוהל אַן האָט ער געהאָט אמביציעס עפעס צו ווערען אין לעבען. אוו די אמביציעס האָבען איהם געטריבען אַן אנשטענדיגער מענש צו זיין, אז קיין פלעק זאָל ניט זיין אויף זיין רעקאָרד — וועו ער וועט איהם דערפען פאר זיין קאריערע. ער האָט זיך אבגעגעבען מעהר מיט ספּאָרט איידער מיט לעבע, ניט אוים נאטירליכע נייגונג, נור אוים אויסגערעכענטקייט. ער האָט פריה חתונה געהאט, אוו געוואוסט א יונגע אונענטוויקעלטע טאכטער פוו א בעוואוסטען געזעלשאפטליכען טהוער, האָבענדיג אין זינען זיין קאריערע. ער האָט לעב געהאט זיין פרוי — ווי'ל ער האָט קיינמאָל קיין אנדערע פרוי ניט בעזעסען, אוו איז געווארען א מוסטער פוו א מאַן אוו א פאטער. אבער אַלעס איז געווען אויסגערעכענט, אוו די אויסגערעכענטקייט איז געווארען ביי איהם אזא געוואהנהייט, אז ער האָט שוין ניט געוואוסט דערפוו, ער האָט געמיינט, אז עס איז נאטירליך...

אז ער איז געפֿאהרען צו זיין בעשעפֿטיגונג, האָט זיך אין איהם ערוועקט די נאנצע ענערגיע זיינע וואָס האָט איהם מיט אזא קראפֿט געשטויסען אויפֿן וועג פון זיין קאריערע. ער האָט זיך מיט דעם גאנצען געראנק איבערגענעבען צו זיינע אמביציעס וועגען די צוקונפֿט. נור טאקע די געדאנקען וועגען זיין צוקונפֿט האָבען איהם געשמיסען ווי מיט שטעכעדיגע ריטער איבער זיינע זינגדיגע געפיהלען. ווי אזוי האָט ער געקענט, ער, א יונגער, פעהיגער לאיער, וועלכער האָט אמביציעס נאָר אין גיכען צו ווערען א ריכטער איבער מענשען — ווי אזוי האָט ער געקענט האָבען אזעלכע זינדיגע געדאנקען? ער, וועלכער גלויבט אזוי שטארק אין א געזונדען, מענשליכען מאָראלישען לעבען — און דאָס איז זיין נאנצער פונדאמענט, דאָס איז זיין נאנץ פערמעגנס, מיט דעם קומט ער ארויס אויף דער פֿלאטפֿארמע פאר זיינע וועלער און רעדט וועגען די נויטוועגדיגקייט אבצוהיטען די מאָראל; ער, וועלכער הייסט זיך אויסקלייבען פאר א ריכטער, וויל ער וועט שטעהן וויי א סאלדאט אויף דער וואך פון „מאָראל" — ער טראָגט זיך ארום מיט אזעלכע אונריינע געדאנקען און געפיהלען.

דעם ערשטען האלבען טאָג, וועו די זון האָט נאָך ארויסגעשיינט אין די פענסטער פון זיין אפים, איז ער בעפריידט געוואָרען פון זיינע זינדיגע געדאנקען. ער האָט געארבייט א גאנצען טאָג זעהר ענערגיש. דורכגעקוקט אייניגע זעהר ערנסטע „קייסעס", וועלכע ער האָט צו פערטהיידיגען, דיקטירט בריעף, אינטערעסירט זיך מיט א יתומים־אנשטאלט פון וועלכער ער איז געווען וויים־טשערמאן, האָט אנגענומען אייניגע אייגלאדונגען צו קומען אויף גרינדונגס־פערזאמלונגען פון וואוילטהעטיגע געזעלשאפטען, דורך וועלכע ער האָט געהאפט צו געווינען פאָפולאריטעט ביי די מאסען. נור קוים איז געקומען פארנאכט און אין זיינע פענסטער האָט אנגעהויבען אריינצודרינגען דאָס עלעקטרישע ליכט, וועלכעס האָט זיך אנגעצונדען איבער בראָדווי, און אין איינעם מיט'ן ליכט יענער וואראמדיגער רוישענדיגער ברוים וואָס עם הערט זיך פון „בראָדווי" וועו די טויזענדער און טויזענדער יונגע מיידלעך און יונגע לייט פערלאָזען די אפיסעס און פילען אן די גאסן — וועו עס האָט זיך דערהערט דער דופט פון ניו יארקער פארנאכט, וועו פון די הונדערטע רעסטאָראנען שמעקט ארוים געקעכטס, און די עלעקטרישע לאמפען הויבען זיך אן אנצוצינדען איבער

גאריג געמאכט ביז נאכ'ן עסען. ביים עסען האט ער איהר געגעבען רויטען ווייז צו טרינקען וואס ער האט געהאט אין שטוב און קיינמאל ניט גענוצט. די פרוי האט זיך פערוואונדערט און געלאכט:

— וואס איז דאס?

— דאס איז צו בעניסען די מתנה, וואס איך האב דיר געקויפט.

אז די נייגעריגקייט האט די קליינע פרוי געמאכט נערוועז און אינטערעסאנט, האט ער אויסגעפאקט די רויטע העט און איהר אנגעטהאן אויפ'ן קאפ:

— דאס איז פאר דיר.

אבער די פרוי האט איהם אויסגעלאכט:

— א רויטע העט פאר מיר? אך, וואס פאר א נעשמאק. די פארב פאסט זיך פאר א ברונעטע — כא־כא...

און ווירקליך איז די קליינע פרוי ארויסגעפאלען פון דער רויטער פלאמענדער העט. זי האט אויסגעזוהען אין איהר ווי א קינד וואלט זיך פערשטעלט, און אדאלף האט זיך איבערצייגט אין זיין טעות און זיך פערשעהמט.

ער האט אנגעהויבען דער פרוי אהיים צו ברענגען יערעם מאל אנדערע מתנות, און אלץ אזעלכע מתנות וואס די פרוי איז ניט גע־ווהנט נעווען דערצו. אדאלף איז געגאנגען אין די גרויסע סטארם און אהיים געקויפט — זיידענע אונטערוועש, מיט קאקעטיש־פער־שלייערטע שפיצען, פערשיעדען־פארביג, שוואַרץ, העל, רויט. די פרוי האט פערוואונדערט בעטראכט די אונטערוועש, וועלכע האט זיך גאר ניט געפאסט פאר איהר. פאר איהר רוהיגעם וועזען און קליינע קינדישע פינור האט זיך געפאסט בעל־הבתי'שע, געשלאסענע העמדער, אלעם וואס עם האט געהאלפען אין דער פרוי ארויסצוברענגען א צניעות'דיגען כאראקטער און געגעבען איהר פינור א שטילען, רוהיגען אויסזוהן. אבער די צניעות'דיגקייט אין זיין פרוי האט איהם אויפ־געהערט אנצוגעהן. זי איז איהם ניט געפעלען און זי האט איהם ניט געריצט.

אבער וואר קען זאגען? פילייכט איז עס געווען זיין אינערליכע רייזקייט, וועלכע האט געטריבען אראפ'ן צו זיין זויבערעם לעבען, און דאס האט איהם אזוי ערציטערט פאר די זינדיגע געדאנקען...

ער האט מורא געהאט אז ער זאל ניט שוואך ווערען. ער איז אריין צו זיין פריינד דעם לאיער גליקשטיין, וואס האט געוואהנט מיט איהם אין איין צענצנד, און ער האט געווארט אויף איהם אז אין בעריגע האלבע שעה ביז יענער איז פארטיג געווארען מיט זיין ארבייט, כדי אינאיינעם מיט איהם אהיים צו גהען. דורכגעהענדיג דעם ווינקעל גאס האט ער בעמערקט די פרוי אין רויטען העט שטעהענדיג מיט א הויכען מאנספערשוין; זיי רעדען בויידע זעהר פערטרויט און שמייכלען זיך אין די אויגען. עס האבען זיך איהם גוט איינגענעמען אין געדאנק די רויטע אבגעפארבטע ליפען איהרע, און דער קרענק־ליכער בליק פון די בלויע געפארבטע אויגען, קוקענדיג גלייך אין פנים אריין דעם מאנספערשוין. זי האט פערווארפען דעם געלבען פוקסענעם פוטער־קאלנער איבער איהר האלז, און ער האט בעמערקט איהר בלייכע אויסגעדארטע האנד. אויף אדאלפ'ן האט די פרוי אין רויטען העט גע־מאכט נאך א שטארקערען אייגדרוק. דאס וואס זי האט גערעדט מיט א מאנספערשוין און איז דערנאך פערשוואונדען מיט איהם אין דעם קליינעם איטאליענישען רעסטאראן — דאס האט איהם נאך מעהר געצויגען און נאך מעהר געריצט אין דער פרוי...

ביינאכט האט ער זיך ווידער אבגענעבען צו איהר אין די גע־דאנקען. ער האט זיך ניט נעקענט העלפען. זיין אויגענע פרוי האט איהם מעהר ניט גערייצט. ער האט געקוקט אויף איהר ניכטער און פריינדליך. פריינדליך און ניט מעהר, און טהיילמאל מיט רחמנות, וואס זי איז אזוי דין און מאגער, און איהר האלז איז אזוי שוואך און די אדערען ציהען זיך דורך איהם — ווי ביי א קליין שוואך קינד...

און איינמאל איז איהם עפעס איינגעפאלען. ער האט נעזעהן אין א פענסטער פון א גרויסען מאגאזין א רויטע העט, ער איז אריין אין מאגאזין און געהייסען זיך איינפאקען די רויטע העט, בעצאהלט און אהיים געבראכט. די פרוי איז נייגעריג געווען צו זעהן וואס ער האט איהר געקויפט. ער האט זי ניט געלאזט אויספאקען און זי ניי־

בען — אבער די רויטע העט האט געפלאמט אין די פערנעבעלטע פארנאכטען פון די טויזענד־קעפיקע מאסע פון בראזווי און געצויגען צו זיך...

ער האט קלאהר און דייטליך געוואוסט זיין אונגליק, און זיין ווילען איז געווען דאגענגען — און דאך האט זיין ווילען איהם גע־שלעפט נאך דער „רויטער העט" וואם האט געוואונקען פון די קעפ און געצויגען צו זיך מיט א זיסען, זיסען טעם פון קרענק און זינד...

די אנגסט פאר זיין קאריערע מעהר ווי די פורכט פאר זיין אי־נערליכער רייניקייט האט איהם שוין יעצט אבגעהאלטען אויסצופיה־רען זיינע זינדיגע געדאנקען. אבער אין דער פאנטאזיע האט ער זיך אין גאנצען איבערגענעבען צו זיינע ניט רייגע געפיהלען. ער האט אנגעהויבען צו פיהלען, אז עס איז דא עפעס א העכערע מאכט איבער די מענשען און זי נויט דעם מענשען צו טהאן זאכען וועלכע ער ווייל ניט און טאר ניט. ער האט אנגעהויבען אייגצוזעהן, אז די מענשליכע טהאטען הענגען ניט אב פון מענשליכען ווילען, נור פון א געהיימער אונזיכטבארער קראפט, וועלכער מיר אלע זיינען אונטער־געווארפען, און ער אליין איז שוין אויך אונטער דער מאכט. זי הערשט איבער איהם, און וועז ער בעגעהט דאך ניט די טהאט, איז עס ניט אוים אינערליכער שטארקייט, נור אוים אויסערליכע שוואכקייט, אוים פורכט פאר זיין קאריערע.

ער האט זיך אנגעהויבען צו שרעקען פאר די אונזיכטבארע מאכט, וועלכע הערשט איבער איהם און וועלכע קען איהם דיקטירען מארגען צו טהאן אזעלכע זאכען, אז עס זאל איהם ברענגען פאר'ן שטוהל פון ריכטער, איהם, אראלף לעווינשטיין, וועלכער האט די אמביציע אליין גאר צו ווערען אין גיכען א ריכטער, און ריכטען מענשען מיט דער מאס פון מענשליכע גערעכטיגקייט — ער וועט זיך געפינען פנים צו פנים מיט'ן געזעץ.

און ווי אזוי איז עס געשעהן? וואס איז געשעהן? דאכט זיך, אט ערשט האט ער געהאט א יונגע, ליבע פרוי, צוויי קליינע קינדער, א רייגע, א זויבערע היים, א ריין געוויסען, א פעסטע מאראל, אן אונ־בעפלעקטען רעקארד — וואס איז געשעהן? ער האט געזעהן א פרוי אין א רויטער העט אויף דער גאס, און ער האט פערלארען זיין זוי־בערקייט. עס קען זיין, ער וועט אהיים ברענגען א מיאוס'ע קראנק־הייט, אין זיין שלאף־צימער אריין, אנשטעקען זיין קליינע רייגע פרוי, אנשטעקען זיינע קינדער — זיין גאנצע קאריערע וועט ער אונטער־גראבען מיט זיינע אייגענע הענר, זיין געוויסען פערפלעקען, און זיין גאנץ לעבען פערניכטען.

ער האט געקעמפפט נענען די געפיהלען מיט דעם, וואס ער האט זיך אליין פארגעשטעלט זיין צוקונפט אין די שווארצעסטע פאר־